~~No. 83.~~

A. S. Kellogg.

No. 496.

from J. [illegible] K.

SCRIPTORES ROMANI.

TOMUS VIGESIMUS PRIMUS.

C. C. TACITUS.

C. CORNELII

TACITI

OPERA

EX RECENSIONE

IO. AUGUSTI ERNESTI

DENUO CURAVIT

J. J. OBERLINUS.

CUM NOTIS SELECTIS.

TOM: I.

BOSTONIAE: WELLS ET LILLY.

MDCCCXVII.

BOSTONIAE : WELLS ET LILLY,
Typographis.

PRAESIDI, SOCIIS, ET ALUMNIS COLLEGII YALENSIS, HAEC EDITIO TACITI SCRIPTORUM, SUMMA CUM OBSERVANTIA, AB EDITORIBUS INSCRIBITUR.

MDCCCXVII.

INDEX

EDITIONUM TACITI, QUAE ERNESTIO FUERE AD MANUS.

1. *Jo. Spirensis* folio.
2. *Franc. Puteolani* Mediolan. f.
3. *Jo. Rivii* Venet. a. 1512. f.
4. *Phil. Beroaldi* Rom. a. 1515. f.
5. Basileensis prima cum Obs. Alciati a. 1519. f.
6. Basileensis secunda, *Rhenani* prima a. 1519. f.
7. Basileensis tertia, *Rhenani* secunda a. 1544. f.
8. Florentina *Juntae* 1527. 8vo.
9. *Aldina* Venet. 1534. 8.
10. Seb. *Gryphii* Lugd. 1542. 8.
11. *Lipsii* prima Antverp. 1574. 8.
12. *Lipsii* sec. ibid. 1581.
13. *Lipsii* quint. ibid. 1598.
14. *Lipsii* sexta ibid. 1600.
15. *Pichenae* Francof. 1607. 4.
16. *Bernecceri* Arg. 1638. 8.
17. *Theodori Ryckii* Traj. 1687. 12.
18. *Haufii* Lips. 1714. 8. cum V. L. Ms. Guelf.
19. *Gronovii* 1721. 4.
20. *I. L. Lallemand* Paris. 1760. 12. 3 Voll.
21. *Gabr. Brotier* Paris. 1771. 4. 4 Voll.

22. Taciti Germania per *Aesticampianum* Lips. 1509. 4.
23. *Eiusdem* ed. sec. ap. Schumannum cum Comm.
24. *Eiusdem* ed. Bas. cum Comm. 1519.

Equidem usus sum sequentibus:

1. *Franc. Puteolani*, Veneta 1497. f.
2. *Andr. Alciati*, Bas. 1519. f. verius Rhenani I.
3. *Rhenani* secunda, verius III. Bas. 1544. f.
4. *Lipsii* prima, Antw. 1574. 8.
5. *Seb. Gryphii*, Lugd. 1576. 12.
6. *Aldi Manutii* c. obs. *Paschalii*, Par. 1581. f.
7. *Curtii Pichenae*, Francof. 1607. 4.
8. *Jani Gruteri* c. n. var. Francof. 1607. 8.
9. *Car. Auberti* c. comm. var. Par. 1608. f.
10. *Lipsii* XII. c. comment. Aur. Allobr. 1619. 8.
11. *Eiusdem* XIV. c. comment. Antw. 1627. f.
12. 13. *Matthiae Berneggeri* utraque. Arg. 1638. et 1664. 8.
14 *M. Zuerii Boxhornii*. Amst. 1643. 12.

tum 15. seq. *Gronoviorum*, *Ernesti*, *Lallemandi*, *Broterii* et *Bipontinorum*. item *I. H. Dotteville*, Par. 1792. 7 vol. 8.

In recensenda Germania adfuere mihi editiones veteres Romana et Norimbergensis. In Agricolae vita, editio Puteolani. Venet. per Phil. Pinci. 1497. fol.

O,

C. CORNELII TACITI

VITA

PER

IVSTVM LIPSIVM

CONSCRIPTA.

Caius Cornelius Tacitus, cui vulgo P. praenomen faciunt, non illa patricia Cornelia gente, sed alia minus illustri natus est, extremis, ut opinio mea fert, Ti. Claudii Imp. temporibus. Pater avusque honores gesserint et ad Remp. accesserint, necne, ut re vetusta et incerta, nihil adfirmem: propius a vero abest, ipsum primum ius imagines et honores in familiam non nimis illustrem intulisse. initium dignitatis illi sub Vespasiano fuit: a quo, Plinio auctore, Procurator datus Galliae Belgicae, rationes Principis administravit: quae dignitas equestri ordini diu peculiaris fuit. Reversus, a Tito, ut opinor, Quaesturam accepit: certe dignitatem suam, quam Vespasianus inchoaverat, auctam et adiutam esse a Tito, ipse in Historiis profitetur: nec aliud suspicari est, quam Quaesturam, aut si forte Aedilitatem, quia Praetura XIV. demum Consulatu Domitiani auctus est. In quo erroris

manifestus est eruditus vir, qui Domitiano IX. et Verginio Rufo II. coss. Praetorem Tacitum constituit. Nam Tacitus quidem ipse in Annali XI. diserte ait se XV. virum S. F. ac tum Praetorem ludis saecularibus Domitiani cum cura adfuisse. Atqui ludos saeculares a Domitiano editos A. V. C. DCCCXLI. id est, quinquennio ipso posterius, quam Vertranio placuit, ex monumentis antiquis liquidae veritatis est. Exstant nummi non pauci cum his notis, IMP. CAES. FLAV. DOMITIANVS. AVG. GERM. PONT. MAX. TR. POTEST. VIII. COS. XIV. LVD. SAEC. FEC. Ad Consulatum deinde satis longo intervallo imperante Nerva pervenit A. V. C. DCCCL. suffectus in locum demortui T. Verginii Rufi, illius, qui delatum a Germanicis legionibus imperium constanter spreverat. quem et defunctum pro rostris Tacitus laudavit. Exsulasse eum sub Domitiano quidam tradiderunt; magis tamen, ut opinor, pro more vulgi, qui magnis viris insignes casus adfingere amat, quam quod eius rei certus auctor sit. Ego legendo non aliud comperio, quam abfuisse eum aliquot annis ab urbe, idque eo ipso tempore, quo Iulius Agricola socer eius mortem obierit, coss. Pompeio Conlega, et Cor. Prisco, non tam exsilii necessitate, ut arbitror, quam taedio temporum et cupidine otii. Nam, quod iidem, ut omni ex parte tam anxia diligentia constet, decennium in exsilio egisse scribunt, ac demum exorato Domi-

tiano restitutum; Latine ut loquar, inanis fabula est. ac credo eos homines, cum hoc scriberent, indormiisse bello Troiano, et illinc decennia sua sumsisse. Constat enim apud vigilantes et sobrios, Domitianum a ludis suis saecularibus, quibus certe Tacitus Praetor Romae adfuit, VII. dumtaxat annos vixisse, octavo conspiratione suorum occisum. Haec fere in Rep. In privata eius vita ista sunt. Vxorem duxit A. V. C. DCCCXXX. Vespasiano IIX. et C. Iulio Agricola coss. Agricolae filiam, idque illi ad extremam aetatem concors et tranquillum matrimonium fuit. Liberos haud dubie reliquit, et ex iis, nisi coniectura fallor, longo intervallo nepotem M. Claudium Tacitum, qui postea Imp. appellatus est (sic enim eum Imperatorem nummi appellant, non ut vulgus, P. Annium Tacitum), qui, ut Fl. Vopiscus refert, parentem suum appellare hunc Tacitum solebat. Historiae scribendae senex demum vacavit, cum reliquum aetatis in foro et caussis orandis egisset. Ex Plinii epistolis, et Tacitum in principibus oratoribus fuisse, et orationes aliquot edidisse, intelligimus. Aequales habuit, Fabium Quinctilianum, utrumque Plinium, Iulium Florum, Secundum, Maternum, M. Aprum, Eprium Marcellum, Vipsanium Messallam. Scripsit primum omnium, Historiarum libros ab excessu Neronis ad imperium Nervae. Deinde Annales ab Augusti excessu ad finem Neronis. Nomi-

nantur et eius Facetiarum libri a Fulgentio, cum hoc fragmento, *Caesi itaque morum eclogio in filiis relicto.* Mortis eius tempus non exprimo: natalem tamen annum propemodum inveni. Odoratus sum ex Plinii Nepotis epistola, quae libro VII. Nam ait diserte, propemodum aetate aequalem se Tacito. At Plinius incendio Vesuvini montis, quo avunculus periit, agebat, ut ipse ait, duoetvicesimum annum. Natus ergo Plinius (nam incendium illud secundo anno Titi) non dubie anno urbis conditae DCCCXVI. Memmio Regulo et Verginio Rufo coss. At Tacitus paullo maior natu, quod eadem illa epistola testatum reliquit Plinius. Ergo natus extremo imperio Claudii, vel potius, initio Neronis: vixitque, opinor, vel ad imperium Hadriani. Historiam quidem exorsus est scribere post mortem Nervae. clarum, quoniam principio I. Histor. vocat *Divum* Nervam. qui honos non habetur, nisi Principi mortuo.

GAB: BROTERII

PRAEFATIO.

DE VITA ET SCRIPTIS CORNELII TACITI.

Caius Cornelius Tacitus pauca de se, nihil de patria et origine sua prodidit, ingenio et virtutibus potius, quam loco ac majoribus inclarescendi certus. Interamnates eum municipem suum fuisse gloriantur.[1] Patre, equite Romano, et, quae equestris est nobilitas, Belgicae Galliae procuratore, genitus videtur[2] circa annum Urbis conditae DCCCX,[3] Jesu Christi septimum et quinquagesimum. Pueritiam egit, dum, sub Nerone cupidinum immodico, non modo Urbs, sed quaeque, ut Urbi proxima, ad omne libidinum genus profluebant. At per aetatem, institutionemque, et prima literarum rudimenta, iis vitiis intactus crevit: pari integritate, turbida Galbae, Othonis, et Vitellii tempora elapsus est. Vespasianus, rerum

[1] Hac de re plura vide apud Franciscum Angeloni, *Historia di Terni*, pag. 42 et seqq. Interamna, nunc *Terni*, in Ducatu Spoleto.

[2] Plin. Hist. Nat. VII, 16. Perperam Lipsius alii que multi existimavere Tacitum fuisse Belgicae Galliae procuratorem, a Plinio memoratum. Repugnat temporum ratio, quae in Taciti patrem recte cadit.

[3] De Taciti aetate satis constat ex ipsa aetate Plinii, Epist. VI, 20, et VII, 20. Adde ipsum Tacitum in Dial. de Orat. cap. 1 et 17.

potitus, pacem moresque intulit; et inter cetera imperii munia, literas artesque amplexus, eas providentia et liberalitate refovit. In hac renascentis Urbis tranquillitate, Tacitus operam dedit eloquentiae, cujus ut inter temporum tristia ad praesidium, sic inter laeta ad decus vis plurima. Gnarus autem oratorem melius exemplis, quam praeceptis, institui, M. Aprum et Julium Secundum, celeberrima tum fori ingenia, domi et in publico adsectatus est.[1]

Ad has studiorum curas sane accessere castrensia stipendia. Id enim apud Romanos optime institutum, ut juvenis, literis imbutus, suam in castris industriam adprobaret: sic civis unus, vix juventutem ingressus, ad omnia reipublicae munia accingebatur. Tacitus, iis paratus exercitiis, eaque aetate, qua ad honores patebat aditus, Vespasianum inchoatae suae dignitatis auctorem habuit.[2] Juveni, qui in egregiam spem adolescebat, filiam suam despondit Cneius Julius Agricola, consul anno Urbis conditae DCCCXXX, ac post consulatum collocavit.[3] Soceri decus genero novum fuit claritudinis adjumentum; ejusque dignitatem auxit Titus.[4]

Interim nihil de studiis a Tacito remissum: immo in ea tanto acrius ferebatur, quod se ad summa genitum persentisceret, et in foro magnum nomen audentia et impetu certius, quam

[1] Tacit. Dialog. de Orat. cap. 2.
[2] Tacit. Hist. I, 1.
[3] Tacit. Vit. Agricol. cap. 9.
[4] Tacit. Hist. I, 1.

lentis operosisque moliminibus, praeripi cogitaret. In Urbe pridem invaluerat quaedam ingeniorum mollities: forum quoque, praevalida Principum auctoritate fractum, a veteris eloquentiae gravitate ad diserti sermonis elegantias deflexerat. Tacitus, ut praecellentibus ingeniis solitum, novam iniit viam: nec aspernatus temporis sui ornatum, sed quod apud antiquos fuerat egregium aemulatus, splendore verborum, sententiarum pondere, et totius orationis dignitate hanc sibi paravit dicendi vim, ut ea aetate, qua disertorum virorum laus vigebat, ipse, ut eloquentissimus, celebraretur; tantamque moveret admirationem, ut juvenes laudis cupidos ad sui imitationem traheret.[1]

In hoc celebritatis cursu, cum honorum incrementa a Domitiano accepisset,[2] quindecimvirali sacerdotio praeditus, simul et praetor, adfuit *saecularibus* ludis anno Urbis conditae DCCCXLI editis.[3] Tacitum autem ab optimis Principibus Vespasiano Titoque dignitatis initia accepisse, virtutis sane fuit. Quod ad novos ampliores que honores a Domitiano, pessimo Principe, fuerit evectus, egregii illius, quod saepe ipse commendavit,[4] contumaciam inter et obsequium temperamenti fuisse crediderim. Neque Domitiano, vel inter flagrantia scelera, fuit umquam ita absurdum

[1] Plin. Epist. VII, 20. [2] Tacit. Hist. I, 1.
[3] Tacit. Annal. XI, 11.
[4] Tacit. Vit. Agric. cap. 42. Idem quoque Annal. IV, 20, et alias saepe.

ingenium, ut virtutem dignitatum penitus expertem voluerit. Ut ut est, post praeturam Tacitus ex Urbe secessit, non exsul, neque otii cupidine, quod quibusdam placuit, at, ut verior fert conjectura, praetorius legatus, provinciaeve rector a Principe impositus. Absens quadriennium egerat,[1] cum accepit summo doloris sensu socerum suum Agricolam decimo Kalendas Septembris, anno Urbis conditae DCCCXLVI, mortem obiisse; et, ut fama erat, Domitiani veneno interceptum.[2]

In urbem tum reversus, Principem reperit, non jam insidiis, sed publico bonorum odio ferocem. Vidit obsessam curiam, clausum armis senatum, senatores in carcerem a senatoribus ductos, aut innocenti perfusos sanguine. Talia Principis senatusque opprobria vidisse, iisque senatoriae dignitatis necessitate interfuisse ita inhorrescit, ut, vel ea commemorando, se flagitii nec ministrum, nec suasorem, umquam fuisse satis prodiderit.[3]

Foeda criminibus, luctu moesta tempora exhilaravit Princeps Nerva anno Urbis conditae DCCCXLIX. Tum redire virtuti decus, vitiis infamia, sceleri exitium. Auspicata principatus initia insignivit singularis consulatus. Dignitatem enim anno Urbis conditae DCCCL iniere Nerva Augustus III et Verginius Rufus III

[1] Tacit. Vit. Agricol. cap. 44 et 45. [2] Tacit. ibid. cap. 43.
[3] Tacit. ibid. cap. 45.

consules; ille imperio aegre capessito, hic adserto olim et spreto illustris: utroque consule dignus Tacitus, in spem, quam cito erat occupaturus, designatus. In hoc enim privati hominis fastigio Verginius morbo correptus est: dein paullo post exstinctus, cum excessisset annum tertium et octogesimum; cunctis fortunae et virtutum experimentis ab Augusti excessu ad haec usque Nervae tempora probatus. Ut ejus vitae, ita et morti ingens circumdata est gloria. Ductum publicum funus; et Verginius, a consule Cornelio Tacito pro rostris laudatus, supremum hunc felicitatis cumulum accepit, laudatorem eloquentissimum.[1]

At maxima hujus consulatus laus fuit Trajani adoptio, qua securitas publica, ob senilem Nervae aetatem nondum firma, robur adsumpsit.[2] Cum ferverent exsultantis Urbis gaudia, Tacitus soceri sui Julii Agricolae, qui hanc temporum felicitatem augurio votisque erat ominatus,[3] vitam composuit; priorisque servitutis memoria praesentium bonorum sensum auxit. Brevis quidem est libellus: at in quo aeternum egregiae virtutis monumentum, et absolutissimum laudationis exemplar.

Trajano II consule, anno Urbis conditae DCCCLI, Germanorum mores, leges, ususque,

[1] Plin. Epist. II, 1. [2] Tacit. Vit. Agric. cap. 3.
[3] Tacit. in eadem Vit. Agric. cap. 44.

pari brevitate descripsit,[1] tum ut eorum laudibus attolleret Trajanum, defuncto Nerva, rerum potitum, Germanisque formidatum, quos inter adhuc agebat, tum ut Urbem, luxu et deliciis fractam, ad viriles sensus aemulatione provocaret. Plus ad nos utilitatis pervenit. Germanica enim libertas, cujus vim Tacitus praesenserat,[2] diu cum imperio Romano luctata, ac tandem victrix, regna imperiumque condidit suis legibus attemperata, et ultra veterum dominationum memoriam longe perennanda. Quam juvat tantarum rerum originem, a praestantissimo scriptore traditam, evolvere; publici privatique, quo utimur, juris fontes aperire; nostrae gloriae, nostrae felicitatis fundamentum simul et tutamentum meditari!

His acerrimae mentis operibus haud impedita fori studia. Cumque Afri Marium Priscum, Africae proconsulem, pecuniis ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, acceptis infamem, accusassent, senatus, criminis atrocitate motus, Tacitum Pliniumque iis adesse jussit: et, ut plus celebritatis foret, Princepsque interesset, dilata cognitio. Acta tandem causa frequentissimo senatu, cum Trajanus, in Urbem redux, et consul tertium, anno Urbis conditae DCCCLIII, praesideret. Triduum in hac cognitione insumptum. Plinius Martianum, qui Mario immanitatis socius fuerat, corripuit. Frontoni Catio,

[1] Tacit. de Moribus German. cap. 37. [2] Tacit. ibid. cap. 37.

qui pro Mario insigniter dixit, Tacitus respondit eloquentissime, et quod eximium orationi ejus inerat, graviter. Damnati fuere Marius et Martianus. In fine sententiae adjectum, 'quod Tacitus et Plinius injuncta advocatione diligenter 'fortiterque functi essent, arbitrari senatum ita 'eos fecisse, ut dignum mandatis partibus fuerit.'[1] Pares laudibus fecit senatus, quos eadem ferme aetas, par dignitas, studiorum et animorum similitudo ante conjunxerat, in magna nominis celebritate concordes.

Nullus enim Tacito pravae aemulationis sensus. Immo certus decora ingenia literarum communione commendari, studiosos, qui ad ipsum ex ejus ingenii admiratione conveniebant,[2] consiliis et praeceptis erudiebat. Ipse, studiorum hortator, Plinium monuit, ut Historiam scriberet.[3] Quod cum ille declinaret, difficultate deterritus, aliisve distentus curis; Tacitus id muneris in se recepit, ne excideret rara temporum felicitas, qua, sub optimo principe, bono cuique sentire quae vellet, et quae sentiret dicere liceret.[4] Nemo autem ad scribendam Historiam natura et arte umquam paratior accessit. Acre enim Tacito inerat judicium, vivida mens, magna rerum hominumque scientia et experientia, prompta et profunda cogitandi ac scribendi vis: quodque iis

[1] Plin. Epist. II, 11. [2] Plin. Epist. IV, 13.
[3] Sidonius Apollinaris Epist. IV, 22. Plin. Epist. V, 8.
[4] Tacit. Hist. I, 1.

temporibus rarissimum, animus neque libertati infensus, neque adversus dominantes contumax.

Primum scribendi argumentum sumpsit temporum suorum Historias,[1] quas a Neronis fine ad Domitiani necem facillima et uberrima vena prosecutus est, recti verique pervicax, sine ulla assentandi aut criminandi libidine. Pars quidem operis maxima periit: manent tamen initia, quis non modo expressa avara et anceps Galbae senectus, praeceps Othonis ambitio, segnis et foeda Vitellii ingluvies, sed et bellorum civilium artes, fraudesque, et scelera, majore arte incertum an prudentia, ad totius aevi documentum, deteguntur. Utinam nobis non invidisset tempus partem alteram, quae providam Vespasiani mentem, breves, eoque cariores, Titi virtutes, explicabat! Haec quidem Flaviae domus decora excepisset atrox Domitiani nequitia. At, vel inter acerba Principis flagitia, quae, a gravissimo scriptore memorata, fuissent magnarum cogitationum fecunda, juvasset adhuc, quod summatim initio operis ipse Tacitus prodidit,[2] ampla virtutum exempla, supremas clarorum virorum necessitates, ipsamque necessitatem fortiter toleratam cognoscere. Numquam enim illustriora sunt virtutis certamina, quam cum durius premitur; et, ut inter tempestatum horrida acriores emicant ignes, sic inter temporum fera vividior puriorque exsurgit virtus.

[1] Tacit. Hist. I, 1. Annal. XI, 11. [2] Tacit. Hist. I, 3.

Post hanc Historiarum curam, Tacitus superiorem imperii memoriam narrandam suscepit; eamque a Tiberii principatu ad Neronis exitum in Annalibus conclusit; pressior, acrior, sententiis, quam verbis, abundantior: praeceptis politicae artis ita locuples, ut si hos tantum Annalium libros edidisset, Principum privatorumque hominum, qui ad rempublicam accedunt, praeceptor doctorque haberetur: in hoc scribendi genere primus simul et summus. Inter haec sapientiae consilia, et incredibili mentis capacitate, cautissimas Tiberii artes extricavit, Claudii imbecillitatem pudendam fecit, Neronis libidines infamavit; sane adversus Caii furores aeque animosus. At, ut in Historiis, ita et in Annalibus multa absumpsit vorax temporum edacitas.

Ea cum componeret, Augusti Annales meditatus est:[1] magnificum dignumque Tacito argumentum; qui reipublicae finem, ortum imperii, versos mores, tantarum rerum causas, Augustum iis quidem movendis imparem, sed semel motas sustinendo habilem, plurimaque arte publicum servitium libertatis specie molientem expressisset.

Post tot labores, tradendis superioris aevi rebus impensos, aetatem suam erat repetiturus, ut nova et praesentia bona aeternitati consecraret, ac, pro virili portione, sequentium Principum

[1] Tacit. Annal. III, 24.

aemulatu continuaret. Nerva enim Caesar res olim dissociabiles miscuerat, principatum ac libertatem. Publicam felicitatem in dies augebat Trajanus;[1] additaque victoriarum gloria, ita imperii fines proferebat, ut numquam latius sit imperitatum. Uberrimam hanc et securissimam materiam senectuti suae seposuerat Tacitus.[2] Egregia consilia mors importuna abrupit. Ipse, dum Trajanus Orientem novis victoriis lustrabat (nusquam enim Hadriani tempora memorat) vivendi finem fecit, praepropero fato oppressus. At in brevi mortalitate longioris vitae celebritatem impleverat: civis optimus, literis et sapientia aetatis suae princeps; eamdem famam, parem auctoritatem apud posteros tam diu retenturus, quam diu in scriptis non otiosa verborum prolixitas, sed valida rerum sententiarumque brevitas placebit; quam diu in re politica mores hominum, rerum momenta, libertatis et dominationis temperamenta, varia et saluberrima pro temporum eventuumque varietate agendi consilia, noscere erit pretium.

Haec quidem cum recenserem graviora Taciti studia, omisi leviora duo ejus opera: alterum Facetias; alterum Dialogum de Oratoribus. Facetias, Fulgentio Grammatico memoratas, forte collegit, dum literariam supellectilem parabat, vel subsecivis horis, ut taedia otiave falleret. Periere; nec magnum est earum desiderium. Id enim

[1] Tacit. Vit. Agric. cap. 3.

[2] Tacit. Hist. I, 1. supremum illud consilium memorat.

literaturae genus ita a tempore locoque pendet, ut vix umquam alios homines, alios mores ferat. Dialogus de Oratoribus exstat, sed mancus atque imperfectus parte haud exigua,[1] et, ob naturam rerum, quae ibi tractabantur, gravissima. Disputationi ea super re habitae Tacitus, juvenis admodum,[2] interfuerat, cum M. Aprum et Julium Secundum adsectabatur: eam postea, requirente Justo Fabio, literis mandavit, iisdem numeris, iisdem, quas audierat, rationibus.[3] Ibi tamen passim suum prodit ingenium, nondum quidem illa brevitate, quae in Annalibus eminet, subactum, sed jam validum, et ad altos sensus pronum. Apud picturae curiosos prima summorum artificum lineamenta diligentissime adservantur: haud minori pretio apud literarum amatores debet esse hoc clarissimi ingenii specimen. Nihil moror quosdam hunc librum Tacito abjudicasse, ut illum Quinctiliano aliisve tribuerent. Pugnant conjecturis adversus manu scriptorum codicum veterumque omnium editionum fidem, adversus Pomponii Sabini, Grammatici, auctoritatem, demum adversus certissimam temporum rationem, quae uni Tacito competit. Contra sunt, qui ei vindicent epistolam unam Plinianis insertam. Haud equidem improbabilis est conjectura. At vix ullius momenti res est, ob materiae levitatem. Ipsa Epis-

[1] Tacit. Dialog. de Orat. cap. 35.

[2] Tacit. ibid. cap. 1. Hac de re fusius dictum in Notis et Emendationibus Tom. IV, p. 223. Vide et Appendicem Chronologicam, Tom. IV, pag. 441.

[3] Tacit. Dialog. de Orat. cap. 1.

tola est inter Plinianas Lib. IX, 10. et penes quemque est judicium.

Hactenus Taciti studia et meditamenta recensui; superest ut quorumdam adversus eum criminationes, non editoris adfectu, sed ductu veritatis, expendam. Nemo enim sine adversariis magnum nomen obtinuit; et quanto celebratior Taciti fama, tanto gravioribus patuit accusationibus. Ac primo quidem criminantur malignum eum fuisse et μισανθρωπον, qui omnia vel suspicionibus adulteraret, vel in deteriorem partem traheret. Haec certe maligni et improbi sunt hominis, qualem nemo dixerit Tacitum, qui sceleratos passim arguit, virtutem meritis laudibus semper extulit, amicos non habuit nisi optimos, ipsamque malignitatem, falsa libertatis specie illudentem, saepe corripuit. At suspiciones, conjecturas interserit. Fateor equidem: sed eas legitimas, et quod in veterum librorum, quae superat, paucitate prorsus mirum est, aliorum scriptorum testimonio, aut ipsarum rerum natura comprobatas. Nullas in historia usurpare, vel ineptissimi, vel audacissimi mortalium foret. Criminationis causas aperiam. Quidam corruptores et corrupti Tacitum oderunt, quod eorum arcana nudaverit, eorum vitia perpetuus censor exprobret. Ut sibi aliisque fucum faciant, calumniam hanc ingerunt. At quis, nisi prius ei fuerit malesana oculorum acies, splendidiorem purioremque solem esse umquam questus est? Quis, nisi turpis, fideliori speculo irascitur? Alii, procaces inge-

nio, et offensionum avidi, historias argutiis aculeatas, amaras malignitate, divinationibus falsas scripsere, seque Taciti imitatores audacter sunt professi. Eorum audaciam imperitiamve, non vero Tacitum, argue. Vulgare est sua flagitia aliis objectare, magnisque nominibus sese tutari. Insuper ex optimis artificibus quavis aetate exorti imitatores pessimi.

Crimen alterum: malae latinitatis est Tacitus. Breviter dictum, an vere? Tacitum aliquando nimis acutum, nimis concisum, ingenii et sensuum profunditate subobscurum arguerent, non valde repugnarem, nec eadem esse Thucydidis vitia, aut ut loquuntur Graeci, virtutes, urgerem. Sed Ferretum, aliosque id genus homines, Taciti latinitatem culpare quis ferat? Eos tamen refutare pudet. Idque prorsus inutile, cum Muretus,[1] latinitatis et latinarum elegantiarum peritissimus judex, partes illas magna cum laude praeoccupaverit. Hoc unum addidero, inter Romanos scriptores nullum esse verborum concinnitate et splendore Tacito comparandum.

Graviora sunt mendacii crimina: neque dixerim Tacitum nihil esse mentitum. Commune illud est mortalitatis vitium, quod historiae scriptores in tanta rerum multitudine, humanique ingenii infirmitate, et ob caliginem veritati offusam, vix effugiant. Proclivior adhuc error, ubi intercedit religionum diversitas. Inde Tacitus

[1] Hac de re et Taciti laudibus orationem habuit Muretus, quam vide inter ejus orationes editas Lipsiae anno 1698. Tom. II. p. 353.

falsa de Christianis, absurda de Judaeis prodidit, praejudicatis tum suis, tum aliorum opinionibus abstractus. Ita tamen fidei et diligentiae, quam in ceteris profitetur, retinens, ut, vel cum haec peccaret, Christianos incendii crimine, quo Nero eos perculerat, absolverit.[1] Judaicis autem antiquitatibus vera quamplurima intermiscet; eamque religionem valde commendat, quae deum imagines mortalibus materiis in species hominum non effingit, sed sine simulacris, sine regum, sine Caesarum adulatione, *unum numen, summum illud et aeternum, neque mutabile, neque interiturum*,[2] veneratur. Talia veritatis testimonia apud nullum Romanae gentis scriptorem ante Tacitum reperire est.

Odiosum vero, et ut opinor, falsum est ἀθεότητος crimen, quod quidam Tacito objiciunt. Deos enim passim agnovit, negavit nusquam; ipsamque opem divinam,[3] rerum humanarum dominatricem, memorat. Atrocioribus quidem sceleribus et cladibus offensus, aliquando dixerit, diis non homines, non imperii securitatem, sed ultionem curae esse;[4] id ἀσεβείας est, non vero ἀθεότητος. Dolendum certe quod Deum unum non coluerit, et in hac exoriente Christianae veritatis luce, quae ipsam Neronis domum subierat,[5] recensque

[1] Tacit. Annal. XV, 44. [2] Tacit. Hist. V, 5.
[3] Tacit. Hist. IV, 78. [4] Tacit. Hist. I, 3.
[5] D. Paulus, Epist. ad Philippenses IV, 22. Vide et infra Tom. II, pag. 409. (Editio 4to.)

Flavii Clementis,[1] consulis, aliorumque exemplis ac virtutibus inclaruerat, ipse caecutierit. At inter *alios* minime censendus est.[2]

Porro viri illius celeberrimi gloria ad seros nepotes propagata est. Illum parentem suum appellabat, et ab eo originem ducere se gloriabatur M. CLAUDIUS TACITUS,[3] qui principatum obtinuit anno Urbis conditae MXXVIII, Jesu Christi 275 : vir egregie moratus, non ambitione, non crimine, sed singulari senatus et exercituum consensu imperio admotus : illius capax, et intra sex imperii sui menses tanta virtutum claritudine, ut laudatissimorum Principum gloriam aequasset, ni, urgentibus Romae fatis, cito fuisset exstinctus. Cornelii Taciti imaginem in omnibus bibliothecis collocari, ejusque libros, ne lectorum incuria deperirent, per annos singulos decies publica impensa in civicis archivis describi, et in bibliothecis poni jussit :[4] orbi, literis et parenti optime consulturus, si ipse aut frater ejus Florianus diu imperàssent. Recentior adhuc, nec forte ultimus Tacitorum sanguis, Polemius,[5] Galliarum praetorio praefectus, nobilitate et doctrina, quasi hereditario jure, illustris, memoratur circa annum Urbis conditae MCCXXIX, Jesu Christi 476, Augustuli et imperii Romani supremum.

[1] De quo plura infra Tom. III. pag. 385. et Tom. IV. pag. 464.

[2] Cl. Joannes Kynaston Tacitum defendit publica oratione, Oxonii habita, et Londini edita anno 1764, cui titulum fecit : *C. Cornelius Tacitus a falso impietatis crimine vindicatus.*

[3] Vopiscus in Tacito, cap. 10.

[4] Vopiscus, ibid.

[5] Sidonius Apollinaris, Epistol. IV, 14.

Verum longe major ingenii, quam sanguinis, laus exstitit, nec unquam intermoritura: crevit per aetates diffusa, a viris tum Principibus, tum privatis, sanctitate, sapientia, et fortitudine praecellentibus, ad nos transmissa: aeternum vivet apud gentes literarum et hominum studiosas.

VETERVM SCRIPTORVM

DE

TACITO TESTIMONIA

VEL EIVSDEM

FRAGMENTA.

Plin. Lib. VII. Nat. hist. cap. XVI. (XVII.)

Ipsi non pridem vidimus eadem omnia in filio Corn. Taciti, equitis R. Galliae Belgicae rationes procurantis.

Plinius Nepos lib. II. Epist. I.

Laudatus est Verginius a Consulė Corn. Tacito. Nam hic felicitati eius supremus cumulus accessit, laudator eloquentissimus.

Eodem libro, Epistol. XI.

Respondit Cornelius Tacitus eloquentissime, et, quod eximium orationi eius inest, σεμνως.

Libro IV. Epist. XV.

Idem Cornelium Tacitum, scis quem virum, arcta familiaritate complexus est.

Libro VI. Epist. XVI.

Petis ut avunculi mei exitum tibi scribam, quo verius tradere posteris possis. Gratias ago. nam video morti

ejus, si celebretur a te, immortalem gloriam esse propositam.

Libro VII. Epist. XX. ad Tacitum.

Erit rarum et insigne, duos homines, aetate propemodum aequales, non nullius in litteris nominis, alterum alterius studia fovisse. Equidem adolescentulus, cum iam tua fama gloriaque floreret, te sequi, tibi longo, sed proximus, intervallo, et esse et haberi concupiscebam.

Libro IX. Epist. XIV.

Nec ipse tibi plaudis; et ego nihil magis ex fide, quam de te scribo. Posteris an aliqua cura nostri, nescio: nos certe meremur, ut sit aliqua, non dico ingenio (id enim superbum) sed studio, sed labore, et reverentia posterum.

Orosius de Domit. loquens.

Nam, quanta fuerint Diurpanei Dacorum Regis cum Fusco Duce proelia, quantaeque Rom. clades, longo contextu evolverem, nisi Corn. Tacitus, qui hanc historiam diligentissime contexuit, de reticendo interfectorum numero, et Sallustium Crispum, et alios auctores, quamplurimos sanxisse, et seipsum idem potissimum elegisse, dixisset.

Idem.

Dein, ut verbis Corn. Taciti utar, Sene Augusto, Ianus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos novae gentes saepe ex usu, et aliquando cum damno quaeruntur, usque ad Vespasiani duravit imperium.

Flavius Vopiscus in Probo.

Et mihi quidem in animo fuit, non ut Sallustios, Livios, Tacitos, Trogos, atque omnes disertissimos imitarer viros, sed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum, etc.

Idem in Tacito.

Corn. Tacitum, scriptorem historiae Augustae, quod parentem suum eumdem diceret, in omnibus bibliothecis collocari iussit.

Sidonius Epist. lib. IV. ad Polemium.

Caius Tacitus e maioribus unus tuis, Vlpianorum temporum Consularis, sub verbis cuiusdam Germanici Ducis in historia sua rettulit, etc.

Idem in Panegyrico ad Anthemium.

Quam Crispus brevitate placet, quo pondere Varro,
Quo genio Plautus, quo flumine Quinctilianus :
Qua pompa Tacitus, numquam sine laude loquendus.

Idem in Epigram.

Et te qui brevitate, Crispe, polles,
Et te, qui pro ingenio fluente, nulli
Corneli Tacite, es tacendus ori.

Illa Quinctiliani lib. X, 1, 103.* fortasse ad Tacitum referantur.

Superest adhuc, et exornat aetatis suae gloriam, vir saeculorum memoria dignus, qui olim nominabitur, nunc intelligitur. Habet amatores, nec immerito, ut libertas, quamquam circumcisis quae dixisset, ei nocuerit. sed elatum abunde spiritum, et audaces sententias deprehendas etiam in iis, quae manent.

* Ambigo ideo, quia haec vivo Domitiano Fabius scripsisse videtur. Atqui noster tunc, ut opinor, nil vulgaverat.. *Lips.*

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM

LIBER PRIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Rei Romanae status ante Augustum.* 2. *Eius artes et via ad imperium.* 3. *Varii ab Augusto destinati successores.* 4. *Status rerum et affectus civium sub Augusto. Iudicia de successoribus.* 5. *Morbus Augusti, et mors celata. Accitus ad successionem Tiberius.* 6. *Caedes Postumi Agrippae.* 7. *Roma prona in servitutem: Iuratum in verba novi Principis. Eius callida tergiversatio.* 8. *Augusti testamentum et honores eximii in*

COMMENTARIVS.

Caii Cornelii Taciti] Id verum huic scriptori praenomen adserui. Sidonius Epist. 4, 14. ad Polemium: *Caius Tacitus e maioribus unus tuis, Vlpianorum temporum consularis.* Et ad Leonem 4, 22. *Namque, et antiquitus cum Caius Cornelius Tacitus Caio Plinio Secundo paria suasisset.* Sed et epigraphe Farnesiani libri, *C. Cornelii Taciti Romanas historias scribentis ex his, qui reperiuntur liber primus.* Publium praenomen, quod in libris tritis, a casu aut a vulgo est. *Lips.*

Annalivm.] Bene Rhenanus, qui hanc inscriptionem adserit, etiam contra libros. In quibus plerisque est, *Actorum diurnalium*, vel, ut in Veneto, *Actionum diurnalium.* Qui tamen titulus non ac-

funere. 9. *De Augusto iudicia in utramque partem.* 10. *Iudicia sequiora.* 11. *Tiberius imperium subdole renuit, urgente Senatu. Rationarium imperii.* 12. *Asinio iratus Tiberius,* 13. *mox Arruntio, Haterio et Scauro.* 14. *Senatus adulatio in Liviam, a Tiberio temperata.* 15. *Ratio comitiorum. Ludi Augustales.* 16. *Seditio Pannonicarum legionum, VIII. IX. XV. Concitor Percennius.* 17. *Huius seditiosae conciones.* 18. *Furit miles, quem moderari conatur Blaesus.* 19. *Legatio ad Principem.* 20. *Recrudescit seditio.* 21. *Blaesus frustra obnititur.* 22. *Vibuleni fallaci facinore*

cepto referendus alicui imperito. Vnde enim illi in mentem fuissent Acta, vel Diurna? sed cuipiam antiquioris aevi, qui Taciti Annales non ineptissime comparavit cum Actis urbis. Quem tamen refellit ipse Tacitus, lib. 13, 31. 4, 32. 71. init. Etiam Iornandes in rebus Goth. 1, 2. Cornelium hunc citat *Annalium scriptorem. Lips.* August. Mascardus in Arte sua historica differentiam *Annalium* et *Historiarum* e Tacito discendam scribit : Annales admittere, quicquid patitur historia, sed id tradere concisius ac brevius; dein habere aliquid proprium, nempe res minus graves quam frons historiae postulat. Sed postea fatetur, utroque scripto Taciti diligenter inspecto se caussam edere non posse, quamobrem alterum potius *Annalium*, alterum *Historiarum* nomen praeferat. Nec certe dissimilis hac parte sibi Tacitus. Nam quod singuli Annales absolvunt complures annos, tot historiae vix unum exhauriunt, ubertas materiae facit, non index librorum. Quodsi plures historiarum libri exstarent, appareret non minus in his quam in Annalibus stilum annis, ut loquuntur, et Consulibus accommodasse Tacitum. At quod discrimen reiicit ac pro nullo putat Mascardus, id solum secutus est auctor noster. Sic enim tradunt Servius ad Aeneida 1, 373. et e Verrio Flacco Gellius 5, 18. visum quibusdam antiquis, *Annales* temporum esse illorum, quos scriptoris haud vidit aetas; *Historiam* eorum, quibus interfuerit. Et, ut huius rei obscura esset ratio, quam multa sunt, quorum significationes ab origine non diversas usus secreverit, ut certa essent cuique rei vocabula? Sed et praebet rationem evidentem, si non *Annalium*, at *Historiae* vox dicta *απο του ιστορειν*, quod est noscere visendo vel inspicere. Plutarchus, *βουλομενος ιστορησαι την πολιν*. Sic *καθ' ιστοριαν ιεναι*, *καθ' ιστοριαν πλανηθηναι*, lustrandi vel visendi gratia. Palaephatus: *και γεγραφα ταυτα, ουχ' οια ην λεγομενα, αλλ' αυτος επελθων και ιστορησας* i. e. *quae ipse adii et comperi vel contemplatus sum.* Iam cum scribit Tacitus dignitatem suam a Vespasiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano longius profectam, satis demonstrat, quae tradit in Annalibus, ea praecessisse suam aetatem, dumtaxat illam, quae rebus intenta esse, et maturum de illis iudicium facere posset. *Gron.*

paene oppressus. 23. *Tribuni mil. pulsi. Lucillius caesus.* 24. *Drusus seditioni sedandae missus a Tiberio.* 25. *Drusus litteras Tiberii recitat.* 26. *Militum postulata differt. Clamor.* 27. *Hinc tumultus acrior. Lentuli periculum.* 28. *Lunae defectio seditiosos terret, nec deest occasioni Drusus.* 29. *Miles ponit ferociam.* 30. *Capita tumultus caesa. Legiones hibernis suis redditae.* 31. *Gravior oritur seditio legionum octo Germanicarum.* 32. *Saevitia in centuriones. Chaereae facinus.* 33. *Germanicus Caesar ad legiones e Gallia properat:* 34. *quas ad fidem cohortatur.* 35. *Eae querelas promunt: pars imperium offerunt acriter abnuenti.* 36. *Remedia quaesita.* 37. *Oblata missio et pecunia: sic paullum oppressa seditio.* 38. *Vexillarii turbant: quos fortiter coercet Mennius.* 39. *Denuo legg. I. et XX. turbant. Caesari vim, Planco mortem intentant.* 40. *Germanicus, filio et uxore dimissis,* 41. *militi poenitentiam iniicit,* 42. 43. *tum eum facunda oratione alloquitur.* 44. *Mutati poenas in se ultro poscunt: noxios ipsi puniunt. Centuriones novi suffecti.* 45. *In turbidos adhuc vis paratur.* 46. *Trepidae urbis rumores.* 47. *Tiberius iter simulat.* 48. *Germanici minae.* 49. *Miles suos turbatores ipse caedit.* 50. *Furorem expiaturi, in hostem eunt. Marsi oppressi.* 51. *Tanfanae templum dirutum. Insidiae in reditu irritae.* 52. *Tiberius maligne laudat Germanicum.* 53. *Iuliae mors et mores. Gracchus caesus.* 54. *Sodales Augustales instituuntur. Histrioniae turbae.*

55. *Proximo anno in Cattos excursus. Arminius. Segestes.* 56. *Catti improviso oppressi. Mattium incensum.* 57. *Segestem obsessum liberat Germanicus. Vxor Arminii capta.* 58. *Segestis oratio. Segestes cum suis benigne habitus.* 59. *Arminius in eum et Romanos invehitur.* 60. *Cherusci aliique populi rebellant. Bructeri fusi.* 61. *Monumenta cladis Varianae.* 62. *Reliquiae illius cladis tumulatae, improbante Tiberio.* 63. *Pugna*

cum Arminio. 64. *Caecinam loco iniquo aggreditur Arminius intrepidum.* 65. *Milites consternati. Caecinae somnium infaustum. Caesi paene Romani.* 66. *Panicus terror ut repressus.* 67. *Consilium Caecinae de recessu.* 68. *Felix eruptio. Germanorum clades.* 69. *Agrippinae viriles curae Tiberium offendunt.* 70. *Legiones aestu maris cum periculo revectae.* 71. *Segimerus in deditionem acceptus. Exercitus damna suppleta.* 72. *Tiberii ficta modestia. Lex maiestatis revocata,* 73. *et in minimis quibusdam exercita. Delationum pestis ingruit.* 74. *Marcellus maiestatis postulatus. In eum ira Tiberii incautior.* 75. *Tiberii liberalitas.* 76. *Tiberis inundatio. Achaia et Macedonia levatae. Drusi munus.* 77. *Theatri licentia coercita.* 78. *Templum Augusti. Centesima.* 79. *An aquae Tiberi subducendae.* 80. *Tiberius cur praesides raro mutarit.* 81. *Comitiorum confusa ratio.*

Haec fere biennio gesta,

SEX. POMPEIO ET SEX. APPVLEIO, COSS.

NERONE CLAVDIO DRVSO CAESARE ET C. NORBANO, COSS.

VRBEM Romam a principio Reges habuere. Libertatem et Consulatum L. Brutus instituit. Dictaturae ad tempus sumebantur: neque Decemviralis potestas ultra biennium, neque Tribunorum militum consu-

Dictaturae ad tempus] Quas diuturnas primus Sulla fecit, Caesar perpetuas. Et hic gradus ad principatum: quo Praefatio ista ducit. *Lips.*

Vltra biennium] Ita accipio, quasi dicat, haud multo ultra biennium. Nam exacte si putas, revera ultra biennium Decemviri imperium tenuere. Livium 3, 38. et Fastos vide. Nec tamen Vertranio adsentior, *ultra triennium* sufficienti. Nam id includat, triennium eos imperasse: quod contra est, et non nisi supra biennium aliquot menses. *Lips.* Ita vero se tutari iste queat exemplo 37. annorum c. 9. Verum *septem* menses, quos ex tertio anno delibarunt Decemviri, non ius fuit, sed vis, et vis in dies incertior.

lare ius diu valuit. Non Cinnae, non Sullae longa dominatio; et Pompeii Crassique potentia cito in Caesarem, Lepidi atque Antonii arma in Augustum cessere: qui cuncta, discordiis civilibus fessa, nomine *Principis* sub imperium accepit. Sed veteris populi Rom. prospera vel adversa claris scriptoribus memorata sunt; temporibusque Augusti dicendis non defuere decora ingenia, donec gliscente adulatione deterrerentur. Tiberii Caiique et Claudii ac Neronis res, florentibus ipsis, ob metum falsae; postquam occiderant, recentibus odiis compositae sunt. Inde consilium mihi, pauca de Augusto et extrema tradere, mox Tiberii principatum et cetera; sine ira et studio, quorum caussas procul habeo.

Postquam, Bruto et Cassio caesis, nulla iam pub- 2
lica arma, Pompeius apud Siciliam oppressus, exutoque Lepido, interfecto Antonio, ne Iulianis quidem partibus nisi Caesar dux reliquus: posito *Triumviri*

Nomine Principis] Non ergo tam celebre tunc *Imperatoris* nomen, ea quidem notatione. Et Augusto visum istud *Principis* minuendae invidiae: quia etiam olim *Princeps Senatus*. Quod exemplum non dubie secutus noster infra c. 9. *Non regno tamen neque dictatura, sed Principis nomine constitutam rem publicam*. Ovidius de Augusto ad Romulum Fast. 2, 142. *Tu Domini nomen, Principis ille tenet*. *Lips*. De nomine *Principis* tirones inspiciant etiam locum Suetonii Calig. 22. *Ern*

Tiberii Caiique] Fines designat, intra quos hi libri, qui attingunt quatuor dumtaxat principes. Vt vel hinc liqueat, Historias seorsum scriptas, finemque Annalium fuisse in fine Neronis. *Lips*.

Nulla publica arma] Senatus populique, pro re publica et a re publica. Tantum privata nunc arma, et in propriam potentiam. *Lips*.

Exutoque Lepido, etc.] Eleganter, id est, exarmato, et exercitu spoliato. Nam viginti legiones ei ademit. *Lips*. Sic infra 4, 21. *bonis exutus*. Livius saepe *castris*, *agris*, *fortunis exuere*. De re v. Vellei. 2, 80. *E.*

Triumviri nomine] Tironum in gratiam dicam, hunc solum *triumviratum* proprie dici, ac vere. Nam fuit magistratus cum summo imperio, quem in quinquennium accepere Octavianus, Antonius et

nomine, Consulem se ferens, et ad tuendam plebem Tribunicio iure contentum; ubi militem donis, populum annona, cunctos dulcedine otii pellexit, insurgere paullatim, munia Senatus, magistratuum, legum in se trahere, nullo adversante; cum ferocissimi per acies aut proscriptione cecidissent, ceteri nobilium, quanto quis servitio promptior, opibus et honoribus extollerentur, ac novis ex rebus aucti tuta et praesentia, quam vetera et periculosa mallent. Neque provinciae illum rerum statum abnuebant, suspecto Senatus populique imperio, ob certamina potentium et avaritiam magistratuum; invalido legum auxilio, quae vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur.
3 Ceterum Augustus, subsidia dominationi, Claudium

Lepidus: eiusque nomine usi sunt, ut patet ex numis et inscriptionibus, sicut aliorum honorum. v. Casaub. ad Suet. c. 27. Pighius Annal. T. III. p. 474. Ceteri triumviratus, qui in vulgaribus libellis historicis traduntur, commentitii sunt. Nam v. c. Caesar, Pompeius et Crassus tantum privatim potentiae societatem inter se inierant, neque aut publico aliquo scito accepere, aut nomine triumvirorum usi sunt etc. *Ern.*

Populum annona] Muretus capit de copia et vilitate annonae. Immo multo magis frumento gratuito; haec enim illa lenta et perpetua plebis Romanae vincula escaria. Sueton. Aug. 40. sq. *Gron.*

Opibus et honoribus] Ablativi sunt, uti posthac *pontificatu et cur aedilitate*. Structura haec legitima; ne credas Intpp. Hor. Carm. I. 1. Sed ante illud subaudi *tanto magis*, qua de ellipsi ad c. 57. et aliis locis dicetur.

Certamina potentium] Factiones in urbe, et tum bella, quae miseras provincias affligebant. *Lips.*

Avaritiam] Rapinas et extorsiones Praesidum, in populi imperio dissimulatas, aut invicem donatas. *Lips.*

Vi, ambitu, postremo pecunia] Iudicia repetundarum in re publ. corruptissima corrumpebantur saepe potentia, minis, quin et sicis intentandis, saepe precibus, modo largitione, occulta primum, tandem aperta: *nunc prece, nunc pretio, nunc vi*, ut poeta ait.

Subsidia dominationi] Modo absolutam constructionem notabis et Graecam, eximiam brevitate. Non enim proprie ipsos, quos nominat, subsidia dicit, sed, *ut dominatio haberet subsidia in iis elatis*. Conf. c. 27, 30. init. et 49. *piaculum furoris*.

Marcellum, sororis filium, admodum adolescentem, Pontificatu et curuli Aedilitate; M. Agrippam, ignobilem loco, bonum militia, et victoriae socium, geminatis consulatibus extulit: mox, defuncto Marcello, generum sumpsit: Tiberium Neronem et Claudium Drusum, privignos, imperatoriis nominibus auxit, integra etiam tum domo sua. nam genitos Agrippa, Caium ac Lucium, in familiam Caesarum induxerat; nec dum posita puerili praetexta, *Principes Iuventutis* appellari, destinari Consules, specie recusantis flagrantissime cupiverat. Vt Agrippa vita concessit, L. Caesarem, euntem ad Hispanienses exercitus, Caium, remeantem Armenia et vulnere invalidum, mors fato propera vel novercae Liviae dolus abstulit; Drusoque pridem exstincto, Nero solus e privignis erat: illuc cuncta vergere: filius, collega imperii, consors Tribuniciae potestatis adsumitur,

Bonum militia] Heinsius malebat *militiae*. Si Cod. addiceret, non repugnarem. Delectatur enim graecismis Tacitus. Sed ablativo fere iungunt etiam alii graecismi amatores, Sallustius Jug. 13, 49. atque poetae, ut docet Drakenb. ad Silium 10, 76. ubi similiter genitivum pro ablativo malebat Heinsius, ut in aliis locis permultis. *Ern.*

Geminatis consulatibus] *Geminatis*, nativo significatu, de continuatis consulatibus annorum 726. et 727. quos gessit cum Augusto, cui debuerat. Priorem a. 717. debuit liberis suffragiis tribuum, nondum verso statu. Is ergo huc non pertinebat.

Imperatoriis nominibus auxit] Non eo more, quo rei Romanae domini, Imperatores dicti: sed quo olim, qui rem publ. militiae feliciter gessissent. Vulgatus olim honos: non item sub Impp. qui rei prospere gestae lauream et laudem sibi adscribi volebant auspiciisque suis.

Integra etiam tum] Antiquum mendum, nimis diu repetitum, sustuli. *Dum*, quod negationibus iungitur, non erat huius loci.

Novercae Liviae] Nata exitio rei publ. haec mulier, et suae domus. Sed bene quod Tacitus nusquam dissimulat fraudem eius et scelus. Plinius l. l. cautior, qui suspicionem hanc tangens, cavit sibi obscuritate sermonis: *Incusatae filiorum mortes, luctusque non tantum orbitate tristes.* Nec enim alio traxeris ea verba, non, me quidem interprete. *Lips.*

omnisque per exercitus ostentatur; non obscuris, ut antea, matris artibus, sed palam hortatu. Nam senem Augustum devinxerat adeo, uti nepotem unicum, Agrippam Postumum, in insulam Planasiam projiceret, rudem sane bonarum artium, et robore corporis stolide ferocem, nullius tamen flagitii compertum. At hercule Germanicum, Druso ortum, octo apud Rhenum legionibus imposuit, ascirique per adoptionem a Tiberio iussit; quamquam esset in domo Tiberii filius iuvenis; sed quo pluribus munimentis insisteret. Bellum ea tempestate nullum, nisi adversus Germanos supererat; abolendae magis infamiae, ob amissum cum Quinctilio Varo exercitum, quam cupidine proferendi imperii aut dignum ob praemium. Domi res tranquillae; eadem magistratuum vocabula: iuniores post Actiacam victoriam, etiam senes plerique inter bella civium nati. quotusquisque
4 reliquus, qui rem publicam vidisset? Igitur verso civitatis statu, nihil usquam prisci et integri moris: omnes, exuta aequalitate, iussa Principis aspectare; nulla in praesens formidine, dum Augustus aetate validus seque et domum et pacem sustentavit. Postquam profecta iam senectus aegro et corpore fatigabatur, aderatque finis et spes novae: pauci bona libertatis incassum disserere: plures bellum pavescere, alii cupere: pars multo maxima immi-

Vocabula] Sed non vis aut potestas. Caesar in se traxerat. *Lips.* Intimum arcanum novi status, imago prioris. Ipse paullatim exolevit *priscus mos* i. e. vetera instituta et ratio rei publ. administrandae, magistratuum creandorum etc. ne forte disciplinam morum cogites. Mox dedi *omnes*. Iam Muretus vulgare vitium mutavit.

Aegro et corpore] Velim traiici, *et aegro corpore*. *Lips.* Sed a Tacito solere transponi *et*, recte monet Pichena.

Imminentis - - differebant] Notabis ingenium plebis, *Cui mos humili laesisse veneno Summa, nec impositos unquam cervice volenti Ferre duces:* Stat. Theb. 1, 171. *Lips.*

nentes dominos variis rumoribus differebant: 'trucem 'Agrippam et ignominia accensum non aetate, neque 'rerum experientia, tantae moli parem: Tiberium 'Neronem maturum annis, spectatum bello, sed ve- 'tere atque insita Claudiae familiae superbia; mul- 'taque indicia saevitiae, quamquam premantur, erum- 'pere. Hunc et prima ab infantia eductum in domo 'regnatrice: congestos iuveni consulatus, triumphos: 'ne iis quidem annis, quibus Rhodi, specie secessus, 'exulem egerit, aliquid quam iram et simula- 'tionem et secretas libidines meditatum. Accedere 'matrem muliebri impotentia: serviendum feminae, 'duobusque insuper adolescentibus, qui rem publi- 'cam interim premant, quandoque distrahant.'

5 Haec atque talia agitantibus, gravescere valetudo Augusti: et quidam scelus uxoris suspectabant. Quippe rumor incesserat, paucos ante menses Augustum, electis conscii et comite uno, Fabio Maximo, Planasiam vectum ad visendum Agrippam: multas illic utrimque lacrimas et signa caritatis; spemque ex eo, fore ut iuvenis penatibus avi redderetur. Quod Maximum uxori Marciae aperuisse, illam

Quamquam premantur] *Indicia* proprie non *premuntur*, sed vitia, h. l. saevitia. Itaque inclinarem in eam partem, ut Tacitum scripsisse putarem *prematur*, nisi scirem, hunc scriptorem et in aliis duriorem esse, et ab vulgari consuetudine loquendi saepe consulto recedere. Et favet vulgatae alius locus H. I. 26. *Ern.* Immo rei ratio ac sermonis proprietas.

Exulem egerit] Ita *Principem agere, et agere se paullo minus quam privatum*, in Suetonio aliisque lego.

Aliquid.] pro *aliud quid*, ne quis haereat, et *aliud* legendum suspicetur. *Ern.* Hic vero *aliquid* est *aliud quicquam*, propter negationem: quod longe rarissimum.

Interim pr., quandoque d.] *Interim* est τέως· per aliquod tempus (vivo Tiberio) parum frequens significatio. Non est h. l. *interdum*, ut explicant ad Florum 1, 26. 6.

Maximum uxori Marciae] Habes eleganter historiam totam in Plutarchi περὶ ἀδολεσχίας p. 508. A. quem locum, pretium puto, ut

Liviae: gnarum id Caesari: neque multo post exstincto Maximo, (dubium an quaesita morte,) auditos in funere eius Marciae gemitus, semet incusantis, *quod caussa exitii marito fuisset*. Vtcunque se ea res habuit, vixdum ingressus Illyricum Tiberius, properis matris litteris accitur. neque satis compertum est, spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam, an exanimem repererit. acribus namque custodiis domum et vias sepserat Livia: laetique interdum nuntii vulgabantur, donec, provisis quae tempus monebat, simul excessisse Augustum et rerum potiri Neronem, fama eadem tulit.

6 Primum facinus novi principatus fuit Postumi Agrippae caedes: quem ignarum inermumque quamvis firmatus animo centurio aegre confecit. Nihil de ea re Tiberius apud Senatum disseruit: patris iussa simulabat, quibus praescripsisset Tribuno, custodiae apposito, *ne cunctaretur Agrippam morte afficere, quandoque ipse supremum diem explevisset*. Multa sine dubio saevaque Augustus de moribus adolescentis

convertam paene verbatim. *Fulvius vero Caesaris Augusti amicus, cum iam senem eum saepius querentem audiret de solitudine suae domus. quodque duobus nepotibus fato functis. Postumo, qui solus reliquus, ex calumnia nescio qua exsulante, cogeretur uxoris suae filium ad successionem imperii vocare, quamquam miserans et consilium captans revocandi ab exsilio nepotis: cum, inquam, haec audiret Fulvius, enuntiavit suae uxori, illa Liviae. Livia autem acerbe cum Caesare egit, cur, quoniam iam pridem id decrevisset, non arcesseret nepotem, sed se odio invidiaeque successoris obiiceret? Venientem igitur, de more, mane Fulvium, et solitum illud dicentem Ave. Caesar resalutavit, Vale, inquit, Fulvi. Atque ille id intelligens, domum se illico subduxit, et vocata uxore: Rescivit, inquit, Caesar, non siluisse me arcana: ideo mori mihi decretum est. Vxor autem: Iure, ait, quoniam tamdiu mecum habitans vivensque, nec noveris, nec caveris intemperantiam meae linguae. Sed praecedam tamen ego, et accepto gladio, seipsa viro coram interemit.* Haec Plutarchus: nec alibi tam liquide narrata res. Hoc tantum male, quod Φουλβιον ubique vocat, qui Fabius est.

Quaesita morte.] Illata, et violenta, machinatione Augusti. *Lips*. Voluntaria, sponte sumpta, ut bene Freinsh.

questus, ut exsilium eius Senatusconsulto sanciretur, perfecerat: ceterum in nullius unquam suorum necem duravit; neque mortem nepoti pro securitate privigni inlatam, credibile erat, propius vero, Tiberium ac Liviam, illum metu, hanc novercalibus odiis, suspecti et invisi iuvenis caedem festinavisse. Nuncianti centurioni, ut mos militiae, *factum esse, quod imperasset: neque imperasse sese, et rationem facti reddendam apud Senatum*, respondit. Quod postquam Sallustius Crispus, particeps secretorum, (is ad Tribunum miserat codicillos,) comperit: metuens, ne reus subderetur, iuxta periculoso ficta seu vera promeret, monuit Liviam, 'ne arcana domus, ne consilia amicorum, ministeria militum vulgarentur: neve 'Tiberius vim principatus resolveret, cuncta ad Sena'tum vocando: eam conditionem esse imperandi, ut 'non aliter ratio constet, quam si uni reddatur.' At 7
Romae ruere in servitium Consules, Patres, Eques: quanto quis inlustrior, tanto magis falsi ac festinantes, vultuque composito, ne laeti excessu Principis, neu tristiores primordio, lacrimas, gaudium, questus, adulatione miscebant. Sex. Pompeius et Sex. Appu-

Duravit] Absolutum verbi usum animadverte; uti est 14, 1. aliaque exempla ap. Quinctil. Similiter c. 7. *dabat famae*, ubi alias semper additur *aliquid*.

Vt mos militiae] Sollennia militiae verba, Factum quod imperasti. Sueton. l c. *Renuncianti Tribuno factum esse quod imperasset.* Et in Claud. 29. *De nece Consularis viri renunciante Centurione, factum esse quod imperasset. Lips.*

Sallustius Crispus] Est ille, cuius vitam mortemque infra memorat 3, 30., Sallustii, historiarum regis, ex sorore nepos.

Ficta seu vera] Ficta, si a Tiberio crimen amoliretur; ne ipse eius damnaretur a Senatu. Vera, si Tiberium auctorem ederet. ab eo puniendus aut tollendus. *Lips. Periculoso*, ablativus, et omissio prioris partic. *seu*. Graecum et poeticum colorem habent. Notatur illa saepe ad Horat.

leius, Coss. primi in verba Tiberii Caesaris iuravere: apudque eos Seius Strabo et C. Turranius, ille praetoriarum cohortium praefectus, hic annonae: mox Senatus, milesque et populus. nam Tiberius cuncta per Consules incipiebat, tamquam vetere republica et ambiguus imperandi. ne edictum quidem, quo Patres in curiam vocabat, nisi Tribuniciae potestatis praescriptione posuit, sub Augusto acceptae. verba edicti fuere pauca et sensu permodesto: *de honoribus parentis consulturum: neque abscedere a corpore: idque unum ex publicis muneribus usurpare.* Sed, defuncto Augusto, signum praetoriis cohortibus ut imperator dederat: excubiae, arma, cetera aulae: miles in forum, miles in curiam comitabatur. litteras ad exercitus, tamquam adepto principatu, misit: nusquam cunctabundus, nisi cum in Senatu loqueretur. Caussa praecipua ex formidine, ne Germanicus, in cuius manu tot legiones, immensa sociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium quam exspectare mallet. Dabat et famae, ut vocatus electusque potius a re publica videretur, quam per uxorium ambitum et senili adoptione inrepsisse. Postea cognitum est, ad introspiciendas etiam procerum voluntates inductam dubitationem. nam verba, vultus, in crimen detorquens, recondebat.

Nihil primo Senatus die agi passus nisi de supremis Augusti: cuius testamentum, inlatum per Virgi-

Tot legiones.] Octo ad Rhenum, in ripa Gallica: praecipuum, uno loco, imperii robur. Atque eae cum suis auxiliis et equitatu, facile ad c. M. militum accedebant. *Lips.*

Virgines Vestae.] More scilicet Romanorum, qui pactiones, foedera, testamenta, pecunias etiam, deponebant in templis: et saepissime in isto Vestae, quod religione primum.

nes Vestae, Tiberium et Liviam heredes habuit. Li- 8
via in familiam Iuliam nomenque Augustae adsumebatur: in spem secundam, nepotes pronepotesque: tertio gradu primores civitatis scripserat, plerosque invisos sibi, sed iactantia gloriaque ad posteros. Legata non ultra civilem modum, nisi quod populo et plebi ccccxxxv, praetoriarum cohortium militibus singula numum millia, legionariis ccc, cohortibus civium Romanorum CCCCC numos viritim dedit. Tum consultatum de honoribus; ex quîs maxime insignes visi: *ut porta triumphali duceretur funus*, Gallus Asinius; *ut legum latarum tituli, victarum ab eo gentium vocabula anteferrentur*, L. Arruntius censuere. addebat Messalla Valerius, *renovandum per annos sacramentum in nomen Tiberii*: interrogatusque a Tiberio, *num se mandante eam sententiam prompsisset? sponte dixisse*, respondit; *neque in iis, quae ad rem publicam pertinerent, consilio, nisi suo, usurum, vel cum periculo offensionis.* ea sola species adulandi supererat. Conclamant Patres, *corpus ad rogum humeris Senatorum ferendum.* Remisit Caesar adroganti moderatione; populumque edicto monuit, *ne, ut quondam nimiis studiis funus divi Iulii turbassent, ita Augustum in foro potius quam in campo Martis,*

Civilem modum] i. e. nihil praecipuum novumque in legatis, nihil regium, aut praeter civium modum moremque.

Legionariis cohortibus civium] Bene additum, ne accipiamus etiam cohortes sociales.

Corpus humeris] Qui honor, nisi fallor, Sullae habitus primo Romanorum. Appianum lege 1, 106. Civil. *Lips.*

In Campo Martis] Primum Sullam in campo Martio, per honorem, sepultum tradit Appian. l. c. Nam alii, etiam illustres viri, extra urbem. At postea Juliae ibi tumulus, et mox ipsius Julii, nunc Augusti, *sede destinata*: id est, in Mausoleo, quod sibi struxit. *Lips.*

sede destinata, cremari vellent. Die funeris milites velut praesidio stetere, multum irridentibus, qui ipsi viderant, quique a parentibus acceperant diem illum crudi adhuc servitii et libertatis inprospere repetitae, cum occisus dictator Caesar aliis pessimum, aliis pulcerrimum facinus videretur: nunc senem principem, longa potentia, provisis etiam heredum in rem publicam opibus, auxilio scilicet militari tuendum, ut
9 sepultura eius quieta foret. Multus hinc ipso de Augusto sermo, plerisque vana mirantibus: 'quod idem 'dies accepti quondam imperii princeps et vitae su-'premus: quod Nolae in domo et cubiculo, in quo pa-'ter eius Octavius, vitam finivisset. numerus etiam 'consulatuum celebrabatur, quo Valerium Corvum et 'C. Marium simul aequaverat: continuata per sep-'tem et triginta annos Tribunicia potestas: nomen Im-'peratoris semel atque vicies partum: aliaque honorum 'multiplicata aut nova.' At apud prudentes vita eius varie extollebatur, arguebaturve. Hi, 'pietate erga 'parentem et necessitudine rei publicae, in qua nullus 'tunc legibus locus, ad arma civilia actum, quae ne-'que parari possent, neque haberi per bonas artes. 'multa Antonio, dum interfectores patris ulcisceretur, 'multa Lepido concessisse. postquam hic socordia 'senuerit, ille per libidines pessum datus sit, non aliud 'discordantis patriae remedium fuisse, quam ut ab uno 'regeretur. Non Regno tamen, neque Dictatura, sed 'Principis nomine constitutam rem publicam: mari Oceano aut amnibus longinquis septum imperium:

Simul aequaverat] Nam Valerius sextum, Marius septimum Consul. At *Ter Latio deciesque tulit labentibus annis Augustus fasces.* ut ait Statius Silv. 4, 1, 31. *Lips.*

Necessitudine Rei publ.] Id est, necessitate: quia, ut mox loquitur, *tempora rei publ.* id poscebant, et asperum hoc remedii. *Lips.*

'legiones, provincias, classes, cuncta inter se conexa: ius apud cives, modestiam apud socios: urbem ipsam magnifico ornatu: pauca admodum vi tractata, quo ceteris quies esset.' Dicebatur contra, 10
'pietatem erga parentem et tempora rei publicae obtentui sumpta: ceterum cupidine dominandi concitos per largitionem veteranos, paratum ab adolescente privato exercitum, corruptas Consulis legiones, simulatam Pompeianarum gratiam partium: mox ubi decreto Patrum fasces et ius Praetoris invaserit, caesis Hirtio et Pansa, (sive hostis illos, seu Pansam venenum vulneri adfusum, sui milites Hirtium, et machinator doli Caesar abstulerant,) utriusque copias occupavisse. extortum invito Senatu consulatum, armaque, quae in Antonium acceperit, contra rem publicam versa: proscriptionem civium, divisiones agrorum, ne ipsis quidem, qui cepere, laudatas. Sane Cassii et Brutorum exitus paternis inimicitiis datos, (quamquam fas sit, privata odia publicis utilitatibus remittere;) sed Pompeium imagine pacis, sed Lepidum specie amicitiae deceptos: post, Antonium Tarentino Brundisinoque foedere et nuptiis sororis inlectum, subdolae adfinitatis poenas morte exsolvisse. Pacem sine dubio posthaec, verum cruentam: Lollianas, Varianasque clades; interfectos Romae Varrones, Egnatios, Iulos.' Nec domesticis abstinebatur. 'Abducta Neroni uxor: et consulti per ludibrium Pontifices, an concepto, necdum edito partu,

Extortum invito Senatu] Muretus in Commentario habet *Senatui*. Apud Ciceronem id praeferendum esset.

Acceperit] Muretus malebat *acceperat*: sc. quia mox *fecere*. Tacitus utroque modo utitur: paullo ante *invaserit*. Sed saepius tamen plusquamperfecto, ut attentus lector facile observabit. *Ern*.

'rite nuberet: Q. Tedii et Vedii Pollionis luxus: 'postremo Livia, gravis in rem publicam mater, gravis 'domui Caesarum noverca. nihil deorum honoribus re-'lictum, cum se templis et effigie numinum per fla-'mines et sacerdotes coli vellet. ne Tiberium quidem 'caritate aut rei publicae cura successorem adscitum: 'sed quoniam adrogantiam saevitiamque eius intros-'pexerit, comparatione deterrima sibi gloriam quae-'sivisse.' Etenim Augustus, paucis ante annis, cum Tiberio Tribuniciam potestatem e Patribus rursum postularet, quamquam honora oratione, quaedam de habitu cultuque et institutis eius iecerat, quae velut

11 excusando exprobraret. Ceterum sepultura more perfecta, templum et coelestes religiones decernuntur. Versae inde ad Tiberium preces. Et ille varie disserebat: de magnitudine imperii, sua modestia; 'solam divi Augusti mentem tantae molis capacem; 'se, in partem curarum ab illo vocatum experiendo 'didicisse, quam arduum, quam subiectum fortunae 'regendi cuncta onus. proinde in civitate, tot inlus-'tribus viris subnixa, non ad unum omnia deferrent:

Templis et effigie numinum] Magna et insana ambitio: quam exemplo Herculis et Liberi patris excusare tamen videtur 4, 38. noster. Sed Augustus adhuc vivus, et hominem fungens, in provinciis esse colique voluit pro deo; in provinciis, non in Italia, aut Romae. Sueton. 52. de urbe ait: Dio etiam de Italia 51, 20. Quod Tacitus scribit effigie numinum: valet in eam mentem, ut signa adposita Augusti statuis sint: quae solent deorum: puta, radius, hasta, fulmen. Lucan. 7, 458. *Fulminibus mones, radiisque ornabit et astris.* Itaque Numi etiam hodie, in quibus Augusti caput radiatum. At de Flaminibus et sacerdotibus Augusti, plena omnia monimenta, et putidum sit referre. Vide pluscula in Excurs. *C. Lips.*

Habitu cultuque — eius] Ad habitum spectant haec Sueton. Tib. c. 68. *Incedebat cervice rigida et obstipa, adducto fere vultu, plerumque tacitus*, etc. Addit pro Tacito etiam: *Quae omnia ingrata, et arrogantiae plena, animadvertit Augustus, et excusare tentavit saepe apud Senatum et populum.* Atque haec ad *habitum*: in *cultu* eius quid notabile aut arrogans, haud nunc memini legere. *Lips.*

'plures facilius munia rei publicae sociatis laboribus 'executuros.' Plus in oratione tali dignitatis quam fidei erat: Tiberioque etiam in rebus, quas non occuleret, seu natura, sive adsuetudine, suspensa semper et obscura verba: tunc vero nitenti, ut sensus suos penitus abderet, in incertum et ambiguum magis implicabantur. At Patres, quibus unus metus, si intelligere viderentur, in questus, lacrimas, vota effundi; ad deos, ad effigiem Augusti, ad genua ipsius manus tendere: cum proferri libellum recitarique iussit. Opes publicae continebantur: quantum civium sociorumque in armis: quot classes, regna, provinciae, tributa, aut vectigalia, et necessitates ac largitiones. quae cuncta suâ manu perscripserat Augustus: addideratque consilium coercendi intra terminos imperii, incertum metu, an per invidiam.
Inter quae Senatu ad infimas obtestationes procumbente, dixit forte Tiberius, 'se, ut non toti rei publi- 12
'cae parem, ita, quaecunque pars sibi mandaretur, 'eius tutelam suscepturum.' Tum Asinius Gallus, 'Interrogo,' inquit, 'Caesar, quam partem rei publi-

Necessitates ac largitiones] Necessitates vocat onera publica, quaeque necessario in milites, in populum, aliasque imperii res eroganda. Livius eadem sententia 23, 48. Lampridius Alexandro c. 38. Capitolinus paullo aliter in Gord. c. 32. Tacitus 2, 27. extr. pro onere vel angore, ex aere alieno: sive et pauperie. *Lips.*

Addiderat consilium] Quod consilium suum plene extollit Augustus ipse apud Iulianum in Menippea de Caesaribus p. 326. C. Spanh. Sed qui termini sive limites Rom. imperii sub Augusto? Duos nominat Iulianus, Istrum et Euphratem: quibus adde Rhenum, et Oceanum, et quae supra dixi. *Lips.*

Metu, an per invidiam] Metu, quem pro ipsis habebat. *ne studio plura quaerendi, ante parta amitterent.* Atque hanc rationem ab ipso Augusto in libello datam, Dio est auctor 56, 33. *Lips.* *Per invidiam*, ne quis successorum proferendo fines augeret gloriam, et latius imperasse diceretur. *Ern.*

Quam partem rei p.] Explicat Dio 57, 2. Tiberius, inquit, tres fecerat rei publ. partes. prima Romam et Italiam complectebatur:

'cae mandari tibi velis.' Perculsus improvisa interrogatione, paullum reticuit: dein, collecto animo, respondit: 'Nequaquam decorum pudori suo, legere 'aliquid aut evitare ex eo, cui in universum excusari 'mallet.' Rursum Gallus: (etenim vultu offensionem coniectaverat) 'non idcirco interrogatum,' ait, 'ut divideret, quae separari nequirent; sed ut sua 'confessione argueretur, unum esse rei publicae cor'pus, atque unius animo regendum.' addidit laudem de Augusto, Tiberiumque ipsum victoriarum suarum, quaeque in toga per tot annos egregie fecisset, admonuit. Nec ideo iram eius lenivit, pridem invisus, tamquam ducta in matrimonium Vipsania, M. Agrippae filia, quae quondam Tiberii uxor fuerat, plus quam civilia agitaret, Pollionisque Asinii patris fero-
13 ciam retineret. Post quae L. Arruntius, haud multum discrepans a Galli oratione, perinde offendit: quamquam Tiberio nulla vetus in Arruntium ira; sed divitem, promptum, artibus egregiis et pari fama publice, suspectabat. Quippe Augustus supremis sermonibus cum tractaret, quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent, aut impares vellent, vel iidem possent cuperentque: *M. Lepidum* dixerat *capacem, sed aspernantem; Gallum Asinium avidum, et*

altera, exercitus: tertia, provincias. Vni ex istis parem se aiebat, non omnibus. At bono histrioni detracta propemodum persona est, improvisa interrogatione Galli. *Lips.*

Vultu offensionem coniectaverat] Int. e vultu Tiberii, in quo signa offensionis non satis dissimulatae eminebant. Praepositionis huius omissae plura exempla sunt apud nostrum. *Ern.*

Avidum, et minorem] Mureto legenti, *avidum, sed minorem*, Pichena assentitur. vid. ad 5, 3. Ego *at* rescripserim. *Ern.* Dedit hoc Brot. Animadvertat hic nobis studiosus eloquentiae, quanta arte sine ulla affectatione variatae sint locutiones, *suffecturi abn.* et *impares vellent.*

minorem; L. Arruntium non indignum, et, si casus daretur, ausurum. De prioribus consentitur: pro Arruntio quidam Cn. Pisonem tradidere: omnesque, praeter Lepidum, variis mox criminibus, struente Tiberio, circumventi sunt. Etiam Q. Haterius et Mamercus Scaurus suspicacem animum perstrinxere: Haterius, cum dixisset, 'Quousque patieris, Caesar, 'non adesse caput rei publicae?' Scaurus, quia dixerat, 'spem esse ex eo, non inritas fore Senatus pre- 'ces, quod relationi Consulum iure Tribuniciae po- 'testatis non intercessisset.' In Haterium statim invectus est; Scaurum, cui implacabilius irascebatur, silentio tramisit. fessusque clamore omnium, expostulatione singulorum, flexit paullatim, non ut fateretur suscipi a se imperium, sed ut negare et rogari desineret. Constat, Haterium, cum deprecandi caussa palatium introisset, ambulantisque Tiberii genua advolveretur, prope a militibus interfectum, quia Tiberius, casu an manibus eius impeditus, prociderat. neque tamen periculo talis viri mitigatus est, donec Haterius Augustam oraret, eiusque curatissimis precibus protegeretur. Multa Patrum et in Augustam adulatio. 14
Alii *Parentem*, alii *Matrem patriae* appellandam; plerique, ut nomini Caesaris adscriberetur, *Iuliae filius*, censebant. ille, *moderandos feminarum honores*, dictitans, *eademque se temperantia usurum in iis, quae sibi tribuerentur:* ceterum anxius invidia, et muliebre fastigium in deminutionem sui accipiens, ne lictorem quidem ei decerni passus est; aramque adoptionis et alia huiuscemodi prohibuit. At Germanico Caesari

Augustam] Liviam, dictam quoque *Juliam*, ut mox capite sequente.

proconsulare imperium petivit: missique legati, qui deferrent, simul maestitiam eius ob excessum Augusti solarentur. quo minus idem pro Druso postularetur, ea caussa, quod designatus Consul Drusus praesensque erat. Candidatos praeturae duodecim nominavit, numerum ab Augusto traditum: et, hortante Senatu, ut augeret, iureiurando obstrinxit se, non excessurum.

15 Tum primum e Campo comitia ad Patres translata sunt. nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio principis, quaedam tamen studiis tribuum fiebant. neque populus ademptum ius questus est, nisi inani rumore: et Senatus, largitionibus ac precibus sordidis exsolutus, libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures quam quatuor candidatos commendaret, sine repulsa et ambitu designandos. Inter quae Tribuni plebei petivere, ut proprio sumptu ederent ludos, qui de nomine Augusti, fastis additi, Augustales vocarentur. sed decreta pecunia ex aerario, utque per Circum triumphali veste uterentur: curru vehi haud permissum. mox celebratio annua ad Praetorem translata, cui inter cives et peregrinos iurisdictio evenisset.

16 Hic rerum urbanarum status erat, cum Pannonicas legiones seditio incessit; nullis novis caussis, nisi quod mutatus princeps licentiam turbarum, et ex civili bello spem praemiorum ostendebat. Castris aestivis tres simul legiones habebantur, praesidente Iunio Blaeso: qui, fine Augusti et initiis Tiberii au-

Candidatos praeturae XII.] Praetorum origo, progressus, augmentum, satis ambigue tradita: etiam ab iis, quibus haec una cura fuit. Ego breviter rem expedivi et ad historiae fidem; quae vide, si vis, in Excurs. D. *Lips.*

Tum primum comitia] Comitiorum res, amissa libertate, varie habita: ac vide omnino in Excurs. quae huc faciunt, litt. E. *Lips.* *Summota e Foro seditio, ambitio Campo,* ait Tiberii adulator Velleius 2, 126.

ditis, ob iustitium aut gaudium intermiserat solita munia. Eo principio lascivire miles, discordare, pessimi cuiusque sermonibus praebere aures, denique luxum et otium cupere, disciplinam et laborem adspernari. Erat in castris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua, et miscere coetus histrionali studio doctus. Is imperitos animos, et, quaenam post Augustum militiae conditio, ambigentes, impellere paullatim nocturnis conloquiis, aut flexo in vesperam die, et, dilapsis melioribus, deterrimum quemque congregare. Postremo, promptis iam et aliis seditionis ministris, velut concionabundus interrogabat: 'Cur 17)
'paucis centurionibus, paucioribus tribunis, in modum 'servorum obedirent? quando ausuros exposcere 'remedia, nisi novum et nutantem adhuc principem 'precibus vel armis adirent? satis per tot annos 'ignavia peccatum, quod tricena aut quadragena 'stipendia senes, et plerique truncato ex vulneribus

Iustitium aut gaudium] Iustitium, ob mortem Augusti indictum, et publicus dolor et cessatio: gaudium, ob initia Tiberii. et tunc quoque feriae in natali imperii. *Lips.* Acutissime monuit Muretus, sed nulli Intpp. auditus, verba *aut g.* ex priore vocabulo perperam iterato nata, vel adiecta esse ab aliquo, qui, iustitium quid esset, parum recte teneret. Fuerunt enim feriae, gaudentibus iuxta et maerentibus indictae ex more, sicut hodie publici luctus in morte principum. Secutam mox aut coniunctam cum iustitio fuisse publicam gratulationem seu laetitiam, nusquam lego; et ineptum videtur *gaudium* de praesidis affectu privato. Vrsinus malebat *ob maestitiam aut g.* Etiam ineptius. Dicamne quod sentio? Mihi hoc totum glossam olet.

Dux olim — operarum] In theatro, sicut in Circo, suae partes et factiones: distracto videlicet favore plebis in hunc histrionem, in illum. Eae non raro in tumultum exibant, imo pugnam, imo caedem. Dux his factionibus et signifer, levissimus quisque e plebe: cui lingua manusque ad iniurias et contumelias promptae. Ab uno exemplo disce rem totam, apud Suetonium Nerone c. 26.

Histrionali studio] Id est, studio, quod solitus erat praestare histrionibus in comparandis factionibus plausorum. *Gron.*

'corpore, tolerent. ne dimissis quidem finem esse 'militiae, sed apud vexillum retentos, alio vocabulo 'eosdem labores perferre: ac si quis tot casus vitâ 'superaverit, trahi adhuc diversas in terras, ubi, per 'nomen agrorum, uligines paludum vel inculta mon- 'tium accipiant. Enimvero militiam ipsam gravem, 'infructuosam: denis in diem assibus animam et cor- 'pus aestimari. hinc vestem, arma, tentoria, hinc 'saevitiam centurionum et vacationes munerum re- 'dimi. at hercule verbera et vulnera, duram hiemem, 'exercitas aestates, bellum atrox, aut sterilem pacem, 'sempiterna. nec aliud levamentum, quam si certis 'sub legibus militia iniretur: ut singulos denarios 'mererent; sextusdecimus stipendii annus finem ad- 'ferret; ne ultra sub vexillis tenerentur, sed iisdem 'in castris praemium pecuniâ solveretur. An praeto- 'rias cohortes, quae binos denarios acciperent, quae 'post sedecim annos penatibus suis reddantur, plus

Apud vexillum retentos] Attende, qui historiam principum legis. Apud antiquos simplex et una honesta missio: ab Augusti aevo facta duplex: Exauctoratio et Missio. Tacitus auctor sic distinguendi, infra c 36. Exauctorationis ea vis, ut (exempli caussa) legio aliqua sacramento solveretur, signis aquilaque ademptis: non tamen dimitteretur protenus, sed seorsum in exercitu ageret sub uno aliquo vexillo, donec praemia solverentur et agri. Interea immunis a labore, excubiis, vigiliis et munere omni castrensi esset: excepta pugna in hostem At plenae missionis effectus, ut statim ab exercitu castrisque domum aut in colonias irent praemiis acceptis. Cui bono hoc inventum ? inquies. Bono fisci. Vid. Sueton. Tib. c. 48. Praemia enim, de quibus mox dicam, mortuis non debebantur: sicut nec cum caussa missis, ante stipendia completa. Ideo Caligula (Suetonio narrante c. 44.) *in exercitu recensendo plerisque Centurionum maturis iam, et nonnullis ante paucissimos quam consummaturi essent dies, primos pilos ademit, caussatus senium cuiusque et imbecillitatem.* Capis ergo nunc, cur hic de tricenis quadragenisque stipendiis querela: et infra totiens mentio retentionis apud vexillum, fons Pannonicae et Germanicae seditionis. *Lips.*

Denis in diem assibus] Gordius, ut multis visum, hic nodus: nec ego tamen Alexander. Solvi enim, non abrupi: et Excurs. nostros adi in F. *Lips.*

'periculorum suscipere? Non obtrectari a se urbanas
'excubias: sibi tamen apud horridas gentes e con-
'tuberniis hostem adspici.' Adstrepebat vulgus, 18
diversis incitamentis: hi verberum notas, illi cani-
tiem, plurimi detrita tegmina et nudum corpus ex-
probrantes. postremo eo furoris venere, ut tres le-
giones miscere in unam agitaverint. depulsi aemu-
latione, quia suae quisque legioni eum honorem
quaerebant, alio vertunt, atque unâ tres aquilas et
signa cohortium locant: simul congerunt cespites,
exstruunt tribunal, quo magis conspicua sedes foret.
Properantibus Blaesus advenit, increpabatque ac
retinebat singulos, clamitans: 'Mea potius caede
'imbuite manus; leviore flagitio legatum interficietis,
'quam ab imperatore desciscitis. aut incolumis fi-
'dem legionum retinebo, aut iugulatus poenitentiam
'adcelerabo.' Aggerebatur nihilominus cespes, iam- 19
que pectori usque adcreverat, cum tandem pervica-
cia victi incoeptum omisere. Blaesus multa dicendi
arte, 'Non per seditionem et turbas desideria mili-
'tum ad Caesarem ferenda,' ait: 'neque veteres ab
'imperatoribus priscis, neque ipsos a divo Augusto
'tam nova petivisse: et parum in tempore incipien-
'tes principis curas onerari. Si tamen tenderent in
'pace tentare, quae ne civilium quidem bellorum vic-

Simul congerunt cespites] Nota morem antiquum. Tribunal Imperatorium ecce in castris, etiam illa aetate cespiticium.

Clamitans, Mea potius caede] Mirum videri possit, et quid caussae, cur ob tribunal cespiticium adeo inclamet Blaesus? Nam subiungit: *Leviore flagitio legatum interficietis, quam ab Imperatore desciscitis* Capitale ergo adeo facinus illud? capitale prorsus. Nam tribunalis exstructio ascensioque, signum proprium Imperatoris: quod allocuturus milites conscenderet. Simile apud Vopiscum in Probo c. 10. Sed et allocutio ipsa soli Imperatori servata postea. Ammian. de Iuliano nondum Principe 16, 12. *Et cum alloqui pariter omnes nec longitudo spatiorum extenta*, etc. *Lips.*

'tores expostulaverint; cur contra morem obsequii,
'contra fas disciplinae, vim meditentur? decernerent
'legatos, seque coram mandata darent.' Adclama-
vere, 'ut filius Blaesi tribunus legatione ea fungere-
'tur, peteretque militibus missionem ab sedecim an-
'nis. cetera mandaturos, ubi prima provenissent.'
Profecto iuvene, modicum otium: sed superbire miles,
quod filius legati, orator publicae caussae, satis os-
tenderet, necessitate expressa, quae per modestiam
20 non obtinuissent. Interea manipuli, ante coeptam
seditionem Nauportum missi ob itinera et pontes
et alios usus, postquam turbatum in castris acce-
pere, vexilla convellunt; direptisque proximis vi-
cis, ipsoque Nauporto, quod municipii instar erat,
retinentis centuriones inrisu et contumeliis, pos-
tremo verberibus insectantur: praecipuâ in Aufidie-
num Rufum, praefectum castrorum, irâ, quem derep-
tum vehiculo, sarcinis gravant, aguntque primo in
agmine, per ludibrium rogitantes: 'an tam immensa
'onera, tam longa itinera libenter ferret?' Quippe
Rufus diu manipularis, dein centurio, mox castris
praefectus, antiquam duramque militiam revocabat,
vetus operis ac laboris, et eo immitior, quia tolerave-
21 rat. Horum adventu redintegratur seditio, et vagi
circumiecta populabantur. Blaesus paucos, maxime
praeda onustos, ad terrorem ceterorum affici verberi-
bus, claudi carcere iubet. nam etiam tum legato a
centurionibus et optimo quoque manipularium pare-
batur. Illi obniti trahentibus, prensare circumstan-

Claudi carcere] In castris stativis ergo carcer: et cum exercitus moveret, eosdem catena trahebant, more militari, ut alibi dicam. Iuvenal. 6, 560. *Lips.*

tium genua, ciere modo nomina singulorum, modo centuriam quisque, cuius manipularis erat, cohortem, legionem, *eadem omnibus imminere*, clamitantes; simul probra in legatum cumulant, coelum ac deos obtestantur; nihil reliqui faciunt, quo minus invidiam, misericordiam, metum, et iras permoverent. Adcurritur ab universis, et, carcere effracto, solvunt vincula, desertoresque ac rerum capitalium damnatos sibi iam miscent. Flagrantior inde vis, plures sedi- 22
tioni duces. et Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blaesi adlevatus circumstantium humeris, apud turbatos, et, quid pararet, intentos: 'Vos quidem,' inquit, 'his innocentibus et miserrimis lucem 'et spiritum reddidistis: sed quis fratri meo vitam, 'quis fratrem mihi reddit? quem, missum ad vos a 'Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima iugulavit per gladiatores suos, quos in 'exitium militum habet atque armat. Responde, 'Blaese, ubi cadaver abieceris? ne hostes quidem 'sepulturâ invident. cum osculis, cum lacrimis dolorem meum implevero, me quoque trucidari iube; 'dum interfectos, nullum ob scelus, sed quia utilitati 'legionum consulebamus, hi sepeliant.' Incendebat 23
haec fletu, et pectus atque os manibus verberans: mox disiectis, quorum per humeros sustinebatur, praeceps et singulorum pedibus advolutus, tantum consternationis invidiaeque concivit, ut pars militum gladiatores, qui e servitio Blaesi erant, pars ceteram eiusdem familiam vincirent, alii ad quaerendum cor-

Per gladiatores suos] Refer ad solitum saeculi eius morem, quo Praesides, praefecti provinciarum, familias gladiatorum alebant, ad spectacula exhibenda. Non enim inter milites lecti, ne erres. *Lips.*

pus effunderentur. ac ni propere, neque corpus ullum
reperiri, et servos, adhibitis cruciatibus, abnuere cae-
dem, neque illi fuisse unquam fratrem pernotuisset,
haud multum ab exitio legati aberant. Tribunos
tamen ac praefectum castrorum extrusere: sarcinae
fugientium direptae: et centurio Lucillius interficitur,
cui, militaribus facetiis, vocabulum *Cedo alteram* indi-
derant; quia, fracta vite in tergo militis, alteram
clara voce ac rursus aliam poscebat. ceteros latebrae
texere, uno retento Clemente Iulio, qui perferendis
militum mandatis habebatur idoneus, ob promptum
ingenium. Quin ipsae inter se legiones octava et
quintadecuma ferrum parabant: dum centurionem,
cognomento Sirpicum, illa morti deposcit, quintade-
cumani tuentur: ni miles nonanus preces et, adver-
24 sum aspernantis, minas interiecisset. Haec audita
quamquam abstrusum et tristissima quaeque maxime
occultantem Tiberium perpulere, ut Drusum filium
cum primoribus civitatis duabusque praetoriis co-
hortibus mitteret, nullis satis certis mandatis; ex re
consulturum. et cohortes delecto milite supra so-
litum firmatae. additur magna pars praetoriani equi-
tis et robora Germanorum, qui tum custodes impe-
ratori aderant: simul praetorii praefectus, Aelius
Seianus, collega Straboni, patri suo, datus, magna
apud Tiberium auctoritate, rector iuveni, et ceteris
periculorum praemiorumque ostentator. Druso pro-
pinquanti, quasi per officium, obviae fuere legiones,
non laetae, ut adsolet, neque insignibus fulgentes,
sed inluvie deformi, et vultu, quamquam maesti-
25 tiam imitarentur, contumaciae propiores. Post-
quam vallum introiit, portas stationibus firmant:

globos armatorum certis castrorum locis opperiri iubent: ceteri tribunal ingenti agmine circumveniunt. Stabat Drusus, silentium manu poscens. illi, quotiens oculos ad multitudinem retulerant, vocibus truculentis strepere; rursum, viso Caesare, trepidare: murmur incertum: atrox clamor, et repente quies: diversis animorum motibus, pavebant terrebantque. Tandem, interrupto tumultu, litteras patris recitat, in quîs perscriptum erat: 'Praecipuam ipsi fortissimarum legionum curam, quibuscum plurima bella toleravisset: ubi primum a luctu requiesset animus, acturum apud Patres de postulatis eorum: misisse interim filium, ut sine cunctatione concederet, quae statim tribui possent: cetera Senatui servanda, quem neque gratiae neque severitatis expertem haberi par esset.' Responsum est 26
a concione, 'mandata Clementi centurioni, quae perferret.' Is orditur 'de missione a sedecim annis: de praemiis finitae militiae: ut denarius diurnum stipendium foret: ne veterani sub vexillo haberentur.' Ad ea Drusus cum arbitrium Senatus et patris obtenderet, clamore turbatur: 'Cur venisset, neque augendis militum stipendiis, neque adlevandis laboribus, denique nulla benefaciendi licentia? at hercule verbera et necem cunctis permitti. Tiberium olim nomine Augusti desideria legionum frustrari solitum: easdem artes Drusum retulisse. numquamne ad se nisi filios familiarum venturos? novum id plane, quod imperator sola militis commoda ad Senatum reiiciat. eundem ergo Senatum consulendum, quotiens supplicia aut proelia indicantur. an praemia sub dominis, poenas

27 'sine arbitro esse ?' Postremo deserunt tribunal: ut quis praetorianorum militum amicorumve Caesaris occurreret, manus intentantes, caussam discordiae et initium armorum: maxime infensi Cn. Lentulo, quod is, ante alios aetate et gloria belli, firmare Drusum credebatur, et illa militiae flagitia primus adspernari. Nec multo post, digredientem cum Caesare, ac, provisu periculi, hiberna castra repetentem, circumsistunt, rogitantes, 'quo pergeret ? ad 'Imperatorem an ad Patres ? ut illic quoque commo- 'dis legionum adversaretur ?' Simul ingruunt, saxa iaciunt. iamque lapidis ictu cruentus, et exitii certus, adcursu multitudinis, quae cum Druso advenerat,
28 protectus est. Noctem minacem et in scelus eruptu- ram fors lenivit: nam Luna claro repente coelo visa languescere. Id miles, rationis ignarus, omen prae- sentium accepit, ac suis laboribus defectionem sideris adsimulans, 'prospereque cessura, quae pergerent, 'si fulgor et claritudo deae redderetur.' Igitur aeris sono, tubarum cornuumque concentu strepere: prout splendidior obscuriorve, laetari aut maerere; et postquam ortae nubes offecere visui, creditumque conditam tenebris, ut sunt mobiles ad superstitionem perculsae semel mentes, 'sibi aeternum laborem por- 'tendi, sua facinora aversari deos,' lamentantur. Vtendum inclinatione ea Caesar, et, quae casus obtulerat, in sapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria iubet. Accitur centurio Clemens, et si alii bonis artibus grati in vulgus: ii vigiliis, sta-

Ac suis laboribus] Eclipsis haec, apud Chronologos celebris, incidit in V. Kal. Oct. initio hor. 3. 18'. 32''. fine h. 7. 6'. 22''. certa testis incipientis principatus Tiberiani.

tionibus, custodiis portarum se inserunt, spem offerunt, metum intendunt. 'Quousque filium Imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennione et Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius et Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? denique, pro Neronibus et Drusis, imperium populi Rom. capessent? quin potius, ut novissimi in culpam, ita primi ad poenitentiam sumus! Tarda sunt, quae in commune expostulantur: privatam gratiam statim mereare, statim recipias.' Commotis per haec mentibus, et inter se suspectis, tironem a veterano, legionem a legione dissociant. Tum redire paullatim amor obsequii: omittunt portas; signa, unum in locum principio seditionis congregata, suas in sedes referunt. Drusus, 29
orto die et vocata concione, quamquam rudis dicendi, nobilitate ingenita, incusat priora, probat praesentia: negat 'se terrore et minis vinci: flexos ad modestiam si videat, si supplices audiat, scripturum patri, ut placatus legionum preces exciperet.' Orantibus, rursum idem Blaesus, et L. Apronius eques Romanus e cohorte Drusi, Iustusque Catonius, primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur. Certatum inde sententiis, cum alii, 'opperiendos legatos atque interim comitate permulcendum militem,' censerent: alii, 'fortioribus remediis agendum: nihil in vulgo modicum: terrere, ni paveant: ubi pertimuerint, impune contemni: dum superstitio urgeat, adiiciendos ex duce metus, sublatis seditionis auctoribus.' Promptum ad asperiora ingenium Druso erat: vocatos Vibulenum et Percennium interfici iubet. Tradunt plerique, intra taber-

naculum ducis obrutos: alii, corpora extra vallum
30 abiecta ostentui. Tum, ut quisque praecipuus turbator, conquisiti: et pars, extra castra palantes, a centurionibus aut praetoriarum cohortium militibus caesi: quosdam ipsi manipuli, documentum fidei, tradidere. Auxerat militum curas praematura hiems, imbribus continuis, adeoque saevis, ut non egredi tentoria, congregari inter se, vix tutari signa possent, quae turbine atque unda raptabantur. durabat et formido coelestis irae, 'nec frustra adversus impios 'hebescere sidera, ruere tempestates: non aliud 'malorum levamentum, quam, si linquerent castra 'infausta temerataque, et soluti piaculo, suis quis- 'que hibernis redderentur.' Primum octava, dein quintadecuma legio rediere. Nonanus, *opperiendas Tiberii epistolas*, clamitaverat, mox desolatus aliorum discessione imminentem necessitatem sponte praevenit. et Drusus, non expectato legatorum regressu, quia praesentia satis consederant, in urbem rediit.

31 Iisdem ferme diebus, iisdem caussis Germanicae legiones turbatae, quanto plures, tanto violentius: et magna spe, fore ut Germanicus Caesar imperium alterius pati nequiret, daretque se legionibus, vi sua cuncta tracturis. Duo apud ripam Rheni exercitus erant. cui nomen superiori, sub C. Silio legato; inferiorem A. Caecina curabat. Regimen summae rei penes Germanicum, agendo Galliarum censui tum intentum. Sed quibus Silius moderabatur, mente ambigua fortunam seditionis alienae speculabantur: inferioris exercitus miles in rabiem prolapsus est, orto

ab unaetvicesimanis quintanisque initio, et tractis
prima quoque ac vicesima legionibus. nam iisdem
aestivis in finibus Vbiorum habebantur per otium aut
levia munia. Igitur, audito fine Augusti, vernacula
multitudo nuper acto in urbe delectu, lasciviae sueta,
laborum intolerans, impellere ceterorum rudes ani-
mos: 'Venisse tempus, quo veterani maturam missio-
'nem, iuvenes largiora stipendia, cuncti modum mi-
'seriarum exposcerent, saevitiamque centurionum
'ulciscerentur.' Non unus haec, ut Pannonicas inter
legiones. Percennius, nec apud trepidas militum aures,
alios validiores exercitus respicientium, sed multa
seditionis ora vocesque: 'sua in manu sitam rem Ro-
manam; suis victoriis augeri rem publicam; in suum
'cognomentum adscisci Imperatores.' Nec legatus 32
obviam ibat: quippe plurium vecordia constantiam
exemerat. repente lymphati destrictis gladiis in cen-
turiones invadunt, (ea vetustissima militaribus odiis
materies, et saeviendi principium,) prostratos verbe-
ribus mulcant, sexageni singulos, ut numerum centu-
rionum adaequarent. Tum convulsos laniatosque et
partim exanimos ante vallum aut in amnem Rhenum
proiiciunt. Septimius cum perfugisset ad tribunal,
pedibusque Caecinae advolveretur, eo usque flagitatus

Ab undevicesimanis] In Germania inferiori, hac aetate ubique XXI. legionem reperio, non XIX. Itaque hic et saepius, repone, *Vnaetvicesimanis*. Quae vox remotior ab usu hodie imposuit scriptorum vulgo. Adi, si placet, ad H. 1, 61 Notas. *Lips.* Pichena e MS. recte, quod coniecerat Lipsius, reposuit, firmaruntque ceteri, nisi quod dederunt vulgo *unetvic.* extrita littera ea quae una mendo fortasse caussa fuerat. Lipsianam scripturam merito praefert Brot., etiam c. 45. *unaetvicesimae*. Vid. ad H. 4, 78.

Sexageni singulos] In legione plena, sexaginta centuriones. Dionysius Halic. 9, 10. et Vegetius: ego plene in Militia 2, 5—8. *Lips.*

est, donec ad exitium dederetur. Cassius Chaerea, mox caede C. Caesaris memoriam apud posteros adeptus, tum adolescens et animi ferox, inter obstantes et armatos ferro viam patefecit. Non tribunus ultra, non castrorum praefectus ius obtinuit: vigilias, stationes, et si qua alia praesens usus indixerat, ipsi partiebantur. Id, militares animos altius coniectantibus, praecipuum indicium magni atque implacabilis motus, quod neque disiecti, nec paucorum instinctu, sed pariter ardescerent, pariter silerent: tanta aequa-
33 litate et constantia, ut regi crederes. Interea Germanico, per Gallias, ut diximus, census accipienti 'excessisse Augustum,' adfertur. Neptem eius, Agrippinam, in matrimonio, pluresque ex ea liberos habebat. Ipse Druso, fratre Tiberii, genitus, Augustae nepos: sed anxius occultis in se patrui aviaeque odiis, quorum caussae acriores, quia iniquae. quippe Drusi magna apud populum Rom. memoria, credebaturque, si rerum potitus foret, libertatem redditurus, unde in Germanicum favor, et spes eadem. Nam iuveni civile ingenium, mira comitas, et diversa a Tiberii sermone, vultu, adrogantibus et obscuris. Accedebant muliebres offensiones, novercalibus Liviae in Agrippinam stimulis; atque ipsa Agrippina paullo commotior, nisi quod castitate et mariti amore quam-
34 vis indomitum animum in bonum vertebat. Sed Germanicus, quanto summae spei propior, tanto impensius pro Tiberio niti. Sequanos proximos et Belgarum civitates in verba eius adigit. Dehinc, audito legionum tumultu, raptim profectus, obvias extra castra habuit, deiectis in terram oculis, velut poenitentia. Postquam vallum iniit, dissoni questus

audiri coepere. et quidam, prensa manu eius, per
speciem exosculandi, inseruerunt digitos, ut vacua
dentibus ora contingeret: alii curvata senio membra
ostendebant. Adsistentem concionem, quia permixta
videbatur, 'discedere in manipulos' iubet; 'sic me-
'lius audituros responsum: vexilla praeferri, ut id
'saltem discerneret cohortes.' tarde obtemperavere.
Tunc *a veneratione Augusti* orsus, flexit ad *victorias
triumphosque Tiberii*, praecipuis laudibus celebrans,
'quae apud Germanias illis cum legionibus pulcher-
'rima fecisset.' *Italiae* inde *consensum*, *Galliarum
fidem* extollit; *nil usquam turbidum, aut discors.* Si-
lentio haec vel murmure modico audita sunt. Vt 35
seditionem attigit, 'ubi modestia militaris? ubi vete-
'ris disciplinae decus? quonam tribunos, quo cen-
'turiones exegissent?' rogitans: nudant universi cor-
pora, 'cicatrices ex vulneribus, verberum notas' ex-
probrant: mox indiscretis vocibus 'pretia vacationum,
'angustias stipendii, duritiam operum,' ac propriis no-
minibus incusant 'vallum, fossas, pabuli, materiae, lig-
'norum adgestus,' et si qua alia ex necessitate aut ad-
versus otium castrorum quaeruntur. Atrocissimus ve-
teranorum clamor oriebatur; qui tricena aut supra
stipendia numerantes, 'mederetur fessis, neu mortem
'in iisdem laboribus, sed finem tam exercitae mili-
'tiae, neque inopem requiem,' orabant. fuere etiam, qui
legatam a divo Augusto pecuniam reposcerent, faustis
in Germanicum ominibus; et, si vellet imperium,
promptos ostentavere. Tum vero, quasi scelere con-
taminaretur, praeceps tribunali desiluit. opposuerunt
abeunti arma, minitantes, ni regrederetur. At ille,
'moriturum potius, quam fidem exueret,' clamitans,

ferrum a latere deripuit, elatumque deferebat in pectus, ni proximi prensam dextram vi attinuissent. extrema et conglobata inter se pars concionis, ac, vix credibile dictu, quidam singuli, propius incedentes, *feriret*, hortabantur: et miles, nomine Calusidius, strictum obtulit gladium, addito, *acutiorem esse*. Saevum id malique moris etiam furentibus visum: ac spatium fuit, quo Caesar ab amicis in tabernaculum
36 raperetur. Consultatum ibi de remedio. etenim nuntiabatur, 'parari legatos, qui superiorem exercitum ad 'caussam eandem traherent: destinatum excidio 'Vbiorum oppidum: imbutasque praeda manus, in 'direptionem Galliarum erupturas.' Augebat metum gnarus Romanae seditionis, et, si omitteretur ripa, invasurus hostis; at, si auxilia et socii adversum abscedentis legiones armarentur, civile bellum suscipi: periculosa severitas; flagitiosa largitio; seu nihil militi, sive omnia concederentur, in ancipiti res publica. Igitur, volutatis inter se rationibus, placitum, ut epistolae, nomine principis, scriberentur: 'missionem 'dari vicena stipendia meritis; exauctorari, qui sena-

Ferrum a latere] Recte *a latere*. Nam mos priscus gladium ex humero suspendere, et demittere ad latus. Homer. Iliad. β. 45. Ἀμφὶ δ' ἀρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον. Odyss. β. 3. - - - Περὶ δὲ ξίφος ὀξὺ θέτ' ὤμῳ. Conf. Virg. 8, 459. 11, 1. Nec id heroum modo saeculo, sed obtinuit postea atque adeo apud Romanos. Claudian. de laud. Stilic. 2, 91. *Gestatosque patri scapulis radiantibus enses.* Et Germanos. Windichindus: *Subnixi stabant* (Saxones) *parvis scutis, habentes ad renes cultellos magnos.* Ad renes enim (ut eiusmodi scriptorum atticismus est) valet ad latera. *Lips.*

At si auxilia] Primum observent tirones abruptum loquendi genus: *ac civile bellum suscipi*, pro, *et, quod intelligebant, civ. b. s.* Deinde subita commutatio orationis obliquae in rectam: *periculosa severitas*, etc. cuius etiam apud Livium exempla deprehendi. Itaque non necesse, cum Heinsio in accusativos mutare nominativos. v. ad 12, 64. Ac, ne quis putet, pro *concederentur* legendum esse *concedantur*: dicitur, pro *concessa fuerint*, quomodo et alibi imperfectum ponitur. *Ern.*

'dena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum 'immunes, nisi propulsandi hostis: legata, quae pe- 'tiverant, exsolvi, duplicarique.' Sensit miles, in 37
tempus conficta, statimque flagitavit. missio per tribunos maturatur: largitio differebatur in hiberna cuiusque. Non abscessere quintani unaetvicesimanique, donec iisdem in aestivis contracta ex viatico amicorum ipsiusque Caesaris, pecunia persolveretur. Primam ac vicesimam legiones Caecina legatus in civitatem Vbiorum reduxit, turpi agmine, cum fisci de Imperatore rapti, inter signa interque aquilas veherentur. Germanicus, superiorem ad exercitum profectus, secundam et tertiamdecumam et sextamdecumam legiones, nihil cunctatas, sacramento adigit. Quartadecumani paullum dubitaverant. pecunia et missio quamvis non flagitantibus oblata est. At in 38
Chaucis coeptavere seditionem praesidium agitantes vexillarii discordium legionum, et praesenti duorum militum supplicio paullum repressi sunt. Iusserat id Mennius, castrorum praefectus, bono magis exemplo, quam concesso iure. deinde, intumescente motu, profugus repertusque, postquam intutae latebrae, praesidium ab audacia mutuatur: *non praefectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium Imperatorem violari.* simul exterritis, qui obstiterant, raptum vexillum ad ripam vertit, et, *si quis agmine decessisset, pro desertore*

Exsolvi, duplicarique] Sueton: in Tiber: XLVIII. *Militi post duplicata ex Augusti testamento legata, nihil unquam largitus est Tiberius praeterquam singula millia denariorum*, monetae Gallicae libras 778, *praetorianis, quod Sejano se non accommodavissent.* Trecenos nummos, libras Gallicas 58. legionariis Augustus legaverat, supra cap. 8. Si duplicentur, sunt librae Gallicae 116. *Brot*

Legiones nihil cunctatus] Immo, *cunctatas*. uti ad legiones ipsas referas. *Lips.* Ac sic e MS. restituit Pichena, probatque Heinsius. *Ern.*

fore, clamitans, reduxit in hiberna turbidos et nihil
39 ausos. Interea legati ab Senatu, regressum iam apud aram Vbiorum Germanicum adeunt. Duae ibi legiones, prima atque vicesima, veteranique, nuper missi sub vexillo, hiemabant. Pavidos et conscientia vecordes intrat metus, venisse Patrum iussu, qui irrita facerent, quae per seditionem expresserant. atque mos vulgo, quamvis falsis reum subdere, Munatium Plancum, consulatu functum, principem legationis, auctorem Senatusconsulti incusant: et nocte concubia vexillum, in domo Germanici situm, flagitare occipiunt: concursuque ad ianuam facto, moliuntur fores; extractum cubili Caesarem, tradere vexillum, intento mortis metu subigunt. mox, vagi per vias, obvios habuere legatos, audita consternatione, ad Germanicum tendentes. ingerunt contumelias: caedem parant: Planco maxime, quem dignitas fuga impediverat. neque aliud periclitanti subsidium, quam castra primae legionis. illic signa et aquilam amplexus, religione sese tutabatur: ac, ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, (rarum etiam inter hostes) legatus populi Romani, Romanis in castris,

Nocte concubia vexillum] Quod vexillum? illudne sub quo veterani habebantur? non videtur. Non enim illi solum, sed duae legiones in eadem culpa. quarum signa aquilaeque in castris, non in tabernaculo ducis. Refer ergo ad aliud vexillum, et observa ritum antiquum. Signum futurae pugnae, vexillum purpureum fuit; quod adservabatur merito in tabernaculo ducis, quia illi soli ius et arbitrium proponendi. Hoc insignite et *κατ' ἐξοχὴν Vexillum* dictum.

Extractum cubili Caesarem] Cave vim Caesari factam cogites. *Extrahi* dicuntur etiam, qui strepitu aut alia re commoti, surgunt e lecto, progrediuntur. Dicuntur etiam *exciri*. Liv 1, 7. *Evander concursu pastorum trepidantium excitus. Ern.* At fores molientium necemque minantium audacia Lamallo incredibile facit vim factam non esse. Equidem nescio, quid fecerint, nisi quod eum non traxerunt pedibus. *Excire* paullo lenius vocabulum est quam nostrum.

sanguine suo altaria deûm commaculavisset. Luce demum, postquam dux et miles et facta noscebantur, ingressus castra Germanicus, perduci ad se Plancum imperat, recipitque in tribunal. Tum *fatalem* increpans *rabiem, neque militum, sed deûm ira resurgere*, cur venerint legati, aperit: *ius legationis, atque ipsius Planci gravem et immeritum casum*, simul, *quantum dedecoris adierit legio*, facunde miseratur, attonitaque magis, quam quieta concione, legatos, praesidio auxi-
liarium equitum, dimittit. Eo in metu arguere Ger- 40
manicum omnes, 'quod non ad superiorem exercitum 'pergeret, ubi obsequia, et contra rebellis auxilium. 'Satis superque missione et pecunia et mollibus con'sultis peccatum: vel, si vilis ipsi salus, cur filium 'parvulum, cur gravidam coniugem, inter furen'tes, et omnis humani iuris violatores haberet? 'illos saltem avo et rei publicae redderet.' Diu cunctatus, adspernantem uxorem, cum 'se divo Au'gusto ortam, neque degenerem ad pericula' testaretur, postremo uterum eius et communem filium, multo cum fletu, complexus ut abiret perpulit. Incedebat muliebre et miserabile agmen, profuga ducis uxor, parvulum sinu filium gerens: lamentantes circum amicorum coniuges, quae simul trahebantur nec mi-
nus tristes, qui manebant. Non florentis Caesaris, 41
neque suis in castris, sed velut in urbe victa, facies, gemitusque ac planctus, etiam militum aures oraque advertere. Progrediuntur contuberniis: *quis ille flebilis sonus? quod tam triste? feminas inlustres — non*

Altaria Deum] Sunt arae, ut opinor, quae in Principiis honori Aquilarum et castrensium Deorum erant: itemque Principum, quorum effigies in signis. Vide Militiam nostram, lib. 5. Dial. 4. *Lips.*

centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoriae uxoris, aut comitatus soliti — pergere ad Treveros, et externae fidei. Pudor inde et miseratio, et patris Agrippae, Augusti avi, memoria: socer Drusus; ipsa insigni fecunditate, praeclara pudicitia: iam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo *Caligulam* appellabant, quia plerumque ad concilianda vulgi studia eo tegmine pedum induebatur. Sed nihil aeque flexit, quam invidia in Treveros: orant, obsistunt, *rediret*, *maneret*, pars Agrippinae occursantes, plurimi ad Germanicum regressi. isque, ut erat recens dolore et ira, apud cir-
42 cumfusos ita coepit: 'Non mihi uxor aut filius patre 'et re publica cariores sunt: sed illum quidem sua 'maiestas, imperium Romanum ceteri exercitus de- 'fendent. Coniugem et liberos meos, quos pro glo- 'ria vestra libens ad exitium offerrem, nunc procul a 'furentibus summoveo, ut, quicquid istuc sceleris 'imminet, meo tantum sanguine pietur; neve occi- 'sus Augusti pronepos, interfecta Tiberii nurus, no- 'centiores vos faciat. Quid enim per hos dies inausum 'intemeratumve vobis? Quod nomen huic coetui 'dabo?' Militesne 'appellem? qui filium Imperatoris 'vestri vallo et armis circumsedistis. An' Cives?

Iam infans in castris] Caium Caligulam in castris natum versiculi prisci adfirmabant ap. Suet. c. 8. etiam Plinius in Germanica historia, apud Treveros vico Ambitarino, id est apud hiberna legionum. Et clare hic noster. Alii aliter: vide Excurs. in L. *Lips.* Et nos in Excurs. ad Suet. Calig. *Ern.*

Ad concilianda studia vulgi] Ait, studia vulgi: militaris scilicet. Nam Tribuni et centuriones, digrioresque militum, veste et habitu erant a gregariis distincti. *Lips.*

Quod nomen huic coetui dabo?] Imitatum videtur ex oratione Scipionis apud Livium, pariter in seditione militari 28, 27. *Lips.* Mox *vallo et a. circums.* spectat ad c. 39. concursu ad Germanici domum facto; non quod vallum circumiecissent ei retinendo.

'quibus tam proiecta Senatus auctoritas. hostium 'quoque ius et sacra legationis et fas gentium rupis- 'tis. Divus Iulius seditionem exercitus verbo uno 'compescuit,' Quirites 'vocando, qui sacramentum eius 'detrectabant. Divus Augustus vultu et adspectu Ac- 'tiacas legiones exterruit: nos, ut nondum eosdem, 'ita ex illis ortos, si Hispaniae Syriaeve miles ad- 'spernaretur, tamen mirum et indignum erat. Pri- 'mane et vicesima legiones, illa signis a Tiberio ac- 'ceptis, tu tot proeliorum socia, tot praemiis aucta, 'egregiam duci vestro gratiam refertis! hunc ego 'nuntium patri, laeta omnia aliis e provinciis audien- 'ti, feram? ipsius tirones, ipsius veteranos, non mis- 'sione, non pecunia satiatos: hic tantum interfici 'centuriones, eiici tribunos, includi legatos: infecta 'sanguine castra, flumina: meque precariam animam 'inter infensos trahere? Cur enim, primo concionis 43 'die, ferrum illud, quod pectori meo infigere para- 'bam, detraxistis? o improvidi amici! melius et 'amantius ille, qui gladium offerebat. cecidissem cer- 'te nondum tot flagitiorum exercitui meo conscius: 'legissetis ducem, qui meam quidem mortem impuni- 'tam sineret, Vari tamen et trium legionum ulcisce- 'retur. Neque enim dii sinant, ut Belgarum, quam- 'quam offerentium, decus istud et claritudo sit, sub- 'venisse Romano nomini, compressisse Germaniae 'populos! Tua, dive Auguste, caelo recepta mens,

Verbo uno compescuit] Plutarchus. Conferantur Plutarchus Caesare p. 732. A. Dio Cass. 42, 53. Sueton. Caes. c. 70. et Lucan, 5. 357. *Discedite castris, Tradite nostra viris, ignavi, signa, Quirites. Lips.*

Quirites vocando] Conf. Lampridius Alexandro Sev. c. 52. sq. *Gron.*

'tua, pater Druse, imago, tui memoria iisdem istis 'cum militibus, quos iam pudor et gloria intrat, elu'ant hanc maculam, irasque civiles in exitium hosti'bus vertant. Vos quoque, quorum alia nunc ora, alia 'pectora contueor, si legatos Senatui, obsequium Im'peratori, si mihi coniugem et filium redditis, discedite 'a contactu, ac dividite turbidos: id stabile ad poeni-
44 'tentiam, id fidei vinculum erit.' Supplices ad haec, 'et vera exprobrari fatentes, orabant, 'puniret noxios, 'ignosceret lapsis, et duceret in hostem: revocaretur 'coniux, rediret legionum alumnus, neve obses Gal'lis traderetur.' Reditum Agrippinae excusavit, ob imminentem partum et hiemem: *venturum filium: cetera ipsi exsequerentur.* Discurrunt mutati, et seditiosissimum quemque vinctos trahunt ad legatum legionis primae, C. Cetronium, qui iudicium et poenas de singulis in hunc modum exercuit. Stabant pro concione legiones, destrictis gladiis reus in suggestu per tribunum ostendebatur: si nocentem adclamaverant, praeceps datus trucidabatur. et gaudebat caedibus miles, tamquam semet absolveret: nec Caesar arcebat, quando, nullo ipsius iussu, penes eosdem saevitia facti et invidia erat. secuti exemplum veterani, haud multo post in Raetiam mittuntur, specie defendendae provinciae, ob imminentis Suevos; ceterum, ut avellerentur castris, trucibus adhuc, non mi-

Ac dividite turbidos] *Dividite*, pro secernite, seiungite a vobis, quod est sane insolens. *Ern*

Ob imminentes Suevos] Quomodo Suevi Raetiae imminere potuerint, intelligi potest e Germ. 43. *Ern.* *Raetiam* cum Brot. posui ubique, non *Rhaet.*, de multorum doctorum sententia. Ita lapides plurimi et optimi *Rhenus* obvertitur, scio. Verum in talibus non Germanica origo, sed Romanorum consuetudo spectanda.

nus asperitate remedii quam sceleris memoria. Centurionatum inde egit. citatus ab Imperatore, nomen, ordinem, patriam, numerum stipendiorum, quae strenue in proeliis fecisset; et cui erant dona militaria, edebat. si tribuni, si legio industriam innocentiamque adprobaverant, retinebat ordines: ubi avaritiam, aut crudelitatem, consensu obiectavissent, solvebatur mi-
litiâ. Sic compositis praesentibus, haud minor moles 45
supererat, ob ferociam quintae et unaetvicesimae legionum, sexagesimum apud lapidem (loco *Vetera* nomen est) hibernantium. nam primi seditionem coeptaverant: atrocissimum quodque facinus horum manibus patratum: nec poena commilitonum exterriti nec poenitentia conversi, iras retinebant. Igitur Caesar arma, classem, socios demittere Rheno parat,
si imperium detrectetur, bello certaturus. At Ro- 46
mae, nondum cognito, qui fuisset exitus in Illyrico, et legionum Germanicarum motu audito, trepida civitas incusare Tiberium, 'quod, dum Patres et plebem, 'invalida et inermia, cunctatione ficta ludificetur, 'dissideat interim miles, neque duorum adolescen'tium nondum adulta auctoritate comprimi queat: ire 'ipsum et opponere maiestatem imperatoriam debu'isse, cessuris, ubi principem longa experientia eun'demque severitatis et munificentiae summum vidis'sent. An Augustum, fessa aetate, totiens in Ger'manias commeare potuisse: Tiberium, vigentem 'annis, sedere in Senatu, verba Patrum cavillantem? 'satis prospectum urbanae servituti; militaribus ani-
'mis adhibenda fomenta, ut ferre pacem velint.' Im- 47
motum adversus eos sermones fixumque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque se remque publicam

in casum dare. Multa quippe et diversa angebant: 'validior per Germaniam exercitus: propior apud 'Pannoniam: ille Galliarum opibus subnixus, hic 'Italiae imminens: quos igitur anteferret? ac, ne 'postpositi contumelia incenderentur. At per filios 'pariter adiri, maiestate salva; cui maior e longinquo 'reverentia. simul adolescentibus excusatum, quae- 'dam ad patrem reiicere: resistentisque Germanico 'aut Druso posse a se mitigari, vel infringi: quod 'aliud subsidium, si Imperatorem sprevissent?' Ceterum, ut iam iamque iturus, legit comites, conquisivit impedimenta, adornavit naves: mox hiemem, aut negotia varie caussatus, primo prudentes, dein
48 vulgum, diutissime provincias fefellit. At Germanicus, quamquam contracto exercitu, et parata in defectores ultione, dandum adhuc spatium ratus, si recenti exemplo sibi ipsi consulerent, praemittit litteras ad Caecinam, 'venire se valida manu, ac, ni sup- 'plicium in malos praesumant, usurum promiscua 'caede.' Eas Caecina aquiliferis signiferisque, et quod maxime castrorum sincerum erat, occulte recitat, 'utque cunctos infamiae, se ipsos morti eximant,' hortatur. 'nam in pace caussas et merita spectari: ubi 'bellum ingruat, innocentes ac noxios iuxta cadere.' Illi, tentatis, quos idoneos rebantur, postquam maiorem legionum partem in officio vident, de sententia legati, statuunt tempus, quo foedissimum quemque et seditioni promptum ferro invadant. Tunc, signo inter se dato, inrumpunt contubernia, trucidant ignaros: nullo, nisi consciis, noscente, quod caedis in-
49 itium, quis finis. Diversa omnium, quae unquam accidere, civilium armorum facies. non proelio, non

adversis e castris. sed iisdem e cubilibus, quos si-
mul vescentis dies, simul quietos nox habuerat, dis-
cedunt in partes, ingerunt tela: clamor, vulnera, san-
guis palam: caussa in occulto: cetera fors regit: et
quidam bonorum caesi, postquam, intellecto, in quos
saeviretur, pessimi quoque arma rapuerant. neque le-
gatus aut tribunus moderator adfuit: permissa vulgo
licentia atque ultio et satietas. Mox ingressus cas-
tra Germanicus, *non medicinam illud*, plurimis cum
lacrimis, *sed cladem* adpellans, *cremari corpora* iubet.

Truces etiam tum animos cupido involat eundi
in hostem, piaculum furoris: nec aliter posse pla-
cari commilitonum manes, quam, si pectoribus impiis
honesta vulnera accepissent. Sequitur ardorem mili-
tum Caesar, iunctoque ponte tramittit duodecim
millia e legionibus, sex et viginti socias cohortes,
octo equitum alas, quarum ea seditione intemerata
modestia fuit. Laeti, neque procul, Germani agita- 50
bant, dum iustitio, ob amissum Augustum, post dis-
cordiis attinemur. At Romanus agmine propero
silvam Caesiam limitemque, a Tiberio coeptum,
scindit: castra in limite locat; frontem ac tergum
vallo, latera concaedibus munit. Inde saltus obcu-
ros permeat, consultatque, *ex duobus itineribus breve
et solitum, sequatur, an impeditius et intentatum,
eoque hostibus incautum.* Delecta longiore via,
cetera adcelerantur. etenim attulerant explorato-
res, *festam eam Germanis noctem, ac solennibus epulis
ludicram.* Caecina cum expeditis cohortubus praeire,
et obstantia silvarum amoliri iubetur: legiones mo-
dico intervallo sequuntur. Iuvit nox sideribus
inlustris: ventumque ad vicos Marsorum, et cir-
cumdatae stationes, stratis etiam tum per cubilia,

propterque mensas, nullo metu, non antepositis vigiliis. adeo cuncta incuria disiecta erant: neque belli timor: ac ne pax quidem, nisi languida et so-
51 luta, inter temulentos. Caesar avidas legiones, quo latior populatio foret, quatuor in cuneos dispertit: quinquaginta millium spatium ferro flammisque pervastat: non sexus, non aetas miserationem attulit; profana simul et sacra, et celeberrimum illis gentibus templum, quod *Tanfanae* vocabant, solo aequantur. sine vulnere milites, qui semisomnos, inermos, aut palantis ceciderant. Excivit ea caedes Bructeros, Tubantes, Vsipetes; saltusque, per quos exercitui regressus, insedere. quod gnarum duci; incessitque itineri et proelio. pars equitum et auxiliariae cohortes ducebant: mox prima legio: et mediis impedimentis, sinistrum latus unaetvicesimani, dextrum quintani, clausere: vicesima legio terga firmavit: post ceteri sociorum. Sed hostes, donec agmen per saltus porrigeretur, immoti: dein latera et frontem modice adsultantes, tota vi novissimos incurrere: turbabanturque densis Germanorum catervis leves cohortes, cum Caesar advectus ad vicesimanos, voce magna, *hoc illud tempus oblitterandae seditionis*, clamitabat: *pergerent, properarent culpam in decus vertere.* Exarsere animis, unoque impetu perruptum hostem redigunt in aperta, caeduntque. simul primi agminis copiae evasere silvas, castra-

Pars equitum etc,.] Est hic descriptio agminis quadrati huius aevi, pleni et iusti, et ab omni parte firmati. v. Schel. ad Polyb. p. 280. *Ern.*

Leves cohortes] Intelliguntur *ceteri sociorum*, de quibus paullo supra, leviter, neque legionariis armis armati, ut recte monet Freinsh. *Ern.*

que communivere. Quietum inde iter: fidensque recentibus ac priorum oblitus miles in hibernis locatur. Nunciata ea Tiberium laetitia curaque adfe- 52
cere: gaudebat, oppressam seditionem: sed, quod largiendis pecuniis et missione festinata favorem militum quaesivisset, bellica quoque Germanici gloria, angebatur. Retulit tamen ad Senatum de rebus gestis, multaque de virtute eius memoravit, magis in speciem verbis adornata, quam ut penitus sentire crederetur. Paucioribus Drusum et finem Illyrici motus laudavit, sed intentior, et fida oratione. cunctaque, quae Germanicus indulserat, servavit etiam apud Pannonicos exercitus.

Eodem anno Iulia supremum diem obiit, ob impu- 53
dicitiam olim a patre Augusto Pandateria insula, mox oppido Reginorum, qui Siculum fretum accolunt, clausa. Fuerat in matrimonio Tiberii, florentibus Caio et Lucio, Caesaribus, spreveratque, ut imparem. nec alia tam intima Tiberio caussa cur Rhodum abscederet: imperium adeptus, extorrem, infamem, et, post interfectum Postumum Agrippam, omnis spei egenam, inopia ac tabe longa peremit, obscuram fore necem longinquitate exsilii ratus. Par caussa saevitiae in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, sollers ingenio et prave facundus, eandem Iuliam in matrimonio M. Agrippae temeraverat. Nec is libidini finis. traditam Tiberio, pervicax adulter contumacia et odiis in maritum accendebat: litteraeque, quas Iulia patri Augusto cum insectatione Tiberii scripsit, a Graccho compositae credebantur. Igitur amotus Cercinam, Africi maris insulam, quatuordecim annis exsilium toleravit.

Tunc milites, ad caedem missi, invenere in prominenti litoris, nihil laetum opperientem. quorum adventu, *breve tempus* petivit, *ut suprema mandata uxori Alliariae per litteras daret:* cervicemque percussoribus obtulit, constantia mortis haud indignus Sempronio nomine; vita degeneraverat. Quidam non Roma eos milites, sed ab L. Asprenate, Proconsule Africae, missos tradidere, auctore Tiberio, qui famam caedis posse in Asprenatem verti frustra
54 speraverat. Idem annus novas caerimonias accepit, addito sodalium Augustalium sacerdotio: ut quondam T. Tatius retinendis Sabinorum sacris sodales Titios instituerat. sorte ducti e primoribus civitatis unus et viginti: Tiberius Drususque et Claudius et Germanicus adiiciuntur. Ludos Augustales tunc primum coeptos turbavit discordia, ex certamine histrionum. Indulserat ei ludicro Augustus, dum Maecenati obtemperat, effuso in amorem Bathylli: neque ipse abhorrebat talibus studiis, et civile rebatur, misceri voluptatibus vulgi. alia Tiberio morum via: sed populum, per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere.

55 Druso Caesare, C. Norbano Coss. decernitur Germanico triumphus, manente bello; quod, quamquam in aestatem summa ope parabat, initio veris et repentino in Cattos excursu praecepit. nam spes incesserat, dissidere hostem in Arminium ac Se-

Sodalium — sacerdotio] Idque exemplum placuit deinceps in omnibus Imperatoribus, qui facti Divi. Ita sodales Flavii, Hadrianales, Aeliani, Antonini, passim in historia memorati: Lapis priscus: NERONI. CAESARI. GERMANICI. F. TI. AVGVSTI. N. DIVI. AVGVS. PRON. FLAM. AVGVSTALI. SODALI. AVGVSTALI. Q. Q. NOVANIVS. Q. L. SAEVIVS. *Lips.*

gestem, insignem utrumque perfidia in nos aut fide. Arminius turbator Germaniae; Segestes, *parari rebellionem*, saepe alias, et supremo convivio, post quod in arma itum, aperuit: suasitque Varo, *ut se et Arminium et ceteros proceres vinciret; nihil ausuram plebem, principibus amotis: atque ipsi tempus fore, quo crimina et innoxios discerneret.* sed Varus fato et vi Arminii cecidit. Segestes, quamquam consensu gentis in bellum tractus, discors manebat, auctis privatim odiis, quod Arminius filiam eius, alii pactam, rapuerat. gener invisus, inimici soceri: quaeque apud concordes vincula caritatis, incitamenta irarum apud infensos erant. Igitur Germani- 56
cus quatuor legiones, quinque auxiliarum millia, et tumultuarias catervas Germanorum, cis Rhenum colentium, Caecinae tradit: totidem legiones, duplicem sociorum numerum ipse ducit; positoque castello super vestigia paterni praesidii, in monte Tauno, expeditum exercitum in Cattos rapit; L. Apronio ad munitiones viarum et fluminum relicto, nam (rarum illi caelo) siccitate et amnibus modicis, inoffensum iter properaverat; imbresque et fluminum auctus regredienti metuebantur. Sed Cattis adeo improvisus advenit, ut, quod imbecillum aetate ac sexu, statim captum aut trucidatum sit. Iuventus flumen Adranam nando tramiserat, Romanosque, pontem coeptantis, arcebant: dein tormentis sagittisque pulsi, tentatis frustra conditionibus pacis, cum quidam ad Germanicum perfugissent, reliqui, omissis pagis vicisque, in silvas disperguntur. Caesar, incenso Mattio, (id genti caput,) aperta populatus, vertit ad Rhenum: non auso hoste terga

abuentium lacessere; quod illi moris, quotiens astu magis quam per formidinem cessit. Fuerat animus Cheruscis, iuvare Cattos; sed exterruit Caecina, huc illuc ferens arma: et Marsos, congredi ausos, prospero proelio cohibuit.

57 Neque multo post legati a Segeste venerunt, auxilium orantes adversus vim popularium, a quîs circumsedebatur; validiore apud eos Arminio, quando bellum suadebat. Nam barbaris, quanto quis audacia promptus, tanto magis fidus, rebusque motis potior habetur. Addiderat Segestes legatis filium, nomine Segimundum: sed iuvenis conscientiâ cunctabatur. quippe anno, quo Germaniae descivere, sacerdos apud Aram Vbiorum creatus, ruperat vittas, profugus ad rebelles. Adductus tamen in spem clementiae Romanae, pertulit patris mandata: be-

Quanto — habetur] Ne quis, praesertim tiro, putet, hic aut aliquid vitii esse, ut legendum sit *promptior*, aut omissum aliquid, ut addatur *magis*. cautum est a nobis, cum monuimus, Tacitum libenter variare orationem: tum cavetur aliis exemplis similibus. Supra c. 52. *sed intentior, et fida oratione:* intellectu τοῦ *magis*, quod libenter omittit noster, more Graecorum. mox c. 58. *quia pacem quam bellum probabam*. c. 68 *quanto inopina, tanto maiora*. *Ern.* In primo exemplo nulla est comparatio. Nam minime *fida* fuit oratio de Germanico. Paullo ante hic *quando* non multum differt a caussali *quod* s. *quia*, latente quadam significatione *temporis*. Sed quum tempus mox exprimatur *rebus motis*, veretur I. Gron. ne *quod* vel *quoniam* scribendum sit. In Cod. enim esse *quo*, compendium ambiguum, ex quo etiam nunc turpia nonnulla menda haerent in Cic. Epp.

Apud Aram Vbiorum] Frequens huius arae mentio. Vidi, qui vellet Bonnam nunc esse. ego vereor, ut propius abfuerit ab oppido Vbiorum. Quidquid hodie sit, puto originem ei loco a veneratione Augusti, cui novo caeliti ara illic, recepta adulatione, exstructa, uti ara Lugduni, et ad eam sacerdotes ex primoribus gentis, inter quos hic Segimundus. *Lips.* Sic etiam Cluverius et alii. Nonnulli intelligi putant *oppidum Vbiorum* c. 36. hodie Coloniam Agripp. v. Cellar. G. A. T. I. p. 245. qui rem in medio relinquit *Ern.* Optime illi, qui ex *Ara Vbiorum* crevisse putant *oppidum Vb.*, situm in eodem fere loco, quo postbac fuit Colonia Agripp. *Annus quo descivere G.* haud dubie designatur a. V. 762. quem secuta est clades Variana, non 754. ut Ryck. scribit.

nigneque exceptus, cum praesidio Gallicam in ripam missus est. Germanico pretium fuit, convertere agmen: pugnatumque in obsidentis, et ereptus Segestes magna cum propinquorum et clientium manu. Inerant feminae nobiles: inter quas uxor Arminii, eademque filia Segestis, mariti magis quam parentis animo, neque victa in lacrimas, neque voce supplex, compressis intra sinum manibus, gravidum uterum intuens. Ferebantur et spolia Varianae cladis, plerisque eorum, qui tum in deditionem veniebant, praedae data. Simul Seges- 58
tes ipse, ingens visu, et memoria bonae societatis impavidus. Verba eius in hunc modum fuere: 'Non hic mihi primus erga populum Rom. fidei et 'constantiae dies. ex quo a divo Augusto civitate 'donatus sum, amicos inimicosque ex vestris utilitatibus delegi: neque odio patriae, (quippe proditores 'etiam iis, quos anteponunt, invisi sunt,) verum 'quia Romanis Germanisque idem conducere, et 'pacem quam bellum probabam. ergo raptorem filiae 'meae, violatorem foederis vestri, Arminium, apud 'Varum, qui tum exercitui praesidebat, reum feci. 'dilatus segnitia ducis, quia parum praesidii in legibus erat, ut me et Arminium et conscios vinciret, 'flagitavi. testis illa nox, mihi utinam potius novissima! quae secuta sunt, defleri magis, quam defendi 'possunt. ceterum et inieci catenas Arminio, et a 'factione eius iniectas perpessus sum. Atque ubi 'primum tui copia, vetera novis et quieta turbidis 'antehabeo: neque ob praemium, sed ut me perfidia exsolvam; simul genti Germanorum idoneus 'conciliator, si poenitentiam quam perniciem malue-

'rit. Pro iuventa et errore filii veniam precor: 'filiam necessitate huc adductam, fateor. tuum erit 'consultare, utrum praevalent, quod ex Arminio 'concepit, an quod ex me genita est.' Caesar, clementi responso, liberis propinquisque eius incolumitatem, ipsi sedem vetere in provincia pollicetur. Exercitum reduxit, nomenque Imperatoris, auctore Tiberio, accepit. Arminii uxor virilis sexus stirpem edidit: educatus Ravennae puer, quo mox
59 ludibrio conflictatus sit, in tempore memorabo. Fama dediti benigneque excepti Segestis vulgata, ut quibusque bellum invitis aut cupientibus erat, spe vel dolore accipitur. Arminium, super insitam violentiam, rapta uxor, subiectus servitio uxoris uterus, vecordem agebant: volitabatque per Cheruscos, arma in Segestem, arma in Caesarem poscens. neque probris temperabat: 'Egregium patrem! magnum Imperatorem! fortem exercitum! quorum tot 'manus unam mulierculam avexerint. Sibi tres 'legiones, totidem legatos procubuisse. Non enim 'se proditione, neque adversus feminas gravidas, 'sed palam adversus armatos bellum tractare. cerni 'adhuc Germanorum in lucis signa Romana, quae 'diis patriis suspenderit. coleret Segestes victam 'ripam: redderet filio sacerdotium: hominem Germanos numquam satis excusaturos, quod inter Albim et Rhenum virgas et secures et togam viderint. 'aliis gentibus, ignorantia imperii Romani, inex-

Puer, quo mox ludibrio] Apud alios nihil reperi. Tacitus haec narraverit, in rebus Caii aut Claudii, libris qui perierunt. *Lips.*

Quorum tot manus] Videtur in mente habuisse locum Virgilii Aen. 4, 93. *Ern.*

Ignorantia imperii Romani] Quasi dicat: Longinquiores gentes tutae sunt a superbia et imperio Romano, ipso situ, et Romanos nec

'perta esse supplicia, nescia tributa: quae quando 'exuerint, inritusque discesserit ille inter numina 'dicatus Augustus, ille delectus Tiberius, ne impe-'ritum adolescentulum, ne seditiosum exercitum 'pavescerent. Si patriam, parentes, antiqua mal-'lent, quam dominos et colonias novas: Arminium 'potius, gloriae ac libertatis, quam Segestem, flagi-'tiosae servitutis ducem, sequerentur.'

Conciti per haec non modo Cherusci, sed conter- 60
minae gentes: tractusque in partis Inguiomerus, Arminii patruus, veteri apud Romanos auctoritate. unde maior Caesari metus. et ne bellum mole una ingrueret, Caecinam, cum quadraginta cohortibus Romanis, distrahendo hosti, per Bructeros, ad flumen Amisiam mittit. equitem Pedo praefectus finibus Frisiorum ducit. ipse impositas navibus quatuor legiones per lacus vexit: simulque pedes, eques, classis, apud praedictum amnem convenere. Chauci, cum auxilia pollicerentur, in commilitium adsciti sunt. Bructeros sua urentis expedita cum manu L. Stertinius, missu Germanici, fudit: interque caedem et praedam repe-

norunt: nos in limite, virtute nos liberavimus, et porro liberemus. *Lips.* Mihi videtur sensus hic esse: Aliis gentibus excusatius esse, si imperio Romano non valde resisterent. Etenim ignorare rationem imperii Romani, non expertas esse supplicia et saevitiam, nescire quae et quanta tributa imponere soleant: Germanis veniam dari non posse, si subeant imperium Romanum, cum plane sciant, Romanorum quanta sit saevitia, et avaritia, et quando se ab eo liberarint fortiter resistendo, neque subigi vel ab Augusto, vel a Tiberio potuerint, etc. *Ern.* *Ignorantiâ* apud Tac. est. *ignorantes*, seu *quod ignorabant*. Similiter c. 69. extr. *peritiâ* et saepe alibi.

Patriam, parentes] Clarum est h. l. *parentes* non esse, qui parent, ὑπηκόους: sed quibus vitam debemus. Vid. de hac forma loquendi Cort. ad Sallust. Catil. c. 6. *Ern.*

Veteri ap. Rom. auctoritate] Non quod amicus Rom. esset, sed quod vir fortis et prudens, cuius magna apud Rom. opinio, ut recte Freinsh. explicat. *Ern.*

rit undevicesimae legionis aquilam, cum Varo amissam. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum: quantumque Amisiam et Luppiam amnes inter, vastatum, haud procul Teutoburgiensi saltu, in quo reli-
61 quiae Vari legionumque insepultae dicebantur. Igitur cupido Caesarem invadit, solvendi suprema militibus ducique; permoto ad miserationem omni, qui aderat, exercitu, ob propinquos, amicos, denique ob casus bellorum et sortem hominum. Praemisso Caecina, ut occulta saltuum scrutaretur, pontesque et aggeres humido paludum et fallacibus campis imponeret, incedunt moestos locos, visuque ac memoria deformes. Prima Vari castra, lato ambitu, et dimensis principiis, trium legionum manus ostentabant: dein, semiruto vallo, humili fossa, accisae iam reliquiae consedisse intelligebantur: medio campi albentia ossa, ut fugerant, ut restiterant, disiecta vel aggerata. adiacebant fragmina telorum, equorumque artus, simul truncis arborum antefixa ora: lucis propinquis barbarae arae, apud quas tribunos, ac primorum ordinum centuriones mactaverant. et cladis eius superstites, pugnam aut vincula elapsi, referebant, 'hic cecidisse 'legatos; illic raptas aquilas; primum ubi vulnus 'Varo adactum; ubi infelici dextra et suo ictu mor- 'tem invenerit; quo tribunali concionatus Arminius, 'quot patibula captivis, quae scrobes; utque signis et
62 'aquilis per superbiam inluserit.' Igitur Romanus, qui aderat, exercitus, sextum post cladis annum, trium legionum ossa, nullo noscente, alienas reliquias an suorum humo tegeret, omnes ut coniunctos, ut consanguineos, aucta in hostem ira, moesti simul et infensi condebant. Primum exstruendo tumulo cespitem Caesar posuit, gratissimo munere in defunctos,

et praesentibus doloris socius. Quod Tiberio haud probatum, seu cuncta Germanici in deterius trahenti, sive exercitum imagine caesorum insepultorumque tardatum ad proelia, et formidolosiorem hostium credebat: *neque Imperatorem, auguratu et vetustissimis caerimoniis praeditum, attrectare feralia debuisse.* Sed 63
Germanicus, cedentem in avia Arminium secutus, ubi primum copia fuit, evehi equites, campumque, quem hostis insederat, eripi iubet. Arminius colligi suos et propinquare silvis monitos, vertit repente: mox signum prorumpendi dedit iis, quos per saltus occultaverat. Tunc nova acie turbatus eques; missaeque subsidiariae cohortes, et fugientium agmine impulsae, auxerant consternationem: trudebanturque in paludem, gnaram vincentibus, iniquam nesciis, ni Caesar productas legiones instruxisset. inde hostibus terror, fiducia militi: et manibus aequis abscessum. Mox, reducto ad Amisiam exercitu, legiones classe, ut advexerat, reportat: pars equitum litore Oceani petere Rhenum iussa. Caecina, qui suum militem ducebat, monitus, quamquam notis itineribus regrederetur, Pontes longos quam maturrime superare. Angustus is trames vastas inter paludes, et quondam a L. Domitio aggeratus: cetera limosa, tenacia gravi coeno, aut rivis incerta erant; circum silvae, paullatim adclives: quas tum Arminius implevit, compendiis viarum, et cito agmine, onustum sarcinis armisque militem cum antevenisset. Caecinae dubitanti, quonam modo ruptos vetustate pontes reponeret, simul-

Manibus aequis abscessum] Aequo Marte. Sallust. Cat. c. 39. med. *Aequa manu.* At Romanos, si non fusos, certe cum damno aliquo discedere coactos e conseqq. recte notarunt viri docti.

que propulsaret hostem, castra metari in loco pla-
64 cuit; ut opus, et alii proelium inciperent. Barbari perfringere stationes, seque inferre munitoribus nisi, lacessunt, circumgrediuntur, occursant: miscetur operantium bellantiumque clamor. et cuncta pariter Romanis adversa; locus uligine profunda, idem ad gradum instabilis, procedentibus lubricus; corpora gravia loricis: neque librare pila inter undas poterant. Contra, Cheruscis sueta apud paludes proelia; procera membra; hastae ingentes ad vulnera facienda quamvis procul. nox demum inclinantis iam legiones adversae pugnae exemit. Germani, ob prospera indefessi, ne tum quidem sumpta quiete, quantum aquarum circum surgentibus iugis oritur, vertere in subiecta: mersaque humo, et obruto, quod effectum operis, duplicatus militi labor. Quadragesimum id stipendium Caecina parendi aut imperitandi habebat; secundarum ambiguarumque rerum sciens, eoque interritus. Igitur futura volvens, non aliud reperit, quam ut hostem silvis coerceret, donec saucii, quantumque gravioris agminis, anteirent. nam medio montium et paludum porrigebatur planities, quae tenuem aciem pateretur. Deliguntur legiones, quinta dextro lateri, unaetvicesima in laevum; primani ducendum ad
65 agmen; vicesimanus adversum secuturos. Nox per diversa inquies: cum barbari festis epulis, laeto cantu aut truci sonore subiecta vallium ac resultantis saltus complerent; apud Romanos invalidi ignes interruptae voces, atque ipsi passim adiacerent vallo, oberrarent

Interruptae voces] Quae, aut quorum? Vigilum. Ita capiendi auctor ipse Tacitus H. 5, 22. Duo igitur solennia Romanis vigilibus, Signum et Voces. Signum, capio buccinam: Voces, istas quas inter-

tentoriis, insomnes magis quam pervigiles: ducemque terruit dira quies. nam Quinctilium Varum, sanguine oblitum et paludibus emersum, cernere et audire visus est, velut vocantem, non tamen obsecutus, et manum intendentis repulisse. Coepta luce, missae in latera legiones, metu an contumacia, locum deseruere: capto propere campo, humentia ultra. Neque tamen Arminius, quamquam libero incursu, statim prorupit: sed, ut haesere coeno fossisque impedimenta, turbati circum milites, incertus signorum ordo, utque tali in tempore, sibi quisque properus et lentae adversum imperia aures, irrumpere Germanos iubet, clamitans, *En Varus, et eodem iterum fato victae legiones!* Simul haec, et cum delectis scindit agmen, equisque maxime vulnera ingerit: illi sanguine suo et lubrico paludum lapsantes, excussis rectoribus, disiicere obvios, proterere iacentes. plurimus circa aquilas labor, quae neque adversum ferri ingruentia tela, neque figi limosa humo poterant. Caecina, dum sustentat aciem, suffosso equo delapsus, circumveniebatur, ni prima legio sese opposuisset. iuvit hostium aviditas, omissa caede, praedam sectantium: enisaeque legiones, vesperascente die, in aperta

posuisse videntur munere suo functi, ad vigiles alios excitandos. Colligo ex Ambrosio Hexaëm 5, 15. ubi militari more de vigiliis gruum: *Ceteris quiescentibus, aliae circumeunt post ubi vigiliarum tempus fuerit impletum. perfuncta munere in somnum se praemisso clangore componit, ut excitet dormientem, cui vicem muneris traditura est. Lips.* Post voces subintell. *essent*, ne colorem habeat nonnullorum emendatio, *adiacere v. oberrare.* Conf. ad c. 7 et 35.

Rectoribus] Heinsius: *vectoribus*: quod usitatius est de equis; *vectores* de elephantis dicuntur. Sed tamen et alia loca reperiuntur, ubi rectores equorum dicuntur, quae omnia corrigere, ut Heinsius voluisse videtur, temerarium foret. Vid. Suet. Tit. c. 4. impr. Drakenb. ad Sil. 17, 138. *Ern.* Nec cogitabat vir optimus, verbum superesse corrigendum. *regere.* Plus in his dignitatis inest quam in vulgaribus.

et solida. Neque is miseriarum finis. struendum vallum, petendus agger: amissa magna ex parte, per quae egeritur humus, aut exciditur cespes: non tentoria manipulis, non fomenta sauciis: infectos coeno aut cruore cibos dividentes, funestas tenebras, et tot hominum millibus unum iam reliquum diem lamenta-
66 bantur. Forte equus, abruptis vinculis vagus et clamore territus, quosdam occurrentium obturbavit. tanta inde consternatio, inrupisse Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas: quarum decumana maxime petebatur, aversa hosti, et fugientibus tutior. Caecina, comperto, vanam esse formidinem, cum tamen neque auctoritate, neque precibus, ne manu quidem, obsistere aut retinere militem quiret proiectus in limine portae miseratione demum, quia per corpus legati eundum erat, clausit viam: simul tribuni et
67 centuriones falsum pavorem docuerunt. Tunc contractos in principia, iussosque dicta cum silentio accipere, temporis ac necessitatis monet: 'Vnam in 'armis salutem: sed ea consilio temperanda, ma'nendumque intra vallum, donec expugnandi hostes 'spe, propius succederent: mox undique erumpen'dum: illa eruptione ad Rhenum perveniri. quodsi 'fugerent, pluris silvas, profundas magis paludes, sae'vitiam hostium superesse; at victoribus decus, glo'riam: quae domi cara, quae in castris honesta,' memorat: reticuit de adversis. Equos dehinc, orsus a suis, legatorum tribunorumque, nulla ambitione, fortissimo, cuique bellatori tradit, ut hi, mox pedes, in hostem invaderent.

Decumana maxime] Ea opposita Praetoriae ex adverso, et plurimum remota ab hoste erat, et ab eo ibat. Vide Militiam nostram libro 5. *Lips.*

Haud minus inquies Germanus spe, cupidine, et di- 68
versis ducum sententiis agebat: Arminio, 'sinerent 'egredi, egressosque rursum per humida et impedita 'circumvenirent,' suadente: atrociora Inguiomero, et laeta barbaris, 'ut vallum armis ambirent: promptam 'expugnationem, plures captivos, incorruptam prae-'dam fore.' Igitur orta die proruunt fossas, iniiciunt crates, summa valli prensant, raro super milite, et quasi ob metum defixo. postquam haesere munimentis, datur cohortibus signum, cornuaque ac tubae concinuere. exin clamore et impetu tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes, *non hic silvas, nec paludes, sed aequis locis aequos deos.* Hosti, facile exeidium et paucos ac semermos cogitanti, sonus tubarum, fulgor armorum, quanto inopina, tanto maiora offunduntur: cadebantque, ut rebus secundis avidi, ita adversis incauti. Arminius integer, Inguiomerus post grave vulnus, pugnam deseruere: vulgus trucidatum est, donec ira et dies permansit. Nocte demum reversae legiones, quamvis plus vulnerum, eadem ciborum egestas fatigaret, vim, sanitatem, copias, cuncta in victoria habuere. Pervaserat inte- 69
rim *circumventi exercitus* fama, et *infesto Germanorum agmine Gallias peti:* ac, ni Agrippina impositum Rheno pontem solvi prohibuisset, erant qui id flagitium formidine auderent. sed femina ingens animi munia ducis per eos dies induit, militibusque, ut quis

Iniiciunt crates] Duplex hic ratio transeundi fossas, ut aut proruta a labris terra complerent; aut cratibus iniectis, velut ponte transirent. Vtramque tangit. neque enim Turnebo assentiar legenti, *orta die proruunt, fossis iniiciunt crates* De cratibus etiam Galli apud Caesarem usurpant. 7, 79. *Proximam fossam cratibus integunt atque aggere explent.* Vbi etiam de *aggere:* quem et Romani huic rei usurpabant, e fascibus scilicet et levi materie. *Lips.*

inops aut saucius, vestam et fomenta dilargita est. Tradit C. Plinius, Germanicorum bellorum scriptor, stetisse apud principium pontis laudes et grates reversis legionibus habentem. Id Tiberii animum altius penetravit: 'non enim simplices eas curas, nec 'adversus externos militem quaeri. nihil relictum 'Imperatoribus, ubi femina manipulos intervisat, 'signa adeat, largitionem tentet; tamquam parum 'ambitiose filium ducis gregali habitu circumferat, '*Caesarem*que *Caligulam* appellari velit. Potiorem 'iam apud exercitus Agrippinam, quam legatos, 'quam duces: compressam a muliere seditionem, 'cui nomen Principis obsistere non quiverit.' Accendebat haec onerabatque Seianus, peritia morum Tiberii, odia in longum iaciens, quae reconderet, auctaque promeret.

70 At Germanicus legionum, quas navibus vexerat, secundam et quartam decimam, itinere terrestri P. Vitellio ducendas tradit, quo levior classis vadoso mari innaret, vel reciproco sideret. Vitellius primum iter sicca humo, aut modice adlabente aestu, quietum habuit: mox impulsu aquilonis, simul sidere aequinoctii, quo maxime tumescit Oceanus, rapi agique agmen. et opplebantur terrae: eadem freto, litori, campis facies: neque discerni pote-

Odia in longum iaciens] i. e. odii materiam praeparans et semina invidiae spargens in animum Tiberii, quae longo tempore post se exsereret. Sequentia, *quae reconderet*, etc. de Tiberio intelligenda sunt, et explicant τὸ *in longum*. Heinsii *acuens* minus elegans, quam *iaciens* puto. *In longum parare* dixit noster 3, 27. *Ern.*

Sidere aequinoctii] Idem Caesar sensit scripsitque, navigatione Britannica, in Commentariis suis 4, 28. Et vide Posidonii non abhorrentem ab usu hodierno disputationem super tota re apud Strabon. c. 3. extr quem tamen ipse haud iuste refellit. *Lips.* H. I. aequinoctii auctumnalis.

Eadem freto, litori] Ex his pluribusque locis clarum, non fuisse loco litoris olim arenarias illas moles verius quam montes, quae

rant incerta ab solidis, brevia a profundis. Sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus iumenta, sarcinae: corpora exanima interfluunt, occursant. permiscentur inter se manipuli, modo pectore, modo ore tenus exstantes, aliquando subtracto solo disiecti, aut obruti. non vox et mutui hortatus iuvabant, adversante unda: nihil strenuus ab ignavo, sapiens ab imprudenti, consilia a casu differre: cuncta pari violentia involvebantur. Tandem Vitellius in editiora enisus, eodem agmen subduxit. pernoctavere sine utensilibus, sine igni, magna pars nudo aut mulcato corpore; haud minus miserabiles, quam quos hostis circumsidet, quippe illis etiam honestae mortis usus: his inglorium exitium. Lux reddidit terram; penetratumque ad amnem Vnsingim, quo Caesar classe contenderat. impositae deinde legiones, vagante fama, submersas: nec fides salutis, antequam Caesarem exercitumque reducem videre. Iam 71
Stertinius, ad accipiendum in deditionem Segimerum, fratrem Segestis, praemissus, ipsum et filium eius in civitatem Vbiorum perduxerat. data utrique venia; facile Segimero, cunctantius filio: quia Quinctilii Vari corpus inlussisse dicebatur. Ceterum ad supplenda exercitus damna certavere Galliae, Hispaniae, Italia: quod cuique promptum, arma, equos, aurum, offerentes. quorum laudato studio Germanicus, armis modo et equis ad bellum sumptis, propria pecunia militem iuvit. utque cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire saucios, facta singulorum

Oceanum hodie arcent: succrevitque maiorum aevo illa arenarum vis, satione caricis, non sine monitore deo. *Lips.*

Incerta ab solidis] *Incerta* opponuntur solidis, quia, ubi solida non sunt, ibi lubricus, instabilis et incertus gradus. *Ern.*

extollere; vulnera intuens, alium spe, alium gloria, cunctos alloquio et cura, sibique et proelio firmabat.

72 Decreta eo anno triumphalia insignia A. Caecinae, L. Apronio, C. Silio, ob res cum Germanico gestas. Nomen *Patris patriae* Tiberius, a populo saepius ingestum, repudiavit; neque in acta sua iurari, quamquam censente Senatu, permisit: *cuncta mortalium incerta; quantoque plus adeptus foret, tanto se magis in lubrico* dictitans. non tamen ideo faciebat fidem civilis animi. nam legem maiestatis reduxerat; cui nomen apud veteres idem, sed alia in iudicium veniebant: si quis proditione exercitum, aut plebem seditionibus, denique male gesta re publica maiestatem populi Romani minuisset. facta arguebantur, dicta impune erant. Primus Augustus cognitionem de famosis libellis, specie legis eius, tractavit, commotus Cassii Severi libidine, qua viros feminasque inlustres procacibus scriptis diffamaverat. mox Tiberius, consultante Pompeio Macro, Praetore, *an iudicia maiestatis redderentur? exercendas leges esse*, respondit. Hunc quoque asperavere carmina, incertis auctoribus vulgata in saevitiam superbiamque eius, et discordem cum matre

73 animum. Haud pigebit referre in Falanio et Rubrio, modicis equitibus Romanis, praetentata crimina: ut, quibus initiis, quanta Tiberii arte, gravissimum exitium inrepserit, dein repressum sit, postremo arserit, cunctaque corripuerit, noscatur. Falanio obiiciebat accusator, 'quod inter cultores Augusti, 'qui per omnes domos, in modum collegiorum, ha'bebantur, Cassium quendam, mimum, corpore in'famem adscivisset: quodque, venditis hortis, sta-

'tuam Augusti simul mancipasset.' Rubrio crimini dabatur 'violatum periurio numen Augusti.' Quae ubi Tiberio notuere, scripsit Consulibus: 'non ideo 'decretum patri suo caelum, ut in perniciem civium 'is honor verteretur. Cassium histrionem solitum, 'inter alios eiusdem artis, interesse ludis, quos mater 'sua in memoriam Augusti sacrasset. Nec con-'tra religiones fieri, quod effigies eius, ut alia numi-'num simulacra, venditionibus hortorum et domuum 'accedant. Iusiurandum perinde aestimandum, quam 'si Iovem fefellisset: deorum iniurias diis curae.'
Nec multo post, Granium Marcellum, Praetorem 74
Bithyniae, Quaestor ipsius, Caepio Crispinus, maiestatis postulavit, subscribente Romano Hispone: qui formam vitae iniit, quam postea celebrem miseriae temporum et audaciae hominum fecerunt. nam egens, ignotus, inquies, dum occultis libellis saevitiae Principis adrepit, mox clarissimo cuique periculum facessit, potentiam apud unum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplum, quod secuti, ex pauperibus divites, ex contemptis metuendi, perniciem aliis ac postremum sibi invenere. Sed Marcellum insimulabat, *sinistros de Tiberio sermones habuisse*: inevitabile crimen, cum ex moribus Principis foedissima quoque deligeret accusator, obiectaretque reo. nam, quia vera erant, etiam dicta credebantur. Addidit Hispo, 'statuam Marcelli altius 'quam Caesarum sitam: et alia in statua, amputato 'capite Augusti, effigiem Tiberii inditam.' ad quod exarsit adeo, ut, rupta taciturnitate, proclamaret, 'se quoque in ea caussa laturum sententiam palam 'et iuratum:' quo ceteris eadem necessitas fieret.

Manebant etiam tum vestigia morientis libertatis. Igitur Cn. Piso, 'Quo, inquit, loco censebis, Cae- 'sar? si primus, habebo quod sequar: si post om- 'nes, vereor, ne imprudens dissentiam.' Permotus his, quantoque incautius efferverat, poenitentia patiens tulit, absolvi reum criminibus maiestatis. de
75 pecuniis repetundis ad reciperatores itum est. Nec Patrum cognitionibus satiatus, iudiciis adsidebat in cornu tribunalis, ne praetorem curuli depelleret, multaque eo coram adversus ambitum et potentium preces constituta. sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur. Inter quae Pius Aurelius, Senator, questus, *mole publicae viae ductuque aquarum labefactas aedis suas*, auxilium Patrum invocabat. resistentibus aerarii Praetoribus, subvenit Caesar, pretiumque aedium Aurelio tribuit, erogandae per honesta pecuniae cupiens: quam virtutem diu retinuit, cum ceteras exueret. Propertio Celeri, Praetorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies sestertium largitus est, satis comperto, paternas ei angustias esse. tentantis eadem alios probare caussam Senatui iussit, cupidine severitatis, in his etiam, quae rite faceret, acerbus. unde ceteri silentium et paupertatem confessioni et beneficio praeposuere.

76 Eodem anno continuis imbribus auctus Tiberis plana urbis stagnaverat: relabentem secuta est aedificiorum et hominum strages. Igitur censuit Asinius Gallus, *ut libri Sibyllini adirentur*. renuit Tiberius, perinde divina humanaque obtegens. Sed remedium coercendi fluminis Ateio Capitoni, et L. Arruntio

mandatum. Achaiam ac Macedoniam, onera deprecantis, levari in praesens proconsulari imperio, tradique Caesari placuit. Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris ac suo nomine obtulerat, Drusus praesedit, quamquam vili sanguine nimis gaudens: quod vulgo formidolosum, et pater arguisse dicebatur. Cur abstinuerit spectaculo ipse, varie trahebant: alii taedio coetus, quidam tristitia ingenii, et metu comparationis, quia Augustus comiter interfuisset. Non crediderim, ad ostentandam saevitiam, movendasque populi offensiones, concessam filio materiem: quamquam id quoque dictum est. At theatri licentia 77
proximo priore anno coepta, gravius tum erupit, occisis non modo e plebe, sed militibus et centurione, vulnerato tribuno praetoriae cohortis, dum probra in magistratus et dissensionem vulgi prohibent. Actum de ea seditione apud Patres, dicebanturque sententiae, *ut Praetoribus ius virgarum in histriones esset.* intercessit Haterius Agrippa tribunus plebei, increpitusque est Asinii Galli oratione, silente Tiberio, qui ea simulacra libertatis Senatui praebebat. valuit tamen intercessio, quia divus Augustus *immunes verberum histriones* quondam responderat, neque fas Tiberio, infringere dicta eius. De modo lucaris, et adversus lasciviam fautorum, multa decernuntur: ex quîs maxime insignia: ‘ne domos pantomimorum

Achaiam ac Macedoniam] Achaiam quod ait, capies Graeciam totam: nec enim aliter tunc appellabant Romani. *Lips.*

De modo lucaris] Lucar, merces histrionum: a lucis, qui multi circa urbem, quorum reditus destinati ad ludos.

Ne domos pantomimorum] Magnum studium, ut video, Romanorum in has nugas hominum, imo furor. Vestibula eorum, quasi principum, frequentabantur: adhaerebant egressibus, non vulgus modo, sed Eques Senatusque. *Lips.*

'Senator introiret; ne egredientis in publicum equi-'tes Romani cingerent; aut alibi quam in theatro 'spectarentur; et spectantium immodestiam exsilio
78 'multandi potestas Praetoribus fieret.' Templum ut in colonia Tarraconensi strueretur Augusto, petentibus Hispanis permissum; datumque in omnes provincias exemplum. Centesimam rerum venalium, post bella civilia institutam, deprecante populo, edixit Tiberius, 'militare aerarium eo subsidio niti: simul 'imparem oneri rem publicam, nisi vicesimo militiae 'anno veterani dimitterentur.' ita proximae seditionis male consulta, quibus sedecim stipendiorum finem expresserant, abolita in posterum.

79 Actum deinde in Senatu ab Arruntio et Ateio, an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina et lacus, per quos augescit. auditaeque municipiorum et coloniarum legationes: orantibus Florentinis, 'ne Clanis, solito alveo demotus, in amnem 'Arnum transferretur, idque ipsis perniciem adferret.' Congruentia his Interamnates disseruere: 'pessum ituros fecundissimos Italiae campos, si amnis Nar' (id enim parabatur) 'in rivos diductus, superstagnavisset.' Nec Reatini silebant, Velinum lacum, qua in Narem effunditur, obstrui recusantes: 'quippe in adiacentia erupturum: optume rebus 'mortalium consuluisse naturam, quae sua ora fluminibus, suos cursus, utque originem, ita fines dederit: spectandas etiam religiones sociorum, qui 'sacra et lucos et aras patriis amnibus dicaverint. 'quin ipsum Tiberim nolle, prorsus accolis fluviis 'orbatum, minore gloria fluere.' Seu preces coloniarum, seu difficultas operum, sive superstitio valuit,

ut in sententiam Pisonis concederetur, qui nil mu-
tandum censuerat. Prorogatur Poppaeo Sabino pro-
vincia Moesia, additis Achaia ac Macedonia. Id 80
quoque morum Tiberii fuit, continuare imperia, ac
plerosque ad finem vitae in iisdem exercitibus aut
iurisdictionibus habere. Caussae variae traduntur;
alii *taedio novae curae, semel placita pro aeternis ser-
vavisse;* quidam *invidia, ne plures fruerentur.* sunt
qui existiment, ut callidum eius ingenium, ita anx-
ium iudicium. neque enim eminentis virtutes secta-
batur, et rursum vitia oderat: ex optimis periculum
sibi, a pessimis dedecus publicum metuebat. qua
haesitatione postremo eo provectus est, ut manda-
verit quibusdam provincias, quos egredi urbe non
erat passurus. De comitiis consularibus, quae tum pri- 81
mum, illo principe, ac deinceps fuere, vix quid-
quam firmare aussim: adeo diversa, non modo apud
auctores, sed in ipsius orationibus reperiuntur. Mo-
do, subtractis candidatorum nominibus, originem
cuiusque et vitam et stipendia descripsit, ut, qui
forent, intelligeretur: aliquando, ea quoque signi-
ficatione subtracta, candidatos, hortatus ne ambitu
comitia turbarent, suam ad id curam pollicitus est.
plerumque *eos tantum apud se professos,* disseruit,
*quorum nomina Consulibus edidisset: posse et alios
profiteri, si gratiae aut meritis confiderent.* speciosa
verbis, re inania, aut subdola; quantoque maiore
libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad in-
fensius servitium.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM

LIBER SECVNDVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Initia belli Parthici. Phraates, Vononis pater.* 2. *Vonones popularibus invisus.* 3. *Ab Artabano pulsus, ad Armenios profugus.* 4. *In Armenia mutatio regum.* 5. *Germanicus invidia Tiberii revocatus, Germanos confestim aggredi parat.* 6. *Classis eius. Rhenus.* 7. *Irruptio in Cattos. Ara Drusi restituta.* 8. *Fossa Drusiana. Amisia. In rebelles Angrivarios animadversum.* 9. *Arminii cum fratre colloquium:* 10. *inde ira et iurgium.* 11. *Visurgim transeunt Romani. Batavorum discrimen. Cariovalda caesus.* 12. *Germanicus militum animos explorat.* 13. *Transfugis praemium pronuntiatum a Germanis, mox castris Rom. adsultatum.* 14. *Germanici somnium. Eiusque* 15. *et Arminii orationes ad suos.* 16. *Locus pugnae, campus Idistavisus. Acierum instructio.* 17. *Faustum augurium. Fuga Germanorum et clades.* 18. *Tropaeum positum.* 19. *Quo dedecore accensi gens bellum resumit.* 20. *Acriter pugnatum.* 21. *Vincunt tandem Roma-*

ni, quamquam ambiguo equitum proelio. 22. *Monumentum et titulus rerum magnificus.* 23. *Milites classe revecti.* 24. *Ex tempestate calamitas et paene exitium. Recollecti naufragi.* 25. *Hac fortuna erectos denuo Germanos aggreditur Germanicus caeditque, simul aquilam Varianam recipit.* 26. *Tum rebus infectis avocatur a Tiberio.* 27. *Libo Drusus ab amico delatus.* 28. *Accusatus in Senatu,* 29. *quum patronos non reperiret,* 30. *nec tam sceleris quam vecordiae convinci posset, novo iure servos torqueri, in suum caput vidit.* 31. *Iam frustra orato principe, Libo se ipse confecit.* 32. *In defunctum sententiae Senatorum. Astrologi et magi ex Italia pulsi.* 33. *Luxus publicus leviter coercitus, quem defendit Asinius.* 34. *Pisonis libertas, Vrgulaniae potentia.* 35. *De rebus proferendis certamen in Senatu.* 36. *Asinii sententia de Comitiis, a Tiberio reiecta.* 37. *Hortali, levamentum inopiae suae poscentis, orationem.* 38. *aspere excipit Tiberius; tamen liberis eius nonnihil largitur.* 39. *Clementis servi facinus. Is Postumum Agrippam se mentitus, principi curam iniicit, sed* 40. *Sallustii Crispi dolo captus, occiditur.* 41. *Romae dedicantur nova opera.*

Anno proximo triumphat Germanicus. 42. *Archelaus rex Cappadocum in Vrbem accitus, perit.* 43. *Oriens turbatus committitur Germanico; Pisoni, feroci homini, Syria.* 44. *Drusus in Illyricum missus, Suevis contra Cheruscos auxilium petentibus.* 45. *Ita inter se discordes Germani accinguntur ad pugnam. Arminii ad suos oratio:* 46. *Marobodui item ad suos. Atrox proelium. Maroboduus pro victo.* 47. *Terrae motus in Asia. Eo afflictos sublevat Tiberius;* 48. *in alios non minus liberalis.* 49. *Templa quaedam dedicata.* 50. *Varilia maiestatis postulata.* 51. *De Praetore substituendo contentio.* 52. *Tacfarinatem et Mazippam bellum in Africa moventes fundit Camillus. Triumphalia ei decreta.*

53. *Germanici varia itinera.* 54. *Consulit in reditu Clarium Apollinem. Oraculi ratio.* 55. *Piso et uxor Plancina Germanicum insectantur; etiam castra corrumpunt.* 56. *Germanicus Armeniae regem, Cappadociae et Commagenae legatos imponit.* 57. *Pisonis insolentia in congressu, consilio, conviviis.* 58. *Vonones Syria demotus.*

59. *Germanicus Aegyptum petit, improbante Tiberio.* 60. *Canopus. Thebae priscae.* 61. *Statua Memnonis. Pyramides et alia.* 62. *Germanorum discordia, astu Drusi.* 63. *Maroboduus, vi Catualdae pulsus, confugit ad Romanos. Eadem mox fortuna Catualdae.* 64. *Rhescuporis, Cotye fratris filio oppresso, Romanam divisionem egressus, illius partem appetit;* 65. *ipsoque per fraudem comprehenso, universam Thraciam occupat.* 66. *Hinc vocatus ad caussam dicendam Cotyn occidit.* 67. *Romam perductus et damnatus.* 68. *Vonones fugam tentat; at deprehensus confoditur.* 69. *Germanicus aegrotat, scelere, ut creditur, Pisonis,* 70. *cui amicitiam renuntiat veteri more.* 71. *Mandata familiaribus ultione,* 72. *datisque coniugi monitis, moritur.* 73. *Alexandro M. comparatus et praelatus.* 74. *Sentius Syriae praeficitur.* 75. *Agrippina properat in Vrbem.* 76. *Pisoni, Germanici casu exsultanti, reditum in Syriam dissuadet filius:* 77. *suadet contra Domitius Celer,* 78. *ac persuadet.* 79. *Piso vim parans in successorem Sentium, obviam fit Agrippinae:* 80. *castellum occupat: aciem struit: sed pellitur a Sentio:* 81. *tandem tutum ei iter Romam conceditur.* 82. *Ibi magna ob necem Germanici ira et luctus.* 83. *Honores viro decreti.* 84. *Livia Druso gemellos parit.* 85. *Scita in libidinem mulierum. Pulsa sacra Aegyptia et Iudaica.* 86. *Capta Vestalis.* 87. *Frumento pretium constitutum. Novos honores aversatur Tiberius.* 88. *Arminii caedes et praeconium.*

Haec gesta annis quatuor,

Coss. T. Statilio Sisenna Tavro, et L. Scribonio Libone. C. Caelio Rvfo, et L. Pomponio Flacco. Tiberio Caesare Avg. iii. et Germanico Caesare ii. M. Ivnio Silano, et C. Norbano Flacco.

1 Sisenna Statilio Tauro, L. Libone Coss. mota Orientis regna provinciaeque Romanae, initio apud Parthos orto: qui petitum Roma acceptumque regem, quamvis gentis Arsacidarum, ut externum adspernabantur. Is fuit Vonones, obses Augusto datus a Phraate. Nam Phraates, quamquam depulisset exercitus ducesque Romanos, cuncta venerantium officia ad Augustum verterat, partemque prolis firmandae amicitiae miserat; haud perinde nostri metu, quam

Gentis Arsacidarum] Strabo 15. p. 702. Τοιουτον δε και το παρα τοις Παρθυαιοις. Ἀρσακαι γαρ καλουνται παντες, ιδια δε ὁ μεν Ὀρωδης, ὁ δε Φρααστης, ὁ δε αλλο τι. Vbi Casaubonus, Immo *Arsacidae* vocabantur, inquit, non *Arsacae;* et ita legendum, dictare cum Grammaticorum canonas, tum Dionem, et alibi Strabonem. Idem tamen ad. 12. p. 563.: Paphlagoniae reges *Pylaemenes* vocabantur; Cappadociae plerique *Ariarathes;* Thraciae plurimis *Cotys* nomen fuit; Parthorum *Arsacae:* sic ibi. Nimirum si πατρωνυμικον formandum sit, Grammaticorum canones Ἀρσακιδης volunt, ut *Priamides, Tydides:* sed ipsi haud dubie salutabantur et se scribebant quisque, *Arsaces*, non *Arsacides*, simul imperare coeperant, etsi prius alio nomine fuissent. Sic apud Sallust. Fragmm. e. l. 4. Histor. *Rex Mithridates Regi Arsaci*, scribit. Is erat Phraates secundus, Pacori filius, gente *Arsacides*, nomine inter suos *Arsaces*. Dio 38, 28. του γαρ Ἀρσακου του των Παρθων βασιλεως αποθανοντος εν τῳ χρονῳ τουτῳ, Φρααστην τον διαδοχον αυτου προσεδοκασεν οικειωσεσθαι. Hic Arsaces erat Pacorus quem modo nominabamus. Sic et Trogus 41, 5. testatur, memoriae conditoris Parthos hunc honorem habuisse, *ut omnes exinde reges suos Arsacis nomine nuncupent.* Lapis vetus Romae ap. Grut. cclxxxviii, 2.

Seraspadanes. Phraatis.
Arsacis. regvm. regis. F.
Parthvs.
Rhodaspes. Phraatis.
Arsacis, regvm. regis.
Parthvs.

Recte igitur et Strabo Ἀρσακαι. *Gron.* De Parthis, eorum Religione, bellis et moribus, operae pretium sit ut *Gibbon:* De Romani Imp. decessu, consulas. Vol: I. Cap. VIII.

fidei popularium diffisus. Post finem Phraatis et 2
sequentium regum, ob internas caedes venere in Vrbem legati a primoribus Parthis, qui Vononem, vetustissimum liberorum eius, accirent. Magnificum id sibi credidit Caesar, auxitque opibus. et accepere barbari laetantes, ut ferme ad nova imperia. Mox subit pudor, 'degeneravisse Parthos: petitum alio ex 'orbe regem, hostium artibus infectum: iam inter 'provincias Romanas solium Arsacidarum haberi, 'darique. Vbi illam gloriam trucidantium Crassum, 'exturbantium Antonium; si mancipium Caesaris, 'tot per annos servitutem perpessum, Parthis impe-'ritet?' Accendebat dedignantes et ipse, diversus a maiorum institutis; raro venatu, segni equorum cura; quotiens per urbes incederet, lecticae gestamine, fastuque erga patrias epulas. Inridebantur et Graeci comites, ac vilissima utensilium annulo clausa: sed prompti aditus, obvia comitas, ignotae Parthis virtutes, nova vitia; et quia ipsorum moribus aliena, perinde odium pravis et honestis. Igitur Artabanus, 3
Arsacidarum e sanguine, apud Dahas adultus, excitur, primoque congressu fusus, reparat vires, regnoque potitur. Victo Vononi perfugium Armenia fuit, vacua tunc, interque Parthorum et Romanas opes infida, ob scelus Antonii, qui Artavasden, regem Armeniorum, specie amicitiae inlectum, dein catenis oneratum, postremo interfecerat. Eius filius Artaxias, memoria patris nobis infensus, Arsacidarum vi seque regnumque tutatus est. occiso Artaxia per dolum propinquorum, datus a Caesare Armeniis Tigranes, deductusque in regnum a Tiberio Nerone. Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neque liberis eius, quam-

quam sociatis, more externo, in matrimonium reg-
4 numque. Dein iussu Augusti impositus Artavasdes, et non sine clade nostra deiectus. Tum C. Caesar componendae Armeniae deligitur. Is Ariobarzanem, origine Medum, ob insignem corporis formam et praeclarum animum, volentibus Armeniis praefecit. Ariobarzane morte fortuita absumpto, stirpem eius haud toleravere: tentatoque feminae imperio, cui nomen Erato, eaque brevi pulsa, incerti solutique, et magis sine domino quam in libertate, profugum Vononem in regnum accipiunt. Sed ubi minitari Artabanus, et parum subsidii in Armeniis, vel, si nostra vi defenderetur, bellum adversus Parthos sumendum erat; rector Syriae, Creticus Silanus, excitum custodia circumdat, manente luxu et regio nomine. quod ludibrium ut effugere agitaverit Vonones, in loco reddemus.

5 Ceterum Tiberio haud ingratum accidit, turbari res Orientis; ut ea specie Germanicum suetis legionibus abstraheret, novisque provinciis inpositum, dolo simul et casibus obiectaret. At ille, quanto acriora in eum studia militum, et aversa patrui voluntas, celerandae victoriae intentior, tractare proeliorum vias, et quae sibi tertium iam annum belligeranti saeva vel prospera evenissent: 'Fundi Germanos 'acie et iustis locis: iuvari silvis, paludibus, brevi 'aestate et praematura hieme: suum militem haud 'perinde vulneribus, quam spatiis itinerum, damno 'armorum adfici: fessas Gallias ministrandis equis: 'longum impedimentorum agmen opportunum ad 'insidias, defensantibus iniquum. at, si mare intretur,

C. Caesar] Fil. Agrippae, in reditu ex illa provincia mortuus.

'promptam ipsis possessionem, et hostibus ignotam: 'simul bellum maturius incipi, legionesque et com- 'meatus pariter vehi: integrum equitem equosque 'per ora et alveos fluminum media in Germania fore.' Igitur huc intendit: missis ad census Galliarum P. 6
Vitellio et C. Antio, Silius et Anteius et Caecina fabricandae classi praeponuntur. Mille naves sufficere visae, properataeque: aliae breves, angusta puppi proraque, et lato utero, quo facilius fluctus tolerarent: quaedam planae carinis, ut sine noxa siderent: plures appositis utrimque gubernaculis, converso ut repente remigio hinc vel illinc adpellerent. multae pontibus stratae, super quas tormenta veherentur, simul aptae ferendis equis aut commeatui, velis habiles, citae remis, augebantur alacritate militum in speciem ac terrorem. Insula Batavorum, in quam convenirent, praedicta, ob faciles adpulsus, accipiendisque copiis et transmittendum ad bellum opportuna. Nam Rhenus uno alveo continuus, aut modicas insulas circumveniens, apud principium agri Batavi velut in duos amnes dividitur, servatque nomen et violentiam cursus, qua Germaniam praevehitur, donec Oceano misceatur: ad Gallicam ripam latior et placidior et adfluens; verso cognomento *Vahalem* accolae dicunt; mox id quoque vocabulum mutat *Mosa* flumine, eiusque immenso ore eundem in Oceanum effunditur. Sed, Caesar, dum adiguntur 7
naves, Silium legatum cum expedita manu inruptionem in Cattos facere iubet: ipse, audito, castellum Luppiae flumini adpositum obsideri, sex legiones eo duxit. Neque Silio ob subitos imbres aliud actum, quam ut modicam praedam, et Arpi, principis Cat

torum, coniugem filiamque raperet: neque Caesari
copiam pugnae obsessores fecere, ad famam adventus
eius dilapsi. tumulum tamen, nuper Varianis legio-
nibus structum, et veterem aram Druso sitam disie-
cerant. restituit aram, honorique patris princeps ipse
cum legionibus decucurrit, tumulum iterare haud
visum. et cuncta inter castellum Alisonem ac Rhe-
8 num novis limitibus aggeribusque permunita. Iam-
que classis advenerat, cum, praemisso commeatu, et
distributis in legiones ac socios navibus, fossam, cui
Drusianae nomen, ingressus, precatusque Drusum
patrem, *ut se, eadem ausum, libens placatusque exemplo
ac memoria consiliorum atque operum iuvaret*; lacus
inde et Oceanum usque ad Amisiam flumen secunda
navigatione pervehitur. Classis Amisiae relicta,
laevo amne; erratumque in eo, quod non subvexit;
transposuit militem, dextras in terras iturum: ita
plures dies efficiendis pontibus absumpti. Et eques
quidem ac legiones prima aestuaria, nondum adcres-
cente unda, intrepidi transiere: postremum auxilio-
rum agmen, Batavique in parte ea, dum insultant
aquis, artemque nandi ostentant, turbati, et quidam
hausti sunt. Metanti castra Caesari Angrivariorum
defectio a tergo nuntiatur: missus illico Stertinius
cum equite et armatura levi, igne et caedibus perfidi-
9 am ultus est. Flumen Visurgis Romanos Cherus-
cosque interfluebat. eius in ripa cum ceteris primori-
bus Arminius adstitit, quaesitoque, 'an Caesar venis-
'set?' postquam 'adesse' responsum est, 'ut liceret
'cum fratre conloqui,' oravit. Erat is in exercitu,
cognomento Flavius, insignis fide, et amisso per vul-
nus oculo paucis ante annis, duce Tiberio. tum

permissum; progressusque salutatur ab Arminio: qui, amotis stipatoribus, *ut sagittarii, nostra pro ripa dispositi, abscederent*, postulat; et postquam digressi, *unde ea deformitas oris?* interrogat fratrem. illo locum et proelium referente: *quodnam praemium recepisset?* exquirit. Flavius *aucta stipendia, torquem et coronam aliaque militaria dona* memorat; inridente Arminio vilia servitii pretia. Exin diversi ordiun- 10
tur: hic 'magnitudinem Romanam, opes Caesaris, 'et victis graves poenas; in deditionem venienti 'paratam clementiam; neque coniugem et filium eius 'hostiliter haberi:' ille 'fas patriae, libertatem avitam, 'penetralis Germaniae deos, matrem precum sociam; 'ne propinquorum et adfinium, denique gentis suae 'desertor et proditor quam Imperator esse mallet.' Paulatim inde ad iurgia prolapsi, quo minus pugnam consererent, ne flumine quidem interiecto cohibebantur, ni Stertinius adcurrens, plenum irae, 'armaque 'et equum' poscentem Flavium attinuisset. cernebatur contra minitabundus Arminius, proeliumque denuntians. nam pleraque Latino sermone interiaciebat, ut qui Romanis in castris ductor popularium meruisset. Postero die Germanorum acies trans Visurgim 11
stetit. Caesar, nisi pontibus praesidiisque impositis, dare in discrimen legiones haud imperatorium ratus, equitem vado tramittit. praefuere Stertinius, et e numero primipilarium Aemilius, distantibus locis invecti, ut hostem diducerent. Qua celerrimus amnis, Cariovalda, dux Batavorum, erupit: eum Cherusci, fugam simulantes, in planitiem saltibus circumiectam traxere: dein coorti et undique effusi, trudunt adversos, instant cedentibus, collectosque in orbem,

pars congressi, quidam eminus proturbant. Cariovalda, diu sustentata hostium saevitia, hortatus suos, ut ingruentes catervas globo frangerent; atque ipse in densissimos inrumpens, congestis telis, et suffosso equo, labitur, ac multi nobilium circa: ceteros vis sua, aut equites, cum Stertinio Aemilioque subvenientes, periculo exemere.
12 tes, periculo exemere. Caesar, transgressus Visurgim, indicio perfugae cognoscit, 'delectum ab Arminio 'locum pugnae: convenisse et alias nationes in 'silvam Herculi sacram, ausurosque nocturnam castro- 'rum oppugnationem.' habita indici fides; et cernebantur ignes: suggressique propius speculatores, 'auditi 'fremitum equorum immensique et inconditi agminis 'murmur,' attulere. Igitur, propinquo summae rei discrimine, explorandos militum animos ratus, quonam id modo incorruptum foret, secum agitabat: 'Tri- 'bunos et centuriones laeta saepius quam comperta 'nuntiare; libertorum servilia ingenia; amicis inesse 'adulationem; si concio vocetur, illic quoque, quae 'pauci incipiant, reliquos adstrepere. penitus noscendas 'mentes, cum secreti et incustoditi, inter militaris ci-
13 'bos, spem aut metum proferrent.' Nocte coepta egressus augurali, per occulta et vigilibus ignara, comite uno, contectus humeros ferina pelle, adit castrorum vias, adsistit tabernaculis, fruiturque fama sui: cum hic 'nobilitatem ducis, decorem' alius, plurimi 'pa- 'tientiam, comitatem, per seria, per iocos eundem 'animum,' laudibus ferrent, 'reddendamque gratiam 'in acie,' faterentur: simul, 'perfidos et ruptores

Saevitia] i. e. vehementia, impetu: ut 1, 67. *Ern.*

Herculi sacram] Qualis iste Hercules, intelligetur e libro de moribus Germanorum c. 9. *Ern.*

'pacis ultioni et gloriae mactandos.' Inter quae unus hostium, Latinae linguae sciens, acto ad vallum equo, voce magna, 'coniuges et agros et stipendii in dies, 'donec bellaretur, sestertios centenos, si quis trans- 'fugisset,' Arminii nomine pollicetur. Incendit ea contumelia legionum iras: 'veniret dies, daretur 'pugna: sumpturum militem Germanorum agros, 'tracturum coniuges: accipere omen, et matri- 'monia ac pecunias hostium praedae destinare.' Tertia ferme vigilia adsultatum est castris, sine coniectu teli, postquam crebras pro munimentis cohortes et nihil remissum sensere. Nox eadem 14
laetam Germanico quietem tulit: viditque se operatum, et sanguine sacro respersa praetexta, pulchriorem aliam manibus aviae Augustae accepisse. Auctus omine, addicentibus auspiciis, vocat concionem, et, quae sapientia praevisa, aptaque imminenti pugnae, disserit: 'Non campos modo militi 'Romano ad proelium bonos, sed, si ratio adsit, 'silvas et saltus. nec enim immensa barbarorum 'scuta, enormis hastas, inter truncos arborum et 'enata humo virgulta perinde haberi, quam pila 'et gladios et haerentia corpori tegmina. denserent 'ictus, ora mucronibus quaererent: non loricam 'Germano, non galeam; ne scuta quidem ferro, 'nervove firmata, sed viminum textus, sed tenuis, 'fucatas colore, tabulas: primam utcumque aciem 'hastatam; ceteris praeusta aut brevia tela. iam 'corpus, ut visu torvum et ad brevem impetum

Nervove] Id est, corio, tergore boum. Erant scuta inducta corio et aere. Ovid. Met. 12, 97. *Quod et aes et proxima rupit Terga novena boum.* Adde Silium 4, 293. ubi similiter *nervus* pro corio dicitur. *Ern.*

'validum, sic nulla vulnerum patientia: sine pudore
'flagitii, sine cura ducum, abire, fugere: pavidos
'adversis, inter secunda non divini, non humani
'iuris memores. Si taedio viarum ac maris finem
'cupiant, hac acie parari: propiorem iam Albim,
'quam Rhenum; neque bellum ultra: modo se,
'patris patruique vestigia prementem, iisdem in
15 'terris victorem sisterent.' Orationem ducis secu-
tus militum ardor: signumque pugnae datum. Nec
Arminius aut ceteri Germanorum proceres omitte-
bant suos quisque testari: 'Hos esse Romanos,
'Variani exercitus fugacissimos, qui ne bellum tole-
'rarent, seditionem induerint: quorum pars onusta
'vulneribus terga, pars fluctibus et procellis fractos
'artus, infensis rursum hostibus, adversis Diis obii-
'ciant, nulla boni spe: classem quippe et avia
'Oceani quaesita, ne quis venientibus occurreret,
'ne pulsos premeret: sed, ubi miscuerint manus,
'inane victis ventorum remorumve subsidium.
'meminissent modo avaritiae, crudelitatis, superbiae:
'aliud sibi reliquum, quam tenere libertatem, aut
16 'mori ante servitium?' Sic accensos et proelium
poscentes in campum, cui *Idistaviso* nomen, dedu-
cunt. Is medius inter Visurgim et colles, ut ripae
fluminis cedunt, aut prominentia montium resistunt,
inaequaliter sinuatur. pone tergum insurgebat silva,
editis in altum ramis, et purâ humo inter arborum
truncos. Campum et prima silvarum barbara acies
tenuit: soli Cherusci iuga insedere, ut proelianti-
bus Romanis desuper incurrerent. Noster exerci-
tus sic incessit: auxiliares Galli Germanique in
fronte: post quos pedites sagittarii: dein quatuor
legiones, et cum duabus praetoriis cohortibus ac

delecto equite Caesar: exin totidem aliae legiones et levis armatura, cum equite sagittario, ceteraeque sociorum cohortes. Intentus paratusque miles, ut ordo agminis in aciem adsisteret. Visis Cheruscorum 17
catervis, quae per ferociam proruperant, validissimos equitum incurrere latus, Stertinium cum ceteris turmis circumgredi, tergaque invadere iubet, ipse in tempore adfuturus. Interea pulcherrimum augurium, octo aquilae, petere silvas et intrare visae, Imperatorem advertere. exclamat, *Irent, sequerentur Romanas aves, propria legionum Numina.* simul pedestris acies infertur, et praemissus eques postremos ac latera inpulit: mirumque dictu, duo hostium agmina, diversa fuga, qui silvam tenuerant, in aperta; qui campis adstiterant, in silvam ruebant. medii inter hos Cherusci collibus detrudebantur: inter quos insignis Arminius manu, voce, vulnere sustentabat pugnam: incubueratque sagittariis, illa rupturus, ni Raetorum Vindelicorumque et Gallicae cohortes signa obiecissent. nisu tamen corporis et impetu equi pervasit, oblitus faciem suo cruore,

Legionum Numina] Ita H. 3, 10. *Mox conversus ad signa et bellorum Deos.* Dionysius Hal. de iisdem 6, 45. Τιμιωτατα γαρ Ῥωμαιοις ταυτα επι στρατειας, και ὥσπερ ἱδρυματα Θεων ἱερα νομιζονται. Adeo autem signa pro Diis, uti per ea miles iuraret. Livius 26, 48. *Obstringere periurio non se solum suumque caput, sed signa militaria et aquilas, sacramentique religionem.* Tertull. apol. 16. *Religio Romanorum tota castrensis signa veneratur, signa iurat, signa omnibus Diis praeponit.* Exemplum eius sacramenti egregium apud Lucanum 1, 374. ubi Laelius Caesari: — *per signa decem felicia castris, Perque tuos iuro quocumque ex hoste triumphos.* Imo et adorata ea. Disce e Sozomeno Eccl. Hist. 1, 4. ubi de labaro. Σημειον δε τουτο τιμιωτατον, καθοτι αει του βασιλεως ἡγεισθαι, και προσκυνεισθαι νενομιστο παρα στρατιωτων. *Lips.* TI. PLAVTIVS SILVANVS IGNOTOS ANTE AVT INFENSOS P. R. REGES SIGNA ROMANA ADORATVROS IN RIPAM QVAM TVEBATVR PERDVXIT. Sic in marmore ap. Grut. p. 453. O.

ne nosceretur. quidam, *agnitum a Chaucis, inter auxilia Romana agentibus, emissumque* tradiderunt. Virtus seu fraus eadem Inguiomero effugium dedit; ceteri passim trucidati. et plerosque, tranare Visurgim conantes, iniecta tela, aut vis fluminis, postremo moles ruentium et incidentes ripae operuere. quidam turpi fuga in summa arborum nisi, ramisque se occultantes, admotis sagittariis per ludibrium figebantur: alios prorutae arbores adflixere. Magna ea
18 victoria, neque cruenta nobis fuit. Quinta ab hora diei ad noctem caesi hostes decem millia passuum cadaveribus atque armis opplevere; repertis inter spolia eorum catenis, quas in Romanos, ut non dubio eventu, portaverant. Miles in loco proelii Tiberium Imperatorem salutavit, struxitque aggerem, et in modum tropaeorum arma, subscriptis victarum
19 gentium nominibus imposuit. Haud perinde Germanos vulnera, luctus, excidia, quam ea species, dolore et ira adfecit. qui modo abire sedibus trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma rapiunt: plebes, primores, iuventus, senes agmen Romanum repente incursant, turbant. postremo deligunt locum, flumine et silvis clausum, arta intus planitie et humida: silvas quoque profunda palus ambibat, nisi quod latus unum Angrivarii lato aggere extulerant, quo a Cheruscis dirimerentur. hic pedes

Tiberium Imperatorem salutavit] Oportuerat Germanicum ipsum, qui dux et auctor facti. Sed Augustus ut auspicia servavit sibi; sic honorem omnem rei a ducibus suis legatisve gestae. Nam qui ductu quidem suo, alienis tamen auspiciis vicerat, ne antiquitus quidem Imperator salutabatur, aut triumphabat. Hoc adulans suo Principi Horatius voluit 4, 14, 33. Et ab hac re statim, in tropaei inscriptione legis, *Exercitum Tiberii Caesaris ea monimenta sacravisse*: non, Germanici, qui ducebat. *Lips.*

adstitit: equitem propinquis lucis texere, ut ingressis silvam legionibus a tergo foret. Nihil ex his 20 Caesari incognitum: consilia, locos, prompta, occulta noverat, astusque hostium in perniciem ipsis vertebat. Seio Tuberoni Legato tradit equitem campumque; peditum aciem ita instruxit, ut pars aequo in silvam aditu incederet, pars obiectum aggerem eniteretur: quod arduum, sibi, cetera Legatis permisit. quibus plana evenerant, facile inrupere: quis impugnandus agger, ut si murum succederent, gravibus superne ictibus conflictabantur. Sensit dux inparem cominus pugnam, remotisque paullum legionibus, funditores libratoresque excutere tela et proturbare hostem iubet. missae e tormentis hastae, quantoque conspicui magis propugnatores, tanto pluribus vulneribus deiecti. Primus Caesar cum praetoriis cohortibus, capto vallo, dedit impetum in sylvas: conlato illic gradu certatum. hostem a tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebant: utrisque necessitas in loco, spes in virtute, salus ex victoria. Nec minor Germanis animus; sed genere 21 pugnae et armorum superabantur: cum ingens multitudo artis locis praelongas hastas non protenderet, non colligeret, neque adsultibus et velocitate corporum uteretur, coacta stabile ad proelium: contra miles, cui scutum pectori adpressum, et insidens capulo manus, latos barbarorum artus, nuda ora foderet, viamque strage hostium aperiret: inprompto iam Arminio, ob continua pericula, sive illum recens acceptum vulnus tardaverat. Quin et Inguiomerum,

Libratoresque] Sunt, qui tormentis hastas aut lapides excutiunt; quia librant scilicet, et iactus arte expendunt.

tota volitantem acie, fortuna magis, quam virtus, deserebat. et Germanicus, quo magis adgnosceretur, detraxerat tegimen capiti, orabatque, *insisterent caedibus: nil opus captivis, solam internecionem gentis finem bello fore.* Iamque sero diei subducit ex acie legionem faciendis castris: ceterae ad noctem cruore hostium satiatae sunt. equites ambigue certavere.
22 Laudatis pro concione victoribus, Caesar congeriem armorum struxit, superbo cum titulo: DEBELLATIS INTER RHENVM ALBIMQVE NATIONIBVS EXERCITVM TIBERII CAESARIS EA MONIMENTA MARTI ET IOVI ET AVGVSTO SACRAVISSE. de se nihil addit, metu invidiae, an ratus, conscientiam facti satis esse. Mox bellum in Angrivarios Stertinio mandat, ni deditionem properavissent. atque illi supplices, nihil
23 abnuendo, veniam omnium accepere. Sed, aestate iam adulta, legionum aliae itinere terrestri in hibernacula remissae: plures Caesar classi inpositas per flumen Amisiam Oceano invexit. Ac primo placidum aequor mille navium remis strepere, aut velis impelli: mox atro nubium globo effusa grando, simul variis undique procellis incerti fluctus prospectum adimere, regimen impedire: milesque pavidus, et casuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel intempestive iuvat, officia prudentium corrumpebat.

Sed aestate iam adulta] Saepe ita loquitur noster, imitatione aperta Sallustii: quam phrasin operae est semel a iuventute intellegi, ex Servianis notis, ad illud *Vere novo* Georg. 1, 43. *Id est*, ait, *primo mense Martio. Nam veteres per singula tempora anni, quae in tres menses dividuntur, observant, ut sic dicant: primum mensem, novum ver: secundum, adultum: tertium, praeceps. Ita de hieme, aestate, autumno. sic semper Sallustius.* Simile, quod Graeci annum partiuntur: Ἱσταμενου του ετους, μεσουντος, η ληγοντος. *Lips.* Imo ap. Thucyd. 2, 19. του θερους και του σιτου ακμαζοντος. Cf. H. Iunii animadv. 1, 19. in Grut. lamp. t. 4. p. 347. O.

Omne dehinc caelum et, mare omne, in austrum ces-
sit, qui tumidis Germaniae terris, profundis amni-
bus, immenso nubium tractu validus, et rigore vicini
septemtrionis horridior, rapuit disiecitque naves in
aperta Oceani, aut insulas saxis abruptis vel per
occulta vada infestas. quibus paullum aegreque vita-
tis, postquam mutabat aestus, eodemque, quo ventus,
ferebat; non adhaerere ancoris, non exhaurire inrum-
pentis undas poterant: equi, iumenta, sarcinae,
etiam arma praecipitantur, quo levarentur alvei,
manantes per latera, et fluctu superurgente. Quanto 24
violentior cetero mari Oceanus, et truculentia caeli
praestat Germania, tantum illa clades novitate et
magnitudine excessit, hostilibus circum litoribus,
aut ita vasto et profundo, ut credatur novissimum
ac sine terris, mari. pars navium haustae sunt: plu-
res apud insulas longius sitas eiectae: milesque,
nullo illic hominum cultu, fame absumptus, nisi quos
corpora equorum, eodem elisa, toleraverant. sola Ger-
manici triremis Chaucorum terram adpulit, quem
per omnes illos dies noctesque apud scopulos et
prominentis oras. cum *se tanti exitii reum* clamitaret,
vix cohibuere amici, quo minus eodem mari oppete-
ret. Tandem relabente aestu et secundante vento
claudae naves raro remigio, aut intentis vestibus, et
quaedam a validioribus tractae, revertere: quas rap-
tim refectas misit, ut scrutarentur insulas. collecti
ea cura plerique: multos Angrivarii nuper in fidem
accepti, redemptos ab interioribus reddidere: quidam
in Britanniam rapti, et remissi a regulis. Vt quis et
longinquo revenerat, *miracula* narrabant, *vim turbinum,
et inauditas volucres, monstra maris, ambiguas homi-*

num et beluarum formas; visa, sive ex metu credita.
25 Sed fama classis amissae, ut Germanos ad spem belli, ita Caesarem ad coercendum erexit. C. Silium cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire in Cattos imperat: ipse maioribus copiis Marsos inrumpit: quorum dux Malouendus, nuper in deditionem acceptus, *propinquo luco defossam Varianae legionis aquilam modico praesidio servari*, indicat. Missa extemplo manus, quae hostem a fronte eliceret; alii, qui, terga circumgressi, recluderent humum: et utrisque adfuit fortuna. eo promptior Caesar pergit introrsus, populatur, exscindit non ausum congredi hostem, aut, sicubi restiterat, statim pulsum; nec umquam magis, ut ex captivis cognitum est, paventem. Quippe *invictos, et nullis casibus superabiles Romanos* praedicabant, *qui perdita classe, amissis armis, post constrata equorum virorumque corporibus litora, eadem virtute, pari ferocia, et veluti aucti numero in-*
26 *rupissent.* Reductus inde in hiberna miles, laetus animi, quod adversa maris expeditione prospera pensavisset. addidit munificentiam Caesar, quantum quis damni professus erat, exsolvendo. Nec dubium habebatur, labare hostes, petendaeque pacis consilia sumere, et, si proxima aestas adiiceretur, posse bellum patrari: sed crebris epistolis Tiberius monebat, 'rediret ad decretum triumphum, 'satis iam eventuum, satis casuum: prospera illi 'et magna proelia: eorum quoque meminisset, quae 'venti et fluctus, nulla ducis culpa, gravia tamen 'et saeva damna intulissent. se novies a D. Augusto 'in Germaniam missum plura consilio, quam vi 'perfecisse. sic Sugambros in deditionem acceptos:

'sic Suevos Regemque Maroboduum pace obstric-'tum. posse et Cheruscos, ceterasque rebellium 'gentes, quando Romanae ultioni consultum esset, 'internis discordiis relinqui.' Precante Germanico annum efficiendis coeptis, acrius modestiam eius adgreditur, alterum consulatum offerendo, cuius munia praesens obiret. simul adnectebat, 'si foret ad-'huc bellandum, relinqueret materiem Drusi fratris 'gloriae, qui, nullo dum alio hoste, non nisi apud 'Germanias adsequi nomen imperatorium, et depor-'tare lauream posset.' Haud cunctatus est ultra Germanicus, quamquam fingi ea, seque per invidiam parto iam decori abstrahi intelligeret.

Sub idem tempus e familia Scriboniorum Libo 27
Drusus defertur, moliri res novas. Eius negotii initium, ordinem, finem curatius disseram; quia tum primum reperta sunt, quae per tot annos rem publ. exedere. Firmius Catus, senator, ex intima Libonis amicitia, iuvenem improvidum et facilem inanibus, ad Chaldaeorum promissa, Magorum sacra, somniorum etiam interpretes inpulit: dum *proavum Pompeium*, *amitam Scriboniam*, *quae quondam Augusti coniunx fuerat*, *consobrinos Caesares*, *plenam imaginibus domum* ostentat: hortaturque ad luxum et aes alienum, socius libidinum et necessitatum, quo pluribus indiciis inligaret. Vt satis testium, et, qui 28
servi eadem noscerent, reperit, aditum ad Principem postulat, demonstrato crimine et reo, per Flaccum Vescularium, equitem Romanum, cui propior cum Tiberio usus erat. Caesar indicium haud adspernatus. congressus abnuit: *posse enim, eodem Flacco internuntio, sermones commeare.* Atque inte-

rim Libonem ornat praetura, convictibus adhibet,
non vultu alienatus, non verbis commotior (adeo
iram condiderat) cunctaque eius dicta factaque, cum
prohibere posset, scire malebat: donec Iunius quidam,
tentatus, ut infernas umbras carminibus eliceret, ad
Fulcinium Trionem indicium detulit. celebre inter
accusatores Trionis ingenium erat, avidumque famae
malae. Statim corripit reum, adit Consules, Senatus
cognitionem poscit: et vocantur Patres, addito, *con-*
29 *sultandum super re magna et atroci.* Libo interim,
veste mutata, cum primoribus feminis circumire do-
mos, orare adfines, vocem adversum pericula poscere,
abnuentibus cunctis, cum diversa praetenderent,
eadem formidine. die senatus, metu et aegritudine
fessus, sive, ut tradidere quidam, simulato morbo,
lectica delatus ad fores curiae, innisusque fratri, et
manus ac supplices voces ad Tiberium tendens, im-
moto eius vultu excipitur. mox libellos et auctores
recitat Caesar, ita moderans, ne lenire, neve asperare
30 crimina videretur. Accesserant, praeter Trionem
et Catum accusatores, Fonteius Agrippa et C. Vibius,
certabantque, cui ius perorandi in reum daretur: do-
nec Vibius, quia nec ipsi inter se concederent, et
Libo sine patrono introisset, singillatim se crimina ob-
iecturum professus, protulit libellos, vecordes adeo,
ut consultaverit Libo, *an habiturus foret opes, quis
viam Appiam Brundisium usque pecunia operiret.* in-
erant et alia huiuscemodi, stolida, vana: si mollius
acciperes, miseranda. Vni tamen libello manu Libo-
nis nominibus Caesarum aut senatorum additas atro-
ces vel occultas notas, accusator arguebat. Negante
reo, agnoscentes servos per tormenta interrogari

placuit. Et, quia vetere Senatusconsulto quaestio in caput domini prohibebatur, callidus et novi iuris repertor, Tiberius, mancipari singulos actori publicò iubet: scilicet, ut in Libonem ex servis, salvo Senatusconsulto, quaereretur. Ob quae posterum diem reus petivit. domumque digressus, extremas preces P. Quirino propinquo suo ad Principem mandavit. Responsum est, *ut Senatum rogaret.* Cingebatur 31
interim milite domus, strepebant etiam in vestibulo, ut audiri, ut adspici possent: cum Libo, ipsis, quas in novissimam voluptatem adhibuerat, epulis excruciatus, vocare percussorem, prensare servorum dextras, inserere gladium. atque illis, dum trepidant, dum refugiunt, evertentibus adpositum mensa lumen, feralibus iam sibi tenebris, duos ictus in viscera direxit. Ad gemitum conlabentis adcurrere liberti: et, caede visa, miles abstitit. Accusatio tamen apud Patres adseveratione eadem peracta, iuravitque Tiberius, *petiturum se vitam quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem properavisset.* Bona inter accusatores 32
dividuntur: et Praeturae extra ordinem datae his, qui senatorii ordinis erant. Tunc Cotta Messallinus, *ne imago Libonis exsequias posterorum comitaretur,* censuit: Cn. Lentulus, *ne quis Scribonius cognomentum Drusi adsumeret: supplicationum dies* Pomponii Flacci sententia constituti. *dona Iovi, Marti, Concordiae, utque iduum Septembrium dies, quo se Libo*

Actori publico] Mancipari, mancupio tradi: *πιπράσκεσθαι* sive vendi, dixit Dio. Supra 1, 73 *Hortisque venditis statuam Augusti simul mancipasset.* Cf. 3, 67. Sed quis *publicus actor?* non alius, quam publicus sive servus sive libertus: proprio tamen munere, qui res rationesque rei publ. administrabat. Plura in Exc. F. *Lips.*

Vocare percussorem] i. e. aliquem, cuius manu periret. *Ern.*

interfecerat, dies festus haberetur, L. P. et Gallus Asinius, et Papius Mutilus, et L. Apronius decrevere: quorum auctoritates adulationesque retuli, ut sciretur, vetus id in re publ. malum. Facta et de mathematicis magisque Italià pellendis Senatus consulta: quorum e numero L. Pituanius saxo deiectus est: in P. Marcium Consules, extra portam Esquilinam, cum classicum canere iussissent, more prisco
33 advertere. Proximo Senatus die multa in luxum civitatis dicta a Q. Haterio, consulari, Octavio Frontone, Praetura functo: decretumque 'ne vasa auro 'solida ministrandis cibis fierent: ne vestis serica 'viros foedaret.' Excessit Fronto, ac postulavit 'modum argento, supellectili, familiae.' Erat quippe adhuc frequens senatoribus, si quid e re publ. crederent, loco sententiae promere. Contra Gallus Asinius disseruit: 'Auctu imperii adolevisse etiam priva-'tas opes; idque non novum, sed e vetustissimis mori-'bus. aliam apud Fabricios, aliam apud Scipiones 'pecuniam; et cuncta ad rem publ. referri: qua tenui, 'angustas civium domos; postquam eo magnificentiae 'venerit, gliscere singulos. neque in familia et ar-'gento, quaeque ad usum parentur, nimium aliquid, 'aut modicum, nisi ex fortuna possidentis. distinctos 'Senatus et Equitum census, non, quia diversi na-'tura, sed ut locis, ordinibus, dignationibus antistent,

Facta et de mathematicis] Imo repetita potius. Nam veteri lege edictoque pridem amota e re publ. illa pestis. Adde quae in Exc. G. *Lips.* De abusu nominis mathematicorum vide A. Gell. 1, 9.

Saxo deiectus est] Tarpeio. ita dicebant, sine alia additione.

Ne vestis serica] Nolim erres: distincta genera vestium olim, byssina, bombycina, serica. quae persequor et evolvo in Exc. L quem vide. *Lips.* Male interpretes reddunt per *silken garments.*

'taliaque ad requiem animi, aut salubritatem corporum parentur. nisi forte clarissimo cuique plures 'curas, majora pericula subeunda; delenimentis curarum et periculorum carendum esse.' Facilem adsensum Gallo, sub nominibus honestis, confessio vitiorum et similitudo audientium dedit. Adiecerat et Tiberius, 'non id tempus censurae: nec, si quid 'in moribus labaret, defuturum corrigendi auctorem.'
Inter quae L. Piso 'ambitum fori, corrupta iudicia, 34
'saevitiam oratorum, accusationes minitantium' increpans, 'abire se et cedere urbe, victurum in aliquo 'abdito et longinquo rure,' testabatur: simul curiam relinquebat. Commotus est Tiberius, et, quamquam mitibus verbis Pisonem permulsisset, propinquos quoque eius impulit, ut abeuntem auctoritate vel precibus tenerent. Haud minus liberi doloris documentum idem Piso mox dedit, vocata in ius Vrgulania, quam supra leges amicitia Augustae extulerat. nec aut Vrgulania obtemperavit, in domum Caesaris, spreto Pisone, vecta; aut ille abstitit, quamquam Augusta *se violari et imminui* quereretur. Tiberius hactenus indulgere matri civile ratus, ut, *se iturum ad Praetoris tribunal, adfuturum Vrgulaniae*, diceret, processit palatio, procul sequi iussis militibus. spectabatur, occursante populo, compositus ore, et sermo-

Liberi doloris] Eleganter. Sic ap. Cic. 12. ep. 28. *liber in ulciscendo. Liber dolor* est, cum ea dicas, facias, quae dolor suadet, nihil timens cuiusquam odium, aut iras, etc. *Ern.*

Spreto Pisone] Hoc quoque exquisita latinitate. Spernere dicuntur leges, iudices, accusatores, qui se impune peccare posse putant, fiducia potentiae, opum, etc. Horat. Epod. 4. de libertino: *In quatuordecim sedilibus contemto Othone sedet*, ubi v. Bentl. Adde Clav. Cicer. in v. *contemnere*. Similiter *καταγελᾳν νομου* dixit Lucian. in Toxari c. 2. *Ern.*

nibus variis tempus atque iter ducens: donec, propinquis Pisonem frustra coercentibus, deferri Augusta pecuniam, quae petebatur, iuberet. Isque finis rei; ex qua neque Piso inglorius, et Caesar maiore fama fuit. Ceterum Vrgulaniae potentia adeo nimia civitati erat, ut testis in caussa quadam, quae apud Senatum tractabatur, venire dedignaretur: missus est Praetor, qui domi interrogaret: cum, virgines Vestales in foro et iudicio audiri, quotiens testimonium dicerent, vetus mos fuerit.

35 Res eo anno prolatas haud referrem, ni pretium foret, Cn. Pisonis et Asinii Galli super eo negotio diversas sententias noscere. Piso, 'quamquam afu'turum se dixerat Caesar, ob id magis agendum,' censebat, 'et, absente Principe, Senatum et Equites 'posse sua munia sustinere, decorum rei publ. fore.' Gallus, quia speciem libertatis Piso praeceperat, 'nihil satis inlustre, aut ex dignitate Populi Romani, 'nisi coram et sub oculis Caesaris: eoque conventum 'Italiae et adfluentis provincias praesentiae eius 'servanda,' dicebat. Audiente haec Tiberio ac silente, magnis utrinque contentionibus acta: sed res

36 dilatae. Et certamen Gallo adversus Caesarem exortum est. nam censuit, 'in quinquennium magistra'tuum comitia habenda: utque legionum Legati, qui 'ante praeturam ea militia fungebantur, iam tum 'Praetores destinarentur: Princeps duodecim candi'datos in annos singulos nominaret.' Haud dubium erat, eam sententiam altius penetrare, et arcana imperii tentari. Tiberius tamen, quasi augeretur potestas eius, disseruit: 'Grave moderationi suae, tot eli'gere, tot differre, vix per singulos annos offensiones

'vitari, quamvis repulsam propinqua spes soletur: 'quantum odii fore ab his, qui ultra quinquennium 'proiiciantur, unde prospici posse, quae cuique tam 'longo temporis spatio mens, domus, fortuna? super'bire homines etiam annua designatione: quid? si 'honorem per quinquennium agitent? quinquiplicari 'prorsus magistratus, subverti leges, quae sua spatia 'exercendae candidatorum industriae, quaerendisque 'aut potiundis honoribus statuerint.' Favorabili in 37
speciem oratione vim imperii tenuit. Censusque quorundam senatorum iuvit. quo magis mirum fuit, quod preces M. Hortali, nobilis iuvenis, in paupertate manifesta, superbius accepisset. Nepos erat oratoris Hortensii, inlectus a D. Augusto liberalitate decies sestertii, ducere uxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia exstingueretur. Igitur, quatuor filiis ante limen curiae adstantibus, loco sententiae, quum in palatio Senatus haberetur, modo Hortensii inter oratores sitam imaginem, modo Augusti intuens, ad hunc modum coepit: 'Patres conscripti, hos, quorum 'numerum et pueritiam videtis non sponte sustuli, 'sed quia Princeps monebat: simul maiores mei 'meruerant, ut posteros haberent. nam ego, qui non 'pecuniam, non studia populi, neque eloquentiam, 'gentile domus nostrae bonum, varietate temporum 'accipere vel parare potuissem, satis habebam, si 'tenues res meae nec mihi pudori, nec cuiquam oneri

Mens, domus, fortuna] *Quae mens*, utrum nimirum bona, an animus rei publ. infensus 4, 70 6, 24. non ex hac tantum continuatione spei, sed undecumque. *Domus*, familia. gens, cognatio et necessitudines. nam et horum peccata poterant efficere, ut aliquis in suspicionem veniret, et potestas ei male credi videretur. *Fortuna*, res familiaris, integra an attenuata. *Gron.*

'forent. iussus ab Imperatore, uxorem duxi. En 'stirps et progenies tot Consulum, tot Dictatorum! 'nec ad invidiam ista, sed conciliandae misericor'diae, refero. adsequentur, florente te, Caesar, quos 'dederis, honores: interim Q. Hortensii pronepotes,
38 'D. Augusti alumnos, ab inopia defende.' Inclinatio Senatus incitamentum Tiberio fuit, quo promptius adversaretur, his ferme verbis usus: 'Si quantum 'pauperum est venire huc, et liberis suis petere 'pecunias coeperint, singuli numquam exsatiabuntur, 'res publ. deficiet. nec sane ideo a maioribus con'cessum est, egredi aliquando relationem, et, quod in 'commune conducat, loco sententiae proferre, ut 'privata negotia, res familiares nostras hic augeamus, 'cum invidia Senatus et Principum, sive indulserint 'largitionem, sive abnuerint. non enim preces sunt 'istuc, sed efflagitatio, intempestiva quidem et im'provisa, cum aliis de rebus convenerint Patres, con'surgere, et numero atque aetate liberum suorum 'urgere modestiam Senatus, eandem vim in me 'transmittere, ac velut perfringere aerarium: quod, 'si ambitione exhauserimus, per scelera supplendum 'erit. Dedit tibi, Hortale, D. Augustus pecuniam, 'sed non compellatus, nec ea lege, ut semper daretur. 'languescet alioqui industria, intendetur socordia, si 'nullus ex se metus aut spes; et securi omnes aliena 'subsidia exspectabunt, sibi ignavi, nobis graves?' Haec atque talia, quamquam cum adsensu audita ab his, quibus omnia Principum, honesta atque inhonesta, laudare mos est, plures per silentium aut occultum murmur excepere. sensitque Tiberius. et, cum paullum reticuisset, *Hortalo se respondisse* ait: *ceterum, si*

Patribus videretur, daturum liberis eius ducena sestertia singulis, qui sexus virilis essent. Egere alii grates; siluit Hortalus, pavore, an avitae nobilitatis, etiam inter angustias fortunae, retinens. neque miseratus est posthac Tiberius, quamvis domus Hortensii pudendam ad inopiam delaberetur.

Eodem anno, mancipii unius audacia, ni mature 39
subventum foret, discordiis armisque civilibus rem publ. perculisset. Postumi Agrippae servus, nomine *Clemens*, comperto fine Augusti, pergere in insulam Planasiam, et fraude aut vi raptum Agrippam ferre ad exercitus Germanicos, non servili animo, concepit. ausa eius impedivit tarditas onerariae navis: atque interim patrata caede, ad maiora et magis praecipitia conversus, furatur cineres, vectusque Cosam, Etruriae promontorium, ignotis locis sese abdit, donec crinem barbamque promitteret. nam aetate et forma haud dissimili in dominum erat. Tum, per idoneos et secreti eius socios, crebrescit *vivere Agrippam*, occultis primum sermonibus, ut vetita solent, mox vago rumore apud imperitissimi cuiusque promptas aures, aut rursum apud turbidos, eoque nova cupientes. atque ipse adire municipia obscuro diei, neque propalam adspici, neque diutius iisdem locis. sed, quia veritas visu et mora, falsa festinatione et incertis valescunt, relinquebat famam aut praeveniebat. Vulgabatur 40
interim per Italiam, *servatum munere Deûm Agrippam*: credebatur Romae: iamque Ostiam invectum multitudo ingens, iam in urbe clandestini coetus

Patrata caede] Scil. Postumi Agrippae. Respice ad 1, 6.

celebrabant: cum Tiberium anceps cura distrahere, vine militum servum suum coerceret, an inanem credulitatem tempore ipso vanescere sineret. modo nihil spernendum, modo non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metus, reputabat. postremo dat negotium Sallustio Crispo: ille e clientibus duos (quidam milites fuisse tradunt) deligit. atque hortatur, simulata conscientia adeant, offerant pecuniam, fidem atque pericula polliceantur. Exsequuntur ut iussum erat. dein speculati noctem incustoditam, accepta idonea manu, vinctum, clauso ore, in palatium traxere. percunctanti Tiberio, *Quomodo Agrippa factus esset?* respondisse fertur, *Quomodo tu Caesar.* Vt ederet socios, subigi non potuit. nec Tiberius poenam eius palam ausus, in secreta palatii parte interfici iussit, corpusque clam auferri, et, quamquam multi e domo Principis, equitesque ac senatores, sustentasse opibus, iuvisse consiliis dicerentur, haud quaesitum.

41 Fine anni arcus, propter aedem Saturni, ob recepta signa cum Varo amissa, ductu Germanici, auspiciis Tiberii; et aedes Fortis Fortunae Tiberim iuxta in hortis, quos Caesar Dictator Populo Rom. legaverat; sacrarium genti Iuliae, effigiesque D. Augusto apud Bovillas, dicantur. C. Caecilio, L. Pomponio coss. Germanicus Caesar A. D. VII. Kal. Iunias triumphavit de Cheruscis Cattisque, et Angrivariis, quaeque aliae nationes usque ad Albim colunt: vecta spolia, captivi, simulacra montium, fluminum, proeliorum: bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur, augebat intuentium visus eximia ipsius species, currusque quin-

que liberis onustus, sed suberat occulta formido reputantibus, 'haud prosperum in Druso, patre eius, 'favorem vulgi: avunculum eiusdem, Marcellum, 'flagrantibus plebis studiis intra iuventam ereptum: 'breves et infaustos Populi Romani amores.' Cete- 42 rum Tiberius, nomine Germanici, trecenos plebi sestertios viritim dedit, seque collegam Consulatui eius destinavit. nec ideo sincerae caritatis fidem adsecutus, amoliri iuvenem specie honoris statuit, struxitque caussas, aut forte oblatas adripuit. Rex Archelaus quinquagesimum annum Cappadocia potiebatur; invisus Tiberio, quod eum Rhodi agentem nullo officio coluisset. nec id Archelaus per superbiam omiserat, sed ab intimis Augusti monitus: quia, florente C. Caesare missoque ad res Orientis, intuta Tiberii amicitia credebatur. Vt, versa Caesarum sobole, imperium adeptus est, elicit Archelaum matris litteris, quae, non dissimulatis filii offensionibus, clementiam offerebat, si ad precandum veniret. ille ignarus doli, vel, si intelligere crederetur, vim metuens, in urbem properat: exceptusque immiti a Principe, et mox accusatus in Senatu; non ob crimina, quae fingebantur, sed angore, simul fessus senio, et quia regibus aequa, nedum infima, insolita sunt, finem vitae, sponte an fato, implevit. Regnum in provinciam redactum est, *fructibusque eius levari posse centesimae vectigal* professus Caesar, ducentesimam in posterum statuit. Per idem tempus, Antiocho Com-

Trecenos plebi sestertios] Tres aureos Romanos, nostros septem Philippos vel ducatones argenteos et dimidiatum. *Gron.* Monetae Gall. 60 libras Turon.

Rex Archelaus] Rex Cappadocum, non Iudaeae tetrarcha.

magenorum, Philopatore Cilicum, Regibus defunctis, turbabantur nationes. plerisque Romanum, aliis régium imperium cupientibus: et provinciae, Syria atque Iudaea, fessae oneribus, deminutionem tributi
43 orabant. Igitur haec, et de Armenia, quae supra memoravi, apud Patres disseruit: 'nec posse motum 'Orientem nisi Germanici sapientia componi: nam 'suam aetatem vergere, Drusi nondum satis adole-'visse.' Tunc decreto Patrum permissae Germanico provinciae, quae mari dividuntur, maiusque imperium, quoquo adisset, quam his, qui forte aut missu Principis obtinerent. Sed Tiberius demoverat Syria Creticum Silanum, per adfinitatem connexum Germanico, quia Silani filia Neroni, vetustissimo liberorum eius, pacta erat: praefeceratque Cn. Pisonem, ingenio violentum et obsequii ignarum, insita ferocia a patre Pisone, qui, civili bello, resurgentes in Africa partes acerrimo ministerio adversus Caesarem iuvit: mox Brutum et Cassium secutus, concesso reditu, petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur, delatum ab Augusto Consulatum accipere. Sed, praeter paternos spiritus, uxoris quoque Plancinae nobilitate et opibus accendebatur. vix Tiberio concedere: liberos eius, ut multum infra, despectare: nec dubium habebat, se delectum, qui Syriae imponeretur, ad spes Germanici coercendas. credidere quidem, data et a Tiberio occulta mandata: et Plancinam haud dubie Augusta monuit muliebri aemulatione Agrippinam insectandi. divisa namque et discors aula erat, tacitis in Drusum aut Germani-

Supra memoravi] Scil. 2, 3.
Liberos eius] Germanicum intellege et Drusum. *Lips.*

cum studiis. Tiberius, ut proprium et sui sanguinis, Drusum fovebat: Germanico alienatio patrui amorem apud ceteros auxerat; et quia claritudine materni generis anteibat, avum M. Antonium, avunculum Augustum ferens. contra Druso proavus eques Romanus Pomponius Atticus, dedecere Claudiorum imagines videbatur. et coniunx Germanici, Agrippina, fecunditate ac fama Liviam, uxorem Drusi, praecellebat, sed fratres egregie concordes, et proximorum certaminibus inconcussi. Nec multo post 44
Drusus in Illyricum missus est, ut suesceret militiae, studiaque exercitus pararet; simul iuvenem, urbano luxu lascivientem, melius in castris haberi Tiberius, seque tutiorem rebatur utroque filio legiones obtinente. Sed Suevi praetendebantur, auxilium adversus Cheruscos orantes. nam discessu Romanorum, ac vacui externo metu, gentis adsuetudine, et tum aemulatione gloriae arma in se verterant. vis nationum, virtus ducum in aequo: sed Maroboduum Regis nomen invisum apud populares; Arminium, pro libertate bellantem, favor habebat. Igitur non modo 45
Cherusci sociique eorum, vetus Arminii miles, sumpsere bellum: sed e regno etiam Marobodui Suevae gentes, Semnones ac Langobardi, defecere ad eum. quibus additis, praepollebat, ni Inguiomerus cum manu clientium ad Maroboduum perfugisset; non aliam

Drusum fovebat] *Fovere aliquem* Tacitus dicit pro favere alicui. Sic infra c. 71. *si me potius, quam fortunam meam, fovebatis. Ern.*

Avum M. Antonium] Tu, qui in historia tiro, haec pete ex Tabula stirpis Augustae, Videbis autem, *avunculum* intellegi *proavunculum*. *Lips.* Vide Stemma Augustae domus huic Tomo praefixum.

ob caussam, quam quia fratris filio iuveni patruus senex parere dedignabatur. Diriguntur acies, pari utrimque spe, nec, ut olim apud Germanos, vagis incursibus, aut disiectas per catervas: quippe, longa adversum nos militia, insueverant sequi signa, subsidiis firmari, dicta Imperatorum accipere. At tunc Arminius, equo conlustrans cuncta, ut quosque advectus erat, 'Reciperatam libertatem, trucidatas 'legiones, spolia adhuc et tela Romanis derepta in 'manibus multorum,' ostentabat: 'contra fugacem 'Maroboduum' adpellans, 'proeliorum expertem, Her- 'cyniae latebris defensum, ac mox per dona et lega- 'tiones petivisse foedus; proditorem patriae, satelli- 'tem Caesaris, haud minus infensis animis exturban- 'dum, quam Varum Quinctilium interfecerint. memi- 'nissent modo tot proeliorum; quorum eventu, et ad 'postremum eiectis Romanis, satis probatum, penes
46 'utros summa belli fuerit.' Neque Maroboduus iactantia sui, aut probris in hostem abstinebat: sed Inguiomerum tenens, 'Illo in corpore decus omne Cherus- 'corum, illius consiliis gesta, quae prospere cecide- 'rint,' testabatur: 'vecordem Arminium, et rerum 'nescium, alienam gloriam in se trahere, quoniam 'tres vacuas legiones, et ducem fraudis ignarum, per- 'fidia deceperit, magna cum clade Germaniae et ig- 'nominia sua; cum coniunx, cum filius eius servitium 'adhuc tolerent. At se, duodecim legionibus peti- 'tum, duce Tiberio, inlibatam Germanorum gloriam

Quia fratris filio iuveni] Iuvenili prorsus aetate res magnas gessit, decus illud Germaniae. Varum fudit anno vigesimo sexto aetatis; Maroboduum nunc, anno trigesimo quinto facile collectu ex Tacito, qui eum triginta septem annos vitae, duodecim imperii explesse scribit. Obiit autem anno 772. biennio post hanc pugnam. *Lips.*

'servavisse. mox conditionibus aequis discessum: 'neque poenitere, quod ipsorum in manu sit, inte'grum adversum Romanos bellum, an pacem incruen'tam malint.' His vocibus instinctos exercitus propriae quoque caussae stimulabant. cum a Cheruscis Langobardisque, pro antiquo decore, aut recenti libertate; et contra, augendae dominationi certaretur. Non alias maiore mole concursum, neque ambiguo magis eventu, fusis utrimque dextris cornibus. Sperabaturque rursum pugna, ni Maroboduus castra in colles subduxisset. Id signum perculsi fuit: et transfugiis paullatim nudatus, in Marcomannos concessit; misitque legatos ad Tiberium, oraturos auxilia. Responsum est, *non iure eum adversus Cheruscos arma Romana invocare, qui pugnantis in eundem hostem Romanos nulla ope iuvisset.* Missus tamen Drusus, ut retulimus, pacis firmator.

Eodem anno duodecim celebres Asiae urbes con- 47 lapsae nocturno motu terrae: quo improvisior graviorque pestis fuit. neque solitum in tali casu effugium subveniebat, in aperta prorumpendi, quia diductis terris hauriebantur. *Sedisse immensos montes: visa*

Eodem anno] Terraemotus huius mentio Plinio 2, 86. *Maximus terrae, memoria mortalium, exstitit motus Tiberii Caesaris principatu, duodecim urbibus Asiae una nocte prostratis.* Bonum Orosium quam fugit ratio, qui 7, 4 hunc tremorem terrae ad tempus refert mortui nostri Servatoris! quod nos quidem scimus totis quatuordecim annis posterius fuisse. *Lips.* Vide ad Lib. VI. c. 1.

In aperta prorumpendi] Vide ad c. 43. neque enim hunc genitivum puto ab *effugium* regi. *Prorumpere in aperta* est effugium ipsum. Si Tacitus brevitatis ubique retinens esset, posses haec verba de glossa suspecta habere. Nam quis non per se intelligit, solitum effugium in tali casu esse, ut in aperta homines prorumpant. Atque aliquando valde proclivis in hanc partem fui. Sed non sibi in brevitate adhibenda ubique constat Tacitus. Et quis in hoc satis cautus esse potest? quis non subinde, quamvis diligens, in scribendo negligit legem, quam sibi ipse fecit? *Ern.*

in arduo; quae plane fuerint: effulsisse inter ruinam ignis, memorant. Asperrima in Sardianos lues plurimum in eosdem misericordiae traxit. nam centies sestertium pollicitus Caesar, et, quantum aerario aut fisco pendebant, in quinquennium remisit. Magnetes a Sipylo proximi damno ac remedio habiti. Temnios, Philadelphenos, Aegeatas, Apollonidenses, quique Mosteni ac Macedones Hyrcani vocantur, et Hierocaesaream, Myrinam, Cymen, Tmolum, levari idem in tempus tributis, mittique ex Senatu placuit, qui praesentia spectaret refoveretque. delectus est M. Aletus e praetoriis, ne, Consulari obtinente Asiam, aemulatio inter pares et ex eo impedimentum orire-
48 tur. Magnificam in publicum largitionem auxit Caesar haud minus grata liberalitate, quod bona Aemiliae Musae, locupletis intestatae, petita in fiscum, Aemilio Lepido, cuius e domo videbatur, et Patulei divitis equitis Romani hereditatem, quamquam ipse heres in parte legeretur, tradidit M. Servilio, quem prioribus, neque suspectis, tabulis scriptum compererat; *nobilitatem utriusque pecunia iuvandam*, praefatus. Neque hereditatem cuiusquam adiit, nisi cum amicitia meruisset. ignotos et aliis infensos, eoque Principem nuncupantes, procul arcebat. Ceterum, ut honestam innocentium paupertatem levavit, ita prodigos et ob flagitia egentes Vibidium Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Sullam, Q. Vitellium movit Senatu, aut sponte cedere passus est.

49 Iisdem temporibus Deum aedes, vetustate aut igni abolitas, coeptasque ab Augusto, dedicavit, Libero Liberaeque et Cereri iuxta circum maximum, quem

A. Postumius Dictator voverat: eodemque in loco
aedem Florae, ab Lucio et Marco Publiciis, Aedi-
libus, constitutam: et Iano templum, quod apud fo-
rum olitorium C. Duillius struxerat, qui primus rem
Romanam prospere mari gessit, triumphumque nava-
lem de Poenis meruit. Spei aedes e Germanico 50
sacratur: hanc Atilius voverat eodem bello. Ado-
lescebat interea lex maiestatis. et Apuleiam Vari-
liam, sororis Augusti neptem, quia probrosis sermoni-
bus D. Augustum ac Tiberium et matrem eius inlu-
sisset, Caesarique connexa adulterio teneretur, maie-
statis delator arcessebat. *De adulterio satis caveri
lege Iulia*, visum: *maiestatis crimen distingui*, Caesar
postulavit; *damnarique, si qua de Augusto inreligiose
dixisset: in se iacta nolle ad cognitionem vocari.* In-
terrogatus a Consule, *quid de his censeret, quae de
matre eius locuta secus argueretur*, reticuit: dein,
proximo Senatus die, illius quoque nomine oravit,
ne cui verba, in eam quoquo modo habita, crimini forent.
liberavitque Apuleiam lege maiestatis: adulterii
graviorem poenam deprecatus, *ut, exemplo maiorum,
propinquis suis ultra ducentesimum lapidem removere-
tur*, suasit. Adultero, Manlio, Italia atque Africa
interdictum est. De Praetore, in locum Vipsanii 51
Galli, quem mors abstulerat, subrogando, certamen
incessit. Germanicus atque Drusus (nam etiam tum
Romae erant) Haterium Agrippam, propinquum Ger-
manici, fovebant: contra plerique nitebantur, ut
numerus liberorum in candidatis praepolleret, quod
lex iubebat. Laetabatur Tiberius, cum inter filios
eius et leges Senatus disceptaret. victa est sine

dubio lex; sed neque statim et paucis suffragiis: quomodo, etiam cum valerent, leges vincebantur.

52 Eodem anno coeptum in Africa bellum, duce hostium Tacfarinate. is, natione Numida, in castris Romanis auxiliaria stipendia meritus, mox desertor, vagos primum et latrociniis suetos ad praedam et raptus congregare: dein, more militiae, per vexilla et turmas componere: postremo non inconditae turbae, sed Musulanorum dux haberi. Valida ea gens et solitudinibus Africae propinqua, nullo etiam tum urbium cultu, cepit arma, Maurosque accolas in bellum traxit. dux et his Mazippa. divisusque exercitus: ut Tacfarinas lectos viros, et Romanum in modum armatos, castris adtineret, disciplina et imperiis suesceret: Mazippa levi cum copia incendia et caedes et terrorem circumferret. compulerantque Cinithios, haud spernendam nationem, in eadem; cum Furius Camillus, Proconsul Africae, legionem, et quod sub signis sociorum, in unum conductos, ad hostem duxit: modicam manum, si multitudinem Numidarum atque Maurorum spectares: sed nihil aeque cavebatur, quam ne bellum metu eluderent. spe victoriae inducti sunt, ut vincerentur. Igitur legio medio, leves cohortes duaeque alae in cornibus locantur. Nec Tacfarinas pugnam detrectavit. fusi Numidae, multosque post annos Furio nomini partum decus militiae. nam post illum reciperatorem urbis, filiumque eius Camillum, penes alias familias imperatoria laus fuerat. Atque hic, quem memoramus, bellorum expers habebatur, eo pronior Tiberius res gestas apud Senatum celebravit: et decrevere Patres triumphalia insignia: quod Camillo, ob modestiam vitae, impune fuit.

Sequens annus Tiberium tertio, Germanicum ite- 53
rum Consules habuit. sed eum honorem Germanicus iniit apud urbem *Achaiae Nicopolim*, quo venerat per Illyricam oram, viso fratre Druso, in Dalmatia agente, Hadriatici ac mox Ionii maris adversam navigationem perpessus. igitur paucos dies insumpsit reficiendae classi; simul sinus, Actiaca victoria inclytos, et sacratas ab Augusto manubias castraque Antonii, cum recordatione maiorum suorum adiit. namque ei, ut memoravi, avunculus Augustus, avus Antonius erant, magnaque illic imago tristium laetorumque. Hinc ventum Athenas, foederique sociae et vetustae urbis datum, ut uno lictore uteretur. Excepere Graeci quaesitissimis honoribus, vetera suorum facta dictaque praeferentes, quo plus digna-
tionis adulatio haberet. Petita inde Euboea, tramisit 54
Lesbum; ubi Agrippina novissimo partu Iuliam edidit. tum extrema Asiae, Perinthumque ac Byzantium, Thracias urbes, mox Propontidis angustias et os Ponticum intrat, cupidine veteres locos et fama celebratos noscendi; pariterque provincias, internis certaminibus aut magistratuum iniuriis fessas, refovebat. atque illum in regressu sacra Samothracum visere nitentem, obvii aquilones depulere. Igitur ab Ilio, quaeque ibi varietate fortunae et nostri origine veneranda, relegit Asiam, adpellitque Colophona, ut Clarii Apollinis oraculo uteretur. Non femina illic,

Achaiae Nicopolim] Bene late *Achaiae* nomen sumit, non pro Graecia solum (quod adnotavimus ad 1, 76.) sed pro Epiro, ubi sane haec urbs est, ab Augusto structa ad Ambracium sinum: monumentum scilicet victoriae Actiacae. Credo ideo, quia illo aevo nota haec regio uni Praesidi permissa, ideoque et nomine uno dicta. *Lips.* In Antonini itin. Actia Nicopolis salutatur.

ut apud Delphos, sed certis e familiis, et ferme Mileto accitus, sacerdos numerum modo consultantium et nomina audit: tum in specum degressus, hausta fontis arcani aqua, ignarus plerumque litterarum et carminum, edit responsa versibus compositis super rebus, quas quis mente concepit. et ferebatur, Germanico per ambages, ut mos oraculis, *maturum exitium* cecinisse.
55 At Cn. Piso, quo properantius destinata inciperet, civitatem Atheniensium, turbido incessu exterritam, oratione saeva increpat, oblique Germanicum perstringens, 'quod, contra decus Romani nominis, non Athenienses, tot cladibus extinctos, sed conluviem illam nationum, comitate nimia coluisset. hos enim esse Mithridatis adversus Sullam, Antonii adversus D. Augustum socios.' etiam vetera obiectabat, quae in Macedones inprospere, violenter in suos fecissent: offensus urbi propria quoque ira; quia Theophilum quemdam, Areo iudicio falsi damnatum, precibus suis non concederent. Exin navigatione celeri per Cycladas, et compendia maris, adsequitur Germanicum apud insulam Rhodum, haud nescium, quibus insectationibus petitus foret: sed tanta mansuetudine agebat, ut, cum orta tempestas raperet in abrupta, possetque interitus inimici ad casum referri, miserit triremis, quarum subsidio discrimini eximeretur. Neque tamen mitigatus Piso, et vix diei moram perpessus, linquit Germanicum praevenitque. et, postquam Syriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, infimos manipularium iuvando, cum veteres Centuriones, severos Tribunos, demoveret, locaque eorum clientibus suis vel deterrimo cuique adtribueret, desidiam in-

castris, licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem sineret, eo usque corruptionis profectus est, ut sermone vulgi *parens legionum* haberetur. Nec Plancina se intra decora feminis tenebat; sed exercitio equitum, decursibus cohortium interesse: in Agrippinam, in Germanicum contumelias iacere: quibusdam etiam bonorum militum ad mala obsequia promptis, quod, *haud invito Imperatore ea fieri*, occultus rumor incedebat. Nota haec 56
Germanico; sed praeverti ad Armenios instantior cura fuit. Ambigua gens ea antiquitus hominum ingeniis et situ terrarum, quo, nostris provinciis late praetenta, penitus ad Medos porrigitur; maximisque imperiis interiecti, et saepius discordes sunt, adversus Romanos odio et in Parthum invidia. Regem illa tempestate non habebant, amoto Vonone: sed favor nationis inclinabat in Zenonem, Polemonis Regis Pontici filium, quod is prima ab infantia, instituta et cultum Armeniorum aemulatus, venatu, epulis, et quae alia barbari celebrant, proceres plebemque iuxta devinxerat. Igitur Germanicus in urbe Artaxata, adprobantibus nobilibus, circumfusa multitudine, insigne regium capiti eius imposuit. ceteri venerantes Regem, *Artaxiam* consalutavere; quod illi vocabulum indiderant ex nomine urbis. At Cappadoces, in formam provinciae redacti, Q. Veranium Legatum accepere: et quaedam ex regiis tributis deminuta, quo mitius Romanum imperium speraretur. Commagenis Q. Servaeus praeponitur, tum primum ad ius Praetoris translatis. Cunctaque soci- 57
alia prospere composita non ideo laetum Germanicum habebant, ob superbiam Pisonis, qui, iussus partem

legionum ipse aut per filium in Armeniam ducere, utrumque neglexerat. Cyrri demum, apud hiberna decumae legionis, convenere, firmato vultu, Piso adversus metum, Germanicus, ne minari crederetur: et erat, ut retuli, clementior. sed amici, accendendis offensionibus callidi, intendere vera, adgerere falsa, ipsumque et Plancinam et filios variis modis criminari. postremo, paucis familiarium adhibitis, sermo coeptus a Caesare, qualem ira et dissimulatio gignit: responsum a Pisone precibus contumacibus, discesseruntque apertis odiis. postque rarus in tribunali Caesaris Piso, et si quando adsideret, atrox ac dissentire manifestus. vox quoque eius audita est in convivio, cum apud Regem Nabataeorum coronae aureae magno pondere Caesari et Agrippinae, leves Pisoni et ceteris offerrentur: 'Principis Romani, non 'Parthi Regis filio, eas epulas dari:' abiecitque simul coronam, et multa in luxum addidit, quae Germanico,
58 quamquam acerba, tolerabantur tamen. Inter quae Rege Parthorum Artabano legati venere: miserat 'amicitiam ac foedus' memoraturos, 'et cupere renovari dextras, daturumque honori Germanici, ut 'ripam Euphratis accederet: petere interim, ne Vonones in Syria haberetur, neu proceres gentium propinquis nuntiis ad discordias traheret.' Ad ea Germanicus, de societate Romanorum Parthorumque magnifice; de adventu Regis et cultu sui, cum decore et modestia respondit. Vonones Pompeiopolim, Ciliciae maritimam urbem, amotus est. datum id non modo precibus Artabani, sed contumeliae Pisonis, cui gratissimus erat ob plurima officia et dona, quibus Plancinam devinxerat.

M. Silano, L. Norbano coss. Germanicus Aegyptum proficiscitur, cognoscendae antiquitatis. sed cura provinciae praetendebatur: levavitque apertis horreis pretia frugum: multaque in vulgus grata usurpavit: sine milite incedere, pedibus intectis et pari cum Graecis amictu, P. Scipionis aemulatione; quem eadem factitavisse apud Siciliam, quamvis flagrante adhuc Poenorum bello, accepimus. Tiberius, cultu habituque eius lenibus verbis perstricto, acerrime increpuit, quod, contra instituta Augusti, non sponte Principis, Alexandriam introisset. nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus, aut equitibus Romanis inlustribus, seposuit Aegyptum: ne fame urgeret Italiam, quisquis eam provinciam claustraque terrae ac maris, quamvis levi praesidio adversum ingentes exercitus, insedisset. Sed Germanicus, nondum comperto, profectionem eam incusari, Nilo subvehebatur, orsus oppido a Canopo. Condidere id Spartani, ob sepultum illic rectorem navis, Canopum; qua tempestate Menelaus, Graeciam repetens, diversum ad mare terramque Libyam deiectus. Inde proximum amnis os, dicatum Herculi, quem indigenae ortum apud se, et antiquissimum perhibent, eosque, qui postea pari virtute fuerint, in cognomentum eius adscitos: mox visit veterum Thebarum magna vestigia. et manebant

(Chapter markers in the right margin: 59 at "M. Silano, L. Norbano coss."; 60 at "Sed Germanicus, nondum comperto".)

Theb. magna vestigia] Strabo 17, p. 816. Και νυν δεικνυται ιχνη του μεγεθους αυτης επι ογδοηκοντα σταδιους το μηκος. Hic tamen latius patent *magna vestigia*, ut seqq facile indicant, de quibus ibidem Strabo. *Ern.* Mirantur ista, qui recentiori aevo adiere, in his Paullus Lucas, Pococke, Savary. In primis consulendus Norden in Drawings of ruins and statues at Thebes, 4. 1741. Ceterum, quum Memphi moraretur Germanicus, Apis cibos sibi ab eo oblatos aversatus, mala ei portendisse ferebatur. Ammian. 22, 14.

structis molibus litterae Aegyptiae, priorem opulentiam complexae: iussusque e senioribus sacerdotum patrium sermonem interpretari, referebat, 'habitasse 'quondam septingenta millia aetate militari: atque 'eo cum exercitu Regem Rhamsen Libya, Aethiopia, 'Medisque et Persis et Bactriano ac Scytha potitum; 'quasque terras Syri Armeniique et contigui Cappadoces colunt, inde Bithynum, hinc Lycium ad mare, 'imperio tenuisse.' legebantur et indicta gentibus tributa, pondus argenti et auri, numerus armorum equorumque, et dona templis, ebur, atque odores, quasque copias frumenti et omnium utensilium quaeque natio penderet, haud minus magnifica, quam nunc
61 vi Parthorum aut potentia Romana iubentur. Ceterum Germanicus aliis quoque miraculis intendit animum. quorum praecipua fuere Memnonis saxea effigies, ubi radiis solis icta est, vocalem sonum reddens: disiectasque inter et vix pervias arenas, instar montium eductae Pyramides, certamine et opibus Regum: lacusque effossa humo, superfluentis Nili receptacula: atque alibi angustiae et profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis. Exin ven-

Structis molibus] Intellegit obeliscos, de quorum frequentia et notis consule omnino Ammianum 17, 4. atque in hac ipsa re nos etiam in Aegyptiis admirandis. *Lips.* De Obeliscis v. Diodor. 1, 57. Eius de quo heic sermo est, qui fuit Ramessis et nunc quoque Romae visitur, omnium qui fuere maximus, forma aeri incisa reperitur in Ammiano Gron. vii. l. c. *Litterae* autem intelligendae hieroglyphicae, s. potius tituli, inscriptiones litteris Aegyptiacis. Sic et Livius loqui solet. *Ern.* Vide Liv. 6, 1. 25. 1. De obeliscis egit pluribus Kircherus in Oedipo Aegypt. De Lateranensi, qui est ille Thebanus Ramessis, consulendus Gibert in Comm. eleg. litt. Acad. Paris. t. 35. Constantius Caesar in circo max. erexerat; eversum restituit ope Fontanae Sixtus V. Altus est pedes 128.

Memnonis saxea effigies] Visitur, ut Plinius 36, 11 vult, in Serapis templo forma colossi: *quem*, ait, *cotidiano solis ortu contactum radiis crepare dicunt.* Vid. Brotier: notas et emend: in Lib. II. 61.

tum Elephantinen ac Syenen, claustra olim Romani imperii; quod nunc rubrum ad mare patescit.

Dum ea aestas Germanico plures per provincias 62
transigitur, haud leve decus Drusus quaesivit, inliciens Germanos ad discordias; utque fracto iam Maroboduo usque in exitium insisteretur. Erat inter Gotones nobilis iuvenis, nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui, et tunc, dubiis rebus eius, ultionem ausus. Is valida manu fines Marcomannorum ingreditur, corruptisque primoribus ad societatem, inrumpit regiam castellumque iuxta situm. veteres illic Suevorum praedae, et nostris e provinciis lixae ac negotiatores reperti; quos ius commercii, dein cupido augendi pecuniam, postremum oblivio patriae suis quemque ab sedibus hostilem in agrum transtulit.

Maroboduo undique deserto non aliud subsidium, 63
quam misericordia Caesaris, fuit transgressus Danubium, qua Noricam provinciam praefluit, scripsit Tiberio, non ut profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunae. 'Nam multis nationibus, clarissimum quondam Regem ad se vocantibus, Romanam amicitiam praetulisse.' Responsum a Caesare, 'tutam ei honoratamque sedem in Italia fore, si maneret: sin rebus eius aliud conduceret, abiturum fide, qua venisset.' ceterum apud Senatum disseruit, 'non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum aut Antiochum, Populo Romano perinde metuendos fuisse.' Extat oratio, qua 'magnitudinem viri, violentiam subiectarum ei gentium, et quam propinquus Italiae hostis, suaque in destruendo eo consilia' extulit. Et Maroboduus quidem Ravennae habitus, si quando insolescerent Suevi, quasi rediturus in

regnum, ostentabatur. sed non excessit Italia per duodeviginti annos; consenuitque, multum imminuta claritate, ob nimiam vivendi cupidinem. Idem Catualdae casus, neque aliud perfugium. pulsus haud multo post Hermundurorum opibus, et Vibilio duce: receptusque, Forum Iulium, Narbonensis Galliae coloniam, mittitur. Barbari utrumque comitati, ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra, inter flumina Marum et Cusum, locantur, dato Rege
64 Vannio, gentis Quadorum. Simul nunciato, *Regem Artaxiam Armeniis a Germanico datum*, decrevere Patres, *ut Germanicus atque Drusus ovantes urbem introirent*. structi et arcus circum latera templi Martis Vltoris, cum effigie Caesarum: laetiore Tiberio, quia pacem sapientia firmaverat, quam si bellum per acies confecisset. Igitur Rhescuporin quoque, Thraciae Regem, astu adgreditur. Omnem eam nationem Rhoemetalces tenuerat: quo defuncto, Augustus partem Thracum Rhescuporidi, fratri eius, partem filio Cotyi permisit. In ea divisione arva et urbes et vicina Graecis Cotyi; quod incultum, ferox, adnexum hostibus, Rhescuporidi cessit: ipsorumque Regum ingenia, illi mite et amoenum, huic atrox, avidum et societatis impatiens erat. Sed primo subdola concordia egere: mox Rhescuporis egredi fines, vertere in se Cotyi data, et resistenti vim facere; cunctanter sub Augusto, quem auctorem utriusque regni, si sperneretur, vindicem metuebat. enimvero, audita mutatione Principis, immittere latronum globos, exscin-
65 dere castella, caussas bello. Nihil aeque Tiberium anxium habebat, quam, ne composita turbarentur.

Cum effigie Caesarum] Germanici et Drusi. *Lips.*

deligit centurionem, qui nuntiaret Regibus, *ne armis disceptarent:* statimque a Cotye dimissa sunt, quae paraverat, auxilia. Rhescuporis ficta modestia postulat, *eundem in locum coiretur: posse de controversiis colloquio transigi.* nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus: cum alter facilitate, alter fraude, cuncta inter se concederent acciperentque. Rhescuporis sanciendo, ut dictitabat, foederi convivium adiicit: tractaque in multam noctem laetitia, per epulas ac vinolentiam incautum Cotyn, et, postquam dolum intellexerat, *sacra regni, eiusdem familiae Deos, et hospitalis mensas* obtestantem, catenis onerat. Thraciaque omni potitus scripsit ad Tiberium, *structas sibi insidias, praeventum insidiatorem:* simul bellum adversus Bastarnas Scythasque praetendens, novis peditum et equitum copiis sese firmabat. Molliter rescriptum, 'si fraus abesset, posse eum innocentiae fidere: ceterum neque se, neque Senatum, 'nisi cognita caussa, ius et injuriam discreturos. proinde, tradito Cotye, veniret transferretque invidiam 'criminis.' Eas litteras Latinius Pandus, Propraetor 66
Moesiae, cum militibus, quîs Cotys traderetur, in Thraciam misit. Rhescuporis, inter metum et iram cunctatus, maluit patrati, quam incepti facinoris reus esse: *occidi Cotyn* iubet, *mortemque sponte sumptam* ementitur. Nec tamen Caesar placitas semel artes mutavit, sed, defuncto Pando, quem sibi infensum Rhescuporis arguebat, Pomponium Flaccum, veterem stipendiis, et arta cum Rege amicitia, eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maxime Moesiae praefecit. Flaccus in Thraciam transgressus per 67
ingentia promissa, quamvis ambiguum et scelera sua

reputantem, perpulit, ut praesidia Romana intraret. circumdata hinc Regi, specie honoris, valida manus: Tribunique et Centuriones, monendo, suadendo, et, quanto longius abscedebatur, apertiore custodia, postremo gnarum necessitatis in urbem traxere. Accusatus in Senatu ab uxore Cotyis damnatur, ut procul regno teneretur. Thracia in Rhoemetalcen filium, quem paternis consiliis adversatum constabat, inque liberos Cotyis dividitur: iisque nondum adultis, Trebellienus Rufus, Praetura functus, datur, qui regnum interim tractaret, exemplo, quo maiores Marcum Lepidum, Ptolemaei liberis tutorem, in Aegyptum miserant. Rhescuporis Alexandriam devectus, atque illic, fugam tentans, an ficto cri-
68 mine, interficitur. Per idem tempus Vonones, quem amotum in Ciliciam memoravi, corruptis custodibus, effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochosque et consanguineum sibi Regem Scytharum, conatus est. specie venandi, omissis maritimis locis, avia saltuum petiit: mox pernicitate equi ad amnem Pyramum contendit, cuius pontes adcolae ruperant, audita Regis fuga; neque vado penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis a Vibio Frontone, praefecto equitum, vincitur. mox Remmius, evocatus, priori custodiae Regis adpositus, quasi per iram, gladio eum transigit: unde maior fides, conscientia sceleris et metu indicii mortem Vononi inlatam.

69 At Germanicus, Aegypto remeans, cuncta, quae apud legiones aut urbes iusserat, abolita, vel in contrarium versa cognoscit. hinc graves in Pisonem contumeliae; nec minus acerba, quae ab illo in Caesarem tentabantur. Dein Piso abire Syria

statuit. mox adversa Germanici valetudine detentus, ubi recreatum accepit, votaque pro incolumitate solvebantur, admotas hostias, sacrificalem adparatum, festam Antiochensium plebem, per lictores proturbat. Tum Seleuciam digreditur, opperiens aegritudinem, quae rursum Germanico acciderat. Saevam vim morbi augebat persuasio veneni, a Pisone accepti: et reperiebantur solo ac parietibus erutae humanorum corporum reliquiae, carmina et devotiones, et nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum, semusti cineres, ac tabe obliti, aliaque maleficia, quis creditur animas numinibus infernis sacrari. simul missi a Pisone incusabantur, ut valetudinis adversa rimantes. Ea Germanico haud minus ira, quam 70
per metum accepta; 'si limen obsideretur, si effun'dendus spiritus sub oculis inimicorum foret; quid 'deinde miserrimae coniugi? quid infantibus libe'ris eventurum? lenta videri veneficia: festinare et 'urgere, ut provinciam, ut legiones solus habeat. sed 'non usque eo defectum Germanicum, neque prae'mia caedis apud interfectorem mansura.' componit epistolas, 'quis amicitiam ei renunciabat.' Addunt plerique, iussum 'provincia decedere.' nec Piso moratus ultra navis solvit: moderabaturque cursui, quo propius regrederetur, si mors Germanici Syriam aperuisset. Caesar, paullisper ad spem 71
erectus, dein, fesso corpore, ubi finis aderat, adsistentes amicos in hunc modum adloquitur: 'Si fato 'concederem, iustus mihi dolor, etiam adversus 'Deos, esset, quod me parentibus, liberis, patriae,

Opperiens aegritudinem] Intellige *eventum morbi*. *Ern.*

'intra iuventam praematuro exitu raperent. nunc, 'scelere Pisonis et Plancinae interceptus, ultimas 'preces pectoribus vestris relinquo: referatis patri 'ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus 'insidiis circumventus, miserrimam vitam pessima 'morte finierim. Si quos spes meae, si quos propin'quus sanguis, etiam quos invidia erga viventem 'movebat; inlacrymabunt, quondam florentem, et 'tot bellorum superstitem, muliebri fraude cecidisse. 'Erit vobis locus querendi apud Senatum, invocan'di leges. Non hoc praecipuum amicorum munus 'est, prosequi defunctum ignavo questu; sed, quae 'voluerit, meminisse, quae mandaverit, exsequi. 'flebunt Germanicum etiam ignoti: vindicabitis 'vos, si me potius, quam fortunam meam fovebatis. 'Ostendite Populo Romano D. Augusti neptem, 'eandemque coniugem meam: numerate sex liberos. 'Misericordia cum accusantibus erit: fingentibusque 'scelesta mandata aut non credent homines, aut non 'ignoscent.' Iuravere amici, dextram morientis contingentes, 'spiritum ante, quam ultionem, amissuros.'

72 Tum, ad uxorem versus, 'per memoriam sui, per 'communes liberos' oravit, 'exueret ferociam, saevi'enti fortunae submitteret animum: neu regressa in 'urbem aemulatione potentiae validiores inritaret.' Haec palam, et alia secreto; per quae ostendere credebatur metum ex Tiberio. Neque multo post exstinguitur, ingenti luctu provinciae et circumiacentium populorum. Indoluere exterae nationes Regesque: tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes, visuque et auditu iuxta venerabilis, cum magnitudinem et gravitatem summae fortunae re-

tineret, invidiam et adrogantiam effugerat. Fu- 73
nus sine imaginibus et pompa, per laudes, et memo-
riam virtutum eius celebre fuit. Et erant, qui
formam, aetatem, genus mortis, ob propinquitatem
etiam locorum, in quibus interiit, Magni Alexan-
dri fatis adaequarent. 'Nam utrumque corpore
'decoro, genere insigni, haud multum triginta an-
'nos egressum, suorum insidiis, externas inter gen-
'tes, occidisse: sed hunc mitem erga amicos,
'modicum voluptatum, uno matrimonio, certis libe-
'ris egisse: neque minus proeliatorem; etiam si
'temeritas abfuerit, praepeditusque sit, perculsas
'tot victoriis Germanias servitio premere. quod si
'solus arbiter rerum, si iure et nomine regio fuisset,
'tanto promptius adsecuturum gloriam militiae, quan-
'tum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus
'praestitisset.' Corpus antequam cremaretur, nu-
datum in foro Antiochensium, qui locus sepultu-
rae destinabatur, praetuleritne veneficii signa, pa-
rum constitit. nam, ut quis misericordia in Germani-
cum, et praesumpta suspicione aut favore in Piso-
nem pronior, diversi interpretabantur.

Consultatum inde inter Legatos, quique alii Sena- 74
torum aderant, *quisnam Syriae praeficeretur.* et, cete-
ris modice nisis, inter Vibium Marsum et Cn. Sen-
tium diu quaesitum: dein Marsus seniori et acrius
tendenti Sentio concessit. Isque infamem veneficiis

Haud multum triginta annos egressum] Obiit Germanicus anno 34. vitae acceptae. *Lips*

Sepulturae] i. e. cremando corpori: nam cineres Romae conditi, 3, 1. 4. sic Graeci το θαπτειν. et sic alii quoque *sepulturam* dixere, *sepulcrum* de busto, *sepelire* pro comburere. Vide Cuperum Obs. 1, 7. *Ern.*

ea in provincia et Plancinae percaram, nomine Mar-
tinam, in urbem misit, postulantibus Vitellio ac
Veranio ceterisque, qui crimina et accusationem,
tamquam adversus receptos iam reos, instruebant.
75 At Agrippina, quamquam defessa luctu et corpore
aegro, omnium tamen, quae ultionem morarentur,
intolerans, adscendit classem cum cineribus Ger-
manici et liberis; miserantibus cunctis, 'quod
'femina nobilitate princeps, pulcherrimo modo
'matrimonio, inter venerantis gratantisque adspi-
'ci solita, tunc feralis reliquias sinu ferret, incer-
'ta ultionis, anxia sui, et infelici fecunditate fortunae
'totiens obnoxia.' Pisonem interim apud Coum in-
sulam nuntius adsequitur, *excessisse Germanicum*.
Quo intemperanter accepto, caedit victimas, adit
templa; neque ipse gaudium moderans, et magis inso-
lescente Plancina, quae luctum amissae sororis tum
76 primum laeto cultu mutavit. Adfluebant Centurio-
nes, monebantque 'prompta illa legionum studia:
'repeteret provinciam, non iure ablatam et vacuam.'
Igitur, 'quid agendum,' consultanti, M. Piso filius
'properandum in urbem,' censebat: 'nihil adhuc
'inexpiabile admissum, neque suspiciones imbecillas,
'aut inania famae pertimescenda. discordiam erga
'Germanicum odio fortasse dignam, non poena: et
'ademptione provinciae satisfactum inimicis. Quod
'si regrederetur, obsistente Sentio, civile bellum
'incipi: nec duraturos in partibus Centuriones mili-
'tesque, apud quos recens Imperatoris sui memoria,
'et penitus infixus in Caesares amor praevaleret.'
77 Contra Domitius Celer, ex intima eius amicitia,
disseruit: 'Vtendum eventu. Pisonem, non Senti-

'um, Syriae praepositum: huic fasces et ius Praetoris, huic legiones datas. si quid hostile ingruat, quam iustius arma oppositurum, qui Legati auctoritatem, et propria mandata acceperit? Relinquendum etiam rumoribus tempus, quo senescant. plerumque innocentes recenti invidiae impares. At, si teneat exercitum, augeat vires, multa, quae provideri non possint, fortuito in melius casura. An festinamus, cum Germanici cineribus adpellere, ut te inauditum et indefensum planctus Agrippinae, ac vulgus imperitum, primo rumore rapiant? Est tibi Augustae conscientia, est Caesaris favor, sed in occulto: et periisse Germanicum nulli iactantius moerent, quam qui maxime laetantur.' Haud 78 magna mole Piso, promptus ferocibus, in sententiam trahitur: missisque ad Tiberium epistolis incusat 'Germanicum luxus et superbiae; seque pulsum, ut locus rebus novis patefieret, curam exercitus eadem fide, qua tenuerit, repetivisse.' Simul Domitium, impositum triremi, 'vitare litorum oram, praeterque insulas lato mari pergere in Syriam' iubet. concurrentes desertores per manipulos componit, armat lixas. traiectisque in continentem navibus vexillum tironum in Syriam euntium intercipit. Regulis Cilicum, *ut se auxiliis iuvarent*, scribit; haud ignavo ad ministeria belli iuvene Pisone, quamquam suscipiendum bellum abnuisset. Igitur oram Lyciae ac 79 Pamphyliae praelegentes, obviis navibus, quae Agrippinam vehebant, utrimque infensi, arma primo

Rapiant] Eleganter dictum de eo, qui indicta caussa cupide condemnatur: ut *rapi* alias dicuntur, qui ante tempus acerba morte pereunt, supra c. 71. et centies alibi. *Ern.*

expediere: dein, mutua formidine, non ultra iurgium processum est: Marsusque Vibius nuntiavit Pisoni, 'Romam ad dicendam caussam veniret.' Ille eludens respondit, 'adfuturum, ubi Praetor, qui de veneficiis 'quaereret, reo atque accusatoribus diem praedixis- 'set.' Interim Domitius Laodiceam, urbem Syriae, adpulsus, cum hiberna sextae legionis peteret, quod eam maxime novis consiliis idoneam rebatur, a Pacuvio Legato praevenitur. Id Sentius Pisoni per litteras aperit, monetque, 'ne castra corruptoribus, 'ne provinciam bello tentet:' quosque Germanici memores, aut inimicis eius adversos cognoverat, contrahit; *magnitudinem Imperatoris* identidem ingerens, et *Rempublicam armis peti:* ducitque validam manum,
80 et proelio paratam. Nec Piso, quamquam coepta secus cadebant, omisit tutissima, e praesentibus, sed castellum Ciliciae munitum admodum, cui nomen Celenderis, occupat. Nam admixtis desertoribus, et tirone nuper intercepto, suisque et Plancinae servitiis, auxilia Cilicum, quae Reguli miserant, in numerum legionis composuerat. 'Caesarisque se 'Legatum,' testabatur, 'provincia, quam is dedisset, 'arceri non a legionibus, earum quippe accitu venire, 'sed a Sentio, privatum odium falsis criminibus 'tegente. consisterent in acie. non pugnaturis mili- 'tibus, ubi Pisonem, ab ipsis parentem quondam 'adpellatum, si iure ageretur, potiorem, si armis, non 'invalidum vidissent.' Tum pro munimentis castelli manipulos explicat, colle arduo et derupto; nam cetera mari cinguntur. Contra veterani, ordinibus ac subsidiis instructi. hinc militum, inde locorum asperitas. sed non animus, non spes, ne tela quidem,

nisi agrestia, ad subitum usum properata. ut venere in manus, non ultra dubitatum, quam dum Romanae cohortes in aequum eniterentur. vertunt terga Cilices, seque Castello claudunt. Interim Piso classem, 81
haud procul opperientem, adpugnare frustra tentavit: regressusque et pro muris, modo semet adflictando, modo singulos nomine ciens, praemiis vocans, seditionem coeptabat; adeoque commoverat, ut signifer legionis sextae signum ad eum transtulerit. Tum Sentius 'occanere cornua tubasque, et peti aggerem, 'erigi scalas' iussit, 'ac promptissimum quemque 'succedere; alios tormentis hastas, saxa et faces 'ingerere.' Tandem, victa pertinacia, Piso oravit, 'uti traditis armis maneret in castello, dum Caesar, 'cui Syriam permitteret, consulitur.' Non receptae conditiones: nec aliud, quam naves et tutum in urbem iter concessum est. At Romae, postquam 82
Germanici valetudo percrebuit, cunctaque, ut ex longinquo, aucta in deterius adferebantur, dolor, ira: et erumpebant questus: 'Ideo nimirum in extremas 'terras relegatum: ideo Pisoni permissam provinci'am: hoc egisse secretos Augustae cum Plancina 'sermones: vera prorsus de Druso seniores locutos: 'displicere regnantibus civilia filiorum ingenia: 'neque ob aliud interceptos, quam quia Populum 'Romanum aequo iure complecti, reddita libertate, 'agitaverint.' Hos vulgi sermones audita mors adeo incendit, ut ante edictum magistratuum, ante Senatus consultum, sumpto iustitio, desererentur fora,

Occanere cornua] Occulte surreptum Sallustio est, *Iussu Metelli cornicines occanuere. Lips.* In fragm. H. 1. p. 954. ed. Cort. *Ern.*

clauderentur domus; passim silentia et gemitus, nihil compositum in ostentationem: et, quamquam neque insignibus lugentium abstinerent, altius animis moerebant. Forte negotiatores, vivente adhuc Germanico Syria egressi, laetiora de valetudine eius adtulere: statim credita, statim vulgata sunt: ut quisque obvius, quamvis leviter audita, in alios, atque illi in plures cumulata gaudio transferunt. cursant per urbem, moliuntur templorum fores. iuvit credulitatem nox, et promptior inter tenebras adfirmatio. Nec obstitit falsis Tiberius, donec tempore ac spatio
83 vanescerent. Et populus quasi rursum ereptum acrius doluit. Honores, ut quis amore in Germanicum aut ingenio validus, reperti decretique: 'ut 'nomen eius Saliari carmine caneretur: sedes cu'rules Sacerdotum Augustalium locis, superque eas 'querceae coronae statuerentur: ludos circenses ebur'na effigies praeiret: neve quis Flamen aut Augur 'in locum Germanici, nisi gentis Iuliae, crearetur.' Arcus additi Romae et apud ripam Rheni, et in monte Syriae Amano, cum inscriptione rerum gestarum, ac *mortem ob Rempubl. obiisse.* sepulcrum Antiochiae, ubi crematus: tribunal Epidaphnae, quo in loco vitam finierat. Statuarum locorumve, in quis colerentur, haud facile quis numerum inierit.

Sedes curules] Spectaculis Romam traductis magno honori fuit publicus in iis locus. exempla multa. Evaluit paullatim adulatio, ut non solum vivis, sed etiam absentibus mortuisque daretur is locus, memoriae conservandae; loci praebiti indicium sella esset.

Sepulcrum Antiochiae] Nempe in foro. V. c. 73. *sepulcrum* est bustum. ibid. *Ern.*

Tribunal Epidaphnae] h. l. *tribunal* est monumentum, tumulus honorarius, ut supra vocari vidimus. Nam id verbum de aliis quoque alte exaggeratis locis dici coeptum, quam in quibus Imperatores aut magistratus ius dicerent, concionarentur.

Cum censeretur clypeus auro et magnitudine insignis, inter auctores eloquentiae, adseveravit Tiberius, 'solitum paremque ceterum dicaturum. neque enim 'eloquentiam fortuna discerni: et satis inlustre, si 'veteres inter scriptores haberetur.' Equester ordo *cuneum Germanici* adpellavit, qui *Iuniorum* dicebatur; instituitque, uti turmae Idibus Iuliis imaginem eius sequerentur. pleraque manent: quaedam statim omissa sunt, aut vetustas oblitteravit. Ceterum, 84
recenti adhuc moestitia, soror Germanici, Livia, nupta Druso duos virilis sexus simul enixa est. quod, rarum laetumque etiam modicis Penatibus, tanto gaudio Principem adfecit, ut non temperaverit, quin iactaret apud Patres, 'nulli ante Romanorum 'eiusdem fastigii viro geminam stirpem editam.' nam cuncta, etiam fortuita, ad gloriam vertebat. Sed populo, tali in tempore, id quoque dolorem tulit; tamquam auctus liberis Drusus domum Germanici magis urgeret.

Eodem anno gravibus Senatus decretis libido femi- 85
narum coercita, cautumque, 'ne quaestum corpore 'faceret, cui avus, aut pater, aut maritus Eques Rom. 'fuisset.' nam Vistilia, praetoria familia genita, licentiam stupri apud Aediles vulgaverat; more inter veteres recepto, qui satis poenarum adversum impudicas in ipsa professione flagitii credebant. exactum et a Titidio Labeone, Vistiliae marito, 'cur in uxore 'delicti manifesta ultionem legis omisisset?' atque illo praetendente, 'sexaginta dies ad consultandum 'datos, necdum praeterisse,' satis visum de Vistilia statuere: eaque in insulam Seriphon abdita est. Actum et de sacris Aegyptiis Iudaicisque pellendis:

factumque Patrum consultum, 'ut quatuor millia
'libertini generis, ea superstitione infecta, quis ido-
'nea aetas, in insulam Sardiniam veherentur,' coer-
cendis illic latrociniis, et, si ob gravitatem coeli
interissent, vile damnum: 'ceteri cederent Italia,
'nisi certam ante diem profanos ritus exuissent.'
86 Post quae retulit Caesar, *capiendam virginem in locum
Occiae*, quae septem et quinquaginta per annos, sum-
ma sanctimonia, Vestalibus sacris praesederat: egit-
que grates Fonteio Agrippae et Domitio Pollioni,
quod, offerendo filias, de officio in Rempubl. certarent.
praelata est Pollionis filia, non ob aliud, quam quod
mater eius in eodem coniugio manebat. nam Agrippa
discidio domum imminuerat. Et Caesar, quamvis
87 posthabitam, decies sestertii dote solatus est. *Sae-
vitiam annonae* incusante plebe, statuit frumento pre-
tium, quod emptor penderet, *binosque numos se ad-
diturum negotiatoribus in singulos modios.* Neque
tamen ob ea *Parentis Patriae*, delatum et antea,
vocabulum adsumsit, acerbeque increpuit eos, qui
Divinas occupationes, ipsumque *Dominum* dixerant.
unde angusta et lubrica oratio sub Principe,
88 qui libertatem metuebat, adulationem oderat. Re-
perio apud scriptores Senatoresque eorundem tem-
porum, Adgandestrii, Principis Cattorum, lectas
in Senatu litteras, quibus 'mortem Arminii' promit-
tebat, 'si patrandae neci venenum mitteretur:'
responsum esse, 'non fraude, neque occultis, sed
'palam et armatum Populum Romanum hostes suos
'ulcisci.' qua gloria aequabat se Tiberius priscis
Imperatoribus, qui venenum in Pyrrhum regem
vetuerant; prodiderantque. Ceterum Arminius,

abscedentibus Romanis et pulso Maroboduo, regnum adfectans, libertatem popularium adversam habuit, petitusque armis, cum varia fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit: liberator haud dubie Germaniae, et qui non primordia Populi Rom. sicut alii Reges Ducesque, sed florentissimum imperium lacessierit: proeliis ambiguus, bello non victus. septem et triginta annos vitae, duodecim potentiae explevit: caniturque adhuc barbaras apud gentes; Graecorum annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur: Romanis haud perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incuriosi.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM

LIBER TERTIVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Agrippina, cum urna ferali, magno planctu passim excipitur.* 2. *Funerum solemnia. Primores urbis obvii.* 3. *Tiberius, Augusta et Antonia publico abstinent.* 4. *Moeror publicus.* 5. *Tiberius, parcus visus in honoranda funere,* 6. *excusat se et populum erigit.* 7. *Iustitium omissum. Drusus ad Illyricos exercitus abit;* 8. *Piso ad Drusum,* 9. *inde Romam alacri animo.* 10. *mox accusatur. Princeps caussam ad Senatum remittit.* 11. *Patroni reo quaesiti.* 12. *Tiberii oratio ad Patres.* 13. *Accusatorum criminationem* 14. *reus male diluit. In eum iudices haud proni; populus offensissimus.* 15. *Plancina caussam suam dissociat. Pisonis mors,* 16. *dubium an iussu, et ad Tiberium codicilli.* 17. *Piso filius absolvitur. Plancina Augustae precibus condonatur. Sententias in Pisonem* 18. *Princeps mitigat. Adulatio imprudens.* 19. *Drusus ovat. Vipsania moritur.* 20. *Tacfarinas bellum in Africa renovat.* 21. *id Apronii severitate opprimi-*

tur. 22. Lepida, suppositi partus, adulterii, veneficii accusata, 23. Tiberio perplexe agente, damnatur. 24. Silanus exilii veniam impetrat. 25. Lex Papia Poppaea. Delatores. 26. Excursus de legibus, quae initio paucae et simplices, paullatim primo, 27. dein immensum auctae. 28. earum correctio tentata. 29. Nero Germanici, ad honores promotus; Iuliam ducit, Drusi filiam. 30. Volusii et Sallustii mors et elogium. Aulae potentia infida.

31. *Tiberius et Drusus Coss. Irreverentia iuventutis notata. Viarum cura. 32. Tacfarinas turbat iterum. Lepidus Asiae Proconsul. 33. Vxores a provinciis arcet Caecina; 34. ei repugnat Val. Messalinus, adstipulante Druso. 35. Blaesus Proconsul Africae. 36. Abusus imaginum Principalium 37. repressus a Druso. 38. Accusati repetundarum, maiestatis. Thraciae motum 39. Velleius comprimit. 40. Gallia ducibus Floro et Sacroviro rebellat. 41. Andecavos coercet Aviola; Turonios opprimit. 42. Florus sua manu cadit. finis Treverici tumultus. 43. Aeduos turbat Sacrovir; 44. Romam percellit, non Tiberium. 45. Silius 46. Gallos fundit, crupellarios caedit. Sacrovir sibi manum infert. 47. Tiberius simulat iter in Gallias. 48. Quirini mors honestata. 49. Lutorius accusatus 50. defenditur a Lepido, 51. necatur in carcere. SC. de differenda poena.*

52. *Aediles de luxu coercendo agunt. Senatus rem remittit ad Principem. 53. 54. hic medicinam a tempore sperandam pronuntiat. 55. Paullatim sponte mutati mores. 56. Tribunitia potestas petita Druso et 57. impetrata cum adulatione Patrum. 58. Flamen dialis ambit provinciam. 59. alii obsistunt. Drusus superbia notatur. 60—63. Imago libertatis. Asyla Graecarum civitatum Senatus examinat et modum praescribit. 64. Augustae morbus. Tiberii in matrem non*

sincerus amor. 65. *Tempora foeda adulatione infecta.* 66. *C. Silanus, repetundarum et maiestatis postulatus* 67. *a multis urgetur et a Principe ipso et* 68. *damnatur. Dolabellae adulationem* 69. *reprimit Tiberius et sententias mitigat.* 70. *Cordus, Ennius, Capito rei.* 71. *Equestris Fortuna. Ius Flaminium.* 72. *Basilica Paulli. Pompeii theatrum.* 73. *Tacfarinatis petitio impudens.* 74. *Blaesus eum adgreditur, fratrem eius capit; nec bellum conficit.* 75. *Mors Salonini, Capitonis,* 76. *Iuniae, cuius solemne funus. Haec triennio gesta.*

M. VALERIO ET M. AVRELIO COSS.

TIBERIO IMP. IV. ET DRVSO NERONE II. COSS.

C. SVLPICIO ET D. HATERIO COSS.

Nihil intermissa navigatione hiberni maris, Agrippina Corcyram insulam advehitur, litora Calabriae contra sitam. Illic paucos dies componendo animo insumit, violenta luctu, et nescia tolerandi. Interim, adventu eius audito, intimus quisque amicorum, et plerique militares, ut quique sub Germanico stipendia fecerant, multique etiam ignoti vicinis e municipiis, pars officium in Principem rati, plures illos secuti, ruere ad oppidum Brundisium; quod naviganti celerrimum fidissimumque adpulsa erat. Atque, ubi primum ex alto visa classis, complentur non modo portus et proxima maris, sed moenia ac tecta, quaque longissime prospectari poterat, moerentium turba et rogitantium inter se, *silentione, an voce aliqua egredientem exciperent?* neque satis constabat, quid pro tempore foret: cum classis paullatim successit, non alacri, ut adsolet, remigio, sed cunctis ad tristitiam compositis. Postquam duobus cum liberis, 1

feralem urnam tenens, egressa navi, defixit oculos, idem omnium gemitus: neque discerneres, proximos, alienos, virorum feminarumve planctus: nisi quod comitatum Agrippinae, longo moerore fessum, obvii
2 et recentes in dolore anteibant. Miserat duas praetorias cohortes Caesar, addito, 'ut magistratus Calabriae Apulique et Campani suprema erga memoriam 'filii sui munera fungerentur.' Igitur Tribunorum, Centurionumque humeris cineres portabantur: praecedebant incompta signa, versi fasces: atque, ubi colonias transgrederentur, atrata plebes, trabeati Equites, pro opibus loci, vestem, odores, aliaque funerum solennia, cremabant. etiam quorum diversa oppida, tamen obvii, et victimas atque aras Diis Manibus statuentes, lacrimis et conclamationibus dolorem testabantur. Drusus Tarracinam progressus est cum Claudio fratre liberisque Germanici, qui in urbe fuerant. Consules, M. Valerius et C. Aurelius (iam enim magistratum occoeperant) et Senatus ac magna pars populi viam complevere, disiecti, et, ut cuique libitum, flentes. aberat quippe adulatio, gnaris omnibus, laetam Tiberio Germanici mortem male
3 dissimulari. Tiberius atque Augusta publico abstinuere, inferius maiestate sua rati, si palam lamentarentur, an, ne, omnium oculis vultum eorum scrutantibus, falsi intelligerentur. Matrem Antoniam non apud auctores rerum, non diurna actorum scriptura, reperio, ullo insigni officio functam; cum, super Agrippinam et Drusum et Claudium, ceteri quoque consanguinei nominatim perscripti sint: seu valetudine praepediebatur, seu victus luctu animus magnitudinem mali perferre visu non toleraverit. facilius

crediderim, Tiberio et Augusta, qui domo non ex-
cedebant, cohibitam, ut par moeror, et matris exemplo
avia quoque et patruus attineri viderentur. Dies, 4
quo reliquiae tumulo Augusti inferebantur, modo per
silentium vastus, modo ploratibus inquies: plena
urbis itinera, conlucentes per campum Martis faces.
illic miles cum armis, sine insignibus magistratus,
populus per tribus, 'concidisse Rempubl. nihil spei
'reliquum,' clamitabant; promptius apertiusque, quam
ut meminisse imperitantium crederes. Nihil tamen
Tiberium magis penetravit, quam studia hominum
accensa in Agrippinam; cum 'decus patriae, solum
'Augusti sanguinem, unicum antiquitatis specimen'
adpellarent, versique ad coelum ac Deos 'integram
'illi subolem, ac superstitem iniquorum,' precarentur.
Fuere, qui 'publici funeris pompam' requirerent, 5
compararentque, 'quae in Drusum, patrem Germa-
'nici, honora et magnifica Augustus fecisset. ipsum
'quippe asperrimo hiemis Ticinum usque progressum,
'neque abscedentem a corpore simul urbem intra-
'visse: circumfusas lecto Claudiorum Liviorumque
'imagines: defletum in foro, laudatum pro rostris:
'cuncta a maioribus reperta, aut quae posteri invene-
'rint, cumulata. At Germanico ne solitos quidem,
'et cuicumque nobili debitos honores, contigisse.
'Sane corpus, ob longinquitatem itinerum, externis
'terris quoquo modo crematum: sed tanto plura
'decora mox tribui par fuisse, quanto prima fors
'negavisset. non fratres, nisi unius diei via, non
'patruum, saltem porta tenus, obvium. ubi illa vete-
'rum instituta? propositam toro effigiem, meditata
'ad memoriam virtutis carmina, et laudationes et

6 'lacrimas, vel doloris imitamenta?' Gnarum id Tiberio fuit; utque premeret vulgi sermones, monuit edicto: 'Multos inlustrium Romanorum ob Rempubl. 'obiisse; neminem tam flagranti desiderio celebra- 'tum. idque et sibi et cunctis egregium, si modus 'adiiceretur, non enim eadem decora Principibus 'viris et Imperatori Populo, quae modicis domibus 'aut civitatibus. convenisse recenti dolori luctum, et 'ex moerore solatia: sed referendum iam animum ad 'firmitudinem, ut quondam D. Iulius, amissa unica 'filia, ut D. Augustus, ereptis nepotibus, abstruserint 'tristitiam. Nil opus vetustioribus exemplis: quo- 'tiens Populus Romanus clades exercituum, interi- 'tum Ducum, funditus amissas nobiles familias con- 'stanter tulerit. Principes mortales, Remp. aeternam 'esse. proin repeterent solennia: et,' quia ludorum Megalesium spectaculum suberat, 'etiam voluptates 'resumerent.'

7 Tum, exuto iustitio, reditum ad munia; et Drusus Illyricos ad exercitus profectus est, erectis omnium animis spe petendae e Pisone ultionis, et crebro questu, 'quod, vagus interim per amoena Asiae atque 'Achaiae, adroganti et subdola mora scelerum proba- 'tiones subverteret.' Nam vulgatum erat, 'missam,' ut dixi, 'a Cn. Sentio famosam veneficiis Martinam, 'subita morte Brundisii exstinctam, venenumque 'nodo crinium eius occultatum, nec ulla in corpore
8 'signa sumpti exitii reperta.' At Piso, praemisso in urbem filio, datisque mandatis, per quae Principem molliret, ad Drusum pergit: quem haud fratris interitu trucem, quam remoto aemulo aequiorem sibi sperabat. Tiberius, quo integrum iudicium ostentaret, exceptum

comiter iuvenem, sueta erga filiosfamiliarum nobiles liberalitate auget. Drusus Pisoni, 'si vera forent, 'quae iacerentur, praecipuum in dolore suum locum,' respondit; 'sed malle falsa et inania, nec cuiquam 'mortem Germanici exitiosam.' Haec palam, et vitato omni secreto: neque dubitabantur praescripta ei a Tiberio, cum incallidus alioqui et facilis iuventa, senilibus tum artibus uteretur. Piso, Dalmatico 9
mari tramisso, relictisque apud Anconam navibus, per Picenum, ac mox Flaminiam viam, adsequitur legionem, quae e Pannonia in urbem, dein praesidio Africae, ducebatur. eaque res agitata rumoribus, *ut in agmine atque itinere crebro se militibus ostentavisset.* Ab Narnia, vitandae suspicionis, an, quia pavidis consilia in incerto sunt, Nare, ac mox Tiberi devectus, auxit vulgi iras, quia navem tumulo Caesarum adpulerat; dieque et ripa frequenti, magno clientium agmine ipse, feminarum comitatu Plancina, et vultu alacres, incessere. Fuit inter inritamenta invidiae domus foro imminens, festa ornatu, conviviumque et epulae, et celebritate loci nihil occultum.
Postera die Fulcinius Trio Pisonem apud Consules 10
postulavit, contra Vitellius ac Veranius, ceterique, Germanicum comitati, tendebant, 'nullas esse partes 'Trioni; neque se accusatores, sed rerum indices et 'testes, mandata Germanici perlaturos.' Ille, dimissa eius caussae delatione, *ut priorem vitam accusaret*, obtinuit, petitumque est a Principe, *cognitionem exciperet:* quod ne reus quidem abnuebat, studia populi et Patrum metuens; contra, 'Tiberium spernendis rumoribus validum, et conscientiae matris 'innexum esse: veraque aut in deterius credita,

'iudice ab uno facilius discerni: odium et invidiam 'apud multos valere.' Haud fallebat Tiberium moles cognitionis, quaque ipse fama distraheretur. Igitur, paucis familiarium adhibitis, minas accusantium et hinc preces audit, integramque caussam ad Senatum
11 remittit. Atque interim Drusus, rediens Illyrico, quamquam Patres censuissent, 'ob receptum Maro'boduum, et res priore aestate gestas, ut ovans 'iniret,' prolato honore, urbem intravit. Post quae reo, 'L. Arruntium, T. Vinicium, Asinium Gallum, 'Aeserninum Marcellum, Sex. Pompeium patronos' petenti, iisque diversa excusantibus, M. Lepidus et L. Piso et Livineius Regulus adfuere, adrecta omni civitate, 'quanta fides amicis Germani, quae fiducia 'reo: satin' cohiberet ac premeret sensus suos Tibe'rius.' iis haud alias intentior populus, plus sibi in Principem occultae vocis aut suspicacis silentii
12 permisit. Die Senatus, Caesar orationem habuit meditato temperamento: 'Patris sui Legatum atque 'amicum Pisonem fuisse, adiutoremque Germanico 'datum a se, auctore Senatu, rebus apud Orientem 'administrandis, illic contumacia et certaminibus 'asperasset iuvenem, exituque eius laetatus esset, an 'scelere exstinxisset, integris animis dijudicandum. 'Nam, si Legatus officii terminos, obsequium erga 'Imperatorem, exuit, eiusdemque morte et luctu 'meo laetatus est; odero, seponamque a domo mea, 'et privatas inimicitias non vi Principis ulciscar: 'sin facinus, in cuiuscunque mortalium nece vindi'candum, detegitur; vos vero et liberos Germanici, 'et nos parentes, iustis solatiis adficite. simulque 'illud reputate, turbide et seditiose tractaverit ex-

'ercitus Piso; quaesita sint per ambitionem studia 'militum; armis repetita provincia; an falsa haec 'in maius vulgaverint accusatores; quorum ego 'nimiis studiis iure succenseo. Nam quo pertinuit, 'nudare corpus, et contrectandum vulgi oculis per'mittere, differrique etiam per externos, tanquam 'veneno interceptus esset, si incerta adhuc ista, et 'scrutanda sunt? Defleo equidem filium meum, sem'perque deflebo: sed neque reum prohibeo, quo 'minus cuncta proferat, quibus innocentia eius suble'vari, aut, si qua fuit iniquitas Germanici, coargui 'possit: vosque oro, ne, quia dolori meo caussa 'connexa est, obiecta crimina pro adprobatis acci'piatis. Si quos propinquus sanguis, aut fides sua 'patronos dedit, quantum quisque eloquentia et cura 'valet, iuvate periclitantem: ad eundem laborem, 'eandem constantiam accusatores hortor. Id solum 'Germanico super leges praestiterimus, quod in curia 'potius, quam in foro, apud Senatum, quam apud 'iudices, de morte eius anquiritur. cetera pari mo'destia tractentur. nemo Drusi lacrimas, nemo moe'stitiam meam spectet, nec, si qua in nos adversa 'finguntur.' Exin 'biduum criminibus obiiciendis' 13
statuitur, 'utque, sex dierum spatio interiecto, reus 'per triduum defenderetur.' Tum Fulcinius vetera et inania orditur: *ambitiose avareque habitam Hispaniam*: quod neque convictum noxae reo, si recentia purgaret; neque defensum absolutioni erat, si teneretur maioribus flagitiis. Post quem Servaeus et Veranius et Vitellius, consimili studio, sed multa eloquentia Vitellius, obiecere: 'odio Germanici, et rerum 'novarum studio, Pisonem vulgus militum, per licen-

'tiam et sociorum iniurias, eo usque corrupisse, ut '*parens legionum* a deterrimis adpellaretur: con- 'tra, in optimum quemque, maxime in comites et 'amicos Germanici, saevisse: postremo, ipsum devo- 'tionibus et veneno peremisse: sacra hinc et immo- 'lationes nefandas ipsius atque Plancinae: petitam 'armis Remp. utque reus agi posset, acie victum.'

14 Defensio in ceteris trepidavit. nam neque ambitionem militarem, neque provinciam pessimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem adversum Imperatorem infitiari poterat: solum veneni crimen visus est diluisse. quod ne accusatores quidem satis firmabant, *in convivio Germanici, cum super eum Piso discumberet, infectos manibus eius cibos*, arguentes. quippe absurdum videbatur, inter aliena servitia, et tot adstantium visu, ipso Germanico coram, id ausum. offerebatque familiam reus, et ministros in tormenta flagitabat. Sed iudices per diversa inplacabiles erant: Caesar, ob bellum provinciae inlatum; Senatus, nunquam satis credito, sine fraude Germanicum interiisse *scripsissent expostulantes: quod haud minus Tiberius quam Piso abnuere. Simul populi ante curiam voces audiebantur: *non temperaturos manibus, si Patrum sententias evasisset.* effigiesque Pisonis traxerant in Gemonias, ac devellebant, ni iussu Principis protectae repositaeque forent. Igitur inditus lecticae, et a Tribuno praetoriae cohortis

Scripsissent expostulantes] Alieno loco haec inserta. Mihi sententia praeclare reddi videtur, si iis amotis legas: *Senatus, numquam satis credito, sine fraude Germanicum interiisse: simul populi ante curiam voces audiebantur.* Quo tamen illa quae superant remittenda sint, mihi non liquet. *Lips*

Effigiesque Pisonis] Id solet in damnatis. Iuvenalis 10, 58. —— *descendunt statuae restemque sequuntur*. *Lips.*

deductus est: vario rumore, custos salutis, an mor-
tis exactor sequeretur. Eadem Plancinae invidia, 15
maior gratia: eoque ambiguum habebatur, quantum
Caesari in eam liceret. atque ipsa, donec mediae
Pisoni spes, *sociam se cuiuscumque fortunae*, *et*, *si ita*
ferret, *comitem exitii* promittebat. Vt secretis Au-
gustae precibus veniam obtinuit, paullatim segregari
a marito, dividere defensionem coepit. quod reus
postquam sibi exitiabile intelligit, an adhuc experi-
retur dubitans, hortantibus filiis, durat mentem, Se-
natumque rursum ingreditur: redintegratamque accu-
sationem, infensas Patrum voces, adversa et saeva
cuncta perpessus, nullo magis exterritus est, quam
quod Tiberium sine miseratione, sine ira, obstina-
tum clausumque vidit, ne quo adfectu perrumperetur.
relatus domum, tamquam defensionem in posterum
meditaretur, pauca conscribit obsignatque, et liberto
tradit. Tum solita curando corpori exsequitur. dein,
multam post noctem, egressa cubiculo uxore, *operiri*
fores iussit: et coepta luce, perfosso iugulo, iacente
humi gladio, repertus est. Audire me memini ex 16
senioribus, visum saepius inter manus Pisonis libel-
lum, quem ipse non vulgaverit; sed amicos eius
dictitavisse, 'litteras Tiberii et mandata in Ger-
'manicum continere: ac destinatum promere apud
'Patres, Principemque arguere, ni elusus a Seiano
'per vana promissa foret: nec illum sponte exstinc-
'tum, verum immisso percussore.' quorum neutrum
adseveraverim: neque tamen occulere debui narra-
tum ab iis, qui nostram ad iuventam duraverunt.
Caesar, flexo in moestitiam ore, *suam invidiam tali*
morte quaesitam apud Senatum, *crebrisque inter-

rogationibus exquirit, *qualem Piso diem supremum noctemque exegisset.* Atque illo pleraque sapienter, quaedam inconsultius respondente, recitat codicillos, a Pisone in hunc ferme modum compositos: 'Conspiratione inimicorum, et invidia falsi criminis oppressus, quatenus veritati et innocentiae meae nusquam locus est, Deos immortales testor, vixisse me, Ceasar, cum fide adversum te, neque alia in matrem tuam pietate: vosque oro, liberis meis consulatis: ex quibus Cn. Piso qualicumque fortunae meae non est adiunctus, cum omne hoc tempus in urbe egerit: M. Piso repetere Syriam dehortatus est. atque utinam ego potius filio iuveni, quam ille patri seni cessisset! eo impensius precor, ne meae pravitatis poenas innoxius luat. Per quinque et quadraginta annorum obsequium, per collegium Consulatus quondam D. Augusto, parenti tuo, probatus et tibi amicus, nec quidquam post haec rogaturus,
17 'salutem infelicis filii rogo.' De Plancina nihil addidit. Post quae Tiberius adolescentem crimine civilis belli purgavit: *patris quippe iussa nec potuisse filium detrectare:* simul *nobilitatem domus, etiam ipsius, quoquo modo meriti, gravem casum* miseratus. Pro Plancina cum pudore et flagitio disseruit *matris preces* obtendens: in quam optimi cuiusque secreti questus magis ardescebant: 'Id ergo fas aviae, interfectricem nepotis adspicere, adloqui, eripere Senatui? quod pro omnibus civibus leges obtine-.

Atque illo pleraque] Non fugiet corruptio loci attentum lectorem. Quis enim erit, ad quem haec referantur, *Atque illo?* nullum certe nomen praeivit Puto mutila esse. nisi sint; scribe, *Atque filio*. Est enim ευλογον, filium Pisonis attulisse parentis codicillos, et ab eo quaesisse Tiberium singulatim de morte. *Lips.*

'ant, uni Germanico non contigisse! Vitellii et 'Veranii voce defletum Caesarem: ab Imperatore 'et Augusta defensam Plancinam! perinde venena, 'et artes tam feliciter expertas, verteret in Agrip'pinam, in liberos eius, egregiamque aviam, ac pa'truum sanguine miserrimae domus exsatiaret.' Biduum super haec, imagine cognitionis absumptum; urgente Tiberio liberos Pisonis, *matrem uti tuerentur*. Et, cum accusatores ac testes certatim perorarent, respondente nullo, miseratio, quam invidia, augebatur. Primus sententiam rogatus Aurelius Cotta, Consul, (nam, referente Caesare, magistratus eo etiam munere fungebantur) 'nomen Pisonis radendum 'fastis,' censuit; 'partem bonorum publicandam: 'pars, ut Cn. Pisoni, filio, concederetur, isque 'praenomen mutaret. M. Piso exuta dignitate, 'et accepto quinquagies sestertio, in decem annos 'relegaretur, concessa Plancinae incolumitate, ob
'preces Augustae.' Multa ex ea sententia mitiga- 18
ta sunt a Principe: 'ne nomen Pisonis fastis exi-

Miseratio quam invidia augebatur] *Magis* post *miseratio* intelligendum; cuius formae multa exempla a doctis saepe notata sunt: quod obiter monendum fuit, ne tirones aliquid excidisse putarent. Vid. quos laudat Cortius ad Sall. Catil. c. 8. init. *Ern.* Graecismum in his notat recte Vechnerus in Hellenol. 1, 5. Hom. Il. 1, 117. *Βουλομ' εγω λαον σοον εμμεναι, η απολεσθαι.*

Magistratus etiam] Non vane id notat. prisco enim more, magistratus a iudicandi onere immunes. Cicero in Verrem 1, 10. et alii. *Lips.* Referente Principe Consules sententiam rogabantur.

Quinquagies sestertio] Sunt nobis, *centum vigintiquinque millia Philippicum.* Videsis opes eius aevi, etiam ab hoc exemplo, et quomodo vel exsuli provisum. Vere ergo Seneca Cons. ad Helv. 12. *Eo temporum luxuria prolapsa est, ut maius viaticum exsulum sit, quam olim patrimonium Principum fuit.* *Lips.* Frustra laborant Muretus et Vrsinus: ille delens *sestertio*, hic *sestertium* legens. *Gron.* Monetae Gallicae decies centena millia librarum.

'meretur, quando M. Antonii, qui bellum patriae
'fecisset, Iuli Antonii, qui domum Augusti violas-
'set, manerent.' et M. Pisonem ignominiae exemit,
concessitque ei paterna bona; satis firmus, ut saepe
memoravi, adversum pecuniam, et tum pudore abso-
lutae Plancinae placabilior. Atque idem, cum Va-
lerius Messallinus, *signum aureum in aede Martis
Vltoris*, Caecina Severus, *aram ultioni statuendam*,
censuissent, prohibuit: 'ob externas ea victorias
'sacrari,' dictitans; 'domestica mala tristitia operien-
'da.' Addiderat Messallinus, 'Tiberio et Augus-
'tae et Antoniae et Agrippinae Drusoque ob vin-
'dictam Germanici grates agendas,' omiseratque
Claudii mentionem. Et Messallinum quidem L.
Asprenas, Senatu coram, percunctatus est, *an pru-
dens praeterisset?* ac tum demum nomen Claudii
adscriptum est. Mihi, quanto plura recentium seu
veterum revolvo, tanto magis ludibria rerum morta-
lium cunctis in negotiis obversantur. quippe fama,
spe, veneratione, potius omnes destinabantur impe-
rio, quam, quem futurum Principem fortuna in oc-
19 culto tenebat. Paucis post diebus Caesar auctor
Senatui fuit, *Vitellio atque Veranio et Servaeo sacer-
dotia tribuendi*. Fulcinio *suffragium ad honores* pol-
licitus, monuit, *ne facundiam violentia praecipitaret*.
Is finis fuit ulciscenda Germanici morte, non modo
apud illos homines, qui tum agebant, etiam secutis
temporibus vario rumore iactata. adeo maxima
quaeque ambigua sunt, dum alii quoquo modo audi-
ta pro compertis habent; alii vera in contrarium
vertunt. et gliscit utrumque posteritate. At Dru-
sus, urbe egressus repetendis auspiciis, mox ovans

introiit. paucosque post dies Vipsania, mater eius, excessit, una omnium Agrippae liberorum miti obitu. nam ceteros, manifestum, ferro, vel creditum est, veneno aut fame, exstinctos.

Eodem anno Tacfarinas, quem priore aestate pul- 20
sum a Camillo memoravi, bellum in Africa renovat, vagis primum populationibus, et ob pernicitatem inultis: dein vicos exscindere, trahere graves praedas: postremo, haud procul Pagida flumine, cohortem Romanam circumsedit. Praeerat castello Decrius, impiger manu, exercitus militia, et illam obsidionem flagitii ratus. Is cohortatus milites, *ut copiam pugnae in aperto facerent*, aciem pro castris instruit. Primoque impetu pulsa cohorte, promptus inter tela occursat fugientibus, increpat signiferos, *quod inconditis, aut desertoribus miles Romanus terga daret:* simul excepta vulnera, et, quamquam transfosso oculo, adversum os in hostem intendit; neque proelium omisit, donec, desertus suis, caderet. Quae 21
postquam L. Apronio, nam Camillo successerat, comperta; magis dedecore suorum, quam gloria hostis anxius, raro ea tempestate, et e vetere memoria facinore, decumum quemque ignominiosae cohortis sorte ductos fusti necat. Tantumque severitate profectum, ut vexillum veteranorum, non amplius quingenti numero, easdem Tacfarinatis copias, praesidium, cui Thala nomen, adgressas, fuderint. quo proelio Rufus Helvius, gregarius miles, servati civis decus retulit; donatusque est ab Apronio torquibus et hasta. Caesar addidit civicam coronam, *quod non eam quoque Apronius, iure Proconsulis, tribuisset*, questus magis, quam offen-

sus. Sed Tacfarinas, perculsis Numidis, et obsidia adspernantibus, spargit bellum; ubi instaretur, cedens, ac rursum in terga remeans. et, dum ea ratio barbaro fuit, inritum fessumque Romanum impune ludificabatur: postquam deflexit ad maritimos locos, inligatus praeda, stativis castris adhaerebat: missu patris Apronius Caesianus, cum equite et cohortibus auxiliariis, quis velocissimos legionum addiderat, prosperam adversum Numidas pugnam facit, pellitque in deserta.

22 At Romae Lepida, cui, super Aemiliorum decus, L. Sulla, ac Cn. Pompeius proavi erant, defertur. *simulavisse partum ex P. Quirino, divite atque orbo*: adiiciebantur *adulteria, venena; quaesitumque per Chaldaeos in domum Caesaris*: defendente ream Manio Lepido, fratre. Quirinus, post dictum repudium adhuc infensus, quamvis infami ac nocenti miserationem addiderat. Haud facile quis dispexerit illa in cognitione mentem Principis: adeo vertit ac miscuit irae et clementiae signa: deprecatus primo Senatum, *ne maiestatis crimina tractarentur*: mox M. Servilium, e Consularibus, aliosque testes inlexit ad proferenda, quae velut reticere voluerat. idemque servos Lepidae, cum militari custodia haberentur, transtulit ad Consules; neque per tormenta interrogari passus est de his, quae ad domum suam pertinerent. Exemit etiam Drusum, Consulem designatum, dicendae primo loco sententiae: quod alii civile rebantur, *ne ceteris adsentiendi necessitas fieret*: quidam ad saevitiam trahebant. *neque*
23 *enim cessurum, nisi damnandi officio*. Lepida ludorum diebus, qui cognitionem intervenerant, theatrum

cum claris feminis ingressa, lamentatione flebili *maio-
res suos* ciens, *ipsumque Pompeium*, cuius ea monu-
menta et adstantes imagines visebantur, tantum
misericordiae permovit, ut effusi in lacrymas, 'saeva
'et detestanda Quirino' clamitarent, 'cuius senectae
'atque orbitati, et obscurissimae domui, destinata
'quondam uxor L. Caesari, ac D. Augusto nurus,
'dederetur.' dein tormentis servorum patefacta sunt
flagitia, itumque in sententiam Rubelli Blandi, a quo
aqua atque igni arcebatur. huic Drusus adsensit,
quamquam alii mitius censuissent. mox Scauro, qui
filiam ex ea genuerat, datum, ne bona publicarentur.
Tum demum aperuit Tiberius : *compertum sibi etiam
ex P. Quirini servis, veneno eum a Lepida petitum.*
Inlustrium domuum adversa (etenim haud multum 24
distanti tempore Calpurnii Pisonem, Aemilii Lepi-
dam amiserant) solatio adfecit D. Silanus, Iuniae
familiae redditus. casum eius paucis repetam. Vt
valida D. Augusto in Remp. fortuna ; ita domi
inprospera fuit, ob impudicitiam filiae ac neptis,
quas urbe depulit, adulterosque earum morte aut
fuga punivit. nam culpam, inter viros ac feminas
vulgatam, gravi nomine *laesarum religionum* ac *vio-
latae maiestatis* adpellando, clementiam maiorum,
suasque ipse leges egrediebatur. Sed aliorum ex-
itus, simul cetera illius aetatis, memorabo, si effec-
tis in quae tetendi, plures ad curas vitam produx-
ero. D. Silanus, in nepti Augusti adulter, quamquam
non ultra foret saevitum, quam ut amicitia Caesaris
prohiberetur, exsilium sibi demonstrari intellexit : nec
nisi Tiberio imperitante, deprecari Senatum ac
Principem ausus est, M. Silani fratris potentia, qui

per insignem nobilitatem et eloquentiam praecellebat. Sed Tiberius grates agenti Silano, Patribus coram, respondit, 'se quoque laetari, quod frater eius e pere- 'grinatione longinqua revertisset. idque iure lici- 'tum, quia non Senatusconsulto, non lege pulsus 'foret. sibi tamen adversus eum integras parentis 'sui offensiones: neque reditu Silani dissoluta, quae 'Augustus voluisset.' Fuit posthac in urbe, neque
25 honores adeptus est. Relatum deinde de moderanda Papia Poppaea, quam senior Augustus, post Iulias rogationes, incitandis caelibum poenis, et augendo aerario sanxerat: nec ideo coniugia et educationes liberum frequentabantur, praevalida orbitate. Ceterum multitudo periclitantium gliscebat, cum omnis domus delatorum interpretationibus subverteretur: utque antehac flagitiis, ita tunc legibus laborabatur. Ea res admonet, ut de principiis iuris, et quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem legum perventum sit, altius disseram.
26 Vetustissimi mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine poena aut coercitionibus agebant: neque praemiis opus erat, cum honesta suopte ingenio peterentur; et, ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. At, postquam exui aequalitas, et pro modestia ac pudore ambitio et vis incedebat; provenere dominationes: multosque apud populos aeternum mansere. Quidam statim, aut postquam Regum pertaesum, leges maluerunt. Hae primo, rudibus hominum animis, simplices erant: maximeque fama celebravit Cretensium, quas Minos; Spartanorum, quas Lycurgus; ac mox Atheniensibus quaesitiores

iam et plures Solon perscripsit. Nobis Romulus,
ut libitum, imperitaverat: dein Numa religionibus
et divino iure populum devinxit: repertaque quae-
dam a Tullo et Anco: sed praecipuus Servius
Tullius sanctor legum fuit, quis etiam Reges ob-
temperarent. Pulso Tarquinio, adversum Patrum 27
factiones multa Populus paravit tuendae libertatis,
et firmandae concordiae: creatique decemviri, et
accitis, quae usquam egregia, compositae duodecim
tabulae, finis aequi iuris. nam secutae leges, etsi
aliquando in maleficos ex delicto, saepius tamen
dissensione ordinum et apiscendi inlicitos honores,
aut pellendi claros viros, aliaque ob prava,
per vim latae sunt. Hinc Gracchi et Saturnini,
turbatores plebis; nec minor largitor, nomine Se-
natus, Drusus; corrupti spe, aut inlusi per inter-
cessionem socii. Ac ne bello quidem Italico, mox
civili, omissum, quin multa et diversa scisceren-
tur: donec L. Sulla Dictator, abolitis vel conver-
sis prioribus, cum plura addidisset, otium ei rei
haud in longum paravit; statim turbidis Lepidi
rogationibus, neque multo post Tribunis reddita

Finis aequi iuris] Non de extremo tempore capiam cum Freinsh. sed de absolutione et perfectione iuris. Tabulis XII. perfectis absolutum quoddam iuris aequi corpus extitit, quam ei laudem Cicero et alii tribuunt: neque ei quicquam accessit magnopere novis legibus. Sic Ciceroni Planc. 25. *Consulatus* dicitur *finis honorum populi*. eodemque modo Tuscul. 2, 1. *finis sperandi* est summum, quod quis sperare potest. Ceterum ea, quae sequuntur, ex historiis illustrare, nihil attinere putavi, cum ex omnibus historiae R. compendiis, Floro, Velleio, etc. cognoscere de iis liceat. *Ern.* Hillerus Racem. 27. cum Freinsh. sentit, quia postea quoque *multa et diversa sint scita*, in quibus per vim latis aequitas desiderata sit. Ast Ernestinae interpretationi favent Cic. de Orat. 1, 44. ubi *Leges XII. tabb. bibliothecas omnium philosophorum et auctoritatis pondere et utilitatis ubertate superare* dicit. et Liv. qui 3, 34. eas *fontem omnis publici privatique iuris* vocat.

licentia, quoquo vellent, populum agitandi. Iamque non modo in commune, sed in singulos homines latae quaestiones: et corruptissima Republ.
28 plurimae leges. Tum Cn. Pompeius tertium Consul, corrigendis moribus delectus, et gravior remediis, quam delicta erant, suarumque legum auctor idem ac subversor, quae armis tuebatur, armis amisit. Exin continua per viginti annos discordia: non mos, non ius. deterrima quaeque impune, ac multa honesta exitio fuere. Sexto demum Consulatu Caesar Augustus, potentiae securus, quae Triumviratu iusserat, abolevit: deditque iura, quis pace et Principe uteremur. acriora ex eo vincla, inditi custodes, et lege Papia Poppaea praemiis inducti, ut, si a privilegiis parentum cessaretur, velut parens omnium Populus vacantia teneret. sed altius penetrabant; urbemque, et Italiam, et quod usquam civium, corripuerant: multorumque excisi status: et terror omnibus intentabatur; ni Tiberius statuendo remedio, quinque Consularium, quinque e Praetoriis, totidem e cetero Senatu, sorte duxisset, apud quos exsoluti plerique legis nexus modicum in praesens levamentum fuere.

29 Per idem tempus Neronem, e liberis Germanici, iam ingressum iuventam, commendavit Patribus, utque *munere capessendi Vigintiviratus solveretur, et quinquennio maturius, quam per leges, Quaesturam peteret*, non sine inrisu audientium postulavit. praetendebat, *sibi atque fratri decreta eadem, petente Augusto.* sed neque tum fuisse dubitaverim, qui eiusmodi preces occulti inluderent. ac tamen initia fastigii Caesaribus erant: magisque in oculis vetus mos, et pri-

vignis cum vitrico levior necessitudo, quam avo adversum nepotem. Additur Pontificatus, et, quo primum die forum ingressus est, congiarium plebi, admodum laetae, quod Germanici stirpem iam puberem adspiciebat. Auctum dehinc gaudium, nuptiis Neronis et Iuliae, Drusi filiae. Atque haec *secundo rumore*, ita adversis animis acceptum, quod filio Claudii socer Seianus destinaretur. polluisse nobilitatem familiae videbatur, suspectumque iam nimiae spei Seianum ultra extulisse. Fine anni concessere 30
vita insignes viri, L. Volusius, et Sallustius Crispus. Volusio vetus familia, neque tamen Praeturam egressa: ipse Consulatum intulit, Censoria etiam potestate legendis Equitum decuriis functus, opumque, quis domus illa immensum viguit, primus adcumulator. Crispum, Equestri ortum loco, C. Sallustius, rerum Romanarum florentissimus auctor, sororis nepotem in nomen adscivit, atque ille, quamquam prompto ad capessendos honores aditu, Maecenatem aemulatus, sine dignitate Senatoria, multos triumphalium consulariumque potentia anteiit: diversus a veterum instituto, per cultum et munditias; copiaque et adfluentia luxu propior: suberat tamen vigor animi, ingentibus negotiis par, eo acrior, quo somnum et inertiam magis ostentabat. Igitur, incolumi Maecenate, proximus; mox praecipuus, cui secreta Imperatorum inniterentur, et interficiendi Postumi Agrippae conscius, aetate provecta, speciem magis in amicitia Principis, quam vim tenuit, idque et Maecenati acciderat; fato potentiae, raro sempi-

Luxu] Pro luxui, antique. vid. Voss. de analog. 2, 18. Cf. infra c. 33, 34.

ternae, an satias capit, aut illos, cum omnia tribuerunt, aut hos, cum iam nihil reliquum est, quod cupiant.

31 Sequitur Tiberii quartus, Drusi secundus Consulatus, patris atque filii collegio insignis. nam biennio ante Germanici cum Tiberio idem honor, neque patruo laetus, neque natura tam connexus fuerat. Eius anni principio Tiberius, quasi firmandae valetudini, in Campaniam concessit, longam et continuam absentiam paullatim meditans: sive, ut, amoto patre, Drusus munia Consulatus solus impleret. Ac forte parva res, magnum ad certamen progressa, praebuit iuveni materiem apiscendi favoris. Domitius Corbulo, Praetura functus, de L. Sulla, nobili iuvene, questus est apud Senatum, *quod sibi inter spectacula gladiatorum loco non decessisset*. pro Corbulone aetas, patrius mos, studia seniorum erant: contra Mamercus Scaurus et L. Arruntius aliique Sullae propinqui nitebantur. certabant orationibus, et memorabantur *exempla maiorum, qui iuventutis inreverentiam gravibus decretis notavissent*. donec Drusus apta temperandis animis disseruit; et satisfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus simul ac vitricus Sullae, et oratorum ea aetate uberrimus erat. Idem Corbulo, *plurima per Italiam itinera, fraude mancipium et incuria magistratuum, interrupta et impervia*, clamitando, exsecutionem eius negotii libens suscepit: quod haud perinde publice usui habitum, quam exitiosum multis, quorum in pecuniam atque famam damnationibus et hasta saeviebat.

32 Neque multo post, missis ad Senatum litteris, Tiberius, 'motam rursum Africam incursu Tacfari-

'natis, docuit: iudicioque Patrum deligendum pro 'Consule gnarum militiae, corpore validum et bello 'suffecturum.' quod initium Sex. Pompeius agitandi adversus M. Lepidum odii nactus, 'ut socordem, 'inopem, et maioribus suis dedecorum, eoque etiam 'Asiae sorte depellendum,' incusavit, adverso Senatu, qui 'Lepidum mitem magis, quam ignavum, pa-'ternas ei angustias, et nobilitatem sine probro actam, 'honori quam ignominiae habendam' ducebat. Igitur missus in Asiam. Et 'de Africa' decretum, 'ut 'Caesar legeret, cui mandanda foret.' Inter quae 33
Severus Caecina censuit, 'ne quem magistratum, cui 'provincia obvenisset, uxor comitaretur;' multum ante repetito, 'concordem sibi coniugem, et sex par-'tus enixam: seque, quae in publicum statueret, 'domi servavisse, cohibita intra Italiam, quamquam 'ipse pluris per provincias quadraginta stipendia 'explevisset. Haud enim frustra placitum olim, ne 'feminae in socios aut gentes externas traherentur: 'inesse mulierum comitatui, quae pacem luxu, bel-'lum formidine morentur, et Romanum agmen ad 'similitudinem barbari incessus convertant. Non 'imbecillum tantum et imparem laboribus sexum, 'sed, si licentia adsit, saevum, ambitiosum, potestatis 'avidum: incidere inter milites, habere ad manum 'Centuriones: praesedisse nuper feminam exercitio 'cohortium, decursu legionum. Cogitarent ipsi, quo-'tiens repetundarum aliqui arguerentur, plura uxori-'bus obiectari: his statim adhaerescere deterrimum 'quemque provincialium: ab his negotia suscipi, 'transigi: duorum egressus coli, duo esse praetoria: 'pervicacibus magis et impotentibus mulierum ius-

'ius experiri, ob effigiem Imperatoris oppositam. Haud dissimilia alii, et quidam atrociora circumstrepebant; precabanturque Drusum, *daret ultionis exemplum*, donec accitam convictamque attineri pu-
37 blica custodia iussit. Et Considius Aequus, et Coelius Cursor, Equites Rom. quod fictis maiestatis criminibus Magium Caecilianum, Praetorem, petivissent, auctore Principe, ac decreto Senatus puniti. Vtrumque in laudem Drusi trahebatur: *ab eo in urbe, inter coetus et sermones hominum, obversante, secreta patris mitigari.* neque luxus in iuvene adeo displicebat. *huc potius intenderet, diem editionibus, noctem conviviis traheret, quam solus, et nullis voluptatibus avocatus, maestam vigilantiam et malas curas exerceret.*
38 Non enim Tiberius, non accusatores fatiscebant. Et Ancharius Priscus Caesium Cordum, Proconsulem Cretae, postulaverat repetundis; addito maiestatis crimine, quod tum omnium accusationum complementum erat. Caesar Antistium Veterem, e primoribus Macedoniae, absolutum adulterii, increpitis iudicibus, ad dicendam maiestatis caussam retraxit, ut turbidum, et Rhescuporidis consiliis permixtum, qua tempestate, Cotye interfecto, bellum adversus nos volverat. Igitur *aqua et igni interdictum reo, adpositumque, ut teneretur insula, neque Macedoniae neque Thraciae opportuna.* Nam Thracia, diviso imperio in Rhoemetalcen et liberos Cotyis, quis ob infantiam tutor erat Trebellienus Rufus, insolentia nostri discors agebat; neque minus Rhoemetalcen, quam Trebellienum, incusans, popularium iniurias inultas sinere. Coeletae, Odrusaeque, et Dii, validae nationes, arma cepere, Ducibus diversis, et paribus

inter se per ignobilitatem: quae caussa fuit, ne in
bellum atrox coalescerent. pars turbant praesentia,
alii montem Haemum transgrediuntur, ut remotos
populos concirent: plurimi ac maxime compositi,
Regem urbemque Philippopolim, a Macedone Phi-
lippo sitam, circumsidunt. Quae ubi cognita P. 39
Velleio, (is proximum exercitum praesidebat) alarios
equites ac leves cohortium mittit in eos, qui praeda-
bundi, aut adsumendis auxiliis, vagabantur. Ipse
robur peditum ad exsolvendum obsidium ducit. Si-
mulque cuncta prospere acta: caesis populatoribus,
et dissensione orta apud obsidentes, Regisque oppor-
tuna eruptione, et adventu legionis, neque aciem aut
proelium dici decuerit, in quo semermes ac palantes
trucidati sunt, sine nostro sanguine.

Eodem anno Galliarum civitates ob magnitudinem 40
aeris alieni rebellionem coeptavere: cuius exsti-
mulator acerrimus, inter Treveros Iulius Florus,
apud Aeduos Iulius Sacrovir. nobilitas ambobus, et
maiorum bona facta, eoque Romana civitas olim
data, cum id rarum, nec nisi virtuti pretium esset.
Ii secretis conloquiis, ferocissimo quoque adsumpto,

P. Velleio] Sunt, qui illum velint esse, cuius Breviarium historiae in manu, serium, doctum quantumvis opus, sed plenum adulationis foedissimae, cuius me pudet. Nec abnuerim, quin ille sit. Meruit servitio tam proiecto evehi ad res magnas, quamquam modicus originis, ut ipse fateri videtur, et diu tantum Trib. militum: postea Praefectus Ti. Caesaris per novem annos aut Legatus, ait ipse l. 2. Praenomen tamen illi in vulgatis libris est, Caius: nec id moveor. Nam Priscianum l. 6. eumdem Marcum appellat: noster hic Publium. Quam confundi illa soleant, doctus scio. *Lips.* In cod. MS. est *P. Vellaeo*, unde Beroaldus fecit *Velleius*: quo occasionem huic notae datam ait Iac. Gron. Sed, an *Velleus* aliud nomen est quam *Velleius*? Sic *Cneius* et *Cneus* scribitur, et alia similiter. Ceterum vix credam h. l. intelligendum historicum: cum ipse nihil de hac expeditione dicat in historia sua, quae ultra hoc tempus porrigitur: non praetermissurus utique, ut putat Ryckius ad h. l. *Ern.*

aut quibus ob egestatem ac metum ex flagitiis maxima peccandi necessitudo, componunt, Florus Belgas, Sacrovir propriores Gallos concire. Igitur per conciliabula et coetus seditiosa disserebant, 'de 'continuatione tributorum, gravitate fenoris, saevitia 'ac superbia praesidentium.' et 'discordare militem, 'audito Germanici exitio. egregium resumendae 'libertati tempus, si ipsi florentes, quam inops Italia, 'quam imbellis urbana plebes, nihil validum in ex-
41 'ercitibus, nisi quod externum, cogitarent.' Haud ferme ulla civitas intacta seminibus eius motus fuit: sed erupere primi Andecavi ac Turonii. quorum Andecavos Acilius Aviola, Legatus, excita cohorte, quae Lugduni praesidium agitabat, coercuit. Turonii legionario milite, quem Visellius Varro, inferioris Germaniae Legatus, miserat, oppressi, eodem Aviola duce, et quibusdam Galliarum primoribus; qui tulere auxilium, quo dissimularent defectionem, magisque in tempore efferrent. spectatus et Sacrovir, intecto capite, pugnam pro Romanis ciens, 'ostentandae,' ut ferebat, 'virtutis:' sed captivi, 'ne incesseretur 'telis, adgnoscendum se praebuisse,' arguebant. Consultus super eo Tiberius, adspernatus est indicium,
42 aluitque dubitatione bellum. Interim Florus insistere destinatis, pellicere alam equitum, quae, conscripta Treveris, militia disciplinaque nostra habe-

Gravitate fenoris] Ita hoc habet. Provinciales et oppida cum tributis gravibus premerentur, aliisque extra ordinem oneribus, pecuniam mutuam capiebant a divitibus illis Romanis, idque grandi fenore. Vnde haec querela, et in Cicerone exempla iam tunc sunt: et Dio scribit 62, 2 *Senecam caussam rebellioni Britannicae sub Nerone dedisse, quod quadringenties* HS. *grandi femore creditum, subito universum repetiisset.* *Lips.* V. Cicer. ad. Att. 1. 6, passim. *Ern.*

batur, ut, caesis negotiatoribus Romanis, bellum inciperet: paucique equitum corrupti; plures in officio mansere. Aliud vulgus obaeratorum aut clientium arma cepit: petebantque saltus, quibus nomen *Arduenna*, cum legiones utroque ab exercitu, quas Visellius et C. Silius adversis itineribus obiecerant, arcuerunt. praemissusque cum delecta manu Iulius Indus, e civitate eadem, discors Floro, et ob id navandae operae avidior, inconditam multitudinem adhuc disiecit. Florus incertis latebris victores frustratus, postremo, visis militibus, qui effugia insederant, sua manu cecidit. Isque Treverici tumultus
finis. Apud Aeduos maior moles exorta, quanto 43
civitas opulentior, et comprimendi procul praesidium. Augustodunum, caput gentis, armatis cohortibus Sacrovir occupaverat, et nobilissimam Galliarum subolem, liberalibus studiis ibi operatam, ut eo pignore parentes propinquosque eorum adiungeret. simul arma, occulte fabricata, iuventuti dispertit. Quadraginta millia fuere, quinta sui parte legionariis armis; ceteri cum venabulis et cultris, quaeque alia venantibus tela sunt. adduntur e servitiis gladiaturae destinati, quibus more gentico, continuum ferri tegimen, *cruppellarios* vocant, inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetrabiles. augebantur hae copiae vicinarum civitatum, ut nondum aperta consensione, ita viritim promptis studiis, et certamine Ducum Romanorum, quos inter ambigebatur; utroque bellum sibi poscente. mox Varro, invalidus
senecta, vigenti Silio concessit. At Romae, 'non 44

Caesis negotiatoribus Rom.] Nam hi erant, qui fenore gravi premebant provinciales, ut e Cic. l. c. patet. *Ern.*

'Treveros modo et Aeduos, sed quatuor et sexa'ginta Galliarum civitates descivisse: adsumptos in 'societatem Germanos: 'dubias Hispanias:' cuncta, ut mos famae, in maius credita. optimus quisque, Reipubl. cura, maerebat; multi odio praesentium, et cupidine mutationis, suis quoque periculis laetabantur: increpabantque Tiberium, 'quod, in tanto 'rerum motu, libellis accusatorum insumeret operam. 'An Iulium Sacrovirum maiestatis crimine reum in 'Senatu fore? exstitisse tandem viros, qui cruentas 'epistolas armis cohiberent. miseram pacem vel bello 'bene mutari.' Tanto impensius in securitatem compositus, neque loco, neque vultu mutato, sed, ut solitum, per illos dies egit: altitudine animi, an
45 compererat, modica esse et vulgatis leviora. Interim Silius, cum legionibus duabus incedens, praemissa auxiliari manu, vastat Sequanorum pagos, qui finium extremi, et Aeduis contermini sociique, in armis erant. Mox Augustodunum petit propero agmine, certantibus inter se signiferis, fremente etiam gregario milite: 'ne suetam requiem, ne spatia noctium 'opperiretur; viderent modo adversos et adspicerentur: id satis ad victoriam.' Duodecimum apud lapidem Sacrovir copiaeque patentibus locis adparuere. in fronte statuerat ferratos, in cornibus cohortes, a tergo semermos. Ipse inter primores equo insigni adire, memorare 'veteres Gallorum glorias, 'quaeque Romanis adversa intulissent: quam decora 'victoribus libertas; quanto intolerantior servitus

Altitudine animi.] Non est ea, quae vulgo dicitur, eadem cum magnitudine animi, sed quam Sallustius B. Iug. 95. vocat *ingenii altitudinem*, quam recte Cortius dicit esse in iis, qui consilia sua ita celant, et abditos tenent sensus suos, ut assequi non liceat.

'iterum victis.' Non diu haec, nec apud laetos: 46
etenim propinquabat legionum acies; inconditique ac militiae nescii oppidani neque oculis neque auribus satis competebant. contra Silius, etsi praesumpta spes hortandi caussas exemerat, clamitabat tamen: 'Pudendum ipsis, quod Germaniarum victo'res adversum Gallos, tamquam in hostem, ducerentur. una nuper cohors rebellem Turonium, una ala 'Treverum, paucae huius ipsius exercitus turmae 'profligavere Sequanos. quanto pecunia dites et 'voluptatibus opulentos, tanto magis imbelles Aeduos 'evincite, et fugientibus consulite.' Ingens ad ea clamor: et circumfudit eques, frontemque pedites invasere: nec cunctatum apud latera. paullum morae attulere ferrati, restantibus laminis adversum pila et gladios: sed miles, correptis securibus et dolabris, ut si murum perrumperet, caedere tegmina et corpora: quidam trudibus aut furcis inertem molem prosternere: iacentesque, nullo ad resurgendum nisu, quasi exanimes linquebantur. Sacrovir primo Augustodunum, dein metu deditionis in villam propinquam cum fidissimis pergit. Illic sua manu, reliqui mutuis ictibus occidere. incensa super villa, omnes
cremavit. Tum demum Tiberius, ortum patratum- 47
que bellum, Senatui scripsit: neque dempsit aut addidit vero; sed 'fide ac virtute Legatos, se con'siliis superfuisse.' simul caussas, cur non ipse, non Drusus profecti ad id bellum forent, adiunxit, 'magnitudinem imperii' extollens; 'neque decorum Prin'cipibus, si una alterave civitas turbet, omissa urbe, 'unde in omnia regimen. nunc, quia non metu du'catur, iturum, ut praesentia spectaret compone-

'retque.' Decrevere Patres vota pro reditu eius supplicationesque, et alia decora. Solus Dolabella Cornelius, dum anteire ceteros parat, absurdam in adulationem progressus, censuit, 'ut ovans e Campa-'nia urbem introiret.' Igitur secutae Caesaris litterae, quibus 'se non tam vacuum gloria praedicabat, 'ut, post ferocissimas gentes perdomitas, tot receptos 'in iuventa aut spretos triumphos, iam senior pere-'grinationis suburbanae inane praemium peteret.'

48 Sub idem tempus, *ut mors Sulpicii Quirini publicis*
exsequiis frequentaretur, petivit a Senatu. Nihil ad
veterem et patriciam Sulpiciorum familiam Quirinus
pertinuit, ortus apud municipium Lanuvium: sed
impiger militiae, et acribus ministeriis, Consulatum
sub D. Augusto, mox, expugnatis per Ciliciam Ho-
monadensium castellis, insignia triumphi adeptus;
datusque rector C. Caesari, Armeniam obtinenti,
Tiberium quoque, Rhodi agentem, coluerat. quod
tunc patefecit in Senatu: laudatis in se officiis, et
incusato *M. Lollio*, quem, *auctorem C. Caesari pra-*
vitatis et discordiarum, arguebat. sed ceteris haud
laeta memoria Quirini erat, ob intenta, ut memoravi,
Lepidae pericula, sordidamque et praepotentem se-
49 nectam. Fine anni, C. Lutorium Priscum, Equitem
Romanum, post celebre carmen, quo Germanici
suprema defleverat, pecunia donatum a Caesare,
corripuit delator, obiectans, *aegro Druso compo-*
suisse, quod, si exstinctus foret, maiore praemio vul-
garetur. Id C. Lutorius in domo P. Petronii, socru
eius Vitellia coram, multisque inlustribus feminis,
per vaniloquentiam legerat. Vt delator exstitit,
ceteris ad dicendum testimonium exterritis, sola

Vitellia, *nihil se audivisse*, adseveravit. sed arguentibus ad perniciem plus fidei fuit. sententiaque Haterii Agrippae, Consulis designati, indictum reo ultimum supplicium. Contra M. Lepidus 50
in hunc modum exorsus est. 'Si, P. C. unum 'id spectamus, quam nefaria voce C. Lutorius 'Priscus mentem suam et aures hominum polluerit, 'neque carcer, neque laqueus, ne serviles quidem 'cruciatus, in eum suffecerint. sin flagitia et facinora sine modo sunt, suppliciis ac remediis Principis moderatio, maiorumque et vestra exempla temperant: et vana a scelestis, dicta a maleficiis differunt. est locus sententiae, per quam neque huic 'delictum impune sit, et nos clementiae simul ac 'severitatis non poeniteat. Saepe audivi Principem nostrum conquerentem, si quis, sumpta morte, 'misericordiam eius praevenisset. vita Lutorii in 'integro est; qui neque servatus in periculum Reipubl. neque interfectus in exemplum ibit. studia 'illi, ut plena vecordiae, ita inania et fluxa sunt; 'nec quidquam grave ac serium ex eo metuas, qui 'suorum ipse flagitiorum proditor, non virorum animis, sed muliercularum adrepit. cedat tamen urbe, 'et, bonis amissis, aqua et igni arceatur. Quod 'perinde censeo, ac si lege maiestatis teneretur.'
Solus Lepido Rubellius Blandus e Consularibus ad- 51
sensit: ceteri sententiam Agrippae secuti: ductusque in carcerem Priscus, ac statim exanimatus. Id Tiberius solitis sibi ambagibus apud Senatum incusavit, cum extolleret 'pietatem, quamvis modicas 'Principis iniurias acriter ulciscentium;' deprecaretur 'tam praecipitis verborum poenas:' laudaret

Lepidum, neque Agrippam argueret. Igitur factum 'SC. ne decreta Patrum ante diem decimum ad 'aerarium deferrentur; idque vitae spatium dam- 'natis prorogaretur.' sed non Senatui libertas ad poenitendum erat; neque Tiberius interiectu temporis mitigabatur.

52 C. Sulpicius, D. Haterius coss. sequuntur: inturbidus externis rebus annus, domi suspecta severitate adversum luxum, qui immensum proruperat ad cuncta, quis pecunia prodigitur. Sed alia sumptuum, quamvis graviora, dissimulatis plerumque pretiis, occultabantur; ventris et ganeae paratus, adsiduis sermonibus vulgati, fecerant curam, ne Princeps antiquae parcimoniae durius adverteret. Nam, incipiente C. Bibulo, ceteri quoque Aediles disseruerant, 'sperni sumptuariam legem, vetitaque 'utensilium pretia augeri in dies: nec mediocribus 'remediis sisti posse.' et consulti Patres integrum id negotium ad Principem distulerant. Sed Tiberius, saepe apud se pensitato, an coerceri tam profusae cupidines possent? num coercitio plus damni in Remp. ferret? quam indecorum adtrectare, quod non obtineret: vel retentum, ignominiam et infamiam virorum inlustrium posceret: postremo, literas ad Senatum composuit, quarum sententia

53 in hunc modum fuit. 'Ceteris forsitan in rebus, 'P. C. magis expediat, me coram interrogari et dice-

Ad aerarium deferrentur] In aerario tabulae publicae et acta Senatus Livius 39, 4 *Verum, cum sint notissimae sibi cum Consule inimicitiae. quid ab eo posse quemquam aequi exspectare, qui per infrequentiam furtim factum SC. ad aerarium detulerit?* Nec ante, rata, donec delata. interea Auctoritas dicebatur, non SC. ut ex Cic. Ep. ad Div 8, 8. et Dione 55, 3. iam alii notarunt. Vide similem in Tacito locum 18, 28. de multis Aedilium. *Lips.*

're, quid e Republ. censeam: in hac relatione, sub-'trahi oculos meos, melius fuit, ne, denotantibus vobis 'ora ac metum singulorum, qui pudendi luxus argue-'rentur, ipse etiam viderem eos, ac velut depren-'derem. Quod si mecum ante viri strenui, Aedi-'les, consilium habuissent, nescio, an suasurus fue-'rim, omittere potius praevalida et adulta vitia, 'quam hoc adsequi, ut palam fieret, quibus flagitiis 'impares essemus. sed illi quidem officio functi 'sunt, ut ceteros quoque magistratus sua munia im-'plere velim: mihi autem neque honestum silere 'neque proloqui expeditum, quia non Aedilis, aut 'Praetoris, aut Consulis partes sustineo: maius ali-'quid et excelsius a Principe postulatur: et, cum 'recte factorum sibi quisque gratiam trahant, unius 'invidia ab omnibus peccatur. Quid enim primum 'prohibere, et priscum ad morem recidere adgre-'diar? villarumne infinita spatia, familiarum nu-'merum et nationes? argenti et auri pondus? aeris,

Familiarum numerum] Numerum servorum Romanis eum reperio, qui non facile fidem inveniat moribus nostris. Tacitus 14, 43. Pedanio Costae (Secundo) tribuit quadringentos: Plinius 33, 47. Caecilio cuidam Isidoro quinquies mille. Et hi nihil dicunt prae Athenaeo 6, 20. Προς ταυτα απαντησας ὁ Λαρηνσιος εφη· 'Αλλα 'Ρωμαιων εκαστος, οιδας δ' ακριβως ταυτα ω καλε Μασσουριε. πλειστους ὁσους κεκτημενος οικετας. Και γαρ μυριους και δισμυριους, και ετι πλειους δε παμπολλοι κεκτηνται ουκ επι προσοδοις δε, ὡσπερ ὁ των 'Ελληνων ζαπλουτος Νικιας. αλλ' οἱ πλειους των 'Ρωμαιων συμπροϊοντας εχουσι τους πλειστους. Seneca de tranq. an. 8. *Feliciorem ne tu Demetrium Pompeianum vocas, quem non puduit locupletiorem esse Pompeio? Numerus illi quotidie servorum, velut imperatori exercitus, referebatur: cui iamdudum divitiae esse debuerant duo vicarii et cella laxior.* Tot servi, si Deo placet, uni servo! Vt non injuria queratur et culpet Plinius 33, 6. *mancipiorum legiones, et in domo turbam externam, ac servorum quoque caussa nomenclatorem adhibendum.* Nec Romae solum haec copia; etiam Athenis. Thucydidem auctorem habeo, ex ea urbe, bello Peloponnesiaco, idque uno tempore, transfugisse ad hostem super viginti millia servorum: et

'tabularumque miracula? promiscuas viris et feminis vestes? atque illa feminarum propria, quis, lapidum caussa, pecuniae nostrae ad externas aut
54 'hostilis gentes transferuntur? Nec ignoro, in conviviis et circulis incusari ista, et modum posci: 'sed, si quis legem sanciat, poenas indicat, iidem 'illi, civitatem verti, splendidissimo cuique exitium 'parari, neminem criminis expertem, clamitabunt. 'Atqui, ne corporis quidem morbos veteres, et diu 'auctos, nisi per dura et aspera coerceas: corruptus simul et corruptor, aeger et flagrans animus 'haud levioribus remediis restinguendus est, quam 'libidinibus ardescit. tot a maioribus repertae leges, tot, quas D. Augustus tulit: illae oblivione, 'hae, quod flagitiosius est contemptu abolitae, securiorem luxum fecere. nam, si velis, quod nondum vetitum est, timeas, ne vetere: at, si prohibita impune transcenderis, neque metus ultra, neque pudor est. Cur ergo olim parcimonia pollebat? quia sibi quisque moderabatur: quia unius urbis cives eramus: ne inritamenta quidem eadem, 'intra Italiam dominantibus, externis victoriis aliena, 'civilibus etiam nostra consumere didicimus. Quantulum istud est, de quo Aediles admonent! Quam, 'si cetera respicias, in levi habendum! At, hercule, 'nemo refert, quod Italia externae opis indiget, quod 'vita Populi Romani per incerta maris et tempesta-

quidem servorum, qui manuarias operas exercerent. Quantam vim in urbe suspicari debemus fuisse reliquam? Verba eius haec 7, 27. *Της τε γαρ χωρας ἁπασης (οἱ 'Αθηναιοι) εστερηντο, και ανδραποδων πλειον η δυο μυριαδες ηυτομοληκεσαν. Και τουτων πολυ μερος χειροτεχναι.* *Lips.* Adde Senec. de benef. 7, 10. *Ern.*

Vita Populi Rom. per incerta] Quia e Sicilia, ex Africa, ex Aegypto, frumentum advehebatur, ut notum est, et iam ad h. l. monuere alii. Similiter loquitur infra 12, 43. *Ern.*

‘ tum quotidie volvitur, ac nisi provinciarum copiae ‘ et dominis et servitiis et agris subvenerint, nos- ‘ tra nos scilicet nemora nostraeque villae tuebun- ‘ tur? Hanc, P. C. curam sustinet Princeps: haec ‘ omissa funditus Remp. trahet. reliquis intra animum ‘ medendum est: nos pudor; pauperes necessitas; ‘ divites satias in melius mutet. Aut, si quis ex ‘ magistratibus tantam industriam ac severitatem pol- ‘ licetur, ut ire obviam queat; hunc et laudo, et ‘ exonerari laborum meorum partem fateor: sin ac- ‘ cusare vitia volunt, dein, cum gloriam eius rei adep- ‘ ti sunt, simultates faciunt, ac mihi relinquunt, credi- ‘ te, P. C. me quoque non esse offensionum avidum: ‘ quas cum graves, et plerumque iniquas, pro Rep. ‘ suscipiam, inanes et inritas, neque mihi aut vobis ‘ usui futuras, iure deprecor.’ Auditis Caesaris 55
litteris, remissa Aedilibus talis cura; luxusque men- sae, a fine Actiaci belli ad ea arma, quis Ser. Galba rerum adeptus est, per annos centum profusis sumpti- bus exerciti, paullatim exolevere. Caussas eius mu- tationis quaerere libet. Dites olim familiae nobilium aut claritudine insignes, studio magnificentiae pro- labebantur. nam etiam tum plebem socios, regna co- lere et coli licitum: ut quisque opibus, domo, paratu speciosus, per nomen et clientelas inlustrior habeba- tur. postquam caedibus saevitum, et magnitudo famae exitio erat, ceteri ad sapientiora convertere, simul novi homines e municipiis et coloniis atque etiam provinciis, in Senatum crebro adsumpti, domesticam parcimoniam intulerunt: et, quamquam fortuna, vel industria, plerique pecuniosam ad senectam perveni- rent, mansit tamen prior animus. Sed praecipuus

adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victuque. obsequium inde in Principem et aemulandi amor validior, quam poena ex legibus et metus. Nisi forte rebus cunctis inest quidam velut orbis, ut, quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur: nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoque aetas multa laudis et artium, imitanda posteris, tulit. Verum haec nobis * maiores. certamina ex honesto maneant.

56 Tiberius, fama moderationis parta, quod ingruentis accusatores represserat, mittit literas ad Senatum, quis *potestatem Tribuniciam* Druso petebat. Id summa fastigii vocabulum Augustus reperit, ne *Regis*, aut *Dictatoris* nomen adsumeret, ac tamen adpellatione aliqua cetera imperia praemineret. M. deinde Agrippam socium eius potestatis; quo defuncto, Tiberium Neronem delegit, ne successor in incerto foret. sic cohiberi pravas aliorum spes rebatur: simul modestiae Neronis, et suae magnitudini fidebat. Quo tunc exemplo Tiberius Drusum summae rei admovet: cum, incolumi Germanico, integrum inter duos iudicium tenuisset. Sed principio litterarum veneratus Deos, 'ut consilia sua Reip. prosperarent,' modica de moribus adolescentis, neque in falsum aucta, retulit: 'esse illi coniugem et tres liberos, eamque aetatem, 'qua ipse quondam a D. Augusto ad capessendum 'hoc munus vocatus sit. Neque nunc propere, sed 'per octo annos capto experimento, compressis 'seditionibus, compositis bellis, triumphalem et bis
57 'Consulem, noti laboris participem sumi.' Praeceperant animis orationem Patres; quo quaesitior adulatio fuit. nec tamen repertum, nisi, 'ut effigies

'Principum, aras Deum, templa et arcus' aliaque solita consererent: nisi quod M. Silanus ex contumelia Consulatus honorem Principibus petivit: dixitque pro sententia, 'ut publicis privatisve monimentis, ad 'memoriam temporum, non Consulum nomina prae- 'scriberentur, sed eorum, qui Tribuniciam potesta- 'tem gererent.' At Q. Haterius cum, 'eius diei Se- 'natus consulta aureis litteris figenda in curia,' censuisset, deridiculo fuit senex foedissimae adulationis, tantum infamia usurus. Inter quae, provincia 58
Africa Iunio Blaeso prorogata, Servius Maluginensis, Flamen Dialis, ut Asiam forte haberet, postulavit, 'frustra vulgatum,' dictitans, 'non licere Dialibus 'egredi Italia. neque aliud ius suum, quam Martia- 'lium, Quirinaliumque Flaminum: porro, si hi dux- 'issent provincias, cur Dialibus id vetitum? nulla 'de eo Populi scita, non in libris caeremoniarum 'reperiri. Saepe Pontifices Dialia sacra fecisse, si 'Flamen valetudine aut munere publico impediretur: 'duobus et septuaginta annis post Cornelii Merulae 'caedem neminem suffectum; neque tamen cessa- 'visse religiones. Quod si per tot annos possit non 'creari, nullo sacrorum damno, quanto facilius abfu- 'turum ad unius anni Proconsulare imperium? Pri- 'vatis olim simultatibus effectum, ut a Pontificibus 'Maximis ire in provincias prohiberentur: nunc, 'Deum munere, Summum Pontificum etiam sum- 'mum hominum esse, non aemulationi, non odio, 'aut privatis adfectionibus obnoxium.' Adversus 59
quae cum Augur Lentulus aliique varie dissererent, eo decursum est, 'ut Pontificis Max. sententiam op- 'perirentur.' Tiberius, dilata notione de iure Fla-

minis, decretas ob Tribuniciam Drusi potestatem caerimonias temperavit; nominatim arguens 'inso-'lentiam sententiae, aureasque litteras contra patrium 'morem.' Recitatae et Drusi epistolae, quamquam ad modestiam flexae, pro superbissimis accipiuntur: 'Huc decidisse cuncta, ut ne iuvenis quidem, tanto 'honore accepto, adiret urbis Deos, ingrederetur 'Senatum, auspicia saltem gentile apud solum inci-'peret? Bellum scilicet, aut diverso terrarum dis-'tineri, litora et lacus Campaniae cum maxime 'peragrantem. sic imbui rectorem generis humani: id 'primum e paternis consiliis discere. sane gravaretur 'adspectum civium senex Imperator, fessamque aeta-'tem, et actos labores praetenderet: Druso quod, nisi 'ex adrogantia, impedimentum?'

60 Sed Tiberius, vim Principatus sibi firmans, imaginem antiquitatis Senatui praebebat, postulata provinciarum ad disquisitionem Patrum mittendo. Crebrescebat enim Graecas per urbes licentia atque impunitas asyla statuendi: complebantur templa pessimis servitiorum: eodem subsidio obaerati adversum creditores, suspectique capitalium criminum receptabantur. Nec ullum satis validum imperium erat coercendis seditionibus populi, flagitia hominum, ut caerimonias Deum, protegentis. Igitur placitum, ut mitterent civitates iura atque legatos. Et quaedam, quod falso usurpaverant, sponte omisere: multae vetustis superstitionibus aut meritis in Populum Romanum fidebant. Magnaque eius diei species fuit, quo Senatus maiorum beneficia, sociorum pacta, Regum

Iura] i. e. tabulas, litteras, monumenta, quibus iura niterentur, inspicienda Senatui, ut iudicaret, utrum ius asyli esset nec ne. *Ern.*

etiam, qui ante vim Romanam valuerant, decreta, ipsorumque Numinum religiones introspexit, libero, ut quondam, quid firmaret, mutaretve. Primi om- 61
nium Ephesii adiere, memorantes, 'non, ut vulgus 'crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos: 'esse apud se Cenchrium amnem, lucum Ortygiam, 'ubi Latonam, partu gravidam, et oleae, quae tum 'etiam maneat, adnisam, edidisse ea Numina: Deo-'rumque monitu sacratum nemus. Atque ipsum illic 'Apollinem, post interfectos Cyclopas, Iovis iram 'vitavisse. Mox Liberum patrem, bello victorem, 'supplicibus Amazonum, quae aram insederant, ig-'novisse. Auctam hinc, concessu Herculis, cum 'Lydia potiretur, caerimoniam templo: neque Persa-'rum ditione deminutum ius. Post Macedonas, dein 'nos servavisse.' Proximi Magnetes L. Scipionis 62
et L. Sullae constitutis nitebantur: quorum ille Antiocho, hic Mithridate pulsis, fidem atque virtutem Magnetum decoravere, uti 'Dianae Leucophrynae 'perfugium inviolabile foret.' Aphrodisienses posthac et Stratonicenses Dictatoris Caesaris, ob vetusta in parteis merita, et recens D. Augusti decretum attulere. Laudati, 'quod Parthorum inruptionem, 'nihil mutata in Populum Romanum constantia, per-'tulissent.' Sed Aphrodisiensium civitas Veneris, Stratonicensium Iovis et Triviae religionem tuebantur. Altius Hierocaesarienses exposuere, 'Per-'sicam apud se Dianam, delubrum, rege Cyro, dica-'tum.' et memorabantur *Perpernae*, *Isaurici*, multaque alia Imperatorum nomina, qui non modo templo, sed duobus millibus passuum eandem sanctitatem tribuerant. Exin Cyprii tribus delubris, quorum

vetustissimum Paphiae Veneri auctor Aerias, post filius eius, Amathus, Veneri Amathusiae, et Iovi Salaminio Teucer, Telamonis patris ira profugus,
63 posuissent. Auditae aliarum quoque civitatum legationes. Quorum copia fessi Patres, et quia studiis certabatur, Consulibus permisere, 'ut perspecto iure, 'et si qua iniquitas involveretur, rem integram rur'sum ad Senatum referrent.' Consules super eas civitates, quas memoravi, 'apud Pergamum Aescu'lapii compertum asylum,' retulerunt; 'ceteros ob'scuris ob vetustatem initiis niti. nam Smyrnaeos 'oraculum Apollinis, cuius imperio Stratonicidi 'Veneri templum dicaverint; Tenios eiusdem car'men referre, quo sacrare Neptuni effigiem aedemque 'iussi sint. propiora Sardianos: Alexandri victoris id 'donum: neque minus Milesios Dario Rege niti. 'sed cultus Numinum utrisque, Dianam aut Apol'linem venerandi. Petere et Cretenses simulacro D. 'Augusti.' Factaque Senatus consulta, quis, multo cum honore, modus tamen praescribebatur, iussique 'ipsis in templis figere aera, sacrandam ad 'memoriam, neu specie religionis in ambitionem de'laberentur.'

64 Sub idem tempus Iuliae Augustae valetudo atrox necessitudinem Principi fecit festinati in urbem reditus: sincera adhuc inter matrem filiumque concordia, sive occultis odiis. Neque enim multo ante, cum, haud procul theatro Marcelli, effigiem D. Augusto Iulia dicaret, Tiberii nomen suo postscripserat; idque ille credebatur, ut inferius maiestate Principis, gravi et dissimulata offensione abdidisse. Sed tum 'supplicia Diis, ludique magni' ab Senatu decernun-

tur, 'quos Pontifices et Augures et Quindecimviri, 'Septemviris simul et Sodalibus Augustalibus, ede-'rent. Censuerat L. Apronius, 'ut Feciales quoque 'iis ludis praesiderent.' Contradixit Caesar, distincto sacerdotiorum iure, et repetitis exemplis: 'neque 'enim unquam Fecialibus hoc maiestatis fuisse. ideo 'Augustales adiectos, quia proprium eius domus sa-'cerdotium esset, pro qua vota persolverentur.' Ex- 65
sequi sententias haud institui, nisi insignes, per honestum, aut notabili dedecore: quod praecipuum munus Annalium reor, ne virtutes sileantur, utque pravis dictis factisque ex posteritate et infamia metus sit. Ceterum tempora illa adeo infecta, et adulatione sordida fuere, ut non modo primores civitatis, quibus claritudo sua obsequiis protegenda erat, sed omnes Consulares, magna pars eorum, qui Praetura functi, multique etiam pedarii Senatores certatim exsurgerent, foedaque et nimia censerent. Memoriae proditur, Tiberium, quotiens curia egrederetur, Graecis verbis in hunc modum eloqui solitum, *o homines ad servitutem paratos!* scilicet, etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam proiectae servientium patientiae taedebat. Paullatim dehinc, ab inde- 66
coris ad infesta transgrediebantur. C. Silanum, Proconsulem Asiae, repetundarum a sociis postulatum, Mamercus Scaurus e Consularibus, Iunius Otho Praetor, Brutidius Niger Aedilis, simul corripiunt, obiectantque *violatum Augusti numen, spretam Tiberii maiestatem:* Mamercus, antiqua exempla iaciens, *L. Cottam a Scipione Africano, Ser. Galbam a Catone censorio, P. Rutilium a M. Scauro accusatos.* videlicet Scipio et Cato talia ulciscebantur, aut ille Scaurus,

quem proavum suum, opprobrium maiorum Mamercus, infami opera dehonestabat. Iunio Othoni, litterarum ludum exercere, vetus ars fuit: mox Seiani potentia Senator, obscura initia impudentibus ausis propellebat. Brutidium artibus honestis copiosum, et, si rectum iter pergeret, ad clarissima quaeque iturum, festinatio exstimulabat, dum aequalis, dein superiores, postremo suasmet ipse spes anteire parat: quod multos, etiam bonos, pessum dedit, qui, spretis, quae tarda cum securitate, praematura, vel cum
67 exitio, properant. Auxere numerum accusatorum Gellius Poplicola et M. Paconius: ille Quaestor Silani, hic Legatus. Nec dubium habebatur, saevitiae captarumque pecuniarum teneri reum: sed multa adgerebantur etiam insontibus periculosa; cum, super tot Senatores adversos, facundissimis totius Asiae, eoque ad accusandum delectis, responderet solus, et orandi nescius, proprio in metu, qui exercitam quoque eloquentiam debilitat: non temperante Tiberio, quin premeret voce, vultu, eo quod ipse creberrime interrogabat: neque refellere, aut eludere dabatur: ac saepe etiam confitendum erat, ne frustra quaesivisset. Servos quoque Silani, ut tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat. et, ne quis necessariorum iuvaret periclitantem, maiestatis crimina subdebantur, vinclum et necessitas silendi. Igitur, petito, paucorum dierum interiectu, defensionem sui deseruit, ausis ad Caesarem codicillis, qui-
68 bus invidiam et preces miscuerat. Tiberius, quae in Silanum parabat, quo excusatius sub exemplo acciperentur, libellos D. Augusti de Voleso Messalla, eiusdem Asiae Proconsule, factumque in

eum Senatus consultum recitari iubet. Tum L. Pisonem sententiam rogat. ille, multum de 'clementia Principis' praefatus, 'aqua atque igni Silano interdicendum,' censuit, 'ipsumque in insulam Gyarum relegandum.' Eadem ceteri, nisi quod Cn. Lentulus, 'separanda Silani materna bona (quippe alia parente geniti) reddendaque filio' dixit, adnuente Tiberio. At Cornelius Dolabella, 69
dum adulationem longius sequitur, increpitis C. Silani moribus, addidit, 'ne quis vita probrosus et opertus infamia, provinciam sortiretur: idque Princeps diiudicaret. nam a legibus delicta puniri: quanto fore mitius in ipsos, melius in socios, provideri, ne peccaretur?' Adversum quae diseruit Caesar: 'non quidem sibi ignara, quae de Silano vulgabantur: sed non ex rumore statuendum, multos in provinciis, contra quam spes aut metus de illis fuerit, egisse, excitari quosdam ad meliora, magnitudine rerum; hebescere alios. neque posse Principem sua scientia cuncta complecti: neque expedire, ut ambitione aliena trahatur. ideo leges in facta constitui, quia futura in incerto sint. sic a maioribus institutum, ut, si anteissent delicta, poenae sequerentur. ne verterent sapienter reperta, et semper placita. satis onerum Principibus, satis etiam potentiae. minui iura, quotiens gliscat potestas: nec utendum imperio, ubi legibus agi possit.' Quanto rarior apud Tiberium popularitas, tanto laetioribus animis accepta. Atque ille prudens moderandi, si propria ira non impelleretur, addidit, 'insulam Gyarum inmitem et sine cultu hominum esse: darent Iuniae familiae, et viro

'quondam ordinis eiusdem, ut Cytheram potius con-
'cederet. id sororem quoque Silani, Torquatam,
'priscae sanctimoniae virginem, expetere.' In hanc
70 sententiam facta discessio. Post auditi Cyrenenses,
et, accusante Anchario Prisco, Caesius Cordus
repetundarum damnatur. L. Ennium, Equitem Ro-
manum, maiestatis postulatum, 'quod effigiem Prin-
'cipis promiscuum ad usum argenti vertisset,' re-
cipi Caesar inter reos vetuit; palam adspernante
Ateio Capitone, quasi per libertatem. 'Non enim
'debere eripi Patribus vim statuendi: neque tan-
'tum maleficium impune habendum. sane lentus in
'suo dolore esset; Reip. iniurias ne largiretur.'
Intellexit haec Tiberius, ut erant magis, quam ut
dicebantur: perstititque intercedere. Capito insig-
nitior infamia fuit, quod, humani divinique iuris
sciens, egregium publicum et bonas domi artes de-
71 honestavisset. Incessit dein religio, quonam in
templo locandum foret donum, quod pro valetudine
Augustae Equites Romani voverant *Equestri Fortu-
nae*. nam etsi delubra eius Deae multa in urbe, nul-
lum tamen tali cognomento erat. repertum est, ae-

In hanc sententiam facta discessio] Quomodo discessio facta? Immo videntur omnes hoc probasse, nec dignum Caesare, per discessionem experiri, Caesaris an alius sententia sequenda. Nempe in unam Caesaris sententiam discessio facta: eam cum Consul reperiisset et pronuntiasset, iussit discedere in partes, ut appareret, hanc sententiam probare Senatores. Atque ita omnes ad Caesaris partes, subsellium, accessere. Nam, auctore Varrone, per discessionem fit SC. cum consentitur, ap. Gellium 14, 7. *Ern.*

Lentus in dolore] Patiens, non ulciscendi cupidus. Cicero Or. 2, 45 *lente ferre*, opponit τῷ irasci. Liv. 22, 14. *tendentem ad moenia Hannibalem lenti spectamus.*

Reip. iniurias ne largiretur] Ne condonaret iniurias Reip. illatas. Alias ista forma significat condonare alicui iniurias Reip. caussa: quod ab h. l. alienum est. *Ern.*

dem esse apud Antium, quae sic nuncuparetur, 'cunctasque caerimonias Italicis in oppidis, templaque et Numinum effigies, iuris atque imperii 'Romani esse.' ita donum apud Antium statuitur. Et, quando de religionibus tractabatur, dilatum nuper responsum adversus Servium Maluginensem, Flaminem Dialem, prompsit Caesar, recitavitque decretum Pontificum: 'quotiens valetudo adversa 'Flaminem Dialem incessisset, ut, Pontificis Maxi-'mi arbitrio, plusquam binoctium abesset: dum ne 'diebus publici sacrificii, neu saepius quam bis 'eundem in annum.' Quae, Principe Augusto constituta, satis ostendebant, annuam absentiam, et provinciarum administrationem Dialibus non concedi, memorabaturque L. Metelli, Pontificis Maximi, exemplum, qui Aulum Postumium, Flaminem, attinuisset. Ita sors Asiae in eum, qui Consularium Maluginensi proximus erat, conlata. Iisdem die- 72
bus, Lepidus ab Senatu petivit, *ut basilicam Pauli, Aemilia monimenta, propria pecunia firmaret ornaretque.* erat etiam tum in more publica munificentia: nec Augustus arcuerat Taurum, Philippum, Balbum, hostiles exuvias, aut exundantis opes, ornatum ad urbis et posterum gloriam conferre. quo tum exemplo Lepidus, quamquam pecuniae modicus, avitum decus recoluit. At *Pompeii theatrum* igne fortuito haustum, Caesar *exstructurum* pollicitus est, *quod nemo e familia restaurando sufficeret; manente tamen nomine Pompeii.* simul laudibus Seianum extulit, *tamquam labore vigilantiaque eius tanta vis unum intra damnum stetisset.* Et censuere Patres, *effigiem Seiano, quae*

Recoluit] Repetiit, ut dicimus *recolere morem.* *Ern.*

apud theatrum Pompeii locaretur. neque multo post
Caesar, cum Iunium Blaesum, Proconsulem Africae,
triumphi insignibus attolleret, *dare id se,* dixit, *ho-*
73 *nori Seiani,* cuius ille avunculus erat. At tamen
res Blaesi dignae decore tali fuere. nam Tacfarinas,
quamquam saepius depulsus, reparatis per intima Afri-
cae auxiliis, huc adrogantiae venerat, ut legatos ad
Tiberium mitteret, *sedemque* ultro *sibi atque exercitui*
suo postularet, aut *bellum inexplicabile* minitaretur.
Non alias magis sua Populique Rom. contumelia
indoluisse Caesarem ferunt, quam, 'quod desertor et
'praedo, hostium more ageret. ne Spartaco quidem,
'post tot consularium exercituum clades inultam
'Italiam urenti, quamquam Sertorii atque Mithridatis
'ingentibus bellis labaret Respublica, datum, ut
'pacto in fidem acciperetur: nedum, pulcherrimo
'Populi Romani fastigio, latro Tacfarinas pace et
'concessione agrorum redimeretur.' Dat negotium
Blaeso, 'ceteros quidem ad spem proliceret arma
'sine noxa ponendi; ipsius autem Ducis quoquo
74 'modo potiretur.' Et recepti ea venia plerique. mox
adversum artes Tacfarinatis haud dissimili modo
belligeratum. Nam quia ille, robore exercitus impar,
furandi melior, plures per globos incursaret elude-
retque, et insidias simul tentaret, tres incessus, toti-
dem agmina parantur. ex quis Cornelius Scipio Le-
gatus praefuit, qua praedatio in Leptinos, et suffugia
Garamantum: alio latere, ne Cirtensium pagi im-
pune traherentur, propriam manum Blaesus filius
duxit: medio, cum delectis, castella et munitiones
idoneis locis imponens, dux ipse arta et infensa

Depulsus] Victus, superatus. V. ad 2, 1. *Ern.*

hostibus cuncta fecerat; quia, quoquo inclinarent, pars aliqua militis Romani in ore, in latere, et saepe a tergo erat: multique eo modo caesi, aut circumventi. Tunc tripartitum exercitum plures in manus dispergit, praeponitque Centuriones virtutis expertae: nec, ut mos fuerat, acta aestate retrahit copias, aut in hibernaculis veteris provinciae componit: sed ut in limine belli, dispositis castellis, per expeditos et solitudinum gnaros, mutantem mapalia Tacfarinatem proturbat: donec, fratre eius capto, regressus est, properantius tamen, quam ex utilitate sociorum; relictis, per quos resurgeret bellum. Sed Tiberius pro confecto interpretatus, id quoque Blaeso tribuit, ut *Imperator* a legionibus salutaretur; prisco erga Duces honore, qui bene gesta Rep. gaudio et impetu victoris exercitus conclamabantur: erantque plures simul Imperatores, nec super ceterorum aequalitatem. concessit quibusdam et Augustus id vocabulum; ac tunc Tiberius Blaeso postremum. Obiere eo anno 75
viri inlustres, Asinius Saloninus, M. Agrippa et Pollione Asinio avis, fratre Druso, insignis, Caesarique progener destinatus. Et Capito Ateius, de quo memoravi, Principem in civitate locum studiis civilibus adsecutus; sed avo centurione Sullano, patre Praetorio. Consulatum ei adceleraverat Augustus, ut Labeonem Antistium, iisdem artibus praecellentem, dignatione eius magistratus anteiret. Namque illa aetas duo pacis decora simul tulit. sed Labeo incorrupta libertate, et ob id fama, celebratior; Ca-

Mutantem Mapalia] i. e. castra, quae mapalia pro tentoriis habebant. Add. 4, 25. *positis mapalibus consedisse*, etc. *Mapalia* illa qualia fuerint, discas e Livio 30, 3. qui etiam c. 5. *casas* vocat. adde Cort. ad Sall. Iug. c. 18. *Ern.*

pitonis obsequium dominantibus magis probabatur. Illi, quod Praeturam intra stetit, commendatio ex iniuria; huic, quod Consulatum adeptus est, odium
76 ex invidia oriebatur. Et Iunia sexagesimo quarto post Philippensem aciem anno, supremum diem explevit, Catone avunculo genita, C. Cassii uxor, M. Bruti soror. Testamentum eius multo apud vulgum rumore fuit; quia, in magnis opibus, cum ferme cunctos proceres cum honore nominavisset, Caesarem omisit. quod civiliter acceptum: neque prohibuit, quo minus laudatione pro rostris ceterisque solennibus funus cohonestaretur. Viginti clarissimarum familiarum imagines antelatae sunt, Manlii, Quinctii, aliaque eiusdem nobilitatis nomina: sed praefulgebant Cassius atque Brutus, eo ipso, quod effigies eorum non visebantur.

Iunia Catone avunculo] D. Iunius Silanus, qui, Consul cum L. Licinio Murena, uxorem habuit Serviliam sororem M. Catonis. Ex iis nata haec Iunia, soror M. Bruti per matrem (nam Bruti pater fuit M. Iunius Brutus) Tertia vel Tertulla cognomento: de qua notus Ciceronis iocus ap. Suet. Iul, 50 *Tertia deducta est*. Diversa igitur ab hac Iunia, de qua Velleius 2, 68. *M Lepidus iuvenis, Lepidi eius qui III VIR fuerat R. C filius, Iunia Bruti sorore natus.* Nam haec uxor Lepidi fuit: nisi si ante Cassii, quod non opinor. *Lips.*

Praefulgebant] *Negatus* enim *honor gloriam intendit*. 4. 26.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM

LIBER QVARTVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Tiberius saevit. Caussa penes Ael. Seianum, cuius ingenium et mores.* 2. *Is ad dominationem adspirat, quo ut perveniat, Romae in castra Praetoria militem conducit.* 3. *Druso, Tiberii filio, insidiatur per uxorem eius, stupro pollutam.* 4. *Drusus Germanici togam virilem sumit. Status publicus, numerus legionum,* 5. *earum et cohortium et classium loca exponuntur.* 6. *Civilis administratio qualis hactenus.* 7. *Seianus potentiam auget,* 8. *sublato per venenum Druso. Tiberius animum obfirmat, Senatum erigit, eique filios Germanici duo commendat, ut imperii heredes.* 9. *Funus Druso inlustre.* 10. 11. *Falsa de Drusi ab incauto patre necati fama.* 12. *Populi favor filiis Germanici noxius. Iis et Agrippinae Seianus insidias struit.*

13. *Tiberius legationes et accusationes civitatum et provinciarum audit.* 14. *De asylis actum; Histriones Italia pulsi.* 15. *Alter ex Drusi liberis obit. Item*

Lucilius Longus, Principis amicus. Capito damnatus. 16. *Lex lata de Flamine Diali. Vestalibus habitus honos.*

17. *Solemnia vota pro Principe. Iis inserti Nero et Drusus. hinc odium Tiberii, quem Seianus stimulat.* 18. *hic Germanici amicos adgreditur.* 19. *Silius damnatur.* 20. *Vxor eius Sosia in exilium pellitur. M. Lepidi moderatio.* 21. *Piso accusatus obiit. Cassius Severus in saxum Seriphium relegatur.* 22. *Plautius Silvanus perit.*

23. *Tacfarinatem, bella rursus moventem,* 24. *Dolabella opprimit* 25. *et caedit.* 26. *triumphalia non impetrat. Ptolemaeus munera accipit.* 27. *Servilis motus semina per Italiam oppressa.*

28. *Q. Vib. Serenus, a filio accusatus.* 29. 30. *Amorgum reportatur. Praemia delatoribus statuta.* 31. *P. Suilius deportatur. Firmius Senatu movetur.* 32. 33. *Iudicium de his annalibus.*

34. *Cremutius Cordus, historiae scriptor, ob Bruti et Cassii laudes accusatus, libere se defendit, et* 35. *vitam abstinentia finit. Libri eius cremati.* 36. *Cyzicenis ademta libertas.* 37. 38. *Templi honorem, ab Hispanis oblatum, Tiberius spernit.* 39. *Seianus, nimia fortuna socors, Liviam sibi uxorem a Principe petit, qui* 40. *modeste negat, et Seiani rationes refellit.* 41. *Hic, augendae potentiae, Tiberio secessum ab urbe suadet,* 42. *auditis in caussa Votieni Montani contumeliis, persuadet.*

43. *Romae legationes Graecorum auditae de iure asylorum.* 44. *Mors Lentuli, Domitii, Antonii.* 45. *L. Piso praetor a quodam agreste interficitur.* 46. *Thraces montani rebellantes* 47—51. *a Sabino pelluntur, caeduntur, obsidentur, frustra eruptione facta, se dedunt.*

52. *Claudia Pulchra, Romae adulterii accusata, damnatur.* 53. *Agrippina maritum petit, nec impetrat. Ei* 54.

Seianus insidias struit. 55. *Vndecim urbes Asiae de templo Tiberio struendo certant.* 56. *Praelati Smyrnaei.* 57. 58. *Tiberius dubia de caussa in Campaniam abscedit, arcto comitatu.* 59. *In spelunca repentino lapidum lapsu periclitatus a Seiano servatur. hinc maior eius fides. Neronem Germanici adgreditur et* 60. *calumniis subvertit.* 61. *Mors Asinii Agrippae et Q. Haterii.*

62. 63. *Amphitheatri casu Fidenis multa hominum millia debilitata vel obruta.* 64. 65. *Romae incendium deurit Coelium montem.* 66. *Varus accusatur.* 67. *Princeps Capreas in insulam se abdit.* 68—70. *Titius Sabinus turpi fraude circumventus damnatur ipsis anni Kalendis.* 71. *Tiberius mentem suam recludi indignatur. Iulia neptis Augusti obit.* 72. *Frisios, quod avare habiti, rebellantes,* 73. *L. Apronius repressum it, parum feliciter.* 74. *Turpis adulatio Senatus. Seiani adrogantia.* 75. *Cn. Domitius Agrippinam, Germanici filium, accipit uxorem. Haec sexennio fere gesta,*

C. ASINIO, C. ANTISTIO COSS.
CORNELIO CETHEGO, VISELLIO VARRONE.
COSSO LENTVLO, ASINIO AGRIPPA.
CN. LENTVLO GAETVL. C. CALVISIO.
M. LICINIO CRASSO, L. CALPVRNIO PISONE.
AP. IVNIO SILANO, P. SILIO NERVA.

C. Asinio, C. Antistio coss. nonus Tiberio annus 1
erat compositae Reip. florentis domus: (nam Germanici mortem inter prospera ducebat) cum repente turbare fortuna coepit: saevire ipse, aut saevientibus vires praebere. Initium et caussa penes Aelium Seianum, cohortibus praetoriis Praefectum, cuius de

Aelium Seianum] Funestum hoc Romanis caput patrem habuit Seium Strabonem; sed, in adoptionem datus alicui ex Aeliis, dictus mutato inflexoque, ut solet, patris nomine, L. Aelius Seianus.

potentia supra memoravi: nunc originem, mores, et quo facinore dominationem raptum ierit, expediam. Genitus Vulsiniis, patre Seio Strabone, Equite Romano, et prima iuventa C. Caesarem, D. Augusti nepotem, sectatus, non sine rumore, Apicio, diviti et prodigo, stuprum veno dedisse: mox Tiberium variis artibus devinxit adeo, ut obscurum adversum alios, sibi uni incautum intectumque efficeret: non tam sollertia, (quippe iisdem artibus victus est) quam Deum ira in rem Romanam, cuius pari exitio viguit ceciditque. Corpus illi laborum tolerans, animus audax: sui obtegens, in alios criminator: iuxta adulatio et superbia: palam compositus pudor, intus summa apiscendi libido, eiusque caussa modo largitio et luxus, saepius industria ac vigilantia, haud minus
2 noxiae, quotiens parando regno finguntur. Vim Praefecturae, modicam antea, intendit, dispersas per urbem cohortes una in castra conducendo; ut simul imperia acciperent, numeroque et robore et visu inter se fiducia ipsis, in ceteros metus crederetur. Praetendebat, 'lascivire militem diductum: si quid 'subitum ingruat, maiore auxilio pariter subveniri: 'et severius acturos, si vallum statuatur procul urbis 'inlecebris.' Vt perfecta sunt castra, inrepere paullatim militares animos, adeundo, adpellando: simul Centuriones ac Tribunos ipse deligere. neque Senatorio ambitu abstinebat, clientes suos honoribus aut provinciis ornandi, facili Tiberio atque ita prono, ut *socium laborum*, non modo in sermonibus, sed apud Patres et Populum celebraret, colique per theatra et fora effigies eius, interque principia legionum

Quo facinore] Nece Drusi, quem veneno sustulit. *Lips.*

sineret. Ceterum plena Caesarum domus, iuvenis filius, nepotes adulti, moram cupidis adferebant: et, quia vi tot simul corripere intutum, dolus intervalla scelerum poscebat. placuit tamen occultior via, et a Druso incipere, in quem recenti ira ferebatur. Nam Drusus, impatiens aemuli et animo commotior, orto forte iurgio, intenderat Seiano manus, et contra tendentis os verberaverat. Igitur cuncta tentanti promptissimum visum, ad uxorem eius Liviam convertere: quae soror Germanici, formae initio aetatis indecorae, mox pulchritudine praecellebat. Hanc, ut amore incensus, adulterio pellexit: et, postquam primi flagitii potitus est, (neque femina, amissa pudicitia, alia abnuerit); ad coniugii spem consortium regni, et necem mariti impulit. Atque illa, cui avunculus Augustus, socer Tiberius, ex Druso liberi, seque ac maiores et posteros municipali adultero foedabat; ut, pro honestis et praesentibus, flagitiosa et incerta exspectaret. Sumitur in conscientiam Eudemus, amicus ac medicus Liviae, specie artis frequens secretis. pellit domo Seianus uxorem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat, ne pellici suspectaretur. Sed magnitudo facinoris metum, prolationes, diversa interdum consilia adferebat.
Interim anni principio Drusus, ex Germanici liberis, 4
togam virilem sumpsit; quaeque fratri eius Neroni decreverat Senatus, repetita. Addidit orationem Caesar, multa cum laude filii sui, 'quod patria benevolentia in fratris liberos foret.' Nam Drusus (quamquam arduum sit, eodem loci potentiam et concordiam esse) aequus adolescentibus, aut certe non adversus habebatur. Exin vetus et saepe simulatum

proficiscendi in provincias consilium refertur. 'mul-
titudinem veteranorum' praetexebat Imperator, et
'delectibus supplendos exercitus. nam voluntarium
'militem deesse; ac, si suppeditet, non eadem vir-
'tute ac modestia agere: quia plerumque inopes ac
'vagi sponte militiam sumant:' percensuitque cursim
numerum legionum, et quas provincias tutarentur.
Quod mihi quoque exsequendum reor, quae tum
Romana copia in armis, qui socii Reges, quanto
5 sit angustius imperitatum. Italiam utroque mari
duae classes, Misenum apud et Ravennam, proxi-
mumque Galliae litus rostratae naves praesidebant,
quas Actiaca victoria captas Augustus in oppi-
dum Foroiuliense miserat, valido cum remige.
Sed praecipuum robur Rhenum iuxta, commune
in Germanos Gallosque subsidium, octo legiones
erant. Hispaniae, recens perdomitae, tribus ha-
bebantur. Mauros Iuba Rex acceperat donum Po-
puli Romani. Cetera Africae per duas legiones;
parique numero Aegyptus. Dehinc initio ab Syria
usque ad flumen Euphraten, quantum ingenti terra-
rum sinu ambitur, quatuor legionibus coercita:
accolis Ibero Albanoque et aliis Regibus, qui magni-
tudine nostra proteguntur adversum externa imperia.
Et Thraciam Rhoemetalces ac liberi Cotyis; ripam-
que Danubii legionum duae in Pannonia, duae in
Moesia attinebant: totidem apud Dalmatiam locatis,
quae, positu regionis a tergo illis, ac, si repentinum
auxilium Italia posceret, haud procul accirentur:
quamquam insideret urbem proprius miles, tres ur-
banae, novem praetoriae cohortes, Etruria ferme
Vmbriaque delectae, aut vetere Latio, et coloniis

antiquitus Romanis. At apud idonea provinciarum sociae triremes alaeque et auxilia cohortium: neque multo secus in iis virium; sed persequi incertum fuerit, cum, ex usu temporis, huc illuc mearent, gliscerent numero, et aliquanto minuerentur. Con- 6 gruens crediderim, recensere ceteras quoque Reipubl. partes, quibus modis ad eam diem habitae sint: quando Tiberio mutati in deterius Principatus initium ille annus attulit. Iam primum, publica negotia, et privatorum maxima, apud Patres tractabantur: dabaturque primoribus disserere: et in adulationem lapsos cohibebat ipse: mandabatque honores, nobilitatem maiorum, claritudinem militiae, inlustres domi artes spectando: ut satis constaret, non alios potiores fuisse. sua Consulibus, sua Praetoribus species. minorum quoque magistratuum exercita potestas; legesque, si maiestatis quaestio eximeretur, bono in usu. At frumenta et pecuniae vectigales, cetera publicorum fructuum, societatibus Equitum Romanorum agitabantur. Res suas Caesar spectatissimo cuique, quibusdam ignotis ex fama mandabat; semelque

Sociae triremes] Vt classis in Danubio; classis in Rheno, in Ponto. *Lips.*

Neque multo secus] Dicit clare, non minus virium roborisque in auxiliis fuisse, quam in legionibus: ex quo magnitudinem opesque videas imperii Romani. *Lips.*

Huc illuc mearent] Attendant tirones, observentque aliam auxiliorum et legionum rationem fuisse. Legiones certas stationes habuisse, etsi non plane immutabiles, ut exempla apud nostrum docent, contra quam nonnulli putarunt: auxiliis autem nullum certum locum attributum fuisse. *Ern.*

Inlustres domi artes.] Eloquentiam, iuris scientiam, etc. quae *civilia studia* vocat 3, 75. *pacis artes* saepe Cicero, ut pro Murena 14. *Ern.*

Species] Ornamenta eadem, dignitas, quae vetere Republica. *Speciem* de Consule dixit etiam Cicero in Pison. c. 11. Adde ad Suet. Caes. 77. *Ern.*

adsumpti tenebantur, prorsus sine modo, cum plerique iisdem negotiis insenescerent. Plebes acri quidem annona fatigabantur: sed nulla in eo culpa ex Principe: quin infecunditati terrarum, aut asperis maris obviam iit, quantum impendio diligentiaque poterat. Et, ne provinciae novis oneribus turbarentur, utque vetera, sine avaritia aut crudelitate magistratuum, tolerarent, providebat. corporum verbera,
7 ademptiones bonorum aberant. Rari per Italiam Caesaris agri: modesta servitia: intra paucos libertos domus: ac, si quando cum privatis disceptaret, forum et ius. Quae cuncta, non quidem comi via, sed horridus ac plerumque formidatus, retinebat tamen, donec morte Drusi verterentur: nam, dum superfuit, mansere; quia Seianus, incipiente adhuc potentia, bonis consiliis notescere volebat, et ultor metuebatur, non occultus odii, et crebro querens, 'incolumi filio, adiutorem imperii alium vocari: et 'quantum superesse, ut collega dicatur? Primas dominandi spes in arduo: ubi sis ingressus, adesse 'studia et ministros. exstructa iam, sponte Praefecti, 'castra: datos in manum milites: cerni effigiem 'eius in monimentis Cn. Pompeii: communes illi 'cum familia Drusorum fore nepotes. precandam post 'haec modestiam, ut contentus esset.' Neque raro, neque apud paucos talia iaciebat: et secreta quoque
8 eius corrupta uxore prodebantur. Igitur Seianus, maturandum ratus, deligit venenum, quo paullatim inrepente, fortuitus morbus adsimularetur. id Druso datum per Lygdum spadonem, ut octo post annos cognitum est. Ceterum Tiberius, per omnes vale-

Vltor] Drusus scilicet.

tudiais eius dies, nullo metu, an ut firmitudinem animi ostentaret, etiam defuncto, necdum sepulto, curiam ingressus est. Consulesque, sede vulgari per speciem maestitiae sedentes, honoris locique admonuit; et effusum in lacrimas Senatum, victo gemitu, simul oratione continua erexit. 'Non quidem sibi ignarum, posse argui, quod tam 'recenti dolore subierit oculos Senatus: vix propin'quorum adloquia tolerari, vix diem adspici a pleris'que lugentium. neque illos imbecillitatis damnandos: 'se tamen fortiora solatia e complexu Reipubl. pe'tivisse.' Miseratusque 'Augustae extremam senec'tam, rudem adhuc nepotum et vergentem aetatem 'suam, ut Germanici liberi, unica praesentium ma'lorum levamenta, inducerentur,' petivit. Egressi Consules, firmatos adloquio adolescentulos deductosque ante Caesarem statuunt. Quibus adprehensis, 'Patres conscripti, hos, inquit, orbatos parente, 'tradidi patruo ipsorum, precatusque sum, quam'quam esset illi propria soboles, ne secus, quam 'suum sanguinem, foveret ac tolleret, sibique et pos'teris conformaret. erepto Druso, preces ad vos 'converto, Diisque et patria coram obtestor, Augusti 'pronepotes, clarissimis maioribus genitos, suscipite, 'regite: vestram meamque vicem explete. Hi vo'bis, Nero et Druse, parentum loco: ita nati estis, ut 'bona malaque vestra ad Rempubl. pertineant.'
Magno ea fletu, et mox precationibus faustis, audi- 9
ta: ac, si modum orationi posuisset, misericordia sui gloriaque animos audientium impleverat: ad vana,

Victo gemitu] Int. suo. vix dignum admonitione, nisi doctos viros dubitasse viderem. *Ern.*

et totiens inrisa revolutus, 'de reddenda Republ. 'utque consules, seu quis alius, regimen susciperent,' vero quoque et honesto fidem dempsit. Memoriae Drusi eadem, quae in Germanicum, decernuntur, plerisque additis, ut ferme amat posterior adulatio. Funus imaginum pompa maxime inlustre fuit, cum origo Iuliae gentis, Aeneas, omnesque Albanorum Reges, et conditor urbis Romulus, post Sabina nobilitas, Attus Clausus, ceteraeque Claudiorum effigies, longo ordine spectarentur.

10 In tradenda morte Drusi, quae plurimis maximeque fidis auctoribus memorata sunt, retuli: sed non omiserim eorumdem temporum rumorem, validum adeo, ut nondum exolescat. 'Corrupta ad scelus Livia, Seianum Lygdi quoque spadonis animum 'stupro vinxisse: quod is aetate atque forma carus 'domino, interque primores ministros erat, deinde, 'inter conscios ubi locus veneficii tempusque composita sint, eo audaciae provectum, ut verteret, et, 'occulto indicio Drusum veneni in patrem arguens, 'moneret Tiberium, vitandam potionem, quae prima 'ei, apud filium epulanti, offerretur. ea fraude tum 'senem, postquam convivium inierat, exceptum poculum Druso tradidisse; atque illo ignaro, et iuveniliter hauriente, auctam suspicionem, tamquam metu 'et pudore sibimet inrogaret mortem, quam patri 'struxerat.'

11 Haec vulgo iactata, super id, quod nullo auctore certo firmantur, prompte refutaveris. Quis enim mediocri prudentia, nedum Tiberius, tantis rebus exercitus, inaudito filio exitium offerret, idque sua manu, et nullo ad poenitendum regressu?

Nullo ad poenitendum regressu] Exquisite dictum pro *ad mutandum, si poeniteret*. Ita, *non muto, non poenitet*, promiscue dicuntur

Quin potius ministerium veneni excruciaret, auctorem exquireret, insita denique, etiam in extraneos, cunctatione et mora, adversum unicum, et nullius ante flagitii compertum, uteretur. Sed, quia Seianus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimia caritate in eum Caesaris, et ceterorum in utrumque odio, quamvis fabulosa et inmania credebantur: *atrociore semper fama erga dominantium exitus.* Ordo alioqui sceleris, per Apicatam Seiani proditus, tormentis Eudemi ac Lygdi patefactus est. neque quisquam scriptor tam infensus exstitit, ut Tiberio obiectaret, cum omnia alia conquirerent intenderentque. Mihi tradendi arguendique rumoris caussa fuit, ut, claro sub exemplo, falsas auditiones depellerem, peteremque ab iis, quorum in manus cura nostra venerit, ne divulgata atque incredibilia, avide accepta, veris, neque in miraculum corruptis, antehabeant.

12 Ceterum, laudante filium pro rostris Tiberio, Senatus populusque habitum ac voces dolentum, simulatione magis, quam libens, induebat, domumque Germanici revirescere, occulti laetabantur. Quod principium favoris, et mater Agrippina, spem male tegens, perniciem adceleravere. Nam Seianus, ubi videt, mortem Drusi inultam interfectoribus, sine moerore publico esse, ferox scelerum, et quia prima provenerant, volutare secum, quonam modo Ger-

Vid. Bentleius ad Terent. 1, 1, 13. Livius 24, 26. simili fere sententia; *quod adeo festinatum ad supplicium, neque locus poenitendi, aut regressus ab ira relictus esset.* quem locum, qui est de liberis Hieronis iussu populi interfectis, haud dubie in animo habuit Tacitus, aut alterum 42, 13. *unde receptum ad poenitendum non haberent. Ern.*

Falsas auditiones] De rumoribus dixit etiam Cicero Planc. 23. *fictas auditiones. Depellerem* est repudiandas, reiiciendas docerem, monerem. *Ern.*

manici liberos perverteret, quorum non dubia successio. neque spargi venenum in tres poterat, egregia custodum fide, et pudicitia Agrippinae impenetrabili. Igitur contumaciam eius insectari, vetus Augustae odium, recentem Liviae conscientiam exagitare, 'ut superbam fecunditate, subnixam popularibus studiis inhiare dominationi,' apud Caesarem arguerent. Adque haec callidis criminatoribus, (inter quos delegerat Iulium Postumum, per adulterium Mutiliae Priscae inter intimos aviae, et consiliis suis peridoneum, quia Prisca in animo Augustae valida) anum, suapte natura potentiae anxiam, insociabilem nurui efficiebat. Agrippinae quoque proximi inliciebantur, pravis sermonibus tumidos spiritus perstimulare.

13 At Tiberius, nihil intermissa rerum cura, negotia pro solatiis accipiens, ius civium, preces sociorum tractabat: factaque, auctore eo Senatusconsulta 'ut civitati Cibyraticae apud Asiam, Aegiensi 'apud Achaiam, motu terrae labefactis, subveniretur 'remissione tributi in triennium.' Et Vibius Serenus, Proconsul ulterioris Hispaniae, de vi publica damnatus ob atrocitatem morum, in insulam Amorgum deportatur. Carsidius Sacerdos, reus, tamquam frumento hostem Tacfarinatem iuvisset, absolvitur; eiusdemque criminis C. Gracchus. Hunc comitem exsilii, admodum infantem, pater Sempronius in insulam Cercinam tulerat. Illic adultus, inter extorres

Exagitare] irritare, instigare, Sic *plebem exagitare* dixit Sallust. Catil. 38. Ceterum sensus est; et Augustam odio vetere, et Liviam recentis sceleris conscientia instigavit: usus est callide odio Augustae et conscientia Liviae, ut eas incitaret in Agrippinam, permoveretque, ut eam arguerent, etc. *Ern.*

et liberalium artium nescios, mox per Africam ac
Siciliam mutando sordidas merces sustentabatur: ne-
que tamen effugit magnae fortunae pericula. Ac, ni
Aelius Lamia, et L. Apronius, qui Africam obtinue-
rant, insontem protexissent, claritudine infausti gene-
ris, et paternis adversis foret abstractus. Is quoque 14
annus legationes Graecarum civitatum habuit: Sam-
iis 'Iunonis,' Cois 'Aesculapii delubro, vetustum
'asyli ius ut firmaretur,' petentibus. Samii decreto
Amphictyonum nitebantur, quis praecipuum fuit re-
rum omnium iudicium, qua tempestate Graeci, condi-
tis per Asiam urbibus, ora maris, potiebantur. Neque
dispar apud Coos antiquitas: et accedebat meritum
ex loco. Nam cives Romanos templo Aesculapii
induxerant, cum, iussu Regis Mithridatis, apud cunc-
tas Asiae insulas et urbes, trucidarentur. Variis
dehinc et saepius irritis Praetorum questibus, postre-
mo Caesar 'de immodestia histrionum' retulit: 'mul-
'ta ab iis in publicum seditiose, foeda per domos
'tentari: Oscum quondam ludicrum, levissimae
'apud vulgum oblectationis, eo flagitiorum et viri-
'um venisse, ut auctoritate Patrum coercendum
'sit.' Pulsi tum histriones Italia. Idem annus alio 15
quoque luctu Caesarem adficit, alterum ex geminis
Drusi liberis exstinguendo: neque minus morte
amici. Is fuit Lucilius Longus, omnium illi tristium
laetorumque socius, unusque e Senatoribus Rhodii
secessus comes. Ita, quamquam novo homini, censo-
rium funus, effigiem apud forum Augusti, publica
pecunia Patres decrevere: apud quos etiam tum cunc-

Apud forum Augusti] Vbi in utraque porticu ab ipso Augusto locatae statuae omnium veterum Ducum. Suet. 31. *Lips.*

ta tractabantur, adeo ut Procurator Asiae, Lucilius Capito, accusante provincia, caussam dixerit, magna cum adseveratione Principis, 'non se ius, nisi 'in servitia et pecunias familiares, dedisse: quod si 'vim Praetoris usurpasset, manibusque militum usus 'foret, spreta in eo mandata sua: audirent socios.' Ita reus, cognito negotio, damnatur. Ob quam ultionem, et quia priore anno in C. Silanum vindicatum erat, decrevere Asiae urbes 'templum Tiberio matrique eius 'ac Senatui.' Et permissum statuere: egitque Nero grates ea caussa Patribus atque avo, laetas inter audientium adfectiones, qui, recenti memoria Germanici, illum adspici, illum audiri rebantur: aderantque iuveni modestia ac forma, principe viro digna, notis
16 in eum Seiani odiis, ob periculum gratiora. Sub idem tempus, 'de Flamine Diali, in locum Servii 'Maluginensis defuncti legendo, simul roganda nova 'lege' disseruit Caesar. 'Nam patricios, confarreatis 'parentibus genitos, tres simul nominari, ex quis 'unus legeretur, vetusto more; neque adesse, ut 'olim, eam copiam, omissa confarreandi adsuetudine, 'aut inter paucos retenta. pluresque eius rei caussas 'adferebat: potissimam penes incuriam virorum feminarumque: accedere ipsius caeremoniae difficultates, quae consulto vitarentur: et quando exiret e 'iure patrio, qui id Flaminium apisceretur, quaeque 'in manum Flaminis conveniret. Ita medendum 'Senatus decreto, aut lege: sicut Augustus quaedam 'ex horrida illa antiquitate ad praesentem usum flexisset.' Igitur tractatis religionibus, placitum, 'instituto Flaminum nihil demutari.' Sed lata lex, qua 'Flaminica Dialis, sacrorum caussa, in potestate viri, cetera promiscuo feminarum iure ageret.'

et filius Maluginensis patri suffectus. Vtque glisceret dignatio Sacerdotum, atque ipsis promptior animus foret ad capessendas caerimonias, decretum 'Corneliae virgini,' quae in locum Scantiae capiebatur, 'HS. XX. et quotiens Augusta theatrum introisset, ut sedes inter Vestalium consideret.'

Cornelio Cethego, Visellio Varrone coss. Pon- 17
tifices, eorumque exemplo ceteri Sacerdotes, cum 'pro incolumitate Principis' vota susciperent, *Neronem* quoque et *Drusum* iisdem Diis commendavere; non tam caritate iuvenum, quam 'adulatione:' quae 'moribus corruptis perinde anceps, si nulla, et ubi 'nimia est.' Nam Tiberius, haud unquam domui Germanici mitis, tum vero 'aequari adolescentes 'senectae suae,' impatienter indoluit: accitosque Pontifices percunctatus est, 'num id precibus Agrip-'pinae, aut minis, tribuissent.' Et illi quidem, quamquam abnuerent, modice perstricti, (etenim pars magna e propinquis ipsius, aut primores civitatis erant) ceterum in Senatu oratione monuit in posterum, 'ne quis mobiles adolescentium animos prae-'maturis honoribus ad superbiam extolleret.' Instabat quippe Seianus, incusabatque 'diductam civita-'tem, ut civili bello: esse, qui se partium Agrip-'pinae vocent: ac, ni resistatur, fore pluris neque 'aliud gliscentis discordiae remedium, quam si unus 'alterve maxime prompti subverterentur.' Qua cau- 18
sa C. Silium, et Titium Sabinum adgreditur. amicitia Germanici perniciosa utrique: Silio et, quod ingentis exercitus septem per annos moderator, partisque apud Germaniam triumphalibus Sacroviriani

HS. XX] Monetae Gallicae libras 389252.

belli victor, quanto maiore mole procideret, plus
formidinis in alios dispergebatur. credebant plerique,
auctam offensionem ipsius intemperantia, immodice
iactantis, 'suum militem in obsequio duravisse, cum
'alii ad seditiones prolaberentur: neque mansurum
'Tiberio imperium, si iis quoque legionibus cupido
'novandi fuisset.' Destrui per haec fortunam suam
Caesar, imparemque tanto merito rebatur. Nam
'beneficia eo usque laeta sunt, dum videntur exsolvi
'posse:' ubi multum antevenere, pro gratia odium
19 redditur. Erat uxor Silio Sosia Galla, caritate
Agrippinae invisa Principi. Hos conripi, dilato ad
tempus Sabino, placitum: immissusque Varro Con-
sul, qui, *paternas inimicitias* obtendens, odiis Seiani
per dedecus suum gratificabatur. precante reo *brevem*
moram, *dum accusator Consulatu abiret*, adversatus
est Caesar. 'solitum quippe magistratibus, diem
'privatis dicere: nec infringendum Consulis ius,
'cuius vigiliis niteretur, ne quod Respubl. detrimen-
'tum caperet.' Proprium id Tiberio fuit, scelera
nuper reperta priscis verbis obtegere. Igitur multa
adseveratione, quasi aut legibus cum Silio ageretur,
aut Varro Consul, aut illud Respubl. esset, coguntur
Patres; silente reo, vel, si defensionem coeptaret,
non occultante, cuius ira premeretur. 'Conscientia
'belli Sacrovir diu dissimulatus, victoria per avari-
'tiam foedata, et uxor Sosia,' arguebantur. nec
dubie repetundarum criminibus haerebant: sed cuncta
quaestione maiestatis exercita, et Silius inminentem
20 damnationem voluntario fine praevertit. Saevitum
tamen in bona, non, ut stipendiariis pecuniae redde-
rentur, quorum nemo repetebat: sed et liberalitas

Augusti avulsa, computatis singillatim, quae fisco petebantur. ea prima Tiberio erga pecuniam alienam diligentia fuit. Sosia in exsilium pellitur Asinii Galii sententia, qui 'partem bonorum publicandam, pars ut 'liberis relinqueretur,' censuerat. contra M. Lepidus 'quartam accusatoribus, secundum necessitudinem 'legis, cetera liberis' concessit. Hunc ego Lepidum, temporibus illis, gravem et sapientem virum fuisse comperio. Nam pleraque ab saevis adulationibus aliorum in melius flexit: neque tamen temperamenti egebat, cum aequabili auctoritate et gratia apud Tiberium viguerit. Vnde dubitare cogor, fato et sorte nascendi, ut cetera, ita Principum inclinatio in hos, offensio in illos: an sit aliquid in nostris consiliis, liceatque, inter abruptam contumaciam, et deforme obsequium, pergere iter, ambitione ac periculis vacuum. At Messallinus Cotta, haud minus claris maioribus, sed animo diversus, censuit, 'cavendum Sena- 'tusconsulto, ut quamquam insontes magistratus et cul- 'pae alienae nescii, provincialibus uxorum criminibus, 'perinde quam suis, plecterentur.' Actum dehinc de 21
Calpurnio Pisone, nobili ac feroci viro. Is namque, ut retuli, 'cessurum se urbe ob factiones accusatorum,' in Senatu clamitaverat, et spreta potentia Augustae, trahere in ius Vrgulaniam, domoque Principis excire ausus erat. Quae in praesens Tiberius civiliter habuit: sed in animo, revolvente iras etiam si impetus offensionis languerat, memoria valebat. Pisonem Q.

Diligentia] Est avaritia, studium pecuniae augendae, cupiditas pecuniae. Sic optimis scriptoribus, saepe tamen etiam in bonam partem *diligentia* dicitur, ut cum *pater familias diligens vocatur* Cicero Verr. 1, 43. *qui in ea re adventitia et hereditaria tam diligens et attentus esset.* *Ern.*

Granius secreti sermonis incusavit, adversum maiestatem habiti: adiecitque, 'in domo eius venenum esse, 'eumque gladio accinctum introire curiam.' quod, ut atrocius vero, tramissum: ceterorum, quae multa cumulabantur, receptus est reus; neque peractus, ob mortem opportunam. Relatum et de Cassio Severo exsule, qui sordidae originis, maleficae vitae, sed orandi validus, per immodicas inimicitias, ut iudicio iurati Senatus Cretam amoveretur, effecerat: atque illic eadem actitanda, recentia veteraque odia advertit; bonisque exutus, interdicto igni atque aqua,
22 saxo Seriphio consenuit. Per idem tempus Plautius Silvanus Praetor, incertis caussis, Aproniam coniugem in praeceps iecit: tractusque ad Caesarem ab L. Apronio socero, turbata mente respondit, tamquam 'ipse somno gravis atque eo ignarus, et uxor 'sponte mortem sumpsisset.' Non cunctanter Tiberius pergit in domum, visit cubiculum; in quo reluctantis et impulsae vestigia cernebantur. Refert ad Senatum, datisque iudicibus, Vrgulania, Silvani avia, pugionem nepoti misit. Quod perinde creditum, quasi Principis monitu, ob amicitiam Augustae cum Vrgulania. Reus, frustra tentato ferro, venas praebuit exsolvendas. Mox Numantina, prior uxor eius, accusata, 'iniecisse carminibus et veneficiis vecordiam marito,' insons iudicatur.

23 Is demum annus Populum Romanum longo adversum Numidam Tacfarinatem bello absolvit. Nam priores Duces, ubi impetrando triumphalium insigni sufficere res suas crediderant, hostem omittebant: iamque tres laureatae in urbe statuae, et

adhuc raptabat Africam Tacfarinas, auctus Maurorum auxiliis, qui, Ptolemaeo, Iubae filio, iuventa incurioso, libertos regios, et servilia imperia bello mutaverant. Erat illi praedarum receptor ac socius populandi Rex Garamantum; non ut cum exercitu incederet, sed missis levibus copiis, quae ex longinquo in maius audiebantur: ipsaque e provincia, ut quis fortunae inops, moribus turbidus, promptius ruebant, quia Caesar, post res a Blaeso gestas, quasi nullis iam in Africa hostibus, reportari nonam legionem iusserat: nec Proconsul eius anni, P. Dolabella, retinere ausus erat, iussa Principis magis, quam incerta belli, metuens. Igitur Tacfarinas, disperso 24
rumore, 'rem Romanam aliis quoque ab nationibus 'lacerari, eoque paullatim Africa decedere, ac posse 'reliquos circumveniri, si cuncti, quibus libertas 'servitio potior, incubuissent,' auget vires, positisque castris, Thubuscum oppidum circumsidet. At Dolabella, contracto, quod erat militum, terrore nominis Romani, et, quia Numidae peditum aciem ferre nequeunt, primo sui incessu solvit obsidium, locorumque opportuna permunivit: simul Principes Musulanorum, defectionem coeptantes, securi percutit. Dein, quia pluribus adversum Tacfarinatem expeditionibus cognitum, non gravi, nec uno incursu consectandum hostem vagum; excito cum popularibus Rege Ptolemaeo, quatuor agmina parat, quae Legatis aut Tribunis data: et praedatorias manus delecti Maurorum duxere. Ipse consultor aderat omnibus. Nec multo post adfertur, 'Numidas apud castellum 25
'semirutum, ab ipsis quondam incensum, cui nomen

'Auzea, positis mapalibus consedisse; fisos loco, 'quia vastis circum saltibus claudebatur.' Tum expeditae cohortes alaeque, quam in partem ducerentur ignarae, cito agmine rapiuntur. Simulque coeptus dies, et concentu tubarum, ac truci clamore aderant semisomnos in barbaros: praepeditis Numidarum equis, aut diversos pastus pererrantibus. Ab Romanis confertus pedes, dispositae turmae, cuncta proelio provisa: hostibus contra, omnium nesciis, non arma, non ordo, non consilium: sed pecorum modo trahi, occidi, capi. Infensus miles memoria laborum, et adversum eludentes optatae toties pugnae, se quisque ultione et sanguine explebant. Differetur per manipulos, 'Tacfarinatem omnes, notum 'tot proeliis, consectentur: non, nisi Duce interfecto, 'requiem belli fore.' At ille, deiectis circum stipatoribus, vinctoque iam filio, et effusis undique Romanis, ruendo in tela, captivitatem haud inulta
26 morte effugit. Isque finis armis impositus. Dolabellae petenti abnuit triumphalia Tiberius, Seiano tribuens, ne Blaesi, avunculi eius, laus obsolesceret. Sed neque Blaesus ideo inlustrior, et huic negatus honor gloriam intendit. Quippe minore exercitu, insignis captivos, caedem Ducis, bellique confecti famam deportarat. Sequebantur et Geramantum legati, raro in urbe visi, quos, Tacfarinate caeso, perculsa gens, et culpae nescia, ad satisfaciendum Populo Rom. miserat. Cognitis dehinc Ptolemaei per id bellum studiis, repetitus ex vetusto mos, mis-

Fisos loco, quia vastis] Forte Tacitus scripsit, *qui vastis*. *Gron.* Crederem, si Cicero auctor esset, aut Livius. In Tacito et alia eiusmodi loca reperias, ubi το *quia* durius dicatur. 6, 4. *Haterius invidiosior fuit, quia — meditabatur*, et sic sexcenties. *Ern.*

susque e Senatoribus, qui scipionem eburnum, togam pictam, antiqua Patrum munera, daret, *Regemque et socium atque amicum* adpellaret. Eadem 27
aestate, mota per Italiam servilis belli semina fors oppressit. Auctor tumultus T. Curtisius, quondam praetoriae cohortis miles, prima coetibus clandestinis, apud Brundisium et circumiecta oppida; mox positis propalam libellis, ad libertatem vocabat agrestia per longinquos saltus et ferocia servitia: cum, velut munere Deum, tres biremes adpulere ad usus commeantium illo mari. Et erat iisdem regionibus Curtius Lupus Quaestor, cui provincia, vetere ex more, Cales evenerat. Is, disposita classiariorum copia, coeptantem cum maxime coniurationem disiecit. Missusque a Caesare propere Staius, Tribunus, cum valida manu, Ducem ipsum, et proximos audaciae, in urbem traxit, iam trepidam, ob multitudinem familiarum, quae gliscebat inmensum, minore in dies plebe ingenua.

Iisdem Consulibus, miseriarum ac saevitiae exem- 28
plum atrox, reus pater, accusator filius, nomen utrique Vibius Serenus, in Senatum inducti sunt. ab exilio retractus, inluvieque ac squalore obsitus et tum catena vinctus pater, orante filio. Praeparatus adolescens multis munditiis, alacri vultu. 'structas Principi insidias, missos in Galliam concitores bel- 'li,' index idem et testis dicebat; adnectebatque, 'Caecilium Cornutum, Praetorium, ministravisse 'pecuniam:' qui taedio curarum, et, quia periculum pro exitio habebatur, mortem in se festinavit. At contra reus, nihil infracto animo, obversus in filium, quatere vincula, vocare 'ultores Deos, ut sibi qui-

'dem redderent exsilium, ubi procul tali more ageret,
'filium autem quandoque supplicia sequerentur.' Ad-
severabatque, 'innocentem Cornutum et falsa exter-
'ritum. idque facile intellectu, si proderentur alii:
'non enim se caedem Principis et res novas uno socio
29 'cogitasse.' Tum accusator *Cn. Lentulum et Seium*
Tuberonem nominat; magno pudore Caesaris, cum
primores civitatis, intimi ipsius amici, Lentulus senec-
tutis extremae, Tubero, defecto corpore, tumultus
hostilis et turbandae Reip. arcesserentur. Sed hi
quidem statim exempti. In patrem ex servis quae-
situm: et quaestio adversa accusatori fuit. qui scelere
vecors, simul vulgi rumore territus, 'robur et saxum,
'aut parricidarum poenas' minitantium, cessit urbe.
ac retractus Ravenna, exsequi accusationem adigitur;
non occultante Tiberio vetus odium adversus exsulem
Serenum. nam post damnatum Libonem, missis ad
Caesarem litteris, exprobraverat, 'suum tantum stu-
'dium sine fructu fuisse;' addideratque quaedam
contumacius, quam tutum apud aures superbas, et
offensioni proniores. ea Caesar octo post annos
retulit, medium tempus varie arguens; etiam si tor-
30 menta pervicacia servorum contra evenissent. Dic-
tis dein sententiis, 'ut Serenus more maiorum punire-
'tur,' quo molliret invidiam, intercessit. Gallus Asi-
nius, 'Gyaro aut Donusa claudendum,' cum censeret,
id quoque adspernatus est, 'egenam aquae utramque
'insulam' referens, 'dandosque vitae usus, cui vita
'concederetur.' Ita Serenus Amorgum reportatur.

Robur] enim dictum Tullianum, quia roboreis parietibus, olim saltem, cinctum fuit. Vide loci descriptionem apud Sallust. Catil. 55, et ibi Cortium. Per *saxum* intelligitur mons Tarpeius, unde praecipitati facinorosi. *Ern.*

Et, quia Cornutus sua manu ceciderat, actum ' de ' praemiis accusatorum abolendis, si quis maiestatis ' postulatus, ante perfectum iudicium, se ipse vita ' privavisset.' ibaturque in eam sententiam, ni durius, contraque morem suum, palam pro accusatoribus, Caesar, ' inritas leges, Remp. in praecipiti,' conquestus esset: ' subverterent potius iura, quam custodes ' eorum amoverent.' Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, et poenis quidem nunquam satis coercitum, per praemia eliciebantur. His tam 31
adsiduis, tamque maestis, modica laetitia interiicitur, quod C. Cominium, Equitem Romanum, probrosi in se carminis convictum, Caesar precibus fratris, qui Senator erat, concessit. Quo magis mirum habebatur, gnarum meliorum, et quae fama clementiam sequeretur, tristiora malle. neque enim socordia peccabat; nec occultum est, quando ex veritate, quando adumbrata laetitia, facta Imperatorum celebrentur. quin ipse, compositus alias, et velut eluctantium verborum, solutius promptiusque eloquebatur, quotiens subveniret. At P. Suilium, Quaestorem quondam Germanici, cum Italia arceretur, *convictus*, pecuniam ob rem iudicandam cepisse, *amovendum in insulam* censuit, tanta contentione animi, ut et iurando obstringeret, *e Repub. id esse*. Quod aspere acceptum ad praesens, mox in laudem vertit, regresso Suilio: quem vidit sequens aetas praepotentem, venalem, et Claudii Principis amicitia diu prospere, nunquam bene, usum. Eadem poena in Catum Firmium Senatorem statuitur, ' tamquam falsis maiestatis crimini-

Socordia peccabat] Socordia nostro fere est stultitia, inscitia, etiam stupor, dementia. Adde mox c. 35. extr. 39. init. *Ern.*

'bus sororem petivisset.' Catus, ut retuli, Libonem inlexerat insidiis, deinde indicio perculerat. eius operae memor Tiberius, sed alia praetendens, exsilium deprecatus est: quo minus Senatu pelleretur,
32 non obstitit. Pleraque eorum, quae retuli, quaeque referam, parva forsitan et levia memoratu videri, non nescius sum: sed nemo Annales nostros cum scriptura eorum contenderit, qui veteres Populi Romani res composuere. Ingentia illi bella, expugnationes urbium, fusos captosque Reges, aut, si quando ad interna praeverterent, discordias Consulum adversum Tribunos, agrarias frumentariasque leges, plebis et optimatium certamina, libero egressu memorabant. Nobis in arto et inglorius labor. Inmota quippe, aut modice lacessita pax, maestae urbis res, et Princeps proferendi imperii incuriosus erat. Non tamen sine usu fuerit, introspicere illa, primo adspectu levia, ex quis magnarum saepe rerum mo-
33 tus oriuntur. Nam cunctas nationes et urbes populus, aut primores, aut singuli regunt: delecta ex his et consociata Reipubl. forma, laudari facilius, quam evenire, vel, si evenit, haud diuturna esse potest. Igitur, ut olim, plebe valida, vel, cum Patres pollerent, noscenda vulgi natura, et, quibus modis temperanter haberetur, Senatusque et optimatium ingenia qui maxime perdidicerant, callidi temporum et sapientes credebantur: sic, converso statu, neque alia re Romana, quam si unus imperitet, haec conquiri tradique in rem fuerit: quia pauci prudentiâ honesta ab deterioribus, utilia ab noxiis, discernunt; plures aliorum eventis docentur. Ceterum ut profutura, ita minimum oblectationis adferunt. nam situs

gentium, varietates proeliorum, clari Ducum exitus retinent ac redintegrant legentium animum: nos saeva iussa, continuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, et easdem exitu caussas coniungimus; obvia rerum similitudine et satietate. Tum, quod antiquis scriptoribus rarus obtrectator, neque refert cuiusquam, Punicas Romanasve acies laetius extuleris: at multorum, qui Tiberio reggente, poenam vel infamiam subiere, posteri manent. utque familiae ipsae iam exstinctae sint; reperies, qui, ob similitudinem morum, aliena malefacta sibi obiectari putent. etiam gloria ac virtus infensos habet, ut nimis ex propinquo diversa arguens. Sed ad incoepta redeo.

Cornelio Cosso, Asinio Agrippa coss. Cremutius 34
Cordus postulatur, novo ac tunc primum audito crimine, *quod, editis annalibus laudatoque M. Bruto, C. Cassium* Romanorum ultimum *dixisset*. Accusabant Satrius Secundus et Pinarius Natta, Seiani clientes: id perniciabile reo, et Caesar truci vultu defensionem accipiens; quam Cremutius, relinquen-

Retinent, etc.] Videtur in animo habuisse locum e nobili Ciceronis ep. ad Luccei. 5, 12. *Varietas in scribendo, plena cuiusdam voluptatis, quae vehementer animos hominum in legendo retinere possit.* *Ern.*

Obvia rerum similitudine] In quibus rebus similitudo perpetua celeriter satietatem affert legentibus. *Ern.*

C. Cassium Romanorum ultimum] Hoc quidem Bruti ipsius elogium fuit de Cassio iam mortuo: publiceque dixit: Ἐσχατον ανδρα Ῥωμαιων τον Κασσιον. Plutarchus in Bruto p. 1005. Inde ergo magnificam eam vocem Cremutius sumpsit. Neque aliter *Romanus quispiam, Philopoemenem laudans, ultimum Graecorum dixit*: quod in eodem Plutarcho leges p. 356. At in similem sententiam de Bruto, et ad Brutum, Lucanus canit 7, 588. *O decus imperii, spes o suprema Senatus, Extremum tanti generis per saecula nomen, Lips.* Suet. Tib. 61. Brutum et Cassium ab eo *ultimos Romanorum* vocatos dicit. *Ern.*

dae vitae certus, in hunc modum exorsus est: 'Verba 'mea, P. C. arguuntur: adeo factorum innocens 'sum. Sed neque haec in Principem, aut Principis 'parentem, quos lex maiestatis amplectitur: Brutum 'et Cassium laudavisse dicor: quorum res gestas 'cum plurimi composuerint, nemo sine honore me'moravit. Titus Livius, eloquentiae ac fidei prae'clarus in primis, Cn. Pompeium tantis laudibus tu'lit, ut *Pompeianum* eum Augustus adpellaret: neque 'id amicitiae eorum offecit. Scipionem, Afranium, 'hunc ipsum Cassium, hunc Brutum, nusquam *latrones* '*et parricidas*, quae nunc vocabula imponuntur, saepe 'ut insignis viros nominat. Asinii Pollionis scrip'ta egregiam eorundem memoriam tradunt. Messalla 'Corvinus, Imperatorem suum Cassium praedicabat: 'et uterque opibusque atque honoribus perviguere. 'Marci Ciceronis libro, quo Catonem coelo aequa'vit, quid aliud Dictator Caesar, quam rescripta 'oratione, velut apud iudices, respondit? Antonii 'epistolae, Bruti conciones, falsa quidem in Augus'tum probra, sed multa cum acerbitate habent: 'carmina Bibaculi et Catulli, referta contumeliis 'Caesarum, leguntur: sed ipse D. Iulius, ipse D. 'Augustus, et tulere ista, et reliquere; haud facile 'dixerim, moderatione magis, an sapientia. namque 'spreta exolescunt: si irascare, adgnita videntur.

35 'Non adtingo Graecos, quorum non modo libertas, 'etiam libido impunita: aut, si quis advertit, dictis 'dicta ultus est. Sed maxime solutum et sine ob-

Asinii Pollionis scripta] Qui 17. libros Historiarum scripsit, auctore Suida. Citat Suetonius, et alii. *Lips.*

Rescr. oratione] Anticatone. Plut. in Caes. p. 733.

'trectatore fuit, prodere de iis, quos mors odio aut 'gratiae exemisset. num cum armatis Cassio et 'Bruto, ac Philippenses campos obtinentibus, belli 'civilis caussa, populum per conciones incendo? 'an illi quidem, septuagesimum ante annum perempti, quo modo imaginibus suis noscuntur, quas ne 'victor quidem abolevit, sic partem memoriae apud 'scriptores retinent? suum cuique decus posteritas 'rependit: nec deerunt, si damnatio ingruit, qui non 'modo Cassii et Bruti, sed etiam mei meminerint.' Egressus dein Senatu, vitam abstinentia finivit. libros per Aediles cremandos censuere Patres; sed manserunt, occultati et editi. Quo magis socordiam eorum inridere libet, qui praesenti potentia credunt exstingui posse etiam sequentis aevi memoriam. Nam contra, punitis ingeniis, gliscit auctoritas: neque aliud externi Reges, aut qui eadem saevitia usi sunt, nisi dedecus sibi, atque illis gloriam peperere. Ceterum postulandis reis tam conti- 36
nuus annus fuit, ut feriarum Latinarum diebus, Praefectum urbis, Drusum, auspicandi gratia tribunal ingressum, adierit Calpurnius Salvianus in Sex. Marium. quod a Caesare palam increpitum, caussa exsilii Salviano fuit. Obiecta publice Cyzicenis *incuria caerimoniarum D. Augusti*, additis *violentiae criminibus adversum cives Romanos*. et amisere libertatem, quam bello Mithridatis meruerant circumsessi, nec minus sua constantia, quam praesidio

Occultati, et editi] Occultati a filia, et ab eadem postea editi. Itaque nihil muto. Vertranio tamen placet, *et abditi*. Non moris Tacito, bina verba ponere eiusdem rei. Vide Senecae Consolat. ad Marciam 1. Scripserat hic Cremutius bella civilia et res Augusti; extantque fragmenta, ex quibus genus dicendi colligas, in Suasoria Senecae de morte Ciceronis. *Lips.*

Luculli, pulso Rege. At Fonteius Capito, qui Proconsul Asiam curaverat, absolvitur, comperto, ficta in eum crimina per Vibium Serenum. neque tamen id Sereno noxae fuit; quem odium publicum tutiorem faciebat, nam, ut quis districtior accusator, velut sacrosanctus erat: leves, ignobiles, poenis adfi-
37 ciebantur. Per idem tempus Hispania ulterior, missis ad Senatum legatis, oravit, *ut exemplo Asiae delubrum Tiberio matrique eius exstrueret.* qua occasione Caesar, validus alioqui spernendis honoribus, et respondendum ratus iis, quorum rumore arguebatur, *in ambitionem flexisse*, huiuscemodi orationem coepit. 'Scio, P. C. constantiam meam a 'plerisque desideratam, quod Asiae civitatibus, nuper 'idem istud petentibus, non sim adversatus. ergo et 'prioris silentii defensionem, et quid in futurum 'statuerim, simul aperiam. Cum D. Augustus 'sibi atque urbi Romae templum apud Pergamum 'sisti non prohibuisset; qui omnia facta dictaque 'eius vice legis observem, placitum iam exemplum 'promptius secutus sum, quia cultui meo veneratio 'Senatus adiungebatur. Ceterum, ut semel recepisse veniam habuerit, ita per omnes provincias 'effigie Numinum sacrari, ambitiosum, superbum: 'et vanescet Augusti honor, si promiscuis adula-
38 'tionibus vulgatur. Ego me, P. C. mortalem esse, 'et hominum officia fungi. satisque habere, si locum 'principem impleam, et vos testor, et meminisse 'posteros volo. qui satis superque memoriae meae

Nam ut quis districtior] Plane ex illo Sallustiano oraculo, sub Tyrannis Jug. 31. *Quam quisque pessume fecit tum maxime tutus est. Lips.* *Districtus* est acerbus, saevus, gravis, ut recte Freinsh. *Ern.*

'tribuent, ut maioribus meis dignum, rerum ves'trarum providum, constantem in periculis, offensio'num pro utilitate publica non pavidum, credant. 'Haec mihi in animis vestris templa, hae pulcherrimae 'effigies et mansurae. nam quae saxo struuntur, si iu'dicium posterorum in odium vertit, pro sepulchris 'spernuntur. Proinde socios, cives, et Deos ipsos 'precor, hos ut mihi ad finem usque vitae quietam 'et intelligentem humani Divinique iuris mentem 'duint; illos, ut, quandoque concessero, cum laude 'et bonis recordationibus, facta atque famam nominis 'mei prosequantur.' Perstititque posthac secretis etiam sermonibus adspernari talem sui cultum. quod alii *modestiam*, multi, *quia diffideret*, quidam, *ut degeneris animi*, interpretabantur. 'Optumos quippe 'mortalium altissima cupere. Si Herculem et Libe'rum apud Graecos, Quirinum apud nos, Deum 'numero additos. Melius Augustum, qui speraverit. 'Cetera Principibus statim adesse: unum insatiabili'ter parandum, prosperam sui memoriam. nam contemptu famae, contemni virtutes.' At Seianus nimia 39
fortuna socors, et muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Livia, componit ad Caesarem codicillos. moris quippe tum erat, quam-

Pro sepulchris spernuntur] i. e. non secus ac sepulcra. Commode Hiller. Rac. 30. notat, non hic agi de sepulcris universe; verum de tumulis eorum, qui in odium posterorum inciderint.

Nimia fortuna socors] h. l. intelligam vecors, demens.

Flag. Livia] Cf. supra c. 3.

Moris quippe tum erat] Probus sapiensque mos, et quem ego sanc laudem. Repertorem eius C Caesarem fuisse, moneatur a me iuventus. Ita enim Plutarchum accipio in Caesare p. 716. Λεγεται δε και το δια γραμματων τοις φιλοις ὁμιλειν, Καισαρα πρωτον μηχανησασθαι την κατα προσωπον εντευξιν ὑπερ των επειγοντων, του καιρου, δια τε πληθος ασχολιων, και της πολεως το

quam praesentem, scripto adire. eius talis forma fuit: 'Benevolentia patris Augusti, et mox plurimis Tiberii iudiciis ita insuevisse, ut spes votaque sua 'non prius ad Deos, quam ad Principum aures conferret. Neque fulgorem honorum unquam precatum: excubias ac labores, ut unum e militibus, pro 'incolumitate Imperatoris malle.' Attamen, quod 'pulcherrimum, adeptum, ut coniunctione Caesaris 'dignus crederetur. hinc initium spei. Et, quoniam 'audiverit, Augustum, in conlocanda filia, nonnihil 'etiam de Equitibus Romanis consultavisse: ita, si 'maritus Liviae quaereretur, haberet in animo amicum, sola necessitudinis gloria usurum. non enim 'exuere imposita munia: satis aestimare, firmari 'domum adversum iniquas Agrippinae offensiones; 'idque liberorum caussa. nam sibi multum superque
40 'vitae fore, quod tali cum Principe explevisset.' Ad ea Tiberius, laudata pietate Seiani, suisque in eum beneficiis modice percursis, cum tempus, tamquam ad integram consultationem, petivisset, adiunxit: 'Ceteris mortalibus in eo stare consilia, quia sibi 'conducere putent: Principum diversam esse sortem; quibus praecipua rerum ad famam dirigenda. 'ideo se non illuc decurrere, quod promptum re-

μεγέθος, μὴ παρόντος. Quod referri non nisi ad amicos praesentes posse, clarum est. Tenuit coluitque eumdem morem Augustus, qui *sermones cum singulis, atque etiam cum Livia sua, graviores, non nisi in scriptis et e libello habebat; ne plus minusve loqueretur.* Suet. 84. *Lips*

Ceteris mortalibus] Vix abest, quin ad Sallustium respexerit, quem non legit solum sedulo, sed sublegit. Nam apud eum Caesar pari sententia disserit in Cat. 51. *Aliis alia licentia est, P. C. qui demissi in obscuro vitam agunt, si quid iracundia deliquere, pauci sciunt: fama atque fortuna eorum pares sunt. Qui magno imperio praediti, in excelso aetatem agunt, eorum facta cuncti mortales novere. Ita in maxima fortuna minima licentia est. Lips.*

'scripta: posse ipsam Liviam statuere, nubendum 'post Drusum, an in Penatibus iisdem tolerandum 'haberet: esse illi matrem et aviam, propiora con- 'silia. simplicius acturum. de inimicitiis primum 'Agrippinae; quas longe acrius arsuras, si matrimo- 'nium Liviae velut in partes domum Caesarum dis- 'traxisset. sic quoque erumpere aemulationem femi- 'narum, eaque discordia nepotes suos convelli: quid, 'si intendatur certamen tali coniugio? Falleris enim, 'Seiane, si te mansurum in eodem ordine putas, et 'Liviam, quae C. Caesari, mox Druso, nupta fuerit, 'ea mente acturam, ut cum Equite Romano senescat. 'Ego ut sinam, credisne passuros, qui fratrem eius, 'qui patrem, maioresque nostros, in summis imperiis 'videre? Vis tu quidem istum intra locum sistere: 'sed illi magistratus et primores, qui, te invito, per- 'rumpunt, omnibusque de rebus consulunt, excessisse 'iam pridem Equestre fastigium, longeque antisse 'patris mei amicitias, non occulti ferunt, perque 'invidiam tui, me quoque incusant. At enim Au- 'gustus filiam suam Equiti Romano tradere medita- 'tus est. Mirum hercule, si, cum in omnis curas 'distraheretur, inmensumque attolli provideret, quem 'coniunctione tali super alios extulisset, C. Procu- 'leium, et quosdam in sermonibus habuit. insigni 'tranquillitate vitae, nullis Reipubl. negotiis per- 'mixtos. Sed, si dubitatione Augusti movemur, 'quanto validius est, quod M. Agrippae, mox mihi 'conlocavit? Atque ego haec, pro amicitia, non 'occultavi: ceterum neque tuis, neque Liviae des- 'tinatis adversabor. Ipse quid intra animum volu- 'taverim, quibus adhuc necessitudinibus immiscere

'te mihi parem, omittam ad praesens referre: id tantum aperiam, nihil esse tam excelsum, quod non 'virtutes istae tuusque in me animus mereantur; 'datoque tempore, vel in Senatu, vel in concione
41 'non reticebo.' Rursum Seianus, non iam de matrimonio, sed altius metuens, *tacita suspicionum, vulgi rumorem, ingruentem invidiam* deprecatur. Ac ne adsiduos in domum coetus arcendo, infringeret potentiam, aut receptando, facultatem criminantibus praeberet; huc flexit, ut Tiberium ad vitam procul Roma, amoenis locis degendam, inpelleret. Multa quippe providebat: sua in manu aditus, litterarumque magna ex parte se arbitrum fore, cum per milites commearent: mox Caesarem, vergente iam senecta, secretoque loci mollitum, munia imperii facilius tramissurum: et minui sibi invidiam, adempta salutantum turba; sublatisque inanibus, vera potentia augere. Igitur paullatim negotia urbis, populi adcursus, multitudinem adfluentium increpat, extollens laudibus *quietem et solitudinem: quis abesse taedia et*
42 *offensiones, ac praecipua rerum maxime agitari.* Ac forte habita per illos dies de Votieno Montano, celebris ingenii viro, cognitio, cunctantem iam Tiberium perpulit, ut vitandos crederet Patrum coetus vocesque, quae plerumque verae et graves coram ingerebantur. nam, postulato Votieno, *ob contumelias in Caesarem dictas*, testis Aemilius, e militaribus viris, dum studio probandi cuncta refert, et, quamquam inter obstrepentes, magna adseveratione nititur, audivit Tiberius probra, quis per occultum

Per milites commearent] Observa litteras per milites solere transmitti, et quidem per eos, qui speculatores dicti.

lacerabatur, adeoque perculsus est; ut *se vel statim, vel in cognitione purgaturum,* clamitaret; precibusque proximorum, adulatione omnium, aegre componeret animum. Et Votienus quidem maiestatis poenis adfectus est: Caesar obiectam sibi adversus reos inclementiam eo pervicacius amplexus, Aquiliam, adulterii delatam, cum Vario Ligure, quamquam Lentulus Gaetulicus, Consul designatus, lege Iulia damnasset, exsilio punivit: Apidiumque Merulam, *quod in acta D. Augusti non iuraverat,* albo Senatorio erasit.

Auditae dehinc Lacedaemoniorum et Messeniorum 43
legationes, de iure templi Dianae Limnatidis, quod 'suis a maioribus, suaque in terra dicatum,' Lacedaemonii firmabant annalium memoria vatumque carminibus: 'sed Macedonis Philippi, cum quo bellassent, 'armis ademptum, ac post C. Caesaris et M. Antonii 'sententia redditum.' Contra Messenii, 'veterem 'inter Herculis posteros divisionem Peloponnesi' protulere, 'suoque Regi Dentheliatem agrum, in quo id 'delubrum, cessisse: monimentaque eius rei sculpta 'saxis, et aere prisco manere. quod si vatum, annalium 'ad testimonia vocentur, plures sibi ac locupletiores 'esse. neque Philippum potentia, sed ex vero sta'tuisse. idem Regis Antigoni, idem Imperatoris 'Mummii iudicium. sic Milesios, permisso publice

Albo Senatorio] Album τὸ λεύκωμα, id est, tabulae albatae, in quibus nomina aliudve quid inscriptum. Sic legis album Praetoris, album Decurionum, album iudicum: et in Tertull. adv. Marc. 5, 1. album Apostolorum. Senatorum autem album primus instituit Augustus a. u. 746. cum recenso Senatu mulctas infrequentibus imposuisset, et simul definisset numerum, intra quem SC. non fieret. Eas ad res visum necessarium album: quod renovatum quotannis, et in Curia propositum. Dio 55, 3.

'arbitrio, postremo Atidium Geminum, Praetorem 'Achaiae, decrevisse.' Ita secundum Messenios datum. Et Segestani 'aedem Veneris, montem 'apud Erycum, vetustate dilapsam, restaurari' postulavere; nota memorantes de origine eius, et laeta Tiberio. suscepit curam libens, ut consanguineus. Tunc tractatae Massiliensium preces, probatumque P. Rutilii exemplum. namque eum, legibus pulsum, civem sibi Smyrnaei addiderant. quo iure Vulcatius Moschus, exul, in Massilienses receptus,
44 bona sua Reip. eorum, ut patriae, reliquerat. Obiere eo anno viri nobiles Cn. Lentulus, et L. Domitius. Lentulo, super Consulatum et triumphalia de Gaetulis, gloriae fuerat bene tolerata paupertas, dein magnae opes innocenter paratae, et modeste habitae. Domitium decoravit pater, civili bello maris potens, donec Antonii partibus, mox Caesaris misceretur. Avus Pharsalica acie, pro optimatibus ceciderat: ipse delectus, cui minor Antonia, Octavia genita, in matrimonium daretur. Post exercitu flumen Albim transscendit, longius penetrata Germania, quam quisquam priorum. easque ob res insignia triumphi adeptus est. Obiit et L. Antonius, multa claritudine generis, sed improspera. nam patre eius, Iulo Antonio, ob adulterium Iuliae morte punito, hunc, admodum adolescentulum, sororis nepotem, seposuit Augustus in civitatem Massiliensem, ubi specie studiorum nomen exsilii tegeretur. habitus tamen supremis honor; ossaque tumulo Octaviorum inlata per decretum Senatus.

Sororis nepotem] Natus enim ex Iulo Antonio et Marcella Octaviae F. Consule Augusti nostrum stemma. *Lips.*

Iisdem Consulibus, facinus atrox in citeriore Hispania admissum a quodam agresti nationis Termestinae. is Praetorem provinciae, L. Pisonem, pace incuriosum, ex improviso in itinere adortus, uno vulnere in mortem adfecit: ac pernicitate equi profugus, postquam saltuosos locos adtigerat, dimisso equo, per derupta et avia sequentis frustratus est, neque diu fefellit. nam, prehenso ductoque per proximos pagos equo, cuius foret cognitum: et repertus, cum tormentis edere conscios adigeretur, voce magna, sermone patrio, 'frustra se interrogari' clamitavit: 'adsisterent socii ac spectarent. nullam 'vim tantam doloris fore, ut veritatem eliceret.' idemque cum postero ad quaesitionem retraheretur eo nisu proripuit se custodibus, saxoque caput adflixit, ut statim exanimaretur. Sed Piso Termestinorum dolo caesus habetur: qui pecunias, e publico interceptas, acrius, quam ut tolerarent barbari, cogebat. 45

46 Lentulo Gaetulico, C. Calvisio coss. decreta triumphi insignia Poppaeo Sabino, contusis Thracum gentibus, qui montium editis inculti, atque eo ferocius agitabant. Caussa motus, super hominum ingenium, quod pati delectus et validissimum quemque militiae nostrae dare adspernabantur; ne Regibus quidem parere, nisi ex libidine, soliti, aut, si mitterent auxilia, suos ductores praeficere, nec nisi adversum accolas belligerare. Ac tum rumor incesserat, fore ut disiecti, aliisque nationibus permixti, diversas in terras traherentur. Sed, antequam arma inciperent, misere legatos, 'amicitiam, obsequiumque' memoraturos; 'et mansura 'haec, si nullo novo onere tentarentur: sin, ut vic-

'tis, servitium indiceretur, esse sibi ferrum et iu-
'ventutem, et promptum libertati, aut ad mortem,
'animum.' Simul castella, rupibus indita, conla-
tosque illuc parentes et coniuges ostentabant, 'bel-
'lumque impeditum, arduum, cruentum,' minitaban-
47 tur. At Sabinus, donec exercitus in unum condu-
ceret, datis mitibus responsis, dum Pomponius La-
beo e Moesia cum legione, Rex Rhoemetalces cum
auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, ve-
niret; addita praesenti copia, ad hostem pergit,
compositum iam per angustias saltuum. Quidam
audentius apertis in collibus visebantur: quos Dux
Romanus, acie suggressus, haud aegre pepulit, san-
guine barbarorum modico, ob propinqua suffugia.
Mox castris in loco communitis valida manu mon-
tem occupat, angustum et aequali dorso continuum
usque ad proximum castellum, quod magna vis ar-
mata, aut incondita tuebatur; simul in ferocissi-
mos, qui ante vallum more gentis, cum carminibus
et tripudiis persultabant, mittit delectos sagittario-
rum. Ii dum eminus grassabantur, crebra et inulta
vulnera fecere; propius incedentes eruptione subita
turbati sunt, receptique subsidio Sugambrae cohor-
tis, quam Romanus promptam ad pericula, nec mi-
nus cantuum et armorum tumultu trucem, haud
48 procul instruxerat. Translata dehinc castra hos-
tem propter, relictis apud priora munimenta Thra-
cibus, quos nobis adfuisse memoravi. iisque permis-
sum 'vastare, urere, trahere praedas, dum populatio

* *Armorum tumultus*] Est sonus, crepitus, e concussis telo scutis, de quo multa veterum sunt loca. *tumultum* hoc sensu etiam dixit Horatius. *Ern.*

'lucem intra sisteretur, noctemque in castris tutam 'et vigilem capesserent.' id primo servatum: mox versi in luxum, et raptis opulenti, omittere stationes, lascivia epularum aut somno et vino procumbere. Igitur hostes incuria eorum comperta, duo agmina parant, quorum altero populatores invaderentur, alii castra Romana adpugnarent, non spe capiendi, sed ut clamore, telis, suo quisque periculo intentus, sonorem alterius proelii non acciperet. tenebrae insuper delectae augendam ad formidinem. Sed qui vallum legionum tentabant, facile pelluntur: Thraecum auxilia repentino incursu territa, cum pars munitionibus adiacerent, plures extra palarentur, tanto infensius caesi, quanto 'perfugae et proditores, 'ferre arma ad suum patriaeque servitium,' incusabantur. Postera die Sabinus exercitum aequo loco 49
ostendit, si barbari, successu noctis alacres, proelium auderent. et postquam castello aut coniunctis tumulis non degrediebantur, obsidium coepit per praesidia, quae opportune iam muniebat: dein fossam loricamque contexens, quattuor millia passuum ambitu amplexus est: tum paullatim, ut aquam pabulumque eriperet, contrahere claustra artiusque circumdare; et struebatur agger, unde saxa, hastae, ignes propinquum iam in hostem iacerentur. Sed nihil aeque, quam sitis, fatigabat, cum ingens multitudo bellatorum, imbellium, uno reliquo fonte uterentur. Simul equi, armenta, ut mos barbaris, iuxta clausa, egestate pabuli exanimari: adiacere corpo-

Loricamque contexens] Id est, exiguum vallum, et sepem e cratibus, aut sepis instar: ideoque hic, *contexens*. Vide Poliorcetica nostra 2. Dial. 2. *Lips.*

ra hominum, quos vulnera, quos sitis peremerat: pollui cuncta sanie, odore, contactu. Rebusque turbatis malum extremum discordia accessit; his deditionem, aliis mortem, et mutuos inter se ictus parantibus. et erant, qui *non inultum exitium, sed eruptionem* suaderent, neque ignobiles, quamvis diversi

50 sententiis. Verum e Ducibus Dinis, provectus senecta, et longo usu vim atque clementiam Romanam edoctus, *ponenda arma, unum adflictis id remedium* disserebat. Primusque se cum coniuge et liberis victori permisit: secuti aetate aut sexu imbecilli, et quibus maior vitae quam gloriae cupido. At iuventus Tarsam inter et Turesim distrahebatur. utrique destinatum, cum libertate occidere: sed Tarsa *properum finem, abrumpendas pariter spes ac metus*, clamitans, dedit exemplum, demisso in pectus ferro: nec defuere, qui eodem modo oppeterent. Turesis sua cum manu noctem opperitur, haud nescio Duce nostro. Igitur firmatae stationes densioribus globis. et ingruebat nox, nimbo atrox, hostisque clamore turbido, modo per vastum silentium, incertos obsessores effecerat: cum Sabinus circumire, hortari, *ne ad ambigua sonitus, aut simulationem quietis, casum insidiantibus aperirent, sed sua quisque munia servarent immoti, telisque non in falsum iactis.*

51 Interea barbari catervis decurrentes, nunc in vallum manualia saxa, praeustas sudes, decisa robora iacere: nunc virgultis et cratibus et corporibus exanimis complere fossas: quidam, pontes et scalas ante fabricatas inferre propugnaculis, eaque prensare, detrahere, et adversus resistentis comminus niti: miles contra deturbare telis, pellere umbonibus, muralia pila, con-

gestas lapidum moles provolvere. His partae victoriae spes, et, si cedant, insignitius flagitium: illis extrema iam salus, et adsistentes plerisque matres et coniuges, earumque lamenta addunt animos. nox aliis in audaciam, aliis ad formidinem opportuna: incerti ictus, vulnera improvisa: suorum atque hostium ignoratio: et montis anfractu repercussae, velut a tergo, voces, adeo cuncta miscuerant, ut quaedam munimenta Romani, quasi perrupta, omiserint. neque tamen pervasere hostes, nisi admodum pauci: ceteros, deleto promptissimo quoque aut saucio, adpetente iam luce, trusere in summa castelli. ubi tandem coacta deditio, et proxima sponte incolarum recepta. reliquis, quo minus vi aut obsidio subigerentur, praematura montis Haemi et saeva hiems subvenit.

At Romae, commota Principis domo, ut series 52
futuri in Agrippinam exitii inciperet, Claudia Pulchra, sobrina eius, postulatur, accusante Domitio Afro. Is recens Praetura, modicus dignationis, et quoquo facinore properus clarescere, *crimen impudicitiae, adulterum Furnium, veneficia in Principem et devotiones* obiectabat. Agrippina semper atrox, tum et periculo propinquae accensa, pergit ad Tiberium, ac forte sacrificantem patri reperit. quo initio invidiae, 'Non eiusdem,' ait, 'mactare D. Augusto victimas, et posteros eius insectari. non in effigies mutas 'Divinum spiritum transfusum; sed imaginem veram, 'coelesti sanguine ortam, intelligere discrimen, suscipere sordes. frustra Pulchram praescribi, cui sola

Atrox] i. e. ferox, impotens animi, iras occultare nescia, animosa. V. infra 60. Talis et *atrox Catonis animus* ap. Horat. 2, 1, 24. *Ern.*

'exitii caussa sit, quod Agrippinam stulte prorsus ad 'cultum delegerit, oblita Sosiae, ob eadem adflictae.' Audita haec raram occulti pectoris vocem elicuere; correptamque Graeco versu admonuit: *non ideo laedi, quia non regnaret.* Pulchra et Furnius damnantur. Afer primoribus oratorum additus, divulgato ingenio, et secuta adseveratione Caesaris, qua *suo iure disertum* eum adpellavit. mox capessendis accusationibus, aut reos tutando, prosperiore eloquentiae quam morum forma fuit: nisi quod aetas extrema multum etiam eloquentiae dempsit, dum fessa mente

53 retinet silentii impatientiam. At Agrippina, pervicax irae, et morbo corporis implicata, cum viseret eam Caesar, profusis diu ac per silentium lacrimis, mox invidiam et preces orditur: 'subveniret solitudini, daret maritum: habilem adhuc iuventam sibi; 'neque aliud probis, quam ex matrimonio, sola-'tium: esse in civitate qui Germanici coniugem 'ac liberos eius recipere dignarentur.' Sed Caesar, non ignarus, quantum ex Republ. peteretur; ne tamen offensionis aut metus manifestus foret, sine responso, quamquam instantem, reliquit. Id ego, a scriptoribus annalium non traditum, repperi in commentariis Agrippinae filiae, quae Neronis Principis mater, vitam suam et casus suorum posteris memora-

54 vit. Ceterum Seianus maerentem et improvidam altius perculit, inmissis, qui, per speciem amicitiae, monerent, *paratum ei venenum, vitandas soceri epulas.* Atque illa, simulationum nescia, cum propter discumberet, non vultu aut sermone flecti, nullos adtingere cibos: donec advertit Tiberius, forte, an quia audiverat. idque quo acrius experiretur, poma, ut erant

adposita, laudans; nurui sua manu tradidit. aucta ex eo suspicio Agrippinae, et intacta ore, servis tramisit. nec tamen Tiberii vox coram secuta, sed obversus ad matrem, 'non mirum,' ait, 'si quid severius in 'eam statuisset, a qua veneficii insimularetur.' Inde rumor, 'parari exitium: neque id Imperatorem palam 'audere, secretum ad perpetrandum quaeri.' Sed 55 Caesar, quo famam averteret, adesse frequens Senatui, legatosque Asiae, ambigentes, 'quanam in civi'tate templum statueretur,' pluris per dies audivit. Vndecim urbes certabant, pari ambitione, viribus diversae. neque multum distantia inter se memorabant, 'de vetustate generis, studio in Populum Romanum, 'per bella Persi et Aristonici aliorumque Regum.' Verum Hypaepeni, Trallianique, Laodicenis ac Magnetibus simul, tramissi, ut parum validi. Ne Ilienses quidem, 'cum parentem urbis Romae Tro'iam' referrent, nisi antiquitatis gloria, pollebant. paullum addubitatum, quod Halicarnassii, 'mille et 'ducentos per annos, nullo motu terra mutavisse sedes 'suas, vivoque in saxo fundamenta templi adseve'raverant.' Pergamenos (eo ipso nitebantur) aede, Augusto ibi sita, satis adeptos creditum. Ephesii Milesiique, hi Apollinis, illi Dianae caerimonia occupavisse civitates visi. Ita Sardianos inter Smyrnaeosque deliberatum. Sardiani decretum Etruriae recitavere, ut consanguinei. nam 'Tyrrhenum Lydum'que, Atye Rege genitos, ob multitudinem divisisse 'gentem: Lydum patriis in terris resedisse; Tyrrhe'no datum, novas ut conderet sedes: et Ducum e 'nominibus indita vocabula, illis per Asiam, his in 'Italia: auctamque adhuc Lydorum opulentiam,

'missis in Graeciam populis, cui mox a Pelope nomen.' simul 'litteras Imperatorum, et icta nobiscum foedera bello Macedonum, ubertatemque fluminum suorum, temperiem coeli ac dites circum terras'
56 memorabant. At Smyrnaei, repetita vetustate, 'seu Tantalus, Iove ortus, illos sive, Theseus, Divina et ipse stirpe, sive una Amazonum condidisset;' transscendere ad ea, quis maxime fidebant in Populum Romanum officiis, missa navali copia, non modo externa ad bella, sed quae in Italia tolerabantur: 'seque primos templum Vrbis Romae statuisse M. Porcio Consule, magnis quidem iam Populi Romani rebus, nondum tamen ad summum elatis, stante adhuc Punica urbe, et validis per Asiam Regibus.' simul 'L. Sullam testem' adferebant, 'gravissimo in discrimine exercitus, ob asperitatem hiemis, et penuriam vestis, cum id Smyrnam in concionem nuntiatum foret, omnes, qui adstabant, detraxisse corpori tegmina, nostrisque legionibus misisse.' Ita rogati sententiam Patres, Smyrnaeos praetulere. Censuitque Vibius Marsus, 'ut M. Lepido, cui ea provincia obvenerat, super numerum legaretur, qui templi curam susciperet.' et quia Lepidus ipse deligere, per modestiam, abnuebat, Valerius Naso, e Praeto-
57 riis, sorte missus est. Inter quae, diu meditato prolatoque saepius consilio, tandem Caesar in Campaniam, specie dedicandi templa, apud Capuam Iovi, apud Nolam Augusto, sed certus procul urbe degere. Caussam abscessus quamquam, secutus plurimos auctorum, ad Seiani artes retuli: quia tamen, caede eius patrata, sex postea annos pari secreto coniunxit, plerumque permoveor, num ad

ipsum referri verius sit, saevitiam ac libidinem, cum factis promeret, locis occultantem. Erant, qui crederent, in senectute corporis quoque habitum pudori fuisse. quippe illi praegracilis et incurva proceritas, nudus capillo vertex, ulcerosa facies ac plerumque medicaminibus interstincta. et Rhodi secreto vitare coetus, recondere voluptates insuerat. Traditur etiam, matris impotentia extrusum, quam dominationis sociam adspernabatur, neque depellere poterat, cum dominationem ipsam donum eius accepisset. Nam dubitaverat Augustus, Germanicum, sororis nepotem, et cunctis laudatum, rei Romanae imponere: sed, precibus uxoris evictus, Tiberio Germanicum, sibi Tiberium adscivit. idque Augusta exprobrabat, reposcebat. Pro- 58
fectio arto comitatu fuit: unus Senator, Consulatu functus, Cocceius Nerva, cui legum peritia: Eques Romanus, praeter Seianum, ex inlustribus, Curtius Atticus: ceteri liberalibus studiis praediti, ferme Graeci, quorum sermonibus levaretur. Ferebant periti coelestium, 'iis motibus siderum excessisse Roma Tiberium, ut reditus illi negaretur,' unde exitii caussa multis fuit, properum finem vitae coniectantibus vulgantibusque. neque enim tam incredibilem casum providebant, ut undecim per annos libens patria careret. Mox patuit breve confinium artis et falsi; veraque quam obscuris tegerentur. nam *in urbem non regressurum*, haud forte dictum: ceterorum nescii egere, cum propinquo rure aut litore, et saepe moenia urbis adsidens, extremam senectam compleverit. Ac 59
forte illis diebus oblatum Caesari anceps periculum, auxit vana rumoris; praebuitque ipsi materiem,

cur amicitiae constantiaeque Seiani magis fideret. Vescebantur in villa, cui vocabulum *Speluncae*, mare Amuclanum inter Fundanosque montes, nativo in specu. eius os, lapsis repente saxis, obruit quosdam ministros: hinc, metus in omnes et fuga eorum, qui convivium celebrabant. Seianus genu vultuque et manibus super Caesarem suspensus, opposuit sese incidentibus: atque habitu tali repertus est a militibus, qui subsidio venerant. Maior ex eo: et, quamquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur. Adsimulabatque indicis partes adversus Germanici stripem, subditis, qui accusatorum nomina sustinerent, maximeque insectarentur Neronem, proximum successioni, et, quamquam modesta iuventa, plerumque tamen, quid in praesentiarum conduceret, oblitum, dum a libertis et clientibus, apiscendae potentiae properis, exstimulatur, 'ut erectum et 'fidentem animi ostenderet: velle id Populum Roma'num, cupere exercitus; neque ausurum contra Seia'num, qui nunc patientiam senis et segnitiam iuvenis
60 'iuxta insultet.' Haec atque talia audienti nihil quidem pravae cogitationis: sed interdum voces procedebant contumaces et inconsultae; quas adpositi custodes exceptas auctasque cum deferrent, neque Neroni defendere daretur, diversae insuper solicitudinum formae oriebantur. nam alius occursum eius vitare: quidam, salutatione reddita, statim averti: plerique inceptum sermonem abrumpere: insistentibus contra inridentibusque, qui Seiano fautores aderant. Enimvero Tiberius torvus, aut falsum renidens vultu: seu

Maior ex eo] i. e. potentior. Sic Latini *crescere* dicunt et Cicero Cluent. 28. etc.

loqueretur, seu taceret iuvenis, crimen ex silentio, ex voce. ne nox quidem secura; cum uxor vigilias, somnos, suspiria matri Liviae, atque illa Seiano, patefaceret: qui fratrem quoque Neronis, Drusum, traxit in partes, spe obiecta principis loci, si priorem aetate, et iam labefactum demovisset. Atrox Drusi ingenium, super cupidinem potentiae et solita fratribus odia, accendebatur invidia, quod mater Agrippina promptior Neroni erat. neque tamen Seianus ita Drusum fovebat, ut non in eum quoque semina futuri exitii meditaretur; gnarus, praeferocem et insidiis magis opportunum. Fine anni excessere insig- 61
nes viri, Asinius Agrippa, claris maioribus quam vetustis, vitaque non degener; et Q. Haterius, familia senatoria, eloquentiae, quoad vixit, celebratae: monimenta ingenii eius haud perinde retinentur. Scilicet impetu magis, quam cura vigebat: utque aliorum meditatio et labor in posterum valescit, sic Haterii canorum illud et profluens cum ipso simul exstinctum est.

M. Licinio, L. Calpurnio coss. ingentium bello- 62
rum cladem aequavit malum improvisum. eius initium simul et finis extitit. Nam coepto apud Fidenam amphitheatro, Atilius quidam, libertini generis, quo spectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamenta per solidum subdidit, neque firmis nexibus ligneam] compagem superstruxit: ut qui non abundantia pecuniae, nec municipali ambitione, sed in sordida mercede id negotium quaesivisset. Adfluxere avidi talium, imperitante Tiberio procul voluptatibus

Vigebat] Placebat, probabatur, florebat. Vid. ad Sueton. Ner. c. 20. *Ern*.

habiti, virile ac muliebre secus, omnis aetas, ob propinquitatem loci effusius: unde gravior pestis fuit, conferta mole, dein convulsa, dum ruit intus, aut in exteriora effunditur: immensamque vim mortalium, spectaculo intentos, aut qui circum adstabant, praeceps trahit atque operit. Et illi quidem, quos principium stragis in mortem adflixerat, ut tali sorte, cruciatum effugere. Miserandi magis, quos, abrupta parte corporis, nondum vita deseruerat: qui per diem visu, per noctem ululatibus et gemitu, coniuges aut liberos noscebant. Iam ceteri fama exciti, hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentari. etiam quorum, diversa de caussa, amici aut necessarii aberant, pavere tamen: neque dum comperto, quos illa vis perculisset, latior ex incerto metus.

63 Vt coepere dimoveri obruta; concursus ad exanimos, complectentium, osculantium: et saepe certamen, si confusior facies, et par forma, aut aetas, errorem adgnoscentibus fecerat. Quinquaginta hominum millia eo casu debilitata vel obtrita sunt: cautumque in posterum Senatusconsulto, 'ne quis gladiatorium 'munus ederet, cui minor quadringentorum millium 'res; neve amphitheatrum imponeretur, nisi solo 'firmitatis spectatae.' Atilius in exsilium actus est. Ceterum, sub recentem cladem, patuere procerum domus, fomenta et medici passim praebiti: fuitque urbs per illos dies, quamquam maesta facie, veterum institutsi similis, qui, magna post proelia, saucios

64 largitione et cura sustentabant. Nondum ea clades

Quinquaginta hominum millia] Nihil mutemus. Suetonius et Orosius 7, 4. *supra* viginti hominum millia periisse eo casu aiunt; noster quinquaginta, sed latius sumens, debilitatos, non solum obtritos. *Lips.*

exoleverat, cum ignis violentia urbem ultra solitum adfecit, deusto monte Caelio: 'feralemque annum' ferebant, 'et ominbus adversis susceptum Principi 'consilium absentiae,' qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes; ni Caesar obviam isset, tribuendo pecunias ex modo detrimenti. Actaeque ei grates apud Senatum ab inlustribus, famaque apud populum, quia sine ambitione, aut proximorum precibus, ignotos etiam et ultro accitos munificentia iuverat. Adduntur sententiae, ut mons Caelius in posterum *Augustus* adpellaretur: quando, cunctis circum flagrantibus, sola Tiberii effigies, sita in domo Iunii Senatoris, inviolata mansisset. 'Evenisse id olim Claudiae Quinctae, eiusque statuam, vim ignium bis elapsam, maiores apud aedem Matris Deum consecravisse. sanctos acceptosque Numinibus Claudios: et 'augendam caerimoniam loco, in quo tantum in Principem honorem Dii ostenderint.' Haud fuerit ab- 65
surdum tradere, montem eum antiquitus *Querquetulanum* cognomento fuisse, quod talis silvae frequens fecundusque erat: mox *Caelium* adpellitatum a Caele Vibenna, qui dux gentis Etruscae, cum auxilium adpellatum ductavisset, sedem eam acceperat a Tarquinio Prisco; seu quis alius Regum dedit. nam scriptores in eo dissentiunt. cetera non ambigua sunt; magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitasse, unde *Tuscum vicum*, e vocabulo advenarum, dictum. Sed, ut studia procerum et largitio 66
Principis adversum casus solatium tulerant, ita accusatorum maior in dies et infestior vis sine levamento grassabatur: corripueratque Varum Quinctilium, divitem et Caesari propinquum, Domitius Afer, Clau-

diae Pulchrae, matris eius, condemnator: nullo mirante, quod diu egens, et parto nuper praemio male usus, plura ad flagitia adcingeretur. Publium Dolabellam socium delationis extitisse, miraculo erat, quia claris maioribus, et Varo connexus, suam ipse nobilitatem, suum sanguinem perditum ibat. Restitit tamen Senatus, et *opperiendum Imperatorem* censuit: quod unum urgentium malorum suffugium in tempus

67 erat. At Caesar, dedicatis per Campaniam templis, quamquam edicto monuisset, *ne quis quietem eius irrumperet*, concursusque oppidanorum, disposito milite, prohiberentur: perosus tamen municipia et colonias, omniaque in continenti sita, Capreas se in insulam abdidit, trium millium freto ab extremis Surrentini promontorii diiunctam. Solitudinem eius placuisse maxime crediderim, quoniam importuosum circa mare, et vix modicis navigiis pauca subsidia: neque adpulerit quisquam, nisi gnaro custode. caeli temperies hieme mitis, obiectu montis, quo saeva ventorum arcentur: aestas in Favonium obversa, et aperto circum pelago peramoena: prospectabatque pulcherrimum sinum, antequam Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret. Graecos ea tenuisse, Capreasque Teleboïs habitatas, fama tradit. Sed tum Tiberius duodecim villarum nominibus et molibus insederat; quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultos in luxus et malum otium resolutus. Manebat quippe suspicionum et credendi temeritas, quam Seianus, augere etiam in urbe suetus, acrius turbabat, non iam occultis adversum Agrip-

Faciem loci verteret] Haec clades contigit anno M. C. 832. J. C. 79. Eam Plinius Junior describit in epistolis, quas ad Tacitum scripsit de Plinii avunculi sui exitu. Plin. VI. Ep. 16. et 20.

pinam et Neronem insidiis. quis additus miles, nuntios, introitus, aperta, secreta, velut in annales referebat; ultroque struebantur, qui monerent perfugere ad Germaniae exercitus, vel celeberrimo fori effigiem D. Augusti amplecti, populumque ac Senatum auxilio vocare. Eaque spreta ab illis, velut pararent, obiiciebantur.

Iunio Silano, et Silio Nerva coss. foedum anni 68
principium incessit, tracto in carcerem inlustri Equite Romano, Titio Sabino, ob amicitiam Germanici; neque enim omiserat, coniugem liberosque eius percolere, sectator domi, comes in publico, post tot clientes, unus; eoque apud bonos laudatus, et gravis iniquis. Hunc Latinius Latiaris, Porcius Cato, Petitius Rufus, M. Opsius, Praetura functi, adgrediuntur, cupidine Consulatus: ad quem non nisi per Seianum aditus; neque Seiani voluntas nisi scelere quaerebatur. Compositum inter ipsos, ut Latiaris, qui modico usu Sabinum contingebat, strueret dolum, ceteri testes adessent: deinde accusationem inciperent. Igitur Latiaris iacere fortuitos primum sermones: mox laudare constantiam, *quod non ut ceteri florentis domus amicus adflictam deseruisset*: simul honora de Germanico, Agrippinam miserans, disserebat. Et postquam Sabinus, ut sunt molles in calamitate mortalium animi, effudit lacrimas, iunxit questus; audentius iam onerat Seianum, saevitiam, superbiam, spes eius. ne in Tiberium quidem convicio abstinet. Iique sermones, tamquam vetita miscuissent, speciem arctae amicitiae facere. At iam ultro Sabinus quaerere

Quaerebatur] Eleganter, pro *parabatur*, *parari poterat*. Virgil. Aen. 4, 647. *non hos quaesitum munus in usus*, i. e. repertum, paratum.

Latiarem, ventitare domum, dolores suos, quasi ad
69 fidissimum, deferre. Consultant, quos memoravi,
quonam modo ea plurium auditu acciperentur. nam
loco in quem coibatur, servanda solitudinis facies:
et, si pone fores adsisterent, metus visus, sonitus aut
forte ortae suspiciones erant. Tectum inter et
laquearia tres Senatores, haud minus turpi latebra,
quam detestanda fraude sese abstrudunt; foramini-
bus et rimis aurem admovent. Interea Latiaris
repertum in publico Sabinum, velut recens cognita
narraturus, domum et in cubiculum trahit; praete-
ritaque et instantia, quorum adfatim copia, ac no-
vos terrores cumulat. Eadem ille et diutius, quan-
to maesta, ubi semel prorupere, difficilius reticen-
tur. properata inde accusatio, missisque ad Caesa-
rem litteris, ordinem fraudis, suumque ipsi dede-
cus narravere. Non alias magis anxia et pavens
civitas, tegens adversum proximos: congressus, col-
loquia, notae ignotaeque aures vitari: etiam muta
atque inanima, tectum et parietes circumspectaban-
70 tur. Sed Caesar, solemnia incipientis anni, Kal.
Ianuariis, epistola precatus, vertit in Sabinum, *cor-
ruptos quosdam libertorum et petitum se*, arguens, ul-
tionemque haud obscure poscebat. nec mora, quin
decerneretur: et trahebatur damnatus, quantum,
obducta veste et adstrictis faucibus, niti poterat,
clamitans, *sic inchoari annum, has Seiano victimas
cadere*. quo intendisset oculos, quo verba accide-
rent, fuga, vastitas: deseri itinera, fora: et quidam
regrediebantur, ostentabantque se rursum, id *ipsum*
paventes, quod timuissent. ' Quem enim diem vacuum
' poena, ubi inter sacra et vota, quo tempore *verbis*

'etiam profanis abstineri mos esset, vincla et laqueos inducantur? non prudentem Tiberium tantam invidiam adiisse: quaesitum meditatumque, ne quid impedire credatur, quo minus novi magistratus, quo modo delubra et altaria, sic carcerem recludant.' Secutae insuper litterae, grates agentis, 'quod hominem infensum Reipubl. punivissent:' adiecto, 'trepidam sibi vitam, suspectas inimicorum insidias,' nullo nominatim compellato: neque tamen dubitabatur, in Neronem et Agrippinam intendi. Ni mihi destina- 71
tum foret, suum quaeque in annum referre, avebat animus anteire, statimque memorare exitus, quos Latinius atque Opsius, ceterique flagitii eius repertores, habuere, non modo postquam C. Caesar rerum potitus est, sed incolumi Tiberio: qui scelerum ministros, ut perverti ab aliis nolebat, ita plerumque satiatus, et oblatis in eandem operam recentibus, veteres et praegraves adflixit. verum has atque alias sontium poenas, in tempore trademus. Tum censuit Asinius Gallus, cuius liberorum Agrippina matertera erat, *petendum a Principe, ut metus suos Senatui fateretur, amoverique sineret.* Nullam aeque Tiberius, ut rebatur, ex virtutibus suis, quam dissimulationem, diligebat. eo aegrius accepit, recludi, quae premeret. sed mitigavit Seianus, non Galli amore, verum ut cunctationes Principis opperiretur: gnarus, lentum in meditando, ubi prorupisset, tristibus dictis atrocia facta coniungere. Per idem tempus Iulia mortem

C. Caesar] Dictus Caligula.

Agrippina matertera] Asinius Gallus uxorem duxerat Vipsaniam Agrippinam, Tiberio primum nuptam, M. Agrippae et Pomponiae filiam, sororem, ex patre, Agrippinae Germanici uxoris, quae ex M. Agrippa et Julia, Augusti filia, erat genita. Inde Agrippina filiorum Asinii Galli Matertera. Vid. stemma Augustae domus.

obiit, quam neptem Augustus, convictam adulterii, damnaverat, proieceratque in insulam Trimerum, haud procul Apulis litoribus. illic viginti annis exsilium toleravit, Augustae ope sustentata: quae, florentes privignos cum per occultum subvertisset, misericordiam erga adflictos palam ostentabat.

72 Eodem anno Frisii, transrhenanus populus, pacem exuere; nostra magis avaritia, quam obsequii inpatientes. Tributum iis Drusus iusserat modicum, pro angustia rerum, *ut in usus militares, coria boum penderent:* non intenta cuiusquam cura, quae firmitudo, quae mensura; donec Olennius, e primipilaribus, regendis Frisiis inpositus, *terga urorum* delegit, quorum ad formam acciperentur. Id aliis quoque nationibus arduum, apud Germanos difficilius tolerabatur, quis ingentium belluarum feraces saltus, modica domi armenta sunt. Ac primo boves ipsos, mox agros, postremo corpora coniugum aut liberorum, servitio tradebant. Hinc ira et questus: et, postquam non subveniebat, remedium ex bello: rapti, qui tributo aderant, milites et patibulo adfixi. Olennius infensos fuga praevenit, receptus castello, cui nomen *Flevum:* et haud spernenda illic civium sociorumque

73 manus litora Oceani praesidebat. Quod ubi L. Apronio inferioris Germaniae Propraetori cognitum, vexilla legionum e superiore provincia, peditumque et equitum auxiliarium delectos, accivit: ac simul utrumque exercitum Rheno devectum, Frisiis intulit; soluto iam castelli obsidio, et ad sua tutanda digressis rebellibus. Igitur proxima aestuaria aggeribus et pontibus, traducendo graviori agmini, firmat. atque interim, repertis vadis, alam Canninefatem, *et quod* peditum Germanorum inter nostros merebat, circum-

gredi terga hostium iubet: qui iam acie compositi, pellunt turmas sociales, equitesque legionum, subsidio missos. Tum tres leves cohortes, ac rursum duae; dein tempore interiecto, alarius eques inmissus. satis validi, si simul incubuissent: per intervallum adventantes, neque constantiam addiderant turbatis, et pavore fugientium auferebantur. Cethego Labeoni, Legato quintae legionis, quod reliquum auxiliorum, tradit: atque ille, dubia suorum re, in anceps tractus, missis nuntiis, vim legionum implorabat. prorumpunt quintani ante alios, et, acri pugna hoste pulso, recipiunt cohortis alasque, fessas vulneribus. Neque Dux Romanus ultum iit, aut corpora humavit; quamquam multi Tribunorum Praefectorumque, et insignes Centuriones cecidissent. Mox compertum a transfugis, nongentos Romanorum, apud lucum, quem *Baduhennae* vocant, pugna in posterum extracta, confectos: et aliam quadringentorum manum, occupata Cruptoricis, quondam stipendiarii, villa, postquam proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuisse. Clarum inde inter Germanos Frisium 74
nomen: dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret. Neque Senatus in eo cura, an imperii extrema dehonestarentur: pavor internus occupaverat animos, cui remedium adulatione quaerebatur. Ita, quamquam diversis super rebus consulerentur, *aram Clementiae, aram Amicitiae, effigiesque circum Caesaris ac Seiani censuere:* crebrisque precibus efflagitabant, *visendi sui copiam facerent.* Non illi tamen in urbem, aut propinqua urbi degressi sunt: satis visum, omittere insulam, et in proximo Campaniae adspici. eo venire Patres, Eques, magna pars plebis,

anxii erga Seianum, cuius durior congressus, atque eo per ambitum, et societate consiliorum parabatur. Satis constabat, auctam ei adrogantiam, foedum illud in propatulo servitium spectanti. quippe Romae sueti discursus; et magnitudine urbis incertum, quod quisque ad negotium pergat: ibi, campo aut litore iacentes nullo discrimine, noctem ac diem, iuxta gratiam aut fastus ianitorum perpetiebantur; donec id quoque vetitum, et revenere in urbem trepidi, quos non sermone, non visu dignatus erat: quidam male alacres; quibus infaustae amicitiae gravis exitus
75 imminebat. Ceterum Tiberius neptem Agrippinam, Germanico ortam, cum coram Cn. Domitio tradidisset, in urbe celebrari nuptias iussit. In Domitio, super vetustatem generis, propinquum Caesaribus sanguinem delegerat. nam is Aviam Octaviam, et per eam Augustum avunculum praeferebat.

Neptem Agrippinam] Neptem, non re, sed adoptionis jure.

In Domitio] Homo pessimus, pessimi Neronis pater. Vid. Stemma.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM

LIBER QVINTVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Liviae Aug. mors et elogium.* 2. *Tiberius etiam mortuae iniquus.* 3. *Seiani potentia crescit. Agrippina et Nero a Principe accusantur.* 4. *In eos Populi favor,* 5. *irato Tiberio. Triennii acta desunt.*

6. *Seianus detecta cupidine imperii pervertitur,* 7—9. *cum magna amicorum strage.*

10. *Pseudo - Drusum persequitur Poppaeus Sabinus.* 11. *Discordia Consulum. Haec gesta annis circiter tribus.*

C. RVBELLIO GEMINO. C. FVFIO GEMINO
M. VINVCIO QVARTINO. C. CASSIO LONGINO
TIBERIO CAESARE V. L. AELIO SEIANO. COSS.

RUBELLIO et Fufio Coss. quorum utrique Geminus 1
cognomentum erat, Iulia Augusta mortem obiit, aetate extrema, nobilitatis per Claudiam familiam, et

Rubellio et Fufio] Hoc Anno, duobus Geminis Coss. U. C. 782. Juliani Periodi, 4742. mortuus est noster Servator JESUS CHRISTUS; aetatis suae, inter annos 33 — 36 ab eruditis varie disputatur.

adoptione Liviorum Iuliorumque, clarissimae. Primum ei matrimonium et liberi fuere cum Tiberio Nerone, qui bello Perusino profugus, pace inter Sex. Pompeium ac triumviros pacta, in urbem rediit. Exin Caesar cupidine formae aufert marito, incertum an invitam; adeo properus, ut, ne spatio quidem ad enitendum dato, Penatibus suis gravidam induxerit. Nullam posthac subolem edidit: sed, sanguini Augusti, per coniunctionem Agrippinae et Germanici adnexa, communes pronepotes habuit. Sanctitate domus priscum ad morem, comis ultra quam antiquis feminis probatum, mater inpotens, uxor facilis, et cum artibus mariti, simulatione filii, bene composita. Funus eius modicum, testamentum diu inritum fuit. laudata est pro rostris a C. Caesare pronepote, qui
2 mox rerum potitus est. At Tiberius, quod supremis in matrem officiis defuisset, nihil mutata amoenitate vitaè, *magnitudinem negotiorum* per literas excusavit: honoresque memoriae eius ab Senatu large decretos, quasi per modestiam, imminuit, paucis admodum receptis, et addito, *ne caelestis religio decerneretur: sic ipsam maluisse.* quin et parte eiusdem epistolae increpuit *amicitias muliebres*, Fufium Consulem oblique perstringens. Is gratia Augustae floruerat, aptus adliciendis feminarum animis; dicax idem, et Tiberium acerbis facetiis inridere solitus, quarum apud
3 praepotentes in longum memoria est. Ceterum ex eo praerupta iam et urgens dominatio. nam, incolumi Augusta, erat adhue perfugium; quia Tiberio inveteratum erga matrem obsequium, neque Seianus au-

Sanguini Augusti] Nam Germanicus Druso ortus, Liviae sanguis: Agrippina ex Iulia, sanguis Augusti. *Lips.*

debat auctoritati parentis anteire. tunc, velut frenis
exsoluti, proruperunt: missaeque in Agrippinam ac
Neronem litterae, quas pridem adlatas, et cohibitas
ab Augusta, credidit vulgus. haud enim multum post
mortem eius recitatae sunt. verba inerant quaesita
asperitate: sed non arma, non rerum novarum stu-
dium; *amores iuvenum, et inpudicitiam* nepoti obiec-
tabat. in nurum ne id quidem confingere ausus, *ad-
rogantiam oris et contumacem animum* incusavit,
magno Senatus pavore ac silentio: donec pauci, quis
nulla ex honesto spes, (et publica mala singulis in
occasionem gratiae trahuntur) *ut referretur*, postula-
vere, promptissimo Cotta Messallino, cum atroci
sententia: sed aliis a primoribus, maximeque a ma-
gistratibus, trepidabatur: quippe Tiberius, etsi in-
fense invectus, cetera ambigua reliquerat. Fuit in 4
Senatu Iunius Rusticus, componendis Patrum actis
delectus a Caesare, eoque meditationes eius intro-
spicere creditus: is, fatali quodam motu (neque
enim ante specimen constantiae dederat) seu prava
solertia, dum, inminentium oblitus, incerta pavet,
inserere se dubitantibus, ac monere Consules, *ne
relationem inciperent:* disserebatque, *brevibus momen-
tis summa verti posse, quandoque Germanici stir-
pem, ubi spatium poenitentiae senis, resurgere.* Si-
mul populus, effigies Agrippinae ac Neronis gerens,
circumsistit curiam, festisque in Caesarem omnibus,
*falsas litteras, et Principe invito exitium domui eius
intendi,* clamitat. ita nihil triste illo die patratum.
ferebantur etiam, sub nominibus Consularium, fictae
in Seianum sententiae; exercentibus plerisque per
occultum, atque eo procacius, libidinem ingenio-
rum. unde illi ira violentior, et materies criminandi:

'spretum dolorem Principis ab Senatu: descivisse 'populum: audiri iam et legi novas conciones, 'nova Patrum consulta: quid reliquum, nisi ut 'caperent ferrum? et, quorum imagines pro vexillis secuti forent, Duces Imperatoresque deli-
5 'gerent?' Igitur Caesar, repetitis adversum nepotem et nurum probris, increpitaque per edictum plebe, questus apud Patres, *quod fraude unius Senatoris Imperatoria maiestas elusa publice foret: integra tamen sibi cuncta* postulavit: nec ultra deliberatum, quo minus, non quidem extrema decernerent, id enim vetitum, sed, *paratos ad ultionem, vi Principis impediri* testarentur.

6 * Quatuor et quadraginta orationes super ea re habitae, ex quis ob metum paucae, plures adsuetudine, * *mihi pudorem aut Seiano invidiam adlaturum censui.*

Vi Principis impediri testarentur] Malum tuum, Corneli, fatum! Non paginae aliquot, sed libri hic perierunt, quibus gesta fere triennii continebantur, de Agrippinae liberumque eius exitu, de Seiani spe conatuque, de eiusdem cum agmine amicorum strage, de Liviae flagitiis et morte: ad summam, flos quasi historiae tuae. Adeo bonis illis patribus cura otiumque fuit describere Orosios et Vopiscos, et huiusmodi quisquilias prae tuo auro. *Lips.*

Quatuor et quadraginta orationes] Quae praeeunt, gesta sunt Fufio et Rubellio Coss. initio anni: haec autem C. Memmio Regulo et Fulcinio Trione. Ita interciderunt acta pleraque anni 782. acta omnia anni sequentis, quo Coss. M. Vinucius et L. Cassius. Item huius anni, quo ex Kal. Maii suffecti Tiberio et Seiano Consules Regulus et Trio. *Lips.* Ad supplendam Annalium hanc partem, infeliciter perditam, multum juvabit ut *Supplementum* adeas Gab: Brotierii, ad finem Lib. VI. editionis, quam Parisiis A. D. 1771 in forma 4. ta. protulit. Opportunitatem sic oblatam laete assumo, hanc editionem, pulcerrimam et accuratissimam, juveni ingenuo et rerum Rom: gestarum studioso, commendam; editionem, quae, sive auctoris diligentiam, sive doctrinam et κρισιν exquisitam spectes, merito inter optimas aestimanda.

Mihi pudorem, aut] 'Αποσπασμάτιον ex oratione cuiuspiam damnandi ob Seianum, uti et sequens membrum. *Lips.* Permixtionem hic se huius et sequentis libri detexisse putant Bipontini; huc trahenda scil. quae 6, 40. leguntur. Blaesum certe fuisse socium eius, qui heic locutus.

'versa est fortuna, et ille quidem, qui conlegam et
'generum adsciverat, sibi ignoscit: ceteri, quem per
'dedecora fovere, cum scelere insectantur. *mise-
'rius sit, ob amicitiam accusari, an amicum accusare;
'haud *discreverim. *non crudelitatem, non clemen-
'tiam cuiusquam experiar, sed liber, et mihi ipsi pro-
'batus, antibo periculum. Vos obtestor, ne memoriam
'nostri per maerorem, quam laeti, retineatis, adii-
'ciendo me quoque iis, qui fine egregio publica
'mala effugerunt.' Tunc, singulos, ut cuique ad- 7
sistere, adloqui, animus erat, retinens aut dimittens,
partem diei absumpsit, multoque adhuc coetu, et
cunctis intrepidum vultum eius spectantibus, cum
superesse tempus novissimis crederent, gladio, quem
sinu abdiderat, incubuit. Neque Caesar ullis cri-
minibus aut probris defunctum insectatus est, cum
in Blaesum multa foedaque incusavisset. Relatum 8
inde de P. Vitellio et Pomponio Secundo. illum
indices arguebant, 'claustra aerarii, cui praefectus
'erat, et militarem pecuniam rebus novis obtulisse:'
huic a Considio, Praetura functo, obiectabatur
'Aelii Galli amicitia, qui, punito Seiano, in hortos
'Pomponii, quasi fidissimum ad subsidium, perfugis-
'set.' neque aliud periclitantibus auxilii, quam in
fratrum constantia fuit, qui vades exstitere; mox,
crebris prolationibus, spem ac metum iuxta gravatus
Vitellius, petito, per speciem studiorum, scalpro,
levem ictum venis intulit, vitamque aegritudine
animi finivit. At Pomponius, multa morum elegan-
tia et ingenio inlustri, dum adversam fortunam

In Blaesum] In Junium Blaesum, Sejani avunculum, de quo saepe libris superioribus.

9 aequus tolerat, Tiberio superstes fuit. Placitum posthac, *ut in reliquos Seiani liberos adverteretur*; vanescente quamquam plebis ira, ac plerisque per priora supplicia lenitis. igitur portantur in carcerem, filius imminentium intelligens, puella adeo nescia, ut crebro interrogaret, 'quod ob delictum, 'et quo traheretur ? neque facturam ultra :' et 'posse se puerili verbere moneri.' Tradunt temporis eius auctores, 'quia, Triumvirali supplicio adfici 'virginem, inauditum habebatur, a carnifice, laque-'um iuxta, compressam: exin, oblisis faucibus, id aeta-'tis corpora in gemonias abiecta.'

10 Per idem tempus Asia atque Achaia exterritae sunt, acri magis, quam diuturno rumore, 'Drusum, 'Germanici filium, apud Cycladas insulas, mox in 'continenti visum.' et erat iuvenis haud dispari aetate, quibusdam Caesaris libertis, velut agnitus, per dolumque comitantibus. Adliciebantur ignari, fama nominis, et promptis Graecorum animis ad nova et mira: 'quippe elapsum custodiae, pergere 'ad paternos exercitus, Aegyptum aut Syriam in-'vasurum, fingebant simul credebantque. iam iuventutis concursu, iam publicis studiis frequentabatur, laetus praesentibus, et inanium spe; cum auditum id Poppaeo Sabino. Is, Macedoniae tum intentus, Achaiam quoque curabat. Igitur, quo vera, seu falsa anteiret, Toronaeum Thermaeumque sinum praefestinans, mox Euboeam, Aegaei maris insulam, et Piraeeum Atticae orae, dein Corinthiense litus, angustiasque Isthmi evadit; marique alio Nicopolim, Romanam coloniam, ingressus, ibi

Drusum] De vero Druso v. 6, 23.

demum cognoscit, sollertius interrogatum, *quisnam foret*, dixisse, *M. Silano genitum:* et, multis sectatorum dilapsis, adscendisse navem, tamquam Italiam peteret. scripsitque haec Tiberio. neque nos originem finemve eius rei ultra comperimus. Exitu anni, 11
diu aucta discordia Consulum erupit. nam Trio, facilis capessendis inimicitiis, et foro exercitus, *ut segnem Regulum ad opprimendos Seiani ministros* oblique perstrinxerat. ille, nisi lacesseretur, modestiae retinens, non modo retudit conlegam; sed, *ut noxium coniurationis*, ad disquisitionem trahebat. Multisque Patrum orantibus, ponerent odia in perniciem itura, mansere infensi ac minitantes, donec magistratu abirent.

Noxium coni.] Imitatur Sallustium, qui *noxium* de eo dicit, qui culpae consors est. V. B. Iug. 42. ubi Cortius hunc locum laudare non neglexit. Vsus est constructione graeca; Livius latina 7, 20. in *Faliscos eodem noxios crimine. Ern.*

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM

LIBER SEXTVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Tiberii foedae libidines.* 2. *In Seiani et Liviae memoriam saevitur. Togonii adulationem Princeps inridet.* 3. *Gallionis increpat et punit. Paconianus.* 4. *Latiaris. Dissidium Consulum sedat Maximus.* 5. *Cotta Messallinus accusatus.* 6. *Tiberii confessio. Tyrannorum occulta supplicia.* 7. *Caecilianus, Servaeus, Thermus damnati. Delationes crebrae.* 8. *M. Terentius, ob Seiani amicitiam accusatus, egregie et libere se defendit, et* 9. *absolvitur. Vestilius se interimit. Plures gregatim accusati.*

10. *L. Pisonis P. V. mors et funus.* 11. *Praefecturae urbis origo et progressus.* 12. *De Sibyllinis carminibus consultatio.* 13. *Seditio Romae ob gravitatem annonae coercita.* 14. *Equites Romani coniurationis crimine cadunt.*

15. *Germanici filiae L. Cassio et M. Vinicio locatae.* 16. *Foeneratores accusati. repressae usurae.* 17. *Liberalitate Caesaris fides refecta.* 18. *Iterum accusationes maiestatis et* 19. *omnes societatis cum Seiano rei necati.*

20. *C. Caesar Claudiam ducit. Tiberii praesagium de Ser. Galba.* 21. *Ars Chaldaea. Thrasyllus.* 22. *De fato dubitatio.* 23. *Asinius Gallus obit. Mors Drusi miseranda.* 24. *In eum atrox Tiberii animus.* 25. *Agrippina perit inedia.* 26. *Cocc. Nerva sponte vita decedit.* 27. *Mors Aelii Lamiae, Flacci Pomponii, M. Lepidi.*

28. *Phoenix in Aegypto visa. Super ea narrationes et iudicia.* 29. *Labeo sponte moritur, invidiam amoliente Tiberio. Scaurus damnationem anteit.* 30. *Varii cives urbe exacti. Gaetulicus mira fiducia evadit.*

31. *Parthis Artabanum amoturis et petentibus Regem Tiberius dat Phrahatem et,* 32. *hoc mortuo, Tiridatem destinat. Orienti Vitellium praeficit.* 33—35. *Parthos Armenii invadunt; hos Albani Hiberique Thessalis orti iuvant.* 36. *Artabano in Scythiam profugo.* 37. *Tiridates sufficitur.* 38. *Romae Tiberius saevire pergit.* 39. *Poppaeus Sabinus obit.*

40. *Mors Vibuleni Agrippae, Tigranis, Aemiliae Lepidae.* 41. *Clitas Cappadoces, Regi suo rebelles, reprimit Trebellius.* 42. *Tiridates insigne regium accipit,* 43. *mox Procerum dissidio pellitur,* 44. *Artabano restituto.*

45. *Grave incendium Romae Tiberius liberalitate mitigat. Macro Caligulam captat.* 46. *Tiberius de successore deliberat. eius praesagium de Caligula. Morbum dissimulat.* 47. *Acutia damnatur. Albucilla impietatis in Principem defertur.* 48. *Arruntius taedio temporum venas resolvit.* 49. *Papinius se praecipitat.* 50. *Tiberius defectionem suam tegit, Chariclis medici astu compertam. Finit oppressus.* 51. *Eius varii casus et mors. Gesta haec annis circiter sex.*

CN. DOMITIO. M. FVRIO CAMILLO

SER. SVLPICIO GALBA. L. CORNELIO SVLLA

PAVLLO FABIO. L. VITELLIO
C. GESTIO GALLO. M. SERVILIO RVFO
Q. PLAVTIO. SEX. PAPINIO
CN. ACERRONIO. C. PONTIO COSS.

CN. Domitius et Camillus Scribonianus Consulatum 1
inierant, cum Caesar, tramisso, quod Capreas et Surrentum interluit, freto, Campaniam praelegebat, ambiguus, an urbem intraret, seu, quia contra destinaverat, speciem venturi simulans: et saepe in propinqua degressus, aditis iuxta Tiberim hortis, saxa rursum et solitudinem maris repetiit, pudore scelerum et libidinum: quibus adeo indomitis exarserat, ut, more Regio, pubem ingenuam stupris pollueret, nec formam tantum et decora corpora, sed in his modestam pueritiam, in aliis imagines maiorum, incitamentum cupidinis habebat. tuncque primum ignota ante vocabula reperta sunt, *sellariorum* et *spintriarum*, ex foeditate loci ac multiplici patientia. praepositique servi, qui quaererent, pertraherent, dona in promptos, minas adversus abnuentes: et, si retinerent propinquus aut parens, vim, raptus, suaque ipsi libita, velut in captos, exercebant. At Romae, prin- 2
cipio anni, quasi recens cognitis Liviae flagitiis, ac non pridem etiam punitis, atroces sententiae dicebantur, in effigies quoque ac memoriam eius, et *bona Seiani ablata aerario, ut in fiscum cogerentur:* tam-

Cn. Domitius] Initium sexti libri arbitrario hic iure constitui, non certo. Cui enim probes tantam vim rerum, quantam dixi, trienniique gesta uno libro cum sequentibus inclusa fuisse? Secrevi igitur, non quia liqueret mihi initium in his demum verbis faciundum: sed quia magnitudinem resque gestas aestimanti, ita videbatur. Denique, ut scires saltem, hunc vulgo quintum librum in duos esse tribuendum. *Lips.*

quam referret. Scipiones haec et Silani et Cassii, iisdem ferme aut paullum inmutatis verbis, adseveratione multa censebant: cum repente Togonius Gallus, dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditur. Nam Principem orabat, 'deligere Senatores, ex quis viginti, sorte 'ducti et ferro accincti, quotiens curiam inisset, salu'tem eius defenderent.' crediderat nimirum epistolae, 'subsidio sibi alterum ex Consulibus' poscentis, 'ut tutus a Capreis urbem peteret.' Tiberius tamen, ludibria seriis permiscere solitus, egit grates benevolentiae Patrum: 'sed quos omitti posse? quos deli'gi? semper ne eosdem? an subinde alios? et 'honoribus perfunctos, an iuvenes? privatos, an e 'magistratibus? quam deinde speciem fore, sumen'tium in limine curiae gladios? neque sibi vitam 'tanti, si armis tegenda foret.' Haec adversus Togonium, verbis moderans: neque ultra abolitionem
3 sententiae suadere. At Iunium Gallionem, qui censuerat, 'ut Praetoriani, actis stipendiis, ius apiscen'tur in quatuordecim ordinibus sedendi,' violenter increpuit; velut coram rogitans, 'quid illi cum 'militibus? quos neque dicta Imperatoris, neque 'praemia nisi ab Imperatore accipere par esset. 'reperisse prorsus, quod D. Augustus non providerit. 'an potius discordiam et seditionem a satellite Seiani 'quaesitam? qua rudes animos nomine honoris ad 'corrumpendum militiae morem propelleret.' Hoc pretium Gallio meditatae adulationis tulit, statim curia, deinde Italia exactus: et, quia incusabatur

Iun. Gallionem] Senecae fratrem. Cf. 15, 73.

facile toleraturus exsilium, delecta Lesbo, insula no-
bili et amoena, retrahitur in urbem, custoditurque do-
mibus magistratuum. Iisdem litteris Caesar Sextium
Paconianum, Praetorium, perculit, magno Patrum
gaudio, audacem, maleficum, omnium secreta riman-
tem, delectumque a Seiano, cuius ope dolus C. Cae-
sari pararetur. quod postquam patefactum, prorupere
concepta pridem odia: et summum supplicium
decernebatur, ni professus indicium foret. Vt vero 4
Latinium Latiarem ingressus est, accusator ac reus
iuxta invisi, gratissimum spectaculum praebebatur.
Latiaris, ut retuli, praecipuus olim circumveniendi
Titii Sabini, et tunc luendae poenae primus fuit.
Inter quae Haterius Agrippa Consules anni prioris
invasit, 'cur, mutua accusatione intenta, nunc sile-
'rent? metum prorsus et noxiam conscientiae pro
'foedere haberi: at non Patribus reticenda, quae
'audivissent.' Regulus, 'manere tempus ultionis,
'seque coram Principe exsecuturum:' Trio, 'aemu-
'lationem inter collegas, et, si qua discordes iecissent,
'melius oblitterari,' respondit. Vrgente Agrippa,
Sanquinius Maximus, e Consularibus, oravit Sena-
tum, 'ne curas Imperatoris conquisitis insuper acer-
'bitatibus augerent: sufficere ipsum statuendis re-
'mediis.' sic Regulo salus, et Trioni dilatio exitii
quaesita. Haterius invisior fuit, quia somno aut
libidinosis vigiliis marcidus, et ob segnitiam, quamvis
crudelem Principem, non metuens, inlustribus
viris perniciem, inter ganeam ac stupra, meditaba-
tur. Exin Cotta Messallinus, saevissimae cuius- 5
que sententiae auctor, eoque inveterata invidia, ubi

Ingressus est] Pro *aggressus*.

primum facultas data, arguitur pleraque: C. Caesarem, quasi incestae virilitatis, et, cum die natali Augustae inter Sacerdotes epularetur, *novendialem* eam *coenam* dixisse: querensque de potentia M. Lepidi ac L. Arruntii, cum quibus ob rem pecuniariam disceptabat, addidisse, *illos quidem Senatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus.* neque cuncta a primoribus civitatis revincebatur: iisque instantibus, ad Imperatorem provocavit. nec multo post litterae adferuntur, quibus, in modum defensionis, repetito 'inter se atque Cottam amicitiae principio, crebrisque eius officiis' commemoratis, 'ne verba prave detorta, neu convivalium fabularum simplici-
6 'tas in crimen duceretur,' postulavit. Insigne visum est earum Caesaris litterarum initium. nam his verbis exorsus est: 'Quid scribam vobis, P. C. aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, Dii me Deaeque peius perdant, quam perire me quotidie sentio, si scio.' Adeo facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant. Neque frustra praestantissimus sapientiae firmare solitus est, si recludantur tyrannorum mentes, posse adspici laniatus et ictus; quando, ut corpora

Praestantissimus sapientiae] Credo, Socrati hoc elogium, et iure, tribuit. Apud Platonem sane de Rep. 9. p. 579. gnome talis: Ἐστιν αρα τη αληθεια, καν ει μη τῳ δοκῃ, ὁ τῳ οντι τυραννος τῳ οντι δουλος τας μεγιστας θωπειας και δουλειας, και κολαξ των πονηροτατων . . . και πενης τη αληθεια φαινεται, αν τις ολην ψυχην επιστηται θεασασθαι. και φοβου γεμων δια παντος του βιου, σφαδασμων τε και οδυνων πληρης. Sed et ante et postea (magnus enim locus est) plura huic rei Socrates effatur, et istis similia, etsi noster contraxit. *Lips.*

Recludantur tyrannorum mentes] Claudian. in Rufin. 2, 504. *Pectus inustae deformant maculae.* Vbi videndus Barthius. Cicero de Off. 3, 21. *Hunc tu quas conscientiae labes in animo censes habuisse? quae vulnera? Gron.* Notent juvenes hanc effigiem malae conscientiae veram et horrendam.

verberibus, ita saevitia, libidine, malis consultis, animus dilaceretur. quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasque ipse poenas fateretur. Tum, facta Pa- 7
tribus potestate statuendi de 'Caeciliano Senatore, 'qui plurima adversum Cottam prompserat,' placitum, 'eandem poenam inrogari, quam in Aruseium et 'Sanquinium, accusatores L. Arruntii,' quo non aliud honorificentius Cottae evenit; qui nobilis quidem, sed egens ob luxum, per flagitia infamis, sanctissimis Arruntii artibus dignitate ultionis aequabatur. Quintus Servaeus posthac, et Minutius Thermus inducti: Servaeus, Praetura functus, et quondam Germanici comes: Minucius, Equestri loco; modeste habita Seiani amicitia: unde illis maior miseratio. contra Tiberius, *praecipuos ad scelera* increpans, admonuit C. Cestium patrem, *dicere Senatui, quae sibi scripsisset:* suscepitque Cestius accusationem. quod maxime exitiabile tulere illa tempora, cum primores Senatus infimas etiam delationes exercerent, alii propalam, multi per occultum: neque discerneres alienos a coniunctis, amicos ab ignotis, quid repens, aut vetustate obscurum: perinde, in foro, in convivio, quaqua de re locuti, incusabantur, ut quis praevenire et reum destinare properat; pars ad subsidium sui, plures infecti quasi valetudine et contactu. Sed Minucius et Servaeus damnati indicibus accessere. Tractique sunt in casum eundem Iulius Africanus, e Santonis, Gallica civitate, Seius Quadratus: originem non reperi. Neque sum ignarus, a plerisque scriptoribus omissa multorum pericula et poenas, dum copia fatiscunt, aut, quae ipsis nimia et maesta fuerant, ne pari taedio lecturos adficerent, verentur. Nobis pleraque digna

cognitu obvenere, quamquam ab aliis incelebrata.
8 Nam ea[4] tempestate, qua Seiani amicitiam ceteri falso exuerant, ausus est Eques Romanus, M. Terentius, ob id reus, amplecti, ad hunc modum apud Senatum ordiendo: 'Fortunae quidem meae fortasse minus expediat, adgnoscere crimen, quam abnuere. sed, 'utcunque casura res est, fatebor, et fuisse me Seiano 'amicum, et, ut essem, expetisse, et, postquam adeptus eram, laetatum. Videram conlegam patris regendis Praetoriis cohortibus; mox urbis et militiae 'munia simul abeuntem. illius propinqui et adfines 'honoribus augebantur: ut quisque Seiano intimus, 'ita ad Caesaris amicitiam validus: contra, quibus 'infensus esset, metu ac sordibus conflictabantur, nec 'quemquam exemplo adsumo: cunctos, qui novissimi consilii expertes fuimus, meo unius discrimine 'defendam. Non enim Seianum Vulsiniensem, sed 'Claudiae et Iuliae domus partem, quas adfinitate 'occupaverat, tuum, Caesar, generum, tui Consulatus 'socium, tua officia in Republ. capessentem, colebamus. Non est nostrum, aestimare, quem supra ceteros, et quibus de caussis extollas. Tibi summum 'rerum iudicium Dii dedere: nobis obsequii gloria 'relicta est. Spectamus porro, quae coram habentur, 'cui ex te opes, honores, quis plurima iuvandi nocendive potentia: quae Seiano fuisse, nemo negaverit. abditos Principis sensus, et si quid occultius 'parat, exquirere, inlicitum, anceps: nec ideo adsequare. Ne, P. C. ultimum Seiani diem, sed sedecim annos cogitaveritis. etiam Satrium atque Pomponium venerabamur: libertis quoque ac ianitoribus 'eius notescere, pro magnifico accipiebatur. Quid

'ergo? indistincta haec defensio et promiscua dabi-'tur? immo iustis terminis dividatur. insidiae in 'Rempubl. consilia caedis adversum Imperatorem, 'puniantur: de amicitia et officiis, idem finis et te, 'Caesar, et nos absolverit.' Constantia orationis, 9
et, quia repertus erat, qui efferret, quae omnes animo agitabant, eo usque potuere, ut accusatores eius, additis, quae ante deliquerant, exsilio aut morte multarentur. Secutae dehinc Tiberii litterae in Sex. Vestilium, Praetorium, quem, Druso fratri percarum, in cohortem suam transtulerat. caussa offensionis Vestilio fuit, seu composuerat quaedam in C. Caesarem, ut inpudicum, sive ficto habita fides. atque ob id convictu Principis prohibitus, cum senili manu ferrum tentavisset, obligavit venas: precatusque per codicillos, inmiti rescripto, venas resolvit. Acervatim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamerco simul ac Sabino Calvisio, maiestatis postulantur, et Vinicianus Pollioni patri adiiciebatur, clari genus, et quidam summis honoribus. contremuerantque Patres: nam quotus quisque adfinitatis aut amicitiae tot inlustrium virorum expers erat? ni Celsus, urbanae cohortis Tribunus, tum inter indices, Appium et Calvisium discrimini exemisset. Caesar Pollionis ac Viniciani Scaurique caussam, ut ipse cum Senatu nosceret, distulit, datis quibusdam in Scaurum tristibus notis. Ne feminae quidem exsortes 10
periculi. quia occupandae Reipubl. argui non poterant, *ob lacrimas* incusabantur: necataque est anus

Ob lacrimas incusabantur] Heu, misera conditio sub tyrannis: ubi nec liber, liberrimus affectuum dolor. Claudianus hoc pulchre exprimit in Ruf. 1, 259. — *tacitique sepultos Suspirant gemitus, indignarique verentur. Lips.*

Vitia, Fusii Gemini mater, quod filii necem flevisset. Haec apud Senatum: nec secus apud Principem Vescularius Atticus ac Iulius Marinus ad mortem aguntur, e vetustissimis familiarium Rhodum secuti, et apud Capreas individui. Vescularius insidiarum in Libonem internuntius: Marino participe, Seianus Curtium Atticum oppresserat. quo laetius acceptum, sua exempla in consultores recidisse.

Per idem tempus L. Piso, Pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit; nullius servilis sententiae sponte auctor, et, quotiens necessitas ingrueret, sapienter moderans. Patrem ei Censorium fuisse memoravi: aetas ad octogesimum annum processit: decus triumphale in Thracia meruerat. sed praecipua ex eo gloria, quod Praefectus urbis recens continuam potestatem, et insolentia parendi graviorem, mire
11 temperavit. Namque antea, profectis domo Regibus, ac mox magistratibus, ne urbs sine imperio foret, in tempus deligebatur, qui ius redderet, ac subitis mederetur. feruntque ab Romulo Dentrem Romulium, post ab Tullo Hostilio Numam Marcium, et ab Tarquinio Superbo Spurium Lucretium impositos. dein Consules mandabant: duratque simulacrum, quotiens ob ferias Latinas praeficitur, qui Consulare munus usurpet. Ceterum Augustus bellis civilibus Cilnium Maecenatem, Equestris ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam praeposuit. Mox, rerum potitus, ob magnitudinem populi, ac tarda legum auxilia, sumpsit e Consularibus, qui coerceret servitia, et quod civium audacia turbidum, nisi vim metuat. primusque Messalla Corvinus eam postestatem, et paucos

intra dies finem, accepit, quasi nescius exercendi. Tum Taurus Statilius, quamquam provecta aetate, egregie toleravit. Dein Piso, viginti per annos pariter probatus, publico funere, ex decreto Senatus, celebratus est. Relatum inde ad Patres a Quintiliano, 12
Tribuno plebei, *de libro Sibyllae, quem* Caninius Gallus Quindecimvirum *recipi inter ceteros eiusdem vatis, et ea de re Senatusconsultum*, postulaverat: quo per discessionem facto, misit litteras Caesar, modice Tribunum increpans, 'ignarum antiqui moris ob iuventam.' Gallo 'exprobrabat, quod scientiae caerimoniarumque vetus, incerto auctore, ante sententiam collegii, non, ut adsolet, lecto per magistros aestimatoque carmine, apud infrequentem Senatum egisset.' Simul commonefecit: 'quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur, sanxisse Augustum, quem intra diem ad Praetorem urbanum deferrentur, neque habere privatim liceret.' quod a maioribus quoque decretum erat, post exustum sociali bello capitolium, quaesitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam et Italicas colonias, carminibus Sibyllae, una seu plures fuere, datoque Sacerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, vera discernere. Igitur tunc quoque notioni Quindecimvirûm is liber subiicitur. Iisdem Consu- 13
libus, gravitate annonae iuxta seditionem ventum: multaque, et plures per dies, in theatro licentius efflagitata, quam solitum adversum Imperatorem. quis commotus, incusavit Magistratus Patresque, 'quod

' *Sociali bello*] *Civili bello* scripsisse omnino Tacitum ex historia oportuit. *Lips.*

Quantum potuissent] Latinitas postulat *possent*. *Ern.*

'non publica auctoritate populum coercuissent:' addiditque, 'quibus e provinciis, et quanto maiorem, quam 'Augustus, rei frumentariae copiam advectaret.' Ita castigandae plebi compositum Senatusconsultum, prisca severitate: neque segnius Consules edixere: silentium ipsius non civile, ut crediderat, sed in super-
14 biam accipiebatur. Fine anni Geminius, Celsus, Pompeius, Equites Romani, cecidere coniurationis crimine. Ex quis Geminius prodigentia opum ac mollitia vitae amicus Seiano; nihil ad serium. Et Iulius Celsus, Tribunus, in vinclis laxatam catenam et circumdatam in diversum tendens, suam ipse cervicem perfregit. At Rubrio Fabato, tamquam, desperatis rebus Romanis, Parthorum ad misericordiam fugeret, custodes additi. sane is repertus apud Fretum Siciliae retractusque per Centurionem, nullas probabiles caussas longinquae peregrinationis adferebat. mansit tamen incolumis, oblivione magis, quam clementia.

15 Servio Galba, L. Sulla coss. diu quaesito, quos neptibus suis maritos destinaret Caesar, postquam instabat virginum aetas, L. Cassium, M. Vinicium legit. Vinicio oppidanum genus: Calibus ortus, patre atque avo Consularibus, cetera Equestri familia erat: mitis ingenio et comptae facundiae. Cassius plebei Romae generis, verum antiqui honoratique, et severa patris disciplina eductus, facilitate saepius, quam industria commendabatur. Huic Drusillam, Vinicio Iuliam Germanico genitas, coniungit: superque ea re Senatui scripsit, levi cum honore iuvenum. dein, redditis absentiae caussis admodum vagis, flexit ad graviora et offensiones ob Rempubl. coeptas, 'utque,

'Macro Praefectus, Tribunorumque et Centurionum 'pauci, secum introirent, quotiens curiam ingrederetur, petivit;' factoque large, et sine praescriptione generis aut numeri, Senatusconsulto, ne tecta quidem urbis, adeo publicum consilium numquam adiit, deviis plerumque itineribus ambigens patriam et declinans. Interea magna vis accusatorum in eos inru- 16
pit, qui pecunias foenore auctitabant, adversum legem Dictatoris Caesaris, qua *de modo credendi possidendique intra Italiam* cavetur; omissam olim, quia privato usui bonum publicum postponitur. Sane vetus urbi foenebre malum, et seditionum discordiarumque creberrima caussa: eoque cohibebatur, antiquis quoque et minus corruptis moribus. Nam primo duodecim tabulis sanctum, *ne quis unciario foenore amplius exerceret*, cum antea ex libidine locupletium agitaretur: dein rogatione Tribunicia ad semuncias redacta, postremo vetita versura. multisque plebis scitis obviam itum fraudibus, quae, totiens repressae, miras per artes rursum oriebantur. Sed tum Gracchus Praetor, cui ea quaestio evenerat, multitudine periclitantium subactus, retulit ad Senatum: trepidique Patres (neque enim quisquam tali culpa vacuus) veniam a Principe petivere: et, concedente, annus in posterum sexque menses dati, quis, secundum iussa legis, rationes familiares quisque componerent.
Hinc inopia rei numariae, commoto simul omnium 17
aere alieno; et quia, tot damnatis, bonisque eorum divenditis, signatum argentum fisco vel aerario adtinebatur. ad hoc Senatus praescripserat, 'duas quisque foenoris partes in agris per Italiam conlocaret.' Sed creditores in solidum adpellabant: nec decorum

Arn. Rome, 108.

adpellatis, minuere fidem. Ita primo concursatio et preces: dein strepere Praetoris tribunal: eaque, quae remedio quaesita, venditio et emptio, in contrarium mutari; quia foeneratores omnem pecuniam mercandis agris condiderant. Copiam vendendi secuta vilitate, quanto quis obaeratior, aegrius distrahebant; multique fortunis provolvebantur: eversio rei familiaris dignitatem ac famam praeceps dabat: donec tulit opem Caesar, disposito per mensas millies sestertio, factaque mutuandi copia sine usuris per triennium, si debitor populo in duplum praediis cavisset. Sic refecta fides, et paullatim privati quoque creditores reperti. neque emptio agrorum exercita ad formam Senatusconsulti; acribus, ut ferme
18 talia, initiis, incurioso fine. Dein redeunt priores metus, postulato maiestatis Considio Proculo: qui, nullo pavore diem natalem celebrans, raptus in curiam, pariterque damnatus interfectusque. Et sorori eius Sanciae aqua atque igni interdictum, accusante Q. Pomponio. is moribus inquies, 'haec et huiuscemodi a se factitari,' praetendebat, 'ut, parta apud Principem gratia, periculis Pomponii Secundi, fratris mederetur.' Etiam in Pompeiam Macrinam exsilium statuitur, cuius maritum Argolicum, socerum Laconem, e primoribus Achaeorum, Caesar adflixerat. Pater quoque inlustris Eques Romanus, ac frater Praetorius, cum damnatio instaret, se ipsi interfecere. datum erat crimini, 'quod Theophanem Mitylenaeum, proavum eorum, Cn. Magnus inter intimos habuisset: quodque defuncto Theophani caelestes honores
19 'Graeca adulatio tribuerat.' Post quos Sex. Marius, Hispaniarum ditissimus, defertur *incestasse filiam* et

saxo Tarpeio deiicitur. ac, ne dubium haberetur, magnitudinem pecuniae malo vertisse, aurarias eius, quamquam publicarentur, sibimet Tiberius seposuit. Inritatusque suppliciis, cunctos, qui carcere adtinebantur, accusati societatis cum Seiano, necari iubet. Iacuit inmensa strages: omnis sexus, omnis aetas: inlustres, ignobiles, dispersi, aut aggerati, neque propinquis aut amicis adsistere, inlacrymare, ne visere quidem diutius, dabatur; sed circumiecti custodes, et in maerorem cuiusque intenti, corpora putrefacta adfectabantur, dum in Tiberim traherentur: ubi fluitantia, aut ripis adpulsa, non cremare quisquam non contingere. interciderat sortis humanae commercium vi metus: quantumque saevitia glisceret, miseratio arcebatur.

Sub idem tempus C. Caesar, discedenti Capreas 20 avo comes, Claudiam, M. Silani filiam, coniugio accepit; inmanem animum subdola modestia tegens, non damnatione matris, non exsilio fratrum rupta voce; qualem diem Tiberius induisset, pari habitu, haud multum distantibus verbis. Vnde mox scitum Passieni, oratoris, dictum percrebuit: 'Neque meliorem unquam servum, neque deteriorem dominum fuisse.' Non omiserim praesagium Tiberii, de Ser. Galba, tum Consule: quem accitum, et diversis sermonibus pertentatum, postremo Graecis verbis in hanc sententiam adlocutus, 'Et tu, Galba, quandoque degustabis imperium,' seram ac brevem potentiam significans, scientia Chaldaeorum

Inritatusque suppliciis] *Suppliciis* est sanguine, caede. Significat crudelitatem eius non exsatiatam multitudine punitorum, sed ultro incitatam, ut grassari cuperet in plures. *Gron.*

artis, cuius apiscendae otium apud Rhodum, magistrum Thrasyllum habuit, peritiam eius hoc modo
21 expertus. Quotiens super tali negotio consultaret, edita domus parte ac liberti unius conscientia utebatur. is litterarum ignarus, corpore valido, per avia ac derupta (nam saxis domus inminet) praeibat eum, cuius artem experiri Tiberius statuisset, et regredientem, si vanitatis aut fraudum suspicio incesserat, in subiectum mare praecipitabat, ne index arcani existeret. Igitur Thrasyllus, iisdem rupibus inductus, postquam percunctantem commoverat, *imperium* ipsi, et futura sollerter patefaciens, interrogatur, 'an suam quoque genitalem horam comperisset: quem tum annum, qualem diem haberet? Ille, positus siderum, ac spatia dimensus, haerere primo, dein pavescere, et, quantum introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis et metus, postremo exclamat, 'ambiguum sibi ac prope ultimum discrimen instare.' Tum complexus eum Tiberius, 'praescium periculorum et incolumem fore,' gratatur; quaeque dixerat, oraculi vice accipiens,
22 inter intimos amicorum tenet. Sed mihi, haec ac talia audienti, in incerto iudicium est, fato ne res mortalium et necessitate inmutabili, an forte volvantur. quippe sapientissimos veterum, quique sectam eorum aemulantur, diversos reperies; ac multis insitam opinionem, 'non initia nostri, non finem, non denique homines Diis curae. ideo creberrime et tristia in bonos et laeta apud deteriores esse.' Contra alii, 'fatum quidem congruere rebus,' putant, 'sed non e vagis stellis, verum apud principia et nexus naturalium caussarum: ac tamen

'electionem vitae nobis' relinquunt; 'quam ubi 'elegeris, certum imminentium ordinem. neque mala 'vel bona, quae vulgus putet: multos, qui conflic-'tari adversis videantur, beatos, ac plerosque, quam-'quam magnas per opes, miserrimos; si illi gravem 'fortunam constanter tolerent, hi prospera incon-'sulte utantur.' Ceterum plurimis mortalium non eximitur, quin 'primo cuiusque ortu ventura desti-'nentur: sed quaedam secus, quam dicta sint, ca-'dere, fallaciis ignara dicentium. ita corrumpi fidem 'artis, cuius clara documenta antiqua aetas et nos-'tra tulerit.' Quippe a filio eiusdem Thrasylli praedictum Neronis imperium in tempore memorabitur, ne nunc incepto longius abierim. Iisdem 23
Consulibus Asinii Galli mors vulgatur, quem egestate cibi peremptum haud dubium: sponte, vel necessitate, incertum habebatur: consultusque Caesar, *an sepeliri sineret*, non erubuit permittere, ultroque incusare *casus, qui reum abstulissent, antequam coram convinceretur*. Scilicet, medio triennio defuerat tempus subeundi iudicium Consulari seni, tot Consularium parenti. Drusus deinde exstinguitur, cum se miserandis alimentis, mandendo e cubili tomento, nonum ad diem detinuisset. Tradidere quidam, praescriptum fuisse Macroni, si arma ab Seiano tentarentur, extractum custodia iuvenem, (nam in palatio adtinebatur) ducem populo inponere. mox, quia rumor incedebat, *fore, ut nurui ac nepoti conciliaretur Caesar*, saevitiam quam poenitentiam maluit. Quin et invectus in defunctum, 'probra 24
'corporis, exitiabilem in suos, infensum Reipubl. 'animum' obiecit: 'recitarique factorum dictorumque

'eius descripta per dies' iussit. quo non aliud atrocius visum: adstitisse tot per annos, qui vultum, gemitus, occultum etiam murmur exciperent: et potuisse avum audire, legere, in publicum promere, vix fides; nisi quod Actii Centurionis et Didymi liberti epistolae servorum nomina praeferebant, ut quis egredientem cubiculo Drusum pulsaverat, exterruerat. etiam sua verba Centurio, saevitiae plena, tamquam egregium, vocesque deficientis adiecerat, quis primo (alienationem mentis simulans) quasi per dementiam, funesta Tiberio, mox, ubi exspes vitae fuit, meditatas, compositasque diras inprecabatur: 'ut, quemadmodum nurum filiumque fratris et nepotes 'domumque omnem caedibus complevisset, ita poe- 'nas nomini generique maiorum et posteris exsolve- 'ret.' Obturbabant quidem Patres, specie detestandi sed penetrabat pavor et admiratio, callidum olim, et tegendis sceleribus obscurum, huc confidentiae venisse, ut, tamquam demotis parietibus, ostenderet nepotem sub verbere Centurionis, inter servorum ictus, extrema vitae alimenta frustra orantem.
25 Nondum is dolor exoleverat, cum de Agrippina auditum, quam, interfecto Seiano, spe sustentatam, provixisse reor, et postquam nihil de saevitia remittebatur, voluntate exstinctam: nisi si, negatis alimentis, adsimulatus est finis, qui videretur sponte sumptus. Enimvero Tiberius foedissimis criminationibus exarsit, 'inpudicitiam' arguens, 'et Asinium Gallum 'adulterum, eiusque morte ad taedium vitae com- 'pulsam.' Sed Agrippina, aequi inpatiens, domi-

Nurum filiumque fratris et nepotes] intellige *interfecerit*, quod latet in sequentibus: *domum caedibus complevisset*. Vid. ad c. 21. et alibi. *Ern.*

nandi avida, virilibus curis feminarum vitia exuerat. 'Eodem die defunctam, quo biennio ante Seia- 'nus poenas luisset, memoriaeque id prodendum,' addidit Caesar: iactavitque, 'quod non laqueo 'strangulata, neque in gemonias proiecta foret.' Actae ob id grates, decretumque, 'ut quintumdeci- 'mum Kal. Novembris, utriusque necis die, per 'omnis annos, donum Iovi sacraretur.' Haud mul- 26
to post Cocceius Nerva, continuus Principis, omnis Divini humanique iuris sciens, integro statu, corpore inlaeso, moriendi consilium cepit. Quod ut Tiberio cognitum, adsidere, caussas requiere, addere preces, fateri postremo, 'grave conscientiae, grave 'famae suae, si proximus amicorum, nullis moriendi 'rationibus, vitam fugeret.' Aversatus sermonem Nerva, abstinentam cibi coniunxit. Ferebant gnari cogitationum eius, quanto propius mala Reipubl. viseret ira et metu, dum integer, dum intentatus, honestum finem voluisse. Ceterum Agrippinae pernicies, quod vix credibile, Planeinam traxit. Nupta olim Cn. Pisoni, et palam laeta morte Germanici, cum Piso caderet, precibus Augustae, nec minus inimicitiis Agrippinae defensa erat: ut odium et gratia desiere, ius valuit; petitaque criminibus haud ignotis, sua manu, sera magis quam inmerita, supplicia persolvit. Tot luctibus funesta civitate 27
pars maeroris fuit quod Iulia, Drusi filia, quoniam Neronis uxor, denupsit in domum Rubellii Blandi; cuius avum, Tiburtum, Equitem Romanum, plerique meminerant. Extremo anni mors Aelii Lamiae funere censorio celebrata, qui, administrandas

Syriae imagine tandem exsolutus urbi praefuerat. genus illi decorum; vivida senectus; et non permissa provincia dignationem addiderat. Exin, Flacco Pomponio Syriae Propraetore defuncto, recitantur Caesaris litterae, quia incusabat, 'egregium quemque, et regendis exercitibus 'idoneum, abnuere id munus; seque ea necessitu'dine ad preces cogi, per quas Consularium aliqui 'capessere provincias adigerentur:' oblitus Arruntium, ne in Hispaniam pergeret, decimum iam annum adtineri. Obiit eodem anno et M. Lepidus, de cuius moderatione atque sapientia in prioribus libris satis conlocavi. neque nobilitas diutius demonstranda est: quippe Aemilium genus fecundum bonorum civium, et qui eadem familia, corruptis moribus, inlustri tamen fortuna egere.

28 Paullo Fabio, L. Vitellio coss. post longum saeculorum ambitum, avis phoenix in Aegyptum venit, praebuitque materiem doctissimis indigenarum et Graecorum, multa super eo miraculo disserendi. de quibus congruunt, et plura ambigua, sed cognitu non absurda, promere libet. Sacrum soli id animal, et ore ac distinctu pinnarum a ceteris avibus diversum, consentiunt, qui formam eius definiere. De numero annorum varia traduntur. maxime vulgatum quingentorum spatium. sunt, qui adseverent, mille quadringentos sexaginta unum interiici; prioresque alites Sesostride primum, post Amaside dominantibus, dein Ptolemaeo, qui ex Macedonibus tertius regnavit, in civitatem, cui Heliopolis nomen, advolavisse, multo ceterarum volucrum comitatu, novam faciem mirantium. Sed antiquitas quidem obscura: inter Ptole-

maeum ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt. unde nonnulli falsum hunc phoenicem, neque Arabum e terris credidere, nihilque usurpavisse ex his, quae vetus memoria firmavit. confecto quippe annorum numero, ubi mors propinquet, suis in terris struere nidum, eique vim genitalem adfundere, ex qua foetum oriri: et primam adulto curam sepeliendi patris: neque id temere, sed sublato murrhae pondere, tentatoque per longum iter, ubi par oneri, par meatui sit, subire patrium corpus, inque Solis aram perferre atque adolere. Haec incerta et fabulosis aucta. Ceterum adspici aliquando in Aegypto eam volucrem non ambigitur. At Romae, caede con- 29
tinua, Pomponius Labeo, quem praefuisse Moesiae retuli, per abruptas venas sanguinem effudit: aemulataque est coniunx Paxaea. nam promptas eiusmodi mortes metus carnificis faciebat: et quia damnati, publicatis bonis, sepultura prohibebantur: eorum, qui de se statuebant, humabantur corpora, manebant testamenta, pretium festinandi. Sed Caesar, missis ad Senatum litteris, disseruit, 'morem fuisse maiori- 'bus, quotiens dirimerent amicitias, interdicere domo, 'eumque finem gratiae ponere: id se repetivisse in 'Labeone. atque illum, quia male administratae pro- 'vinciae aliorumque criminum urgebatur, culpam 'invidia velavisse: frustra conterrita uxore, quam, 'etsi nocentem, periculi tamen expertem fuisse.' Mamercus dein Scaurus rursum postulatur, insignis nobilitate et orandis caussis, vita probrosus, nihil hunc amicitia Seiani, sed labefecit haud minus validum ad exitia Macronis odium, qui easdem artes occultius exercebat: detuleratque argumentum tra-

goediae, a Scauro scriptae, additis versibus, qui in Tiberium flecterentur. Verum ab Servilio et Cornelio, accusatoribus, *adulterium Liviae*, *Magorum sacra* obiectabantur. Scaurus, ut dignum veteribus Aemiliis, damnationem anteit; hortante Sextia ux-
30 ore, quae incitamentum mortis et particeps fuit. Ac tamen accusatores, si facultas incideret, poenis adficiebantur: ut Servilius Corneliusque, perdito Scauro famosi, quia pecuniam a Vario Ligure, omittendae delationis, ceperant, in insulas, interdicto igni atque aqua, demoti sunt. Et Abudius Ruso, functus Aedilitate, dum Lentulo Gaetulico, sub quo legioni praefuerat, periculum facessit, *quod is Seiani filium generum destinasset*, ultro damnatur, atque urbe exigitur. Gaetulicus ea tempestate superioris Germaniae legiones curabat, mirumque amorem adsecutus erat; effusae clementiae, modicus severitate, et proximo quoque exercitui, per L. Apronium socerum, non ingratus. unde fama constans, ausum mittere ad Caesarem litteras, 'Adfinitatem sibi cum Seiano haud 'sponte, sed consilio Tiberii, coeptam: perinde se, 'quam Tiberium, falli potuisse. neque errorem eun'dem illi sine fraude, aliis exitio habendum. sibi 'fidem integram, et, si nullis insidiis peteretur, man'suram: successorem non aliter, quam indicium 'mortis, accepturum. firmarent velut foedus, quo 'Princeps ceterarum rerum potiretur, ipse provin'ciam retineret.' Haec, mira quamquam, fidem ex eo trahebant, quod unus omnium Seiani adfinium incolumis multaque gratia mansit: reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam aetatem, magisque fama, quam vi, stare res suas.

C. Cestio, M. Servilio coss. nobiles Parthi in urbem venere. ignaro rege Artabano. Is, metu Germanici fidus Romanis, aequabilis in suos, mox superbiam in nos, saevitiam in populares sumpsit; fretus bellis, quae secunda adversum circumiectas nationes exercuerat, et senectutem Tiberii, ut inermem, despiciens, avidusque Armeniae, cui, defuncto Rege Artaxia, Arsacen, liberorum suorum veterrimum, inposuit, addita contumelia, et missis, qui *gazam, a Vonone relictam in Syria Ciliciaque*, reposcerent, simul *veteres Persarum ac Macedonum terminos*, seque *invasurum possessa Cyro, et post Alexandro*, per vaniloquentiam ac minas iaciebat. Sed Parthis mittendi secretos nuntios validissimus auctor fuit Sinnaces, insigni familia, ac perinde opibus, et proximus huic Abdus, ademptae virilitatis. non despectum id apud barbaros, ultroque potentiam habet. Ii, adscitis et aliis primoribus, quia neminem gentis Arsacidarum summae rei inponere poterant, interfectis ab Artabano plerisque aut nondum adultis, Phrahaten, Regis Phrahatis filium, Roma poscebant: 'Nomine tantum et 'auctore opus, ut sponte Caesaris, ut genus Arsacis, 'ripam apud Euphratis cerneretur.' Cupitum id Ti- 32
berio. ornat Phrahaten, accingitque paternum ad fastigium: destinata retinens, consiliis et astu res externas moliri, arma procul habere. Interea, cognitis insidiis, Artabanus tardari metu, modo cupidine vindictae inardescere. et barbaris cunctatio, servilis: statim exsequi, Regium videtur. Valuit tamen utilitas, ut Abdum, specie amicitiae vocatum ad epulas, lento veneno inligaret; Sinnacen

dissimulatione ac donis, simul per negotia, moraretur. Et Phrahates apud Syriam, dum, omisso cultu Romano, cui per tot annos insueverat, instituta Parthorum insumit, patriis moribus inpar, morbo absumptus est. Sed non Tiberius omisit incepta. Tiridaten, sanguinis eiusdem, aemulum Artabano, reciperandaeque Armeniae Iberum Mithridaten deligit, conciliatque fratri Pharasmani, qui gentile imperium obtinebat: et cunctis, quae apud Orientem parabantur, L. Vitellium praefecit. eo de homine, haud sum ignarus, sinistram in urbe famam, pleraque foeda memorari: ceterum, *regendis* provinciis prisca virtute egit. Vnde regressus, et formidine C. Caesaris, familiaritate Claudii, *turpe* in servitium mutatus, exemplar apud posteros adulatorii dedecoris habetur: cesseruntque prima postremis, et bona iuventae senectus flagitiosa oblitteravit.
33 At ex Regulis, prior Mithridates Pharasmanen perpulit, dolo et vi conatus suos iuvare: repertique corruptores ministros Arsacis multo auro ad *scelus* cogunt: simul Iberi magnis copiis Armeniam inrumpunt, et urbe Artaxata potiuntur. Quae postquam Artabano cognita, filium Oroden ultorem parat, datque Parthorum copias, mittit, qui auxilia mercede facerent. Contra Pharasmanes adiungere Albanos, accire Sarmatas; quorum Sceptuchi, utrimque donis acceptis, more gentico, diversa induere. Sed Iberi, locorum potentes, Caspia via Sarmatam in Armenios raptim effundunt. at qui Parthis adventabant, facile arcebantur: cum alios incessus hostis clausisset;

Filium Oroden] Omnis haec historia apud Iosephum 18, 2. *Lips.*

unum reliquum, mare inter et extremos Albanorum montes, aestas impediret: quia flatibus Etesiarum implentur vada; hibernus Auster revolvit fluctus, pulsoque introrsus freto, brevia litorum nudantur.
Interim Oroden, sociorum inopem, auctus auxilio 34
Pharasmanes vocare ad pugnam, et detrectantem incessere, adequitare castris, infensare pabula: ac saepe, in modum obsidii, stationibus cingebat: donec Parthi, contumeliarum insolentes, circumsisterent Regem, poscerent proelium. atque illis sola in equite vis: Pharasmanes et pedite valebat. Nam Iberi Albanique, saltuosos locos incolentes, duritiae patientiaeque magis insuevere. Feruntque 'se 'Thessalis ortos, qua tempestate Iason, post avectam 'Medeam, genitosque ex ea liberos, inanem mox 'Regiam Aeetae vacuosque Colchos repetivit.' Multaque de nomine eius, et oraculum Phryxi celebrant. nec quisquam ariete sacrificaverit, credito, vexisse Phryxum; sive id animal, seu navis insigne fuit. Ceterum, directa utrimque acie, Parthus 'Imperium Orientis, claritudinem Arsacidarum; contraque ignobilem Iberum mercenario milite,' disserebat: Pharasmanes, 'integros semet a Parthico 'dominatu: quanto maiora peterent, plus decoris 'victores, aut si terga darent, flagitii atque periculi 'laturos.' simul horridam suorum aciem, picta auro Medorum agmina; hinc viros, inde praedam ostendere.
Enimvero apud Sarmatas non una vox Ducis: 35
se quisque stimulant, 'ne pugnam per sagittas 'inirent; impetu et cominus praeveniendum.' Variae hinc bellantium species; cum Parthus, sequi vel fugere pari arte suetus, distraheret turmas, spatium ictibus quaereret: Sarmatae, omisso

arcu, quo brevius valent, contis gladiisque ruerent; modo equestris proelii more, frontis et tergi vices: aliquando, ut conferta acies, corporibus et pulsu armorum pellerent, pellerentur. Iamque et Albani Iberique prensare, detrudere, ancipitem pugnam hostibus facere. Quos super, eques, et a propioribus vulneribus pedites adflictabant. Inter quae Pharasmanes Orodesque, dum strenuis adsunt, aut dubitantibus subveniunt, conspicui, eoque gnari, clamore, telis, equis concurrunt: instantius Pharasmanes: nam vulnus per galeam adegit; nec iterare valuit, praelatus equo, et fortissimis satellitum protegentibus saucium. Fama tamen occisi, falso credita,
36 exterruit Parthos, victoriamque concessere. Mox Artabanus tota mole regni ultum iit. peritia locorum ab Iberis melius pugnatum. nec ideo abscedebat, ni, contractis legionibus, Vitellius, et subdito rumore, tamquam Mesopotamiam invasurus, metum Romani belli fecisset. Tum omissa Armenia, versaeque Artabani res; inliciente Vitellio, *desererent Regem, saevum in pace, et adversis proeliorum exitiosum.* Igitur Sinnaces quem antea infensum memoravi, patrem Abdagesen aliosque occultos consilii, et tunc continuis cladibus promptiores, ad defectionem trahit: adfluentibus paullatim, qui, metu magis, quam benevolentia, subiecti, repertis auctoribus sustulerant animum. Nec iam aliud Artabano reliquum, quam, si qui externorum corpori custodes aderant, suis quisque sedibus extorres, quis neque boni intellectus, neque mali cura, sed mercede aluntur, ministri sceleribus. His adsumptis, in longinqua et contermina Scythiae fugam maturavit, spe auxilii; (quia Hyrca-

nis Carmaniisque per adfinitatem innexus erat) atque interim posse Parthos, absentium aequos, praesentibus mobiles, ad poenitentiam mutari. At Vitellius, 37
profugo Artabano, et flexis ad novum Regem popularium animis, hortatus Tiridaten, *parata capessere*, robur legionum sociorumque ripam ad Euphratis ducit. Sacrificantibus, cum hic more Romano suovetaurilia daret, ille equum placando amni adornasset, nuntiavere accolae, 'Euphraten nulla imbrium 'vi, sponte et inmensum adtolli; simul albentibus 'spumis, in modum diadematis, sinuare orbes; auspi'cium prosperi transgressus.' quidam callidius interpretabantur, 'initia conatus secunda, neque diuturna: 'quia eorum, quae terra caelove portenderetur, cer'tior fides; fluminum instabilis natura simul osten'deret omina raperetque.' Sed ponte navibus effecto, tramissoque exercitu, primus Ornospades multis equitum millibus in castra venit: exsul quondam, et Tiberio, cum Dalmaticum bellum conficeret, haud inglorius auxiliator, eoque civitate Romana donatus: mox, repetita amicitia Regis, multo apud eum honore, praefectus campis, qui Euphrate et Tigre, inclutis amnibus, circumflui, Mesopotamiae nomen acceperunt. Neque multo post Sinnaces auget copias: et columen patrium Abdageses gazam et paratus Regios adiicit. Vitellius, ostentasse Romana arma satis ratus, monet Tiridaten primoresque: hunc, 'Phrahatis avi et altoris Caesaris, quae utrobique 'pulchra, meminerit:' illos, 'obsequium in Regem,

Absentium aequos] Absentibus principibus aequos. Genetivis et variis casibus gaudet Tacitus.

In modum diadematis] Ad diadematis formam adspicit. Diadema commune olim insigne Regum, non aliud quam fascia tenuis cingens caput.

'reverentiam in nos, decus quisque suum et fidem 'retinerent.' exin cum legionibus in Syriam remea-
38 vit. Quae duabus aestatibus gesta, coniunxi, quo requiesceret animus a domesticis malis. Non enim Tiberium, quamquam triennio post caedem Seiani, quae ceteros mollire solent, tempus, preces, satias, mitigabant, quin incerta, vel abolita, pro gravissimis et recentibus puniret. Eo metu Fulcinius Trio, ingruentis accusatores haud perpessus, supremis tabulis multa et atrocia in Macronem, ac praecipuos libertorum Caesaris, composuit, ipsi *fluxam senio mentem, et continuo abscessu velut exsilium* obiectando. Quae, ab heredibus occultata, recitari Tiberius iussit: patientiam libertatis alienae ostentans, et contemptor suae infamiae, an scelerum Seiani diu nescius, mox quoquo modo dicta vulgari malebat, veritatisque, cui adulatio officit, per probra saltem gnarus fieri. Iisdem diebus Granius Martianus, Senator, a C. Graccho maiestatis postulatus, vim vitae suae adtulit: Tatiusque Gratianus, Praetura functus, lege eadem
39 extremum ad supplicium damnatus. Nec dispares Trebellieni Rufi et Sextii Paconiani exitus. Nam Trebellienus sua manu cecidit; Paconianus in carcere, ob carmina illic in Principem factitata, strangulatus est. Haec Tiberius non mari, ut olim, divisus, neque per longinquos nuntios accipiebat, sed urbem iuxta; eodem ut die, vel noctis interiectu, litteris Consulum rescriberet: quasi adspiciens undantem per domos sanguinem, aut manus carnificum. Fine anni Poppaeus Sabinus concessit vita, modicus originis, Principum amicitia Consulatum ac triumphale decus adeptus: maximisque provinciis

per quatuor et viginti annos inpositus; nullam ob
eximiam artem, *sed quod par negotiis, neque supra
erat.*

Q. Plautius, Sex. Papinius coss. sequuntur. Eo 40
anno, * neque quod L. Aruseius morte adfecti fo-
rent, adsuetudine malorum, ut atrox, advertebatur,
sed exterruit, quod Vibulenus Agrippa, Eques Ro-
manus, cum perorassent accusatores, in ipsa curia
depromptum sinu venenum hausit; prolapsusque ac
moribundus, festinatis lictorum manibus in carce-
rem raptus est, faucesque iam exanimis laqueo vex-
atae. Ne Tigranes quidem, Armenia quondam
potitus, ac tunc reus, nomine Regio supplicia ci-
vium effugit. At C. Galba, Consularis, et duo
Blaesi voluntario exitu cecidere: Galba, tristibus
Caesaris litteris provinciam sortiri, prohibitus; Blae-
sis sacerdotia, integra eorum domo destinata, con-
vulsa distulerat; tunc, ut vacua, contulit in alios.
quod signum mortis intellexere; et exsecuti sunt.
Et Aemilia Lepida, quam iuveni Druso nuptam re-
tuli, crebris criminibus maritum insecuta, quam-
quam intestabilis, tamen inpunita agebat, dum su-
perfuit pater Lepidus; post a delatoribus corripi-
tur ob servum adulterum: nec dubitabatur de flagi-
tio. ergo, omissa defensione, finem vitae sibi po-
suit. Per idem tempus Clitarum natio, Cappadoci 41
Archelao subiecta, quia nostrum in modum deferre
census, pati tributa adigebatur, in iuga Tauri mon-
tis abscessit: locorumque ingenio sese contra inbel-

Galba tristibus Caesaris litteris] Frater est illius, qui postea Princeps. Suet. Galb. 3. *Caius attritis facultatibus urbe cessit, prohibitusque a Tiberio sortiri anno suo Proconsulatum, voluntaria morte obiit. Lips.*

les Regis copias tutabatur; donec M. Trebellius, Legatus, a Vitellio, Praeside Syriae, cum quatuor millibus legionariorum et delectis auxiliis missus. duos collis, quos barbari insederant (minori *Cadra*, alteri *Davara* nomen est) operibus circumdedit: et erumpere ausos ferro, ceteros siti, ad deditionem coegit. At Tiridates, volentibus Parthis, Nicephorium et Anthemusiada, ceterasque urbes, quae, Macedonibus sitae, Graeca vocabula usurpant, Halumque et Artemitam, Parthica oppida, recepit, certantibus gaudio, qui Artabanum, Scythas inter eductum, ob saevitiam exsecrati, come Tiridatis
42 ingenium, Romanas per artes, sperabant. Plurimum adulationis Seleucenses induere, civitas potens, septa muris, neque in barbarum corrupta, sed conditoris Seleuci retinens. Trecenti, opibus aut sapientia delecti, ut Senatus: sua populo vis: et, quoties concordes agunt, spernitur Parthus; ubi dissensere, dum sibi quisque contra aemulos subsidium vocant, accitus in partem, adversum omnes valescit. Id nuper acciderat Artabano regnante, quid plebem primoribus tradidit ex suo usu. nam populi imperium iuxta libertatem; paucorum dominatio Regiae libidini prior est. Tum adventantem Tiridaten extollunt veterum Regum honoribus, et quos recens aetas largius invenit: simul probra in Artabanum fundebant, *materna origine Arsacidem, cetera degenerem.* Tiridates rem Seleucensem populo permittit. Mox, consultans, *quonam die solennia Regni capesseret?* litteras Phrahatis et Hieronis, qui validissimas praefecturas obtinebant, accipit, *brevem moram* precantium. Placitumque, *opperiri*

viros praepollentis: atque interim Ctesiphon, sedes imperii, petita. sed, ubi diem ex die prolatabant, multis coram et adprobantibus, Surena, patrio more, Tiridaten insigni Regio evinxit. Ac, si statim 43
interiora ceterasque nationes petivisset, oppressa cunctantium dubitatio, et omnes in unum cedebant: adsidendo castellum, in quod pecuniam et pellices Artabanus contulerat, dedit spatium exeundi pacta. Nam Phrahates et Hiero, et, si qui alii delectum capiendo diademati diem haud concelebraverant, pars metu, quidam invidia in Abdagesen, qui tum aula et novo Rege potiebatur, ad Artabanum vertere. Isque in Hyrcanis repertus est, inluvie obsitus, et alimenta arcu expediens. ac primo, tamquam dolus pararetur, territus; ubi data fides, 'reddendae 'dominationi venisse,' adlevatur animum, et, 'quae 'repentina mutatio?' exquirit. Tum Hiero 'pueri'tiam Tiridatis' increpat; 'neque penes Arsacidem 'imperium, sed inane nomen apud inbellem externa 'mollitia, vim in Abdagesis domo.' Sensit vetus 44
regnandi, falsos in amore, odia non fingere. nec ultra moratus, quam dum Scytharum auxilia conciret, pergit properus, et praeveniens inimicorum astus, amicorum poenitentiam: neque exuerat paedorem, ut vulgum miseratione adverteret. non fraus, non preces, nihil omissum, quo ambiguos inliceret, prompti firmarentur. Iamque multa manu propinqua Seleuciae adventabat; cum Tiridates, simul fama, atque ipso Artabano perculsus, distrahi consiliis, iret contra, an bellum cunctatione tractaret. Quibus proelium et festinati casus placebant, 'disiectos et 'longinquitate itineris fessos, ne animo quidem sa-

'tis ad obsequium coaluisse.' disserunt, 'proditores 'nuper hostesque eius, quem rursum foveant.' Verum Abdageses, 'regrediendum in Mesopotamiam,' censebat, 'ut amne obiecto, Armeniis interim Elymaeisque et ceteris a tergo excitis, aucti copiis socialibus, et quas Dux Romanus misisset, fortunam 'tentaret.' Ea sententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdagesen, et Tiridates ignavus ad pericula erat. sed fugae specie discessum: ac, principio a gente Arabum facto, ceteri domos abeunt, vel in castra Artabani: donec Tiridates, cum paucis, in Syriam revectus, pudore proditionis omnes exsolvit.

45 Idem annus gravi igne urbem adficit, deusta parte Circi, quae Aventino contigua, ipsoque Aventino. quod damnum Caesar ad gloriam vertit, exsolutis domuum et insularum pretiis. Millies sestertium ea munificentia conlocatum; tanto acceptius in vulgum, quanto modicus privatis aedificationibus. Ne publice quidem, nisi duo opera, struxit, templum Augusto, et scenam Pompeiani theatri: eaque perfecta, contemptu ambitionis, an per senectutem, haud dedicavit. sed aestimando cuiusque detrimento quatuor progeneri Caesaris, Cn. Domitius, Cassius Longinus, M. Vinicius, Rubellius Blandus delecti, additusque nominatione Consulum

Millies sestertium] Sunt viciesquinquies centena millia Philippicum. Egregia munificentia, et quam mirum est Suetonio non dictam, aut neglectam. Nam, ubi ex proposito de hac re, Tiberii cap. 48. *Publice munificentiam bis omnino exhibuit, proposito millies HS. gratuito in triennii tempus; et rursus dominis insularum, quae in monte Caelio deflagraverant, pretio restituto.* Sed utraque haec munificentia praeivit, et in Tacito narrata est: haec posterior et insignis Suetonium effugit. *Lips.* Summa ista vicies centenis millibus librarum Francicarum respondet.

P. Petronius. Et pro ingenio cuiusque quaesiti decretique in Principem honores. quos omiserit receperitve, in incerto fuit, ob propinquum vitae finem. Neque enim multo post supremi Tiberio Consules, Cn. Acerronius, C. Pontius, Magistratum occepere; nimia iam potentia Macronis, qui gratiam C. Caesaris, numquam sibi neglectam, acrius in dies fovebat, inpuleratque, post mortem Claudiae, quam nuptam ei retuli, uxorem suam Enniam, inmittendo amore iuvenem inlicere, pactoque matrimonii vincire, nihil abnuentem, dum dominationis apisceretur. Nam, etsi commotus ingenio, simulationum tamen falsa in sinu avi perdidicerat. Gnarum hoc Principi, eoque dubitavit de 46
tradenda Rep. primum inter nepotes: quorum Druso genitus, sanguine et caritate propior, sed nondum pubertatem ingressus: Germanici filio robur iuventae, vulgi studia, eaque apud avum odii caussa. Etiam de Claudio agitanti, quod is, composita aetate, bonarum artium cupiens erat, inminuta mens eius obstitit. Sin extra domum successor quaereretur, ne memoria Augusti, ne nomen Caesarum in ludibria et contumelias verterent, metuebat. quippe illi non perinde curae gratia praesentium, quam in posteros ambitio. Mox incertus animi, fesso corpore consilium, cui inpar erat, fato permisit; iactis tamen vocibus, per quas intelligeretur providus futurorum. Namque Macroni, non abdita ambage, *Occidentem ab eo deseri, Orientem spectari exprobra-*

Commotus ingenio] i. e. Vehemens, iracundus, ferox, etc. unde ap. Cicer. in Brut. c. 34. iunguntur *fervidior et commotior*. *Ern.*

Gnarum hoc] Int. ferocis et fervidioris ingenii esse Caium, et vitia eius premi dissimulando. *Ern.*

vit. Et C. Caesari, forte orto sermone, L. Sullam inridenti, *omnia Sullae vitia, et nullam eiusdem virtutem habiturum*, praedixit. simul crebris cum lacrimis minorem ex nepotibus complexus, truci alterius vultu: *Occides hunc tu*, inquit, *et te alius.* Sed gravescente valetudine, nihil e libidinibus omittebat, in patientia firmitudinem simulans; solitusque eludere medicorum artes, atque eos, qui, post tricesimum aetatis annum, ad internoscenda corpori suo utilia, vel noxia, alieni consilii indigerent.

47 Interim Romae futuris etiam post Tiberium caedibus semina iaciebantur. Laelius Balbus Acutiam, P. Vitellii quondam uxorem, maiestatis postulaverat: qua damnata, cum praemium accusatori decerneretur, Iunius Otho, Tribunus plebei, intercessit. unde illis odia, mox Othoni exsilium. Dein multorum amoribus famosa Albucilla, cui matrimonium cum Satrio Secundo, coniurationis indice, fuerat, defertur inpietatis in Principem, et connectebantur, ut conscii et adulteri eius, Cn. Domitius, Vibius Marsus, L. Arruntius. De claritudine Domitii supra memoravi. Marsus quoque vetustis honoribus et inlustris studiis erat. Sed 'testium interrogationi, tormentis servorum, Macronem praesedisse,' commentarii ad Senatum missi ferebant: nullaeque in eos Imperatoris litterae suspicionem dabant, invalido ac fortasse ignaro, ficta pleraque, ob inimicitias Macro-

48 nis notas in Arruntium. Igitur Domitius, defensionem meditans, Marsus, tamquam inediam destinavisset, produxere vitam: Arruntius, cunctationem et moras suadentibus amicis, 'Non eadem omnibus decora,' respondit. 'sibi satis aetatis: neque aliud

'poenitendum, quam quod inter ludibria et pericula 'anxiam senectam toleravisset, diu Seiano, nunc 'Macroni, semper alicui potentium invisus; non 'culpa, sed ut flagitiorum patiens. Sane paucos et 'supremos Principis dies posse vitari: quemadmodum 'evasurum inminentis iuventam? An, cum Tiberius, 'post tantam rerum experientiam, vi dominationis 'convulsus et mutatus sit, C. Caesarem, vix finita 'pueritia, ignarum omnium, aut pessimis innutritum, 'meliora capessiturum, Macrone duce? qui, ut dete-'rior, ad opprimendum Seianum delectus, plura per 'scelera Remp. conflictavisset. prospectare iam se 'acrius servitium, eoque fugere simul acta et in-'stantia.' Haec vatis in modum dictitans, venas resolvit. Documento sequentia erunt, bene Arruntium morte usum. Albucilla inrito ictu a semet vulnerata, iussu Senatus in carcerem fertur. Stuprorum eius ministri, 'Carsidius Sacerdos, Praetorius, ut in 'insulam deportaretur; Pontius Fregellanus amitte-'ret ordinem Senatorium; et eaedem poenae in 'Laelium Balbum' decernuntur. Id quidem a laetantibus, quia Balbus truci eloquentia habebatur, promptus adversum insontes. Iisdem diebus Sex. 49
Papinius, Consulari familia, repentinum et informem exitum delegit, iacto in praeceps corpore. caussa ad matrem referebatur; quae, pridem repudiata, adsentationibus atque luxu perpulisset iuvenem ad ea, quorum effugium non nisi morte inveniret. Igitur accusata in Senatu, quamquam genua Patrum advolveretur, 'luctumque communem, et magis inbe-'cillum, tali super casu, feminarum animum,' aliaque in eundem dolorem moesta et miseranda diu ferret,

urbe tamen in decem annos prohibita est, donec
50 minor filius lubricum iuventae exiret. Iam Tiberium corpus, iam vires, nondum dissimulatio deserebat. idem animi rigor: sermone ac vultu intentus, quaesita interdum comitate quamvis manifestam defectionem tegebat: mutatisque saepius locis, tandem apud promontorium Miseni consedit, in villa, cui L. Lucullus quondam dominus. illic, eum adpropinquare supremis, tali modo compertum. Erat medicus, arte insignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines Principis solitus, consilii tamen copiam praebere. Is, velut propria ad negotia digrediens, et per speciem officii, manum complexus, pulsum venarum adtigit; neque fefellit. nam Tiberius, incertum an offensus, tantoque magis iram premens, 'instaurari 'epulas' iubet, discumbitque ultra solitum; quasi honori abeuntis amici tribueret. Charicles tamen, 'labi spiritum, nec ultra biduum duraturum,' Macroni firmavit. inde cuncta conloquiis inter praesentes, nuntiis apud Legatos et exercitus festinabantur. XVII. Kal. Aprilis, interclusa anima, creditus est mortalitatem explevisse. Et multo gratantum concursu, ad capienda imperii primordia C. Caesar egrediebatur: cum repente adfertur, 'redire Tiberio 'vocem ac visus, vocarique, qui recreandae defectioni 'cibum adferrent.' pavor hinc in omnes: et ceteri passim dispergi, se quisque maestum aut nescium fingere: Caesar, in silentium fixus, a summa spe novissima exspectabat: Macro intrepidus, 'opprimi 'senem iniectu multae vestis,' iubet, 'discedique ab 'limine.' Sic Tiberius finivit, octavo et septuagesimo
51 aetatis anno. Pater ei Nero, et utrimque origo

gentis Claudiae, quamquam mater in Liviam et mox Iuliam familiam adoptionibus transierit. Casus prima ab infantia ancipites. nam proscriptum patrem exsul secutus, ubi domum Augusti privignus introiit, multis aemulis conflictatus est, dum Marcellus et Agrippa, mox Caius Luciusque Caesares, viguere. Etiam frater eius, Drusus, prosperiore civium amore erat. Sed maxime in lubrico egit, accepta in matrimonium Iulia, inpudicitiam uxoris tolerans, aut declinans. Deinde Rhodo regressus, vacuos Principis Penates duodecim annis, mox rei Romanae arbitrium tribus ferme et viginti obtinuit. Morum quoque tempora illi diversa: egregium vita famaque, quoad privatus, vel in imperiis sub Augusto fuit: occultum ac subdolum fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuere. idem inter bona malaque mixtus, incolumi matre: intestabilis saevitia, sed obtectis libidinibus, dum Seianum dilexit timuitve: postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam, remoto pudore et metu, suo tantum ingenio utebatur.

Rei Romanae arbitrium] Vere et eleganter dictum. Libertatem Romanam armis labefecerat Caesar; Luxu corruperat Augustus; Dissimulatione oppressit Tiberius, Romani imperii et artis politicae conditor: quo melior princeps haberi facile potest, callidior vix excogitari. Caesarem animo, Augustum ingenio expressurus, nisi certiorem dominationis viam reperisset: virtutes ac vitia ita temperans, ut in eo nec virtutes vitiis, nec vitia virtutibus imminuerentur. *Brot.*

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM

LIBER VNDECIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1—3. *Valerius Asiaticus a Suilio et Sosibio accusatus, fraude Messallinae et Vitellii evertitur, et hilare moritur.* 4. *Somnium saevitiae caussa.* 5. *In perfidiam advocatorum lex Cincia flagitatur.* 6. 7. *Praemiis pro patrocinio modus ponitur a Principe.*

8. *Parthi discordant. Gotarzes pulsus vires reparat.* 9. *Pacem init cum Bardane;* 10. *hic victor a suis caeditur.*

11. *Ludi saeculares. Domitius Nero destinatur imperio.* 12. *Messallina Silium deperit.* 13. *Claudius aliud agit. Leges fert. Novas litterarum formas vulgat.* 14. *De litterarum inventoribus.* 15. *Claudius Haruspices firmat.*

16. *Italicus Rex Cheruscis petentibus datur.* 17. *mox de eo discordia gentis et bellum.* 18. *Rebellantes Chaucos Corbulo reprimit. Is severe agit in milites.* 19. *Fri-*

Hunc librum ἀκέφαλον esse ne moneri quidem necesse est. Desunt autem, a fine libri. 6 ad hujus initium, res gestae annorum circiter decem. In quibus C. Caligulae principatus in universum, et Claudiani imperii primores anni sex perierunt.

sios componit. Gannascum caedit. 20. *Ardor eius a Claudio repressus. Fossam inter Mosam et Rhenum ducit. Insignia triumphi ei indulta.* 21. *Sic et Curtio Rufo.* 22. *Nonius perit. De spectaculo gladiatorum et Quaestoribus.*

23. *Galli civitatem plenam adfectant et,* 24. *Principe patrocinante,* 25. *impetrant, et primo quidem Aedui. Patricii suppleti. Lustrum conditum.*

26. *Messallina, amore vecors,* 27. *Silio palam nubit.* 28. *Turbantur aulici.* 29 30. *Narcissus per pellices rem defert.* 31. *Claudius trepidat. Messallina bacchatur;* 32. *preces per Vestalem parat.* 33. *Narcissus Principem nutantem incitat,* 34. *preces amolitur,* 35. 36. *sontium, in his Mnestris, supplicium urget.* 37. 38. *Messallinam, languente Principe, dein ignaro, caedi curat. Haec gesta annis fere duobus.*

C. VALERIO ASIATICO. M. VALERIO MESSALLA,
A. VITELLIO, L. VIPSTANO, COSS.

1 NAM Valerium Asiaticum, bis Consulem, fuisse quondam adulterum eius, credidit: pariterque hortis inhians, quos ille, a Lucullo coeptos, insigni magnificentia extollebat, Suilium accusandis utrisque inmittit. Adiungitur Sosibus, Britannici educator, qui, per speciem benevolentiae, moneret Claudium, 'cavere vim atque opes Principibus infensas: prae-

Nam Valerium] Initio hujus libri desunt nonnulla, quae supplevimus. Vide supplementum Annal. XI post librum XVI. Annalium Taciti, editum. P. Valerius Asiaticus bis consul fuerat. Primum suffectus tantum anno urbis conditae 796. Secundum triennio post, anno U C. 799. De hoc consulatu plura diximus in Supplemento Annal. X. 26 et seqq. *Brotier.*

Adulterum eius.] Poppaeae, ut apparet. *Lips.*

Credidit] Messallina scilicet.

Suilium] De hoc terribili et venali homine plura infra; Annal. XIII. 42.

'cipuum auctorem Asiaticum interficiendi Caesaris: 'non extimuisse concionem Populi Romani fateri, 'gloriamque facinoris ultro petere. clarum ex eo in 'urbe, didita per provincias fama, parare iter ad Ger- 'manicos exercitus; quando genitus Viennae, multis- 'que et validis propinquitatibus subnixus, turbare 'gentiles nationes promptum haberet.' At Claudius, nihil ultra scrutatus, citis cum militibus, tamquam opprimendo bello, Crispinum, Praetorii praefectum, misit: a quo repertus est apud Baias, vinclisque inditis, in urbem raptus. neque data Senatus co- 2
pia: intra cubiculum auditur, Messallina coram et Suilio *corruptionem militum, quos pecunia et stupro in omni flagitio obstrictos* arguebat, exin *adulterium Poppaeae*, ac postremum *mollitiam corporis* obiectante. ad quod, victo silentio, prorupit reus, et, *interroga*, inquit, *Suili, filios tuos: virum me esse fatebuntur:* ingressusque defensionem, commoto maiorem in modum Claudio, Messallinae quoque lacrimas excivit. quibus abluendis cubiculo egrediens, monet Vitellium, ne elabi reum sineret. ipsa ad perniciem Poppaeae festinat, subditis, qui terrore carceris ad voluntariam mortem propellerent; adeo ignaro Caesare, ut, paucos post dies, epulantem apud se maritum eius, Scipionem, percunctaretur *cur sine uxore discubuisset?* ad quod ille, *functam fato*, responderit.
Sed consultante super absolutione Asiatici, flens 3
Vitellius, commemorata *vetustate amicitiae, utque*

Mollitiam corporis] impudicitiam: *probra corporis* dixit 6, 24.

Sine uxore discubuisset] Discis hinc, uxores vulgo adhiberi solitas ad convivia. Aem. Probus in praef. *Quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium?* Et olim quidem cubantibus viris sedere solitae.

Antoniam, Principis matrem, pariter observavissent, dein, percursis *Asiatici in Remp. officiis, recentique adversus Britanniam militia,* quaeque alia conciliandae misericordiae videbantur, *liberum ei mortis arbitrium* permisit: et secuta sunt Claudii verba, in eandem clementiam. Hortantibus dehinc quibusdam inediam et lenem exitum, '*remittere beneficium,*' Asiaticus ait: et usurpatis, quibus insueverat, exercitationibus, lauto corpore, hilare epulatus, cum, se 'honestius calliditate Tiberii, vel impetu C. Caesaris periturum,' dixisset, 'quam, quod fraude muliebri, et impudico Vitellii ore caderet,' venas exsolvit: viso tamen ante rogo, iussoque 'transferri partem in aliam, ne opacitas arborum vapore ignis minueretur.' tantum illi securitatis novissimae fuit.

4 Vocantur post haec Patres, pergitque Suilius addere reos Equites Romanos inlustres, quibus Petra cognomentum. at caussa necis, quod domum suam Valerii et Poppaeae congressibus praebuissent. Verum 'nocturnae quietis species' alteri obiecta, 'tamquam vidisset Claudium spicea corona evinctum, spicis retro conversis: eaque imagine gravitatem annonae dixisset.' Quidam 'pampineam coronam albentibus foliis visam, atque ita interpretatum,' tradidere, 'vergente autumno mortem Principis ostendi.' illud haud ambigitur, qualicumque insomnio ipsi fratrique perniciem adlatam. Sestertium quindecies, et insignia Praeturae Crispino decreta. Adie-

Securitatis nov.] Vacuitatis a timore, constantiae, tranquillitatisque. MS. Guelf. Edd. pr. Alciati, I. F. Gron. *novissime.* Melius *novissimae* puto, respicique ad Virgilii 6, 231. 11, 825. *mandata et verba novissima.* *Ern.*

Sestertium Quindecies] Monetae Gallicae librae 291. 786.

est Vitellius sestertium decies Sosibio; 'quod Bri-'tannicum praeceptis, Claudium consiliis, iuvaret.' Rogatus sententiam et Scipio: 'cum idem,' inquit, 'de admissis Poppaeae sentiam, quod omnes, pu-'tate, me idem dicere, quod omnes: eleganti temperamento inter coniugalem amorem, et Senatoriam necessitatem.
5 Continuus inde et saevus accusandis reis Suilius, multique audaciae eius aemuli. nam cuncta legum et Magistratuum munia in se trahens Princeps materiam praedandi patefecerat. nec quidquam publicae mercis tam venale fuit, quam advocatorum perfidia: adeo, ut Samius, insignis Eques Romanus, quadringentis nummorum millibus Suilio datis, et cognita praevaricatione, ferro in domo eius incubuerit. Igitur, incipiente C. Silio, Consule designato, cuius de potentia et exitio in tempore memorabo, consurgunt Patres, legemque Cinciam flagitant; qua cavetur antiquitus, *ne quis, ob caussam orandam, pecuniam donumve accipiat*.
6 Deinde, obstrepentibus his, quibus ea contumelia parabatur, discors Suilio Silius acriter incubuit, 'veterum oratorum exempla' referens, 'qui famam in posteros, praemia eloquentiae cogi-'tavissent pulcherrima. alioquin et bonarum artium 'principem sordidis ministeriis foedari. ne fidem 'quidem integram manere, ubi magnitudo quae-

Eleganti temperamento] Etenim haec duplicem sensum habent. alterum dignum amore coniugali: nemo credit vera esse, quae Poppaeae obiecta sunt, nemo probat factum, nec ego: alterum periculo vitando aptum: credo, quae obiecta sunt, et eadem, quae ceteri Senatores, decerno. *Elegantia* autem est in eo, quod *figura* est in his verbis, ut Suetonius vocare solet, eaque prudenter adhibita; in quo ipso est elegantia. tirones videant Clavem Cicer. in h. v.

Quadringentis nummorum millibus] Monetae Gall. 77812.

Memorabo] Vide c. 12. et 35.

'stuum spectetur. quod si in nullius mercedem negotia tueantur, pauciora fore: nunc inimicitias, accusationes, odia et iniurias foveri, ut, quomodo vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam advocatis ferat. meminissent C. Asinii et Messallae ac recentiorum, Arruntii et Aeserini. ad summa provectos incorrupta vita et facundia.' Talia dicente Consule designato, consentientibus aliis, parabatur sententia, qua *lege repetundarum tenerentur;* cum Suilius, et Cossutianus, et ceteri, qui non iudicium (quippe in manifestos) sed poenam statui videbant, circumsistunt Caesarem, ante acta deprecantes. Et, postquam adnuit, agere
7 incipiunt: 'Quem illum tanta superbia esse, ut aeternitatem famae spe praesumat? usui et rebus subsidium praeparari, ne quis, inopia advocatorum, potentioribus obnoxius sit. neque tamen eloquentiam gratuito contingere: omitti curas familiaris, ut quis se alienis negotiis intendat. multos militia, quosdam exercendo agros, tolerare vitam. nihil a quoquam expeti. nisi cuius fructus ante praeviderit. Facile Asinium et Messallam, inter Antonium et Augustum bellorum praemiis refertos, aut ditium familiarum heredes Aeserninos et Arruntios, magnum animum induisse: prompta sibi exempla, quantis mercedibus P. Clodius, aut C. Curio, concionari soliti sint. se modicos Senatores, quieta Rep. nulla, nisi pacis, emolumenta petere. Cogitaret plebem, quae toga enitesceret. sublatis studiorum pretiis, etiam studia peritura.' Vt minus decora haec, ita haud frustra dicta Princeps ratus, capiendis pecuniis posuit mo-

dum, usque ad dena sestertia, quem egressi repetundarum tenerentur.

Sub idem tempus Mithridates, quem imperitasse 8
Armeniis, et ad praesentiam Caesaris vocatum memoravi, monente Claudio, in Regnum remeavit, fisus Pharasmanis opibus. Is Rex Iberis, idemque Mithridatis frater, nuntiabat, *discordare Parthos: summaque Imperii ambigua. minora sine cura haberi.* Nam inter Gotarzis pleraque saeva (qui necem fratri Artabano coniugique ac filio eius praeparaverat, unde metus eius in ceteros) accivere Bardanen. Ille, ut erat magnis ausis promptus, biduo tria millia stadiorum invadit, ignarumque et exterritum Gotarzen proturbat: neque cunctatur, quin proximas Praefecturas corripiat, solis Seleucensibus dominationem eius abnuentibus. In quos, ut patris sui quoque defectores, ira magis, quam ex usu praesenti, accensus, implicatur obsidione urbis validae, et munimentis obiecti amnis, muroque, et commeatibus firmatae. Interim Gotarzes, Daharum Hyrcanorumque opibus auctus, bellum renovat: coactusque Bardanes omittere Seleuciam, Bactrianos apud campos castra contulit. Tunc dis- 9
tractis Orientis viribus, et, quonam inclinarent, incertis, casus Mithridati datus est occupandi Armeniam, vi militis Romani ad excidenda castello-

Dena Sestertia] Monetae Gallicae libras 1945.

Memoravi] In libris scilicet, quibus descriptae res Caii.

Tria millia] Est ingens cursus in biduo: sed noctes etiam haud dubie assumptae. Faciunt *trecenta septuaginta quinque* milliaria Romana. est idem cursus, quem Annibal confecit, a Scipione victus: et vide me, si voles, Centuria Epist. ad Italos, epist. 59. *Lips.*

Tria millia passuum] Leucae Gallicae 124.

rum ardua, simul Ibero exercitu campos persultante. Nec enim resistere Armenii, fuso, qui proelium ausus erat, Demonacte, Praefecto. Paullulum cunctationis adtulit Rex minoris Armeniae, Cotys, versis illuc quibusdam procerum; dein litteris Caesaris coercitus, et cuncta in Mithridaten fluxere, atrociorem, quam novo Regno conduceret. At Parthi Imperatores, cum pugnam pararent, foedus repente iciunt, cognitis popularium insidiis, quas Gotarzes fratri patefecerat, congressique primo cunctantur, deinde complexi dextras, apud altaria Deum pepigere, *fraudem inimicorum ulcisci, atque ipsi inter se concedere.* Potiorque Bardanes visus retinendo regno: at Gotarzes, ne quid aemulationis exsisteret, penitus in Hyrcaniam abiit. regressoque Bardani deditur Seleucia, septimo post defectionem anno; non sine dedecore Parthorum, quos una
10 civitas tamdiu eluserat. Exin validissimas Praefecturas invasit. et reciperare Armeniam avebat, ni a Vibio Marso, Syriae Legato, bellum minitante, cohibitus foret. Atque interim Gotarzes, poenitentia concessi Regni, et, revocante nobilitate, cui in pace durius servitium est, contrahit copias. et huic contra itum ad amnem Erinden: in cuius transgressu multum certato, pervicit Bardanes, prosperisque proeliis medias nationes subegit ad flumen Sinden, quod Dahas Ariosque disterminat. Ibi modus rebus secundis positus. nam Parthi, quamquam victores, longinquam militiam adspernabantur. Igitur exstructis monimentis, quibus opes suas testabatur, nec cuiquam ante Arsacidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur; ingens gloria,

atque eo ferocior et subiectis intoleratior: qui, dolo ante composito, incautum, venationique intentum, interfecere, primam intra iuventam, sed claritudine paucos inter senum Regum, si perinde amorem inter populares, quam metum apud hostes quaesivisset. Nece Bardanis turbatae Parthorum res inter ambiguos, quis in Regnum acciperetur. multi ad Gotarzen inclinabant; quidam ad Meherdaten, prolem Phrahatis, obsidio nobis datum. dein praevaluit Gotarzes. potitusque regiam, per saevitiem ac luxum adegit Parthos, mittere ad Principem Romanum occultas preces, quis, *permitti Meherdaten patrium ad fastigium*, orabant.

Iisdem Consulibus ludi saeculares octingentesimo 11
post Romam conditam, quarto et sexagesimo, quam Augustus ediderat, spectati sunt. Vtriusque Principis rationes praetermitto, satis narratas libris, quibus res Imperatoris Domitiani composui. nam is quoque edidit ludos saeculares; iisque intentius adfui Sacerdotio Quindecimvirali praeditus, ac tum Praetor. quod non iactantia refero, sed quia conlegio Quindecimvirum antiquitus ea cura, et Magistratus potissimum exsequebantur officia caerimoniarum. Sedente Claudio, circensibus ludis, cum pueri nobiles equis ludicrum Troiae inirent, interque eos Britannicus, Imperatore genitus, et L. Domitius, adoptione mox in Imperium et cognomentum Neronis adscitus, favor plebis acrior in Domitium, loco praesagii acceptus est. vulgabaturque, *adfuis-*

Quarto et sexagesimo] Ludos illos, Horatiano hymno percelebres, ediderat Augustus Anno U. C. 737 C. Furnio et C. Silano Coss.

se infantiae dracones in modum custodum; fabulosa et externis miraculis adsimulata. nam ipse, haudquaquam sui detractor, unam omnino *anguem in cubi-*
12 *culo visam*, narrare solitus est. Verum inclinatio populi supererat, ex memoria Germanici, cuius illa reliqua suboles virilis: et matri Agrippinae miseratio augebatur, ob saevitiam Messallinae: quae semper infesta, et tunc commotior, quo minus strueret crimina et accusatores, novo et furori proximo amore detinebatur. Nam in C. Silium, iuventutis Romanae pulcherrimum, ita exarserat, ut Iuniam Silanam, nobilem feminam, matrimonio eius exturbaret, vacuoque adultero potiretur. Neque Silius flagitii aut periculi nescius erat: sed certo, si abnueret, exitio, et nonnulla fallendi spe, simul magnis praemiis, opperiri futura et praesentibus frui, pro solatio habebat: illa non furtim, sed multo comitatu ventitare domum, egressibus adhaerescere; largiri opes, honores: postremo, velut translata iam fortuna, servi, liberti, paratus Principis apud
13 adulterum visebantur. At Claudius, matrimonii sui ignarus, et munia Censoria usurpans, *theatralem populi lasciviam* severis edictis increpuit, *quod in P. Pomponium, Consularem*, (is carmina scenae dabat) *inque feminas inlustres, probra iecerat.* Et lege lata saevitiam creditorum coercuit, *ne in mortem parentum pecunias filiisfamiliarum foenori darent.* Fontesque aquarum, ab Simbruinis collibus deductos, urbi

In modum custodum] Genios enim specie anguium apparere opinio erat, ut multis locis poetarum patet.

Lege lata] Tirones caveant, ne haec e prisco more intelligant, velut ad populum de eo relatum fuerit. Comitia populi tum nulla. Senatus consultum intelligendum est.

intulit. Ac novas litterarum formas addidit vulgavitque; comperto, Graecam quoque litteraturam non simul coeptam absolutamque. Primi per figu- 14
ras animalium Aegyptii sensus mentis effingebant; (ea antiquissima monimenta memoriae humanae impressa saxis cernuntur) et *litterarum semet inventores* perhibent; *inde Phoenicas, quia mari praepollebant, intulisse Graeciae, gloriamque adeptos, tamquam repererint, quae acceperant.* Quippe fama est, *Cadmum, classe Phoenicum vectum, rudibus adhuc Graecorum populis artis eius auctorem fuisse.* Quidam *Cecropem Atheniensem*, vel *Linum Thebanum, et temporibus Traianis Palamedem, Argivum*, memorant, *sexdecim litterarum formas; mox alios ac praecipuum Simonidem, ceteras reperisse.* At in Italia Etrusci ab Corinthio Damarato, Aborigines, Arcade ab Evandro didicerunt: et forma litteris Latinis, quae veterrimis Graecorum. Sed nobis quoque paucae primum fuere: deinde additae sunt. Quo exemplo Claudius tres litteras adiecit, quae usui, imperitante eo, post

Intulit] De stupendo opere ipso, quo Curtium et Caeruleum fontes Claudius urbi intulit, v. Plin. 36, 24. qui *nihil magis mirandum in toto orbe terrarum fuisse* adserit.

Primi per figuras animalium] Non animalium solum, sed et rerum mutarum. quae hieroglyphicae notae dictae. Litteras tamen postea Aegyptiis sive Isis regina tradidit, sive Mercurius: sed ita, ut priscas illas notas, quas ἱερὰς dicebant, Sacerdotes retinerent: alias, quas πανδήμους, vulgus. *Lips.* Specimen scripturae huius extat, in obelisco Ramessis, de quo 2, 60. *Ern.*

Fama est, etc.] In totum hunc locum de literis Graecis e Phoenice in Graeciam perlatis, inde in Italiam, qui velut iustum commentarium desiderat, legat disp. Scaligeri in Animadvers. ad Eusebii Graeca p. 110. et Montefalcon Palaeogr. Gr. 2, 1. sqq. atque etiam Edm. Chishullum ad Inscr. Sigeam in Antiqu. Asiaticis, ut alios taceam: in primisque inspiciat ap. Chishullum tabulam p. 24. in qua naturae et orbis alphabetum exhibetur. *Ern.*

Tres literas] De literis a Claudio adjectis longius fuit hic disputare. De hoc loco magno operae pretium sit notas adeas *Broterii*;

oblitteratae, adspiciuntur etiam nunc in aere publi-
15 candis plebiscitis per fora ac templa fixo. Retulit deinde ad Senatum, super collegio Haruspicum, 'ne vetustissima Italiae disciplina per desidiam ex- 'olesceret: saepe adversis Reip. temporibus accitos, 'quorum monitu redintegratas caerimonias, et in 'posterum rectius habitas primoresque Etruriae spon- 'te, aut Patrum Romanorum impulsu, retinuisse 'scientiam, et in familias propagasse· quod nunc 'segnius fieri, publica circa bonas artes socor- 'dia, et quia externae superstitiones valescant. et 'laeta quidem in praesens omnia; sed benignitati 'Deum gratiam referendam, ne ritus sacrorum, inter 'ambigua culti, per prospera oblitterarentur.' Fac- tum ex eo SC.: 'viderent Pontifices, quae retinen- 'da firmandaque Haruspicum.'

16 Eodem anno Cheruscorum gens Regem Roma pe- tivit, amissis per interna bella nobilibus, et uno reliquo stirpis Regiae, qui apud urbem habebatur, nomine *Italicus*. Paternum huic genus e Flavio, fratre Arminii. mater ex Cattumero, Principe Cat- torum erat: ipse forma decorus, et armis equisque, in patrium nostrumque morem, exercitus. Igitur Caesar auctum pecunia, additis stipatoribus, horta- tur 'gentile decus magno animo capessere. Illum 'primum, Romae ortum, nec obsidem, sed civem, ire 'externum ad Imperium.' Ac primo laetus Germa- nis adventus, atque eo magis, quod, nullis discordiis inbutus, pari in omnes studio ageret: celebrari,

ejusdem Notas et Annotationes ad Annal XI. 14. et illas, longiores ut hic transferantur, in editione Ernestiana ab Oberlino.

E. Flavio] Cf. 2, 9.

coli, modo comitatem et temperantiam nulli invisam, saepius vinolentiam ac libidines, grata barbaris, usurpans. Iamque apud proximos, iam longius clarescere, cum potentiam eius suspectantes, qui factionibus floruerant, discedunt ad conterminos populos, ac testificantur, 'adimi veterem Germaniae libertatem, et Romanas opes insurgere: adeo 'neminem, iisdem in terris ortum, qui principem 'locum impleat; nisi exploratoris Flavii progenies 'supra cunctos adtollatur? Frustra Arminium prae'scribi: cuius si filius, hostili in solo adultus, in Reg'num venisset, posse extimesci, infectum alimonio, 'servitio, cultu, omnibus externis. At, si paterna 'Italico mens esset: non alium infensius arma contra 'patriam ac Deos Penates, quam parentem eius, ex'ercuisse.' His atque talibus magnas copias coe- 17
gere: nec pauciores Italicum sequebantur. 'non 'enim inrupisse ad invitos, sed accitum,' memorabant. 'quando nobilitate ceteros anteiret, virtutem 'experirentur, an dignum se patruo Arminio, avo 'Cattumero praeberet. nec patrem rubori, quod 'fidem adversus Romanos, volentibus Germanis, 'sumptam, numquam omisisset. falso libertatis voca'bulum obtendi ab iis, qui privatim degeneres, in 'publicum exitiosi, nihil spei, nisi per discordias, ha'beant.' Adstrepebat huic alacre vulgus; et magno, inter barbaros, proelio victor Rex; dein secunda fortuna ad superbiam prolapsus pulsusque, ac rursus Langobardorum opibus refectus, per laeta, per adversa, res Cheruscas adflictabat. Per idem tem- 18

Arminium praescribi] Qui illi patruus: et tamquam in eius gratiam honoremque Principatu ornatus esset. *Lips.* Cf. 4. 52.

pus Chauci, nulla dissensione domi, et morte Sanquinii alacres, dum Corbulo adventat, inferiorem Germaniam incursavere, duce Gannasco: qui natione Canninefas, auxiliaris et diu meritus, post transfuga, levibus navigiis praedabundus, Gallorum maxime oram vastabat, non ignarus, dites et inbelles esse. At Corbulo provinciam ingressus, magna cum cura, et mox gloria, cui principium illa militia fuit, triremes alveo Rheni, ceteras navium, ut quaeque habiles, per aestuaria et fossas adegit: lintribusque hostium depressis, et exturbato Gannasco, ubi praesentia satis composita sunt, legiones, operum et laboris ignaras, populationibus laetantes, veterem ad morem reduxit; ne quis agmine decederet, nec pugnam, nisi iussus, iniret. stationes, vigiliae, diurna nocturnaque munia, in armis agitabantur. Feruntque 'militem, quia vallum non ac'cinctus, atque alium, quia pugione tantum accinctus 'foderet, morte punitos.' quae nimia, et incertum an falso iacta, originem tamen e severitate Ducis traxere: intentumque et magnis delictis inexorabilem scias, cui tantum asperitatis etiam adversus levia
19 credebatur. Ceterum is terror milites hostesque in diversum adfecit. nos virtutem auximus: barbari ferociam infregere. Et natio Frisiorum post rebellionem, clade L. Apronii coeptam, infensa, aut male fida, datis obsidibus consedit apud agros, a Corbulone descriptos. Idem Senatum, magistratus, leges inposuit. ac, ne iussa exuerent, praesidium inmunivit; missis, qui maiores Chaucos ad deditionem pellicerent, simul Gannascum dolo adgrederen-

tur. nec irritae aut degeneres insidiae fuere adversus transfugam et violatorem fidei. Sed caede eius motae Chaucorum mentes, et Corbulo semina rebellionis praebebat; ut laeta apud plerosque, ita apud quosdam sinistra fama. 'Cur hostem conciret? adversa 'in Rempublicam casura: sin prospere egisset, formi'dolosum paci virum insignem, et ignavo Principi 'praegravem.' Igitur Claudius adeo novam in Germanias vim prohibuit, *ut referri praesidia cis Rhenum* iuberet. Iam castra in hostili solo molienti 20
Corbuloni hae litterae redduntur. Ille, re subita, quamquam multa simul offunderentur, metus ex Imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud socios, nihil aliud prolocutus, quam *beatos quondam Duces Romanos!* signum receptui dedit. Vt tamen miles otium exueret, inter Mosam Rhenumque trium et viginti millium spatio fossam perduxit, qua incerta Oceani vetarentur. insignia tamen triumphi indulsit Caesar, quamvis bellum negavisset. Nec multo post Curtius Rufus eundem honorem adipiscitur, qui in agro Mattiaco recluserat specus quaerendis venis argenti; unde tenuis fructus, nec in longum fuit: at legionibus cum damno labor, effodere rivos, quaeque in aperto gravia, humum infra moliri. quis subactus miles, et quia plures per provincias similia tolerabantur, componit occultas litteras, nomine exercituum, precantium Imperatorem, ut, *quibus permissurus esset exercitus, trium-*

Degeneres insidiae] Non indignae nomine Romano, aut ipso Corbulone: quia nempe in transfugam, et militiae desertorem. Hoc enim est, quod *fidei violatorem* dicit: id est, sacramenti. *Lips.*

21 *phalia ante tribueret.* De origine Curtii Rufi, quem gladiatore genitum quidam prodidere, neque falsa prompserim; et vera exsequi pudet. Postquam adolevit, sectator Quaestoris, cui Africa obtigerat, dum in oppido Adrumeto, vacuis per medium diei porticibus secretus agitat, oblata ei species muliebris ultra modum humanum, et audita est vox: *tu es, Rufe, qui in hanc provinciam pro Consule venies.* Tali omine in spem sublatus, digressusque in urbem, et largitione amicorum, simul acri ingenio, Quaesturam, et mox, nobiles inter candidatos, Praeturam Principis suffragio adsequitur: cum hisce verbis Tiberius dedecus natalium eius velavisset, *Curtius Rufus videtur mihi ex se natus.* Longa post haec senecta, et adversus superiores tristi adulatione, adrogans minoribus, inter pares difficilis, Consulare imperium, triumphi insignia, ac postremo Africam obtinuit: atque ibi defunctus, fatale prae-
22 sagium inplevit. Interea Romae, nullis palam, neque cognitis mox caussis, Cn. Nonius, Eques Romanus, ferro accinctus reperitur in coetu salutantium Principem. nam, postquam tormentis dilaniabatur, de se non inficiatus conscios non edi-

De origine Curtii Rufi] Est, qui hunc censeat esse illum, qui memoriam scripsit rerum Alexandri, pure mehercules et Latine. Modius certe noster, cuius censurae Curtius non leviter debet, testatum reliquit, cognomen ei Rufi tribui a libris. Pugnare tamen aetas videatur, siquidem ad Augustum referenda illa sunt e libro eius 10, 9. *Lips.* Esse historiae scriptorem putat etiam Ryckius. Non est huius loci aut consilii nostri ista disputatio. *Ern.* Non esse historicum, ex silentio Taciti post alios infert Brotier.

Videtur mihi ex se natus] Est autem ambiguitas in verbis. Nam *ex se nati* dicuntur, qui maiores ciere non possunt, obscuri homines genere; verum etiam, qui ipsi sibi nomen peperere, non a maioribus accepere. Ergo indicavit Tiberius, Rufum obscuro loco ortum, et sibi aliquid nominis peperisse. *Ern.* Sic *Cicero ex se ortus.* Phil. 6, 6.

dit, incertum an occultans. Iisdem Consulibus P. Dolabella censuit, *spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum, qui Quaesturam adipiscerentur.* Apud maiores virtutis id praemium fuerat, cunctisque civium, si bonis artibus fiderent, licitum petere Magistratus: ac ne aetas quidem distinguebatur, quin prima iuventa Consulatum ac Dictaturam inirent. Sed Quaestores, Regibus etiam tum imperantibus, instituti sunt: quod lex curiata ostendit, ab L. Bruto repetita. Mansitque Consulibus potestas deligendi, donec eum quoque honorem Populus mandaret: creatique primum Valerius Potitus et Aemilius Mamercus, LXIII. anno post Tarquinios exactos, ut rem militarem comitarentur. Dein, gliscentibus negotiis, duo additi, qui Romae curarent. Mox duplicatus numerus, stipendiaria iam Italia, et accedentibus provinciarum vectigalibus. Post, lege Syllae, viginti creati supplendo Senatui, cui iudicia tradiderat. et, quamquam Equites iudicia recuperavissent, Quaestura tamen, ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium, gratuito concedebatur, donec sententia Dolabellae velut venundaretur.

A. Vitellio, L. Vipstano coss. cum de supplen- 23
do Senatu agitaretur, primoresque Galliae, quae *Comata* adpellatur, foedera et civitatem Romanam pridem adsecuti, ius adipiscendorum in urbe honorum expeterent, multus, ea super re, variusque rumor. Et studiis diversis apud Principem certabatur, adseverantium, 'non adeo aegram Italiam ut 'Senatum suppeditare urbi suae nequiret. suffecisse 'olim indigenas consanguineis populis, nec poenitere

'veteris Reip. Quin adhuc memorari exempla,
'quae priscis moribus ad virtutem et gloriam Roma-
'na indoles prodiderit. An parum, quod Veneti
'et Insubres curiam inruperint, nisi coetus alieni-
'genarum, velut captivitas, inferatur? quem ultra
'honorem residuis nobilium, aut si quis pauper
'e Latio Senator, fore? oppleturos omnia divites
'illos, quorum avi proavique, hostilium nationum Du-
'ces, exercitus nostros ferro vique ceciderint; D.
'Iulium apud Alesiam obsederint. Recentia haec.
'quid si memoria eorum inoriretur, qui capitolio et
'ara Romana manibus eorumdem prostratis. Frue-
'rentur sane vocabulo civitatis: at insignia Patrum,
24 'decora Magistratuum, ne vulgarent.' His atque
talibus haud permotus Princeps, et statim contra
disseruit, et, vocato Senatu, ita exorsus est: 'Maio-
'res mei (quorum antiquissimus Clausus, origine
'Sabina, simul in civitatem Romanam, et in fami-
'lias patriciorum adscitus est) hortantur, uti pari-
'bus consiliis Remp. capessam, transferendo huc,
'quod usquam egregium fuerit. Neque enim igno-
'ro, Iulios Alba, Coruncanios Camerio, Porcios
'Tusculo, et, ne vetera scrutemur, Etruria Lucania-
'que, et omni Italia, in Senatum accitos. Post-
'remo ipsam ad Alpes promotam, ut non modo sin-
'guli viritim, sed terrae, gentes, in nomen nostrum
'coalescerent. Tunc solida domi quies, et adver-

Ita exorsus est] Quae oratio Principis, memoriae caussa, Lugduni habita, celeberrima urbe Galliarum, et in aes incisa. Tabula manet illic etiam nunc; et dignum lectu exemplar eius, quod, ex scriptorum fide, proposui in Exc. A. eo magis, quod multa in eo ad Taciti lucem. *Lips.* Mox ed. pr. *Claudius.* Puteol. *Clausus* cum seqq. *Ern.* In nupera quoque urbis obsidione salva suo loco perstitit tabula, quod rei antiquariae amicis gratum fore confido.

'sus externa floruimus, cum Transpadani in civi-
'tatem recepti, cum, specie deductarum per orbem
'terrae legionum, additis provincialium validissimis,
'fesso Imperio subventum est. Num poenitet, Bal-
'bos ex Hispania, nec minus insignes viros e
'Gallia Narbonensi transivisse? Manent posteri
'eorum, nec amore in hanc patriam nobis conce-
'dunt. Quid aliud exitio Lacedaemoniis et Athe-
'niensibus fuit, quamquam armis pollerent, nisi,
'quod victos pro alienigenis arcebant? At condi-
'tor noster Romulus tantum sapientia valuit, ut
'plerosque populos eodem die hostes, dein cives
'habuerit. Advenae in nos regnaverunt. Liber-
'tinorum filiis Magistratus mandari, non ut plerique
'falluntur, repens, sed priori populo factitatum est.
'At cum Senonibus pugnavimus. scilicet Volsci
'et Aequi numquam adversam nobis aciem instrux-
'ere? Capti a Gallis sumus. sed et Tuscis obsi-
'des dedimus, et Samnitium iugum subivimus. At-
'tamen, si cuncta bella recenseas, nullum breviore
'spatio, quam adversus Gallos, confectum. continua
'inde ac fida pax. Iam moribus, artibus, adfinitati-
'bus nostris mixti, aurum et opes suas inferant potius,
'quam separati habeant. Omnia, P. C. quae nunc
'vetustissima creduntur, nova fuere. plebei Magis-
'tratus post patricios: Latini post plebeios: cetera-
'rum Italiae gentium post Latinos. Inveterascet
'hoc quoque: et quod hodie exemplis tuemur, inter
'exempla erit.' Orationem Principis secuto Patrum 25
consulto, primi Aedui Senatorum in urbe ius adepti
sunt. datum id foederi antiquo, et quia soli Gallo-
rum fraternitatis nomen cum Populo Romano usur-

pant. Iisdem diebus in numerum patriciorum adscivit Caesar vetustissimum quemque e Senatu, aut quibus clari parentes fuerant: paucis iam reliquis familiarum, quas Romulus *maiorum* et L. Brutus *minorum gentium* adpellaverant; exhaustis etiam, quas Dictator Caesar lege Cassia, et Princeps Augustus lege Saenia sublegere. Laetaque haec in R. P. munia, multo gaudio Censoris inibantur. Famosos probris quonam modo Senatu depelleret, anxius, mitem et recens repertam, quam ex severitate prisca, rationem adhibuit, monendo, 'secum quisque de se consultaret, peteretque ius exuendi ordinis. facilem 'eius rei veniam. et motos Senatu, et excusatos 'simul propositurum: ut iudicium Censorum, ac 'pudor sponte cedentium permixti, ignominiam mol'lirent.' Ob ea Vipstanus Consul retulit, 'Patrem 'Senatus adpellandum esse Claudium. quippe pro'miscuum *Patris Patriae* cognomentum: nova in 'Remp. merita non usitatis vocabulis honoranda.' Sed ipse cohibuit Consulem, ut nimium adsentantem. condiditque lustrum, quo censa sunt civium

Vetustissimum quemque e Senatu] Aliud patricii, aliud Senatores. Senatores multi e plebe, ut sepluennibus pueris notum. Claudius igitur, ne exstingui, et intermori patriciorum familias pateretur, antiquissimum quemque e plebeis Senatoribus rettulit in Patres. Dico antiquissimum, sive aetatis ratione, seu potius temporis, quo in Senatu fuit. Haec clara Taciti mens.

Minorum Gentium] Romulus creaverat ducentos Senatores, seu patres. Hae sunt Familiae *majorum gentium*. Tarquinius Priscus centum quoque in patres legit; *qui deinde minorum gentium sunt appellati*. Liv. I. 35. Vide etiam Liv: II. 1. Haec haud ita accurate distinxit Tacitus ob nimium brevitatis studium; seu potius, quod patres, tum a Tarquinio, tum a Bruto lecti, essent *minorum gentium*. *Brotier*.

Censa sunt civium] Ut vulgo scribimus 6,944,000. Broterius Florent. codicis numerum sequitur, 5,984,072 Vide Excursum ejus *De Censu Lustroque Romanorum*, ad Notas et Emendationes ad Annal. XI. 25.

LXIX centena, XLIV. millia. Isque illi finis inscitiae erga domum suam fuit. haud multo post, flagitia uxoris noscere ac punire adactus, ut deinde ardesceret in nuptias incestas.

Iam Messallina, facilitate adulteriorum in fastidium versa, ad incognitas libidines profluebat; cum *abrumpi dissimulationem* etiam Silius, sive fatali vecordia, an imminentium periculorum remedium ipsa pericula ratus, urgebat. 'Quippe non eo ventum, ut senectam Principis opperirentur. insontibus innoxia consilia; flagitiis manifestis subsidium ab audacia petendum: adesse conscios, paria metuentes. Si caelibem, orbum, nuptiis, et adoptando Britannico paratum: mansuram eandem Messallinae potentiam, addita securitate, si praevenirent Claudium, ut insidiis incautum, ita irae properum.' Segniter hae voces acceptae, non amore in maritum; sed, ne Silius, summa adeptus, sperneret adulteram, scelusque, inter ancipitia probatum, veris mox pretiis aestimaret. nomen tamen matrimonii concupivit, ob magnitudinem infamiae, cuius apud prodigos novissima voluptas est. Nec ultra exspectato, quam dum sacrificii gratia Claudius Ostiam proficisceretur, cuncta nuptiarum solennia celebrat. Haud sum ignarus, fabulosum visum iri, tantum 27

26 (margin, beside "Iam Messallina")

LXIX. *centena, et* XLIIII. *millia*] Convenit cum Cassiodori ratione sexaginta novem centena millia exprimentis. cum libris haud plane convenit, e quibus Vatic. ille fidus exprimere videtur *quinquaginta octo centena et octoginta quatuor millia et* LXXII. Nec miremur de granditate numeri: cum iam tunc sub Augusto (nondum tot populis in civitatem acceptis) censa reperiam *quadragies centena millia*. Lapidis inscriptio quam obtrudunt, TEMPORIBVS CLAVDII TIBERII FACTA HOMINVM ARMIGERVM OSTENSIONE IN ROMA SEPTIES DECIES CENTENA MILLIA LXXXVII. parum vera aut fida mihi est. et tamen, cum de his saltem, qui arma ferrent, agat, nihil nobis obstat. *Lips.* Ed. pr. LVIIII. LXXXIIII. LXXII. et sic cod. Flor.

ullis mortalium securitatis fuisse, in civitate omnium
gnara et nihil reticente, nedum Consulem designa-
tum, cum uxore Principis, praedicta die, adhibitis
qui obsignarent, velut suscipiendorum liberorum
caussa, convenisse: atque illam audisse Auspicum
verba, subisse, sacrificasse apud Deos: discubitum
inter convivas: oscula, complexus: noctem deni-
que actam licentia coniugali. Sed nihil composi-
tum miraculi caussa, verum audita scriptaque senio-
28 ribus tradam. Igitur domus Principis inhorruerat:
maximeque, quos penes potentia, et, si res verte-
rent, formido, non iam secretis conloquiis, sed
aperte fremere, 'Dum histrio cubiculum Principis
'insultaverit, dedecus quidem inlatum; sed disci-
'dium procul abfuisse: nunc iuvenem nobilem, dig-
'nitate formae, vi mentis, ac propinquo Consulatu,
'maiorem ad spem accingi. nec enim occultum,
'quid post tale matrimonium superesset.' Subibat
sine dubio metus, reputantes, 'hebetem Claudium
'et uxori devinctum, multasque mortes iussu Mes-
'sallinae patratas.' Rursus ipsa facilitas Imperato-
ris fiduciam dabat, 'si atrocitate criminis praeva-
'luissent, posse opprimi damnatam ante quam
'ream. Sed in eo discrimen verti, si defensio
'audiretur, utque clausae aures etiam confitenti
29 'forent.' Ac primo Callistus, iam mihi circa ne-
cem C. Caesaris narratus, et Appianae caedis moli-
tor Narcissus, flagrantissimaque eo in tempore gra-
tia Pallas, agitavere, 'num Messallinam secretis
'minis depellerent amore Silii, cuncta alia dissi-
'mulantes:' deinde metu, ne ad perniciem ultro
traherentur, desistunt: Pallas, per ignaviam; Cal-

listus, prioris quoque regiae peritus, et potentiam
cautis, quam acribus, consiliis tutius haberi. Per-
stitit Narcissus, et, solum id inmutans, ne quo
sermone praesciam criminis et accusatoris faceret,
ipse ad occasiones intentus, longa apud Ostiam
Caesaris mora, duas pellices, quarum is corporibus
maxime insueverat, largitione ac promissis, et,
uxore deiecta, plus potentiae ostentando, perpulit,
delationem subire. Exin Calpurnia (id pellici no- 30
men) ubi datum secretum, Caesaris genibus pro-
voluta, 'nupsisse Messallinam Silio,' exclamat. simul
Cleopatram, quae idem opperiens adstabat, 'an com-
'perisset?' interrogat: atque illa adnuente, 'cieri
'Narcissum,' postulat. Is, 'veniam in praeteritum
'petens, quod ei cis Vectium, cis Plautium dissi-
'mulavisset, nec nunc adulteria obiecturum,' ait:
'nec domum, servitia, et ceteros fortunae paratus
'reposcere. frueretur immo iis: at redderet uxorem,
'rumperetque tabulas nuptiales. An discidium,' inquit,
'tuum nosti? nam matrimonium Silii vidit populus
'et Senatus et miles: ac, ni propere agis, tenet urbem
'maritus.' Tum potissimum quemque amicorum 31
vocat: primumque rei frumentariae praefectum,
Turranium, post Lusium Getam, Praetorianis impo-
situm, percunctatur. Quibus fatentibus, certatim
ceteri circumstrepunt, 'iret in castra, firmaret Prae-
'torias cohortes, securitati ante, quam vindictae con-
'suleret.' Satis constat, eo pavore offusum Claudi-
um, ut identidem interrogaret, 'an ipse Imperii
'potens? an Silius privatus esset?' At Messallina,
non alias solutior luxu, adulto autumno, simulacrum
vindemiae per domum celebrat. Vrgeri prae-

la, fluere lacus: et feminae pellibus accinctae adsultabant, ut sacrificantes vel insanientes Bacchae: ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens, iuxtaque Silius hedera vinctus, gerere cothurnos, iacere caput, strepente circum procaci choro. Ferunt, Vectium Valentem, lascivia in praealtam arborem connisum, interrogantibus, *quid adspiceret?* respondisse, *tempestatem ab Ostia atrocem:* sive ceperat ea species, seu forte lapsa vox in praesagium vertit.
32 Non rumor interea, sed undique nuntii incedunt, qui, *gnara Claudio cuncta et venire promptum ultioni*, adferrent. Igitur Messallina Lucullianos in hortos, Silius, dissimulando metu, ad munia fori digrediuntur. Ceteris passim dilabentibus, adfuere Centuriones, inditaque sunt vincula, ut quis repe-riebatur in publico, aut per latebras. Messallina tamen, quamquam res adversae consilium eximerent, ire obviam, et adspici a marito, quod saepe subsidium habuerat, haud segniter intendit, iussitque, *ut Britannicus et Octavia in complexum patris pergerent.* Et Vibidiam, virginum Vestalium vetustissimam, oravit, *Pontificis maximi aures adire, clementiam expetere.* Atque interim, tribus omnino comitantibus (id repente solitudinis erat) spatium urbis pedibus emensa, vehiculo, quo purgamenta hortorum eripiuntur, Ostiensem viam intrat: nulla cuiusquam misericordia, quia flagitiorum deformitas praevale-
33 bat. Trepidabatur nihilominus a Caesare: quippe Getae, Praetorii praefecto, haud satis fidebat, ad honesta, seu prava, iuxta levi. Ergo Narcissus, adsumptis, quibus idem metus, 'non aliam spem incolumitatis Caesaris,' adfirmat, 'quam si ius militum,

'uno illo die, in aliquem libertorum transferret: 'seque,' offert,' suscepturum.' Ac ne, dum in urbem vehitur, ad poenitentiam a L. Vitellio et P. Largo Caecina mutaretur, in eodem gestamine sedem poscit, sumitque. Crebra post haec fama fuit, inter 34
diversas Principis voces, cum modo incusaret flagitia uxoris, aliquando ad memoriam coniugi et infantiam liberorum revolveretur, non aliud prolocutum Vitellium, quam, *o facinus! o scelus!* Instabat quidem Narcissus, *aperire ambages et veri copiam facere:* sed non ideo pervicit, quin suspensa, et, quo ducerentur, inclinatura responderet, exemploque eius Largus Caecina uteretur. Et iam erat in adspectu Messallina, clamitabatque, *audiret Octaviae et Britannici matrem;* cum obstrepere accusator, *Silium et nuptias* referens: simul codicillos, libidinum indices, tradidit, quibus visus Caesaris averteret. Nec multo post urbem ingredienti offerebantur communes liberi; nisi Narcissus *amoveri eos* iussisset. Vibidiam depellere nequivit, quin multa cum invidia flagitaret, 'ne indefensa coniunx 'exitio daretur. Igitur, auditurum Principem, et 'fore diluendi criminis facultatem,' respondit: 'iret 'interim virgo et sacra capesseret.' Mirum inter 35
haec silentium Claudii: Vitellius ignaro propior: omnia liberto obediebant. *patefieri domum adulteri, atque illuc deduci Imperatorem* iubet. Ac primum in vestibulo, effigiem patris Silii, consulto Senatus abolitam, demonstrat: tum, quidquid avitum Neronibus et Drusis, in pretium probri cessisse. incensumque et ad minas erumpentem, castris infert, parata concione militum; apud quos, praemonente Narcisso, pauca verba fecit: nam, etsi iustum, dolorem

pudor impediebat. Continuus dehinc cohortium clamor, *nomina reorum et poenas* flagitantium: admotusque Silius tribunali, non defensionem, non moras tentavit, precatus, *ut mors accelerarctur*. eadem constantia et inlustres Equites Romanos cupidos maturae necis fecit. Titium Proculum, custodem a Silio Messallinae datum, et indicium offerentem Vectium Valentem et confessum, et Pompeium Vrbicum, ac Saufellum Trogum ex consciis *trahi ad supplicium* iubet. Decius quoque Calpurnianus, vigilum Praefectus, Sulpicius Rufus, ludi Procurator, Iuncus Virgilianus, Senator, eadem poena
36 adfecti. Solus Mnester cunctationem adtulit, dilaniata veste, clamitans, 'adspiceret verberum notas, 'reminisceretur vocis, qua se obnoxium iussis Messallinae dedisset. Aliis largitione, aut spei magnitudine, sibi ex necessitate culpam: nec cuiquam ante 'pereundum fuisse, si Silius rerum potiretur.' Commotum his, et pronum ad misericordiam Caesarem perpulere liberti, 'ne, tot inlustribus viris interfectis, 'histrioni consuleretur: sponte an coactus tam magna 'peccavisset, nihil referre.' Ne Trauli quidem Montani, Equitis Romani, defensio recepta est. is modesta iuventa, sed corpore insigni, accitus ultro, noctemque intra unam a Messallina proturbatus erat paribus lasciviis ad cupidinem et fastidia. Suilio Caesonino, et Plautio Laterano mors remittitur: huic, ob patrui egregium meritum: Caesoninus vitiis protectus est, tamquam, in illo foedissimo coetu, passus muliebria.
37 Interim Messallina Lucullianis in hortis prolatare vitam, componere preces; nonnulla spe, et aliquando ira: tanta, inter extrema, superbia age-

bat. Ac, ni caedem eius Narcissus properavisset, verterat pernicies in accusatorem. Nam Claudius, domum regressus et tempestivis epulis delinitus, ubi vino incaluit, *iri* iubet, *nuntiarique miserae* (hoc enim verbo usum ferunt) *dicendam ad caussam postera die adesset.* Quod ubi auditum et languescere ira, redire amor, ac, si cunctarentur, propinqua nox, et uxorii cubiculi memoria timebantur; prorumpit Narcissus, denuntiatque Centurionibus et Tribuno, qui aderant, *exsequi caedem: ita Imperatorem iubere.* custos et exactor e libertis Euodus datus. Isque raptim in hortos praegressus, reperit fusam humi, adsidente matre Lepida: quae florenti filiae haud concors, supremis eius necessitatibus ad miserationem evicta erat, suadebatque, 'ne percussorem opperiretur, transisse vitam, neque aliud, 'quam morti decus, quaerendum.' Sed animo per libidines corrupto, nihil honestum inerat. lacrimaeque et questus inriti ducebantur; cum impetu venientium pulsae fores, adstititque Tribunus per silentium, at libertus increpans multis ac servilibus probris.
Tunc primum fortunam suam introspexit, ferrumque 38
accepit, quod frustra iugulo ac pectori, per trepidationem, admovens, ictu Tribuni transfigitur. corpus matri concessum. Nuntiatumque Claudio epulanti, *perisse Messallinam*, non distincto, sua an aliena manu. nec ille quaesivit: poposcitque poculum et solita convivio celebravit. Ne secutis quidem diebus, odii, gaudii, irae, tristitiae, ullius denique humani adfectus signa dedit, non, cum laetantes accusatores adspiceret, non, cum filios maerentes. Iuvitque oblivionem eius Senatus, censendo, *nomen et*

effigies privatis ac publicis locis demovendas. Decreta Narcisso *Quaestoria insignia;* levissimum fastidii eius, cum supra Pallantem et Callistum ageret. Honesta quidem, sed ex quibus deterrima orirentur, tristitiis multis.

Supra Pallantem et Callistum] Praecipui, Tiberio imperitanti, liberti, Pallas, Callistus, et Narcissus. Pallas Principi erat a rationibus, Callistus priori regiae, et isti acceptissimus; cujus ante limen Claudium stantem vidit Seneca Ep. 47. Narcissus ab epistolis, eô potentiae, caesa Messalina, pervenit, ut hominum potentissimus, plusquam quater millies seste rtiûm possideret, eumque urbes ac reges colerent. Quater autem millies sestertiûm efficiunt monetae Gallicae libras 77,820,100. Vide adhuc Plinium XXXIII. 10. Suetonium in Claud. XXVIII. Senecam in ludo de morte Claudii. Paucis, sed acerrime Juvenalis Sat. XIV. 328.

Nec Croesi fortuna unquam, nec Persica regna
Sufficient animo, nec divitiae Narcissi;
Indulsit Caesar cui Claudius omnia, cujus
Paruit imperiis uxorem occidere jussus.

Tristitiis multis] Praeter alia innumera luctûs argumenta, haec tristia Claudio, cujus domum evertêre, ipsum peremêre; tristia Agrippinae, ob scelera intestabili, propter mortis genus tamen miserandae: tristia demum ipsi Narcisso, qui post asperam custodiam, et extremam necessitatem, ad mortem actus est, ut dicetur infrà Annal. XIII. 1. *Broterius.*

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM

LIBER DVODECIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. 2. *Claudius de matrimonio cum libertis deliberat.* 3. *Agrippina, Germanici fratris eius filia, aliis praelata, L. Silano, cui desponsa Octavia, insidias struit.* 4. *administro Vitellio,* 5 — 7. *cuius artibus inducti Senatus Populusque infames nuptias probant.* 8. *Silanus mortem sibi consciscit. Seneca ab exilio redux studiis Neronis praeest,* 9. *cui despondetur Octavia.*

10. *Parthi Regem Roma petunt Meherdatem,* 11. *quem, missum a Claudio, Cassius in Regnum ducere conatur.* 12. *Obstat fraus Abgari et* 13. *Izatis.* 14. *Victus Meherdates Gotarzi traditur. Hoc mortuo Regnum in Vononem, dein Vologesem transfertur.* 15. *Mithridati, Regnum Ponti reciperare niso, Romani resistunt et Cotys et Eunones.* 16. *Vspe urbe capta,* 17. *Zorsines deserit Mithridatem, qui,* 18. *supplex Eunoni,* 19 — 21. *per eum a Principe veniam impetrat Romamque perducitur.*

22. *Agrippinae artibus Lollia cedere Italia iubetur, Calpurnia pervertitur.* 23. *Salutis augurium. Pomerium Vrbis prolatum.* 24. *et qui olim protulerint.*

25. *Nero Domitius a Claudio adoptatur auctoritate Pallantis.* 26. *Britannicus depressus.* 27. 28. *Colonia in Vbios deducta. Catti latrocinia agitantes vincuntur.* 29. 30. *Vannius Suevorum Rex a suis pulsus.*

31. *In Britannia turbantes reprimit Ostorius Icenos,* 32. *Cangos, Brigantes.* 33—35. *Silurum Regem Caractacum vincit.* 36. *Is, Romam perductus,* 37. *mascule Caesarem adloquitur et veniam impetrat.* 38. 39. *Britanni vires reparant. Ostorius, obtentis triumphi insignibus, obit.* 40. *Ei Didius suffectus. Bellum intestinum Venutii et Cartismanduae.*

41. *Neroni virilis toga maturatur, posthabito Britannico.* 42. *Burrus Praetorio praefectus. Agrippinae adrogantia. Vitellio favet.* 43. *Prodigia Romae. Caritas Annonae.*

44.—47. *Bellum Armenios inter et Iberos. Rhadamistus Pharasmanis filius Iberus specie foederis Mithridatem invadit, vinclis onerat, interimit.* 48. *Quadratus, Syriae Praeses, de ultione deliberat.* 49. *Pelignus Rhadamistum temere Regium insigne sumere hortatur.* 50. *Parthi Armeniam invadunt.* 51. *Rhadamistus a suis pellitur. Zenobia coniunx, ab eo vulnerata, aegre servatur.*

52. *Furius Scribonianus relegatus. SC. de mathematicis.* 53. *SC. Claudianum de feminis, quae servis coniungerentur. Adulatio in Pallantem.* 54. *Felix et Ventidius turbant Iudaeam. Quadratus quietem reddit.* 55. *Motus in Cilicia sedat Rex Antiochus.*

56. *Lacus Fucinus emissus et in eo navale spectaculum* 57. *et convivium cum periculo.* 58. *Nero ducit Octaviam.* 59. *Statilius Taurus eversus.* 60. *Procuratorum in provinciis auctoritas aucta.* 61. *Cois concessa*

immunitas. 62. 63. *Byzantiis tributum ad tempus remissum, eius urbis situs.*
64. *Prodigia Claudianae necis.* 65. *Lepidae mors indicta. Narcissi liberae voces.* 66. 67. *Claudium Agrippina veneno tollit.* 68. *Nero primordia Imperii capit.* 69. *Funus et consecratio Claudii. Gesta haec annis sex*

C. POMPEIO. Q. VERANNIO
C. ANTISTIO. M. SVILIO RVFO
TI. CLAVDIO V. SER. CORNELIO ORFITO
P. CORNELIO SVLLA. L. SALVIO OTHONE
D. IVNIO SILANO. Q. HATERIO
M. ASINIO MARCELLO. M'. ACILIO AVIOLA. COSS.

CAEDE Messallinae convulsa Principis domus, orto 1 apud libertos certamine, quis deligeret uxorem Claudio caelibis vitae intoleranti, et coniugum imperiis obnoxio. Nec minore ambitu feminae exarserant: suam quaeque nobilitatem, formam, opes, contendere, ac digna tanto matrimonio ostentare. Sed maxime ambigebatur inter Lolliam Paullinam, M. Lollii Consularis filiam, et Iuliam Agrippinam, Germanico genitam: huic Pallas, illi Callistus, fautores aderant. At Aelia Petina, e familia Tuberonum, Narcisso fovebatur. Ipse modo huc, modo illuc, ut quemque suadentium audierat, promtus,

M. Lollii Consularis filiam] Non prisci illius Lollii, qui moderator C. Caesari datus, ne erres, sed filii eius.

Juliam Agrippinam] Germanici et Agrippinae filia, nata anno U. C. 799. ter nupta; primo Cn. Domitio, secundo Passieno Crispo; tertio Claudio Imperatori anno U. C. 801. Femina literarum studiis nobilis, libidinibus infamis, dominationis cupiditate atrox. Infelix uteri, Neronem, generis humani hostem, genuit Anno U. C. 790. Ab illo occisa Anno U. C. 812. indigna quidem, sed merita, persolvit supplicia. Tac. Annal. II. 54, IV. 53. V. 75. XII. 74. XIV. 8. Sueton. in Caio VII. *Brot.*

discordantes in consilium vocat, 'ac promere sen-
2 'tentiam et adiicere rationes' iubet. Narcissus 've'tus matrimonium, familiam communem,' (nam Antonia ex Petina erat) 'nihil in Penatibus eius 'novum,' disserebat, 'si sueta coniunx rediret; 'haudquaquam novercalibus odiis usuram in Britan'nicum et Octaviam, proxima suis pignora.' Callistus 'inprobatam longo discidio, ac, si rursus ad'sumeretur, eo ipso superbam: longeque rectius Lol'liam induci, quando nullos liberos genuisset, va'cuam aemulatione, et privignis parentis loco futu'ram.' At Pallas id maxime in Agrippina laudare, 'quod Germanici nepotem secum traheret, dignam 'prorsus Imperatoria fortuna; stirpem nobilem, et 'familiae Claudiae quae posteros coniungeret; ne 'femina expertae fecunditatis, integra iuventa, clari-
3 'tudinem Caesarum aliam in domum ferret.' Praevaluere haec, adiuta Agrippinae inlecebris, quae, ad eum, per speciem necessitudinis, crebro ventitando, pellicit patruum, ut praelata ceteris, et nondum uxor, potentia uxoria iam uteretur. Nam, ubi sui matrimonii certa fuit, struere maiora, nuptiasque Domitii, quem ex Cn. Aenobarbo genuerat, et Octaviae, Caesaris filiae, moliri: quod sine scelere perpetrari non poterat, quia L. Silano desponderat Octaviam Caesar, iuvenemque et alia clarum, insigni triumphalium et gladiatorii muneris magnificentia, protulerat ad studia vulgi. Sed nihil arduum videbatur in animo Principis, cui non iudicium, non
4 odium erat, nisi indita et iussa. Igitur Vitellius,

Nuptiasque Domitii] Domitii Neronis, postea Principis. Cn. Domitio Ahenobarbo et Agrippina geniti.

nomine Censoris serviles fallacias obtegens, ingruen-
tiumque dominationum provisor, quo gratiam Agrip-
pinae pararet, consiliis eius inplicari, serere cri-
mina in Silanum, cui sane decora et procax soror,
Iunia Calvina, haud multum ante Vitellii nurus fue-
rat. hinc initium accusationis: fratrumque non in-
cestum, sed incustoditum amorem ad infamiam trax-
it. et praebebat Caesar aures, accipiendis adver-
sum generum suspicionibus caritate filiae promptior.
At Silanus, insidiarum nescius, ac forte eo anno
Praetor, repente per edictum Vitellii ordine Sena-
torio movetur, quamquam lecto pridem Senatu, lus-
troque condito. simul adfinitatem Claudius diremit;
adactusque Silanus, eiurare magistratum, et reli-
quus Praeturae dies in Eprium Marcellum conlatus
est. C. Pompeio, Q. Verannio coss. pactum in- 5
ter Claudium et Agrippinam matrimonium iam fa-
ma, iam amore inlicito firmabatur: nec dum cele-
brare solennia nuptiarum audebant, nullo exemplo
deductae in domum patrui fratris filiae. Quin et
incestum, ac si sperneretur, ne in malum publicum
erumperet, metuebatur. Nec ante omissa cuncta-
tio, quam Vitellius suis artibus id perpetrandum
sumpsit. Percunctatusque Caesarem, 'an iussis Po-
'puli an auctoritati Senatus cederet?' ubi ille, 'unum
'se civium et consensui inparem,' respondit, 'oppe-
'riri intra palatium' iubet. ipse curiam ingreditur,
summamque Remp. agi obtestans, veniam dicendi
ante alios exposcit, orditurque: 'Gravissimos Prin-
'cipis labores, quis orbem terrae capessat, egere
'adminiculis, ut domestica cura vacuus, in commune
'consulat. quod porro honestius Censoriae mentis

'levamen, quam adsumere coniugem, prosperis dubiisque sociam: cui cogitationes intimas, cui parvos liberos tradat, non luxui aut voluptatibus adsuefactus, sed qui prima ab iuventa legibus ob-
6 'temperavisset.' Postquam haec favorabili oratione praemisit, multaque Patrum adsentatio sequebatur; capto rursus initio, 'Quando maritandum 'Principem cuncti suaderent, deligi oportere feminam nobilitate, puerperiis, sanctimonia insignem. 'Nec diu anquirendum, quin Agrippina claritudine 'generis anteiret: datum ab ea fecunditatis experimentum: et congruere artes honestas. Id vero 'egregium, quod, provisu Deum, vidua iungeretur 'Principi, sua tantum matrimonia experto. audivisse a parentibus, vidisse ipsos, adripi coniuges ad libita Caesarum: procul id a praesenti modestia. statueretur immo documentum, quo 'uxorem Imperator acciperet. At enim nova nobis in fratrum filias coniugia. sed aliis gentibus 'solennia, nec lege ulla prohibita. et sobrinarum diu 'ignorata tempore addito percrebuisse. morem ad'commodari, prout conducat, et fore hoc quoque in
7 'his, quae mox usurpentur.' Haud defuere, qui certatim, 'si cunctaretur Caesar, vi acturos' testificantes, erumperent curia. Conglobatur promiscua multitudo, 'Populumque Romanum eadem orare.' clamitat. Nec Claudius ultra exspectato, obvium apud forum praebet se gratantibus: Senatumque ingressus, 'decretum postulat, quo iustae inter patruos

Sobrinarum] Id est consobrinarum. Voces illae, quae a Jurisconsultis distinguuntur, ab optimis scriptoribus promiscue usurpantur, ut grammaticis observatum.

'fratrumque filias nuptiae etiam in posterum statue-'rentur.' Neque tamen repertus est, nisi unus, talis matrimonii cupitor, T. Alledius Severus, Eques Romanus, quem plerique, *Agrippinae gratia impulsum*, ferebant. Versa ex eo civitas, et cuncta feminae obediebant, non per lasciviam, ut Messallina, rebus Romanis inludenti. adductum et quasi virile servitium: palam severitas, ac saepius superbia: nihil domi inpudicum, nisi dominationi expediret. cupido auri inmensa obtentum habebat, quasi subsidium Regno pararetur. Die nuptiarum Silanus sibi 8
mortem conscivit: sive eo usque spem vitae produxerat, seu delecto die, augendam ad invidiam. Calvina, soror eius, Italia pulsa est. Addidit Claudius, *sacra ex legibus Tulli Regis, piaculaque apud lucum Dianae per Pontifices danda*: inridentibus cunctis, quod poenae procurationesque incesti id temporis exquirerentur. At Agrippina, ne malis tantum facinoribus notesceret, veniam exsilii pro Annaeo Seneca, simul Praeturam impetrat, laetum in publicum rata, ob claritudinem studiorum eius, utque Domitii pueritia tali magistro adolesceret, et consiliis eiusdem ad spem dominationis uteretur:

Veniam exilii] Relegatus enim Seneca post Quaesturam a Claudio in Corsicam insulam, ob suspicionem adulterii cum Iulia Germanici filia, Vinicii uxore. Cuius criminis scena a Messallina fuit. Scena dico. Non enim reipsa expetit in te haec culpa, o Romani nominis et sapientiae magne sol.

Tali magistro adolesceret] Magno, magno magistro: utili privatim et publice, si Neronis indoles, aut Romana fata, voluissent. Sed ad historiam adde haec scholiastis in Iuvenalis Sat. 5. 109. *Seneca sub Claudio, quasi conscius adulteriorum Juliae, Germanici filiae, in Corsicam relegatus, post triennium revocatus est. Qui etsi magno desiderio Athenas intenderet, ab Agrippina tamen, erudiendo Neroni in palatium adductus, saevum immanemque natum et sensit cito, et mitigavit. inter familiares solitus dicere: non fore saevo illi leoni, quin, gustato semel hominis sanguine, ingenita redeat saevitia.* Lips.

quia Seneca fidus in Agrippinam, memoria beneficii, et infensus Claudio, dolore iniuriae, credeba-
9 tur. Placitum dehinc, non ultra cunctari: sed designatum Consulem, Memmium Pollionem, ingentibus promissis inducunt, sententiam expromere qua oraretur Claudius, *despondere Octaviam Domitio.* quod aetati utriusque non absurdum, et maiora patefacturum erat. Pollio haud disparibus verbis, ac nuper Vitellius, censet: despondeturque Octavia, ac, super priorem necessitudinem, sponsus iam et gener Domitius, aequari Britannico, studiis matris, arte eorum, quis, ob accusatam Messallinam, ultio ex filio timebatur.

10 Per idem tempus legati Parthorum ad expetendum, ut retuli, Meherdaten missi, Senatum ingrediuntur, mandataque in hunc modum incipiunt: 'Non se 'foederis ignaros, nec defectione a familia Arsaci-'darum venire; sed filium Vononis, nepotem Phra-'hatis, accedere adversus dominationem Gotarzis, 'nobilitati plebique iuxta intolerandam. Iam fratres, 'iam propinquos, iam longius sitos, caedibus exhaus-'tos: adiici coniuges gravidas, liberos parvos, dum 'socors domi, bellis infaustus, ignaviam saevitia 'tegat. Veterem sibi ac publice coeptam nobiscum 'amicitiam: et subveniendum sociis, virium aemulis, 'cedentibusque per reverentiam. Ideo Regum ob-'sides liberos dari, ut, si domestici imperii taedeat, 'si regressus ad Principem Patresque, quorum mori-
11 'bus adsuefactus Rex melior adscisceretur.' Vbi haec atque talia dissertavere, incipit orationem Caesar 'de fastigio Romano, Parthorumque obsequiis:' seque D. Augusto adaequabat, *petitum ab eo Regem*

referens, omissa Tiberii memoria; quamquam is quoque miserat. Addiditque praecepta (etenim aderat Meherdates) 'ut non dominationem et servos, 'sed rectorem et cives cogitaret; clementiamque ac 'iustitiam, quanto ignara barbaris, tanto toleratiora 'capesseret.' Hinc versus ad legatos, extollit laudibus 'alumnum urbis, spectatae ad id modestiae. ac 'tamen ferenda Regum ingenia, neque usui crebras 'mutationes. Rem Romanam huc satietate gloriae 'provectam, ut externis quoque gentibus quietem 'velit.' Datum post haec C. Cassio, qui Syriae praeerat, deducere iuvenem ripam ad Euphratis. Ea 12
tempestate Cassius ceteros praeminebat peritia legum. nam militares artes per otium ignotae, industriosque aut ignavos pax in aequo tenet. Attamen, quantum sine bello dabatur, revocare priscum morem, exercitare legiones, cura, provisu, perinde agere, ac si hostis ingrueret: ita dignum maioribus suis, et familia Cassia ratus, per illas quoque gentes celebrata. Igitur excitis, quorum de sententia petitus Rex, positisque castris apud Zeugma, unde maxime pervius amnis, postquam inlustres Parthi, Rexque Arabum Acbarus advenerat, monet Meherdaten, 'barbarorum inpetus acres cunctatione languescere, aut in 'perfidiam mutari: itaque urgeret coepta.' Quod spretum fraude Acbari, qui iuvenem ignarum, et summam fortunam in luxu ratum, multos per dies adtinuit apud oppidum Edessam. Et vocante Carrhene, 'promptasque res' ostentante, 'si citi adve'nissent,' non cominus Mesopotamiam, sed flexu Armeniam petunt, id temporis inportunam, quia hiems occipiebat. Exin nivibus et montibus fessi,

postquam campos propinquabant, copiis Carrhenis
13 adiunguntur. Tramissoque amne Tigri, permeant
Adiabenos, quorum Rex Izates societatem Meherdatis
palam induerat, in Gotarzen per occulta et magis
fida inclinabat. Sed capta in transitu urbs Ninos,
vetustissima sedes Assyriae, et Arbela, castellum
insigne fama, quod, postremo inter Darium atque
Alexandrum proelio, Persarum illic opes conciderant.
Interea Gotarzes, apud montem, cui nomen
Sambulos, vota Diis loci suscipiebat, praecipua religione
Herculi: qui, tempore stato, per quietem
monet Sacerdotes, *ut, templum iuxta, equos venatui
adornatos sistant.* equi, ubi pharetras telis onustas
accepere, per saltus vagi, nocte demum, vacuis
pharetris, multo cum anhelitu redeunt. Rursus Deus,
qua silvas pererraverit, nocturno visu demonstrat:
14 reperiunturque fusae passim ferae. Ceterum Gotarzes,
nondum satis aucto exercitu, flumine Corma pro
munimento uti; et, quamquam per insectationes et
nuntios ad proelium vocaretur, nectere moras, locos
mutare, et missis corruptoribus, exuendam ad fidem
hostes emercari. Ex quis Izates Adiabeno, mox
Acbarus, Arabum cum exercitu, abscedunt, levitate
gentili, et quia experimentis cognitum est, barbaros
malle Roma petere Reges, quam habere. At Meherdates,
validis auxiliis nudatus, ceterorum proditione
suspecta, quod unum erat reliquum, rem in casum
dare, proelioque experiri statuit. Nec detrectavit
pugnam Gotarzes, deminutis hostibus ferox. Concursumque
magna caede et ambiguo eventu: donec
Carrhenen, profligatis obversis longius evectum,
integer a tergo globus circumveniret. Tum omni

spe perdita, Meherdates, promissa Parrhacis, paterni
clientis, secutus, dolo eius vincitur, traditurque vic-
tori. Atque ille, *non propinquum, neque Arsacis de
gente, sed alienigenam et Romanum,* increpans,
auribus decisis vivere iubet, ostentui clementiae
suae, et in nos dehonestamento. Dein Gotarzes
morbo obiit, accitusque in Regnum Vonones, Medos
tum praesidens. Nulla huic prospera aut adversa,
quîs memoraretur. brevi et inglorio imperio perfunc-
tus est; resque Parthorum in filium eius Vologesen
translatae. At Mithridates Bosporanus, amissis opi- 15
bus vagus, posteaquam Didium, Ducem Romanum,
roburque exercitus abisse cognoverat, relictos in
novo Regno, Cotyn, iuventa rudem, et paucas cohor-
tium, cum Iulio Aquila, Equite Romano: spretis
utrisque, concire nationes, inlicere perfugas: pos-
tremo, exercitu coacto, regem Dandaridarum extur-
bat Imperioque eius potitur. Quae ubi cognita, et
iam iamque Bosporum invasurus habebatur, diffisi
propriis viribus Aquila et Cotys, quia Zorsines, Sira-
corum Rex, hostilia resumpserat, externas et ipsi
gratias quaesivere, missis legatis ad Eunonen, qui
Adorsorum genti praecellebat. Nec fuit in arduo
societas, potentiam Romanam adversus rebellem
Mithridaten ostentantibus. Igitur pepigere, *eques-
tribus proeliis Eunones certaret: obsidia urbium Ro-
mani capesserent.* Tum composito agmine incedunt: 16
cuius frontem et terga Adorsi, media cohortes et
Bosporani tutabantur, nostris in armis. Sic pulsus
hostis, ventumque Sozam, oppidum Dandaricae, quod
desertum a Mithridate, ob ambiguos popularium
animos obtineri, relicto ibi praesidio, visum. Exin

in Siracos pergunt, et transgressi amnem Pandam, circumveniunt urbem Vspen, editam loco, et moenibus ac fossis munitam; nisi quod moenia, non saxo, sed cratibus et vimentis, ac mediâ humo, adversum inrumpentes invalida erant: eductaeque altius turres, facibus atque hastis turbabant obsessos. ac, ni proelium nox diremisset, coepta patrataque expugnatio
17 eundem intra diem foret. Postero misere legatos, *veniam liberis corporibus* orantes: *servitii decem millia* offerebant. quod adspernati sunt victores, quia trucidare deditos saevum, tantam multitudinem custodia cingere arduum: belli potius iure caderent. Datumque militibus, qui scalis evaserant, signum caedis. Excidio Vspensium metus ceteris iniectus, nihil tutum ratis, cum arma, munimenta, impediti vel eminentes loci, amnesque et urbes iuxta perrumperentur. Igitur Zorsines, diu pensitato, Mithridatisne rebus extremis, an patrio Regno consuleret; postquam praevaluit gentilis utilitas, datis obsidibus, apud effigiem Caesaris procubuit, magna gloria exercitus Romani, quem incruentum et victorem, tridui itinere abfuisse ab amne Tanai constitit. Sed in regressu dispar fortuna fuit; quia navium quasdam, quae mari remeabant, in litora Taurorum delatas circumvenere barbari, praefecto cohortis et plerisque
18 Centurionum interfectis. Interea Mithridates nullo in armis subsidio, consultat, cuius misericordiam experiretur. Frater Cotys, proditor olim, deinde hostis, metuebatur: Romanorum nemo id auctoritatis aderat, ut promissa eius magni penderentur. Ad Eunonen convertit, propriis odiis non infensum, et recens, coniuncta nobiscum amicitia, validum. Igitur cultu vultuque quam maxime ad praesentem fortunam

comparato, regiam ingreditur, genibusque eius provolutus, 'Mithridates,' inquit, 'terra marique Romanis 'per tot annos quaesitus, sponte adsum. Vtere, ut 'voles, prole magni Achaemenis, quod mihi solum 'hostes non abstulerunt.' At Eunones, claritudine 19
viri, mutatione rerum, et prece haud degenere permotus, adlevat supplicem, laudatque, 'quod gentem 'Adorsorum, quod suam dexteram petendae veniae 'delegerit.' Simul legatos litterasque ad Caesarem in hunc modum mittit: 'Pop. Romani Imperatoribus, 'magnarumque nationum Regibus, primam ex similitudine fortunae amicitiam: sibi et Claudio, etiam 'communionem victoriae esse. Bellorum egregios 'fines, quotiens ignoscendo transigatur. Sic Zorsini 'victo nihil ereptum. Pro Mithridate, quando gravius mereretur, non potentiam, non Regnum precari, sed ne triumpharetur, neve poenas capite 'expenderet.' At Claudius, quamquam nobilitatibus 20
externis mitis, dubitavit tamen, accipere captivum pacto salutis, an repetere armis, rectius foret. Huc dolor iniuriarum, et libido vindictae adigebat. Sed disserebatur contra: 'Suscipi bellum avio itinere, 'inportuoso mari: ad hoc Reges feroces; vagos populos; solum frugum egens: tum taedium ex mora, 'pericula ex properantia, modicam victoribus laudem, 'ac multum infamiae, si pellerentur. quin adriperet 'oblata, et servaret exsulem: cui inopi quanto longiorem vitam, tanto plus supplicii fore.' His permotus scripsit Eunoni, 'meritum quidem novissima 'exempla Mithridaten, nec sibi vim ad exequendum 'deesse: verum ita maioribus placitum, quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendum. nam triumphos de populis Regnis-

21 'que integris adquiri.' Traditus post haec Mithridates, vectusque Romam per Iunium Cilonem, Procuratorem Ponti, ferocius, quam pro fortuna, disseruisse apud Caesarem ferebatur. Elataque vox eius in vulgum hisce verbis: 'non sum remissus ad te, sed 'reversus: vel, si non credis, dimitte et quaere.' vultu quoque interrito permansit, cum rostra iuxta, custodibus circumdatus, visui populo praeberetur. Consularia insignia Ciloni, Aquilae Praetoria decernuntur.

22 Iisdem Consulibus, atrox odii Agrippina, ac Lolliae infensa, quod secum de matrimonio Principis certavisset, molitur crimina et accusatorem, qui obiiceret 'Chaldaeos, Magos, interrogatumque Apollinis 'Clarii simulacrum, super nuptiis Imperatoris.' Exin Claudius, inaudita rea multa de claritudine eius apud Senatum praefatus, 'sorore L. Volusii genitam, 'maiorem ei patruum Cottam Messallinum esse, 'Memmio quondam Regulo nuptam: nam de C. 'Caesaris nuptiis consulto reticebat:' addidit 'perniciosa in Remp. consilia, et materiem sceleri 'detrahendam. Proin, publicatis bonis, cederet 'Italia.' Ita quinquagies sestertiûm, ex opibus inmensis, exsuli relictum. Et Calpurnia inlustris femina pervertitur, quia formam eius laudaverat Princeps, nulla libidine, sed fortuito sermone. unde vis Agrippinae citra ultima stetit. In Lolliam

Lolliae] Lollia Paullina avum habuit M. Lollium, Caii Caesaris, Agrippa geniti, juventae moderatorem, et regum muneribus in tota Oriente infamatum: uxor Caii Caligulae, qui illam C. Memmio Regulo rapuit et deinde repudiavit. Plinius testatur, se eam vidisse, *ne serio quidem, aut solemni caerimoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium cena, smaragdis margaritisque opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, spira, auribus, collo, monilibus, digitisque, quae summa quadringenties H. S.* Gallicae monetae Lib. 7,782,010 *colligebat.* Nec dona prodigi principis fuerant, sed avitae opes, provinciarum scilicet spoliis partae. Plin IX. 35. § 57. Sueton: in Cais XXV. *Broterius.*

mittitur Tribunus, a quo ad mortem adigeretur.
Damnatus et lege repetundarum Cadius Rufus, accu-
santibus Bithynis. Galliae Narbonensi, ob egregiam 23
in Patres reverentiam, datum, *ut Senatoribus eius
provinciae, non exquisita Principis sententia, iure, quo
Sicilia haberetur, res suas invisere liceret.* Ituraeique
et Iudaei, defunctis Regibus, Sohemo atque Agrippa,

Ituraeique] Hi sunt Ituraei Arabes. Ad orientem Jordani erant positi; ubi olim tribus Dan, Reuben, et dimidia pars Manasseh.

Sohemo atque Agrippa] Quorum ille Arabum Ituraeorum, hic Iudaeae Rex.

Agrippa] Ne perobscuris Herodum rebus historiae Romanae, atque imprimis Tacito, tenebrae offundantur, breve Herodum Stemma proponam; quod ad Sacros quoque Scriptores illustrandos haud parum juvabit. *Broterius.*

HERODUM STEMMA.

ANTIPATER.
uxor
Cypros.

HERODES MAGNUS.
Uxores

MARIAMNE. Alexandri Filia — MARIAMNE. Simonis Filia — MALTHACE. — CLEOPATRA.

ARISTOBULUS. uxor BERENICE. — HERODES. dictus quoque Philippus. uxor HERODIAS. — ARCHELAUS. Tetrarcha Judeae. — HERODES. dictus quoque Antipas; Tetrarcha Galileae. uxor HERODIAS. — PHILIPPUS. Tetrarcha Judeae et Traconitidis.

SALOME.

AGRIPPA MAGNUS. uxor Cypros dicta quoque Julia. — HERODES. Rex Chalcidis. uxores BERENICE. MARIAMNE — HERODIAS.

ARISTOBULUS Rex minoris Armeniae.

AGRIPPA II. — DRUSUS. — BERENICE. — DRUSILLA uxor AZIZI. FELICIS.

AGRIPPA.

provinciae Syriae additi. Salutis augurium, quinque et viginti annis omissum, repeti, ac deinde continuari, placitum. Et Pomerium auxit Caesar, more prisco; quo iis, qui protulere Imperium, etiam terminos urbis propagare datur. Nec tamen Duces Romani, quamquam magnis nationibus subactis, usurpa-
24 verant, nisi L. Sulla et D. Augustus. Regum in eo ambitio vel gloria, varie vulgata. Sed initium condendi, et, quod pomerium Romulus posuerit, noscere, haud absurdum reor. Igitur a foro boario, ubi aereum tauri simulacrum adspicimus, quia id genus animalium aratro subditur, sulcus designandi oppidi coeptus, ut magnam Herculis aram amplecteretur. Inde certis spatiis interiecti lapides, per ima montis Palatini ad aram Consi, mox ad curias veteres, tum ad sacellum Larium: forumque Romanum et capitolium non a Romulo, sed a T. Tatio additum urbi credidere. Mox pro fortuna pomerium auctum. Et, quos tum Claudius terminos posuerit, facile cognitu et publicis actis perscriptum.

Agrippa] Magno; qui filius Aristobuli et Berenices, nepos Herodis magni, D. Lucae Act. XII. 1. dictus *Herodes*. A Tiberio in vincula conjectus, mox a Caio regnum accepit, datis ei Phillippi, Lysaniae et Herodis Antipae tetrarchiis: regnum ejus amplificavit Claudius, additis Judaea et Samaria. Mortuus est Agrippa anno U. C. 797. J. C. 44. Post ejus mortem, Judaea Syriae contributa. Joseph. Antiq. Jud. XIX. 7. *Broterius.*

Pomerium auxit] Claudius montem Aventinum Urbi addidit. De hac amplificatione Urbisque magnitudine, vide quae diximus in Notis et Emendationibus ad Annal. XII. 23. ubi multa de propagato pomerio *Brot.*

Perscriptum] Romae incolarum summa a Broterio aestimatur ad 1,188,162 (Vide notas et emendationes in Annal. XII. 23) Gibbonus ei pro maxima parte assensus, et 1,200,000 numerat. (De Rom. Imp. decessu c. XXXV.) Parisiis, secundum Broterium, erant 640,000. nunc multo plures. At Londinum, in hoc, Romae antiquae magnitudinem prope est assecutum.

C. Antistio, M. Suilio coss. adoptio in Domitium, auctoritate Pallantis, festinatur. qui obstrictus Agrippinae, ut conciliator nuptiarum, et mox stupro eius inligatus, stimulabat Claudium, 'consuleret 'Reipublicae: Britannici pueritiam robore circumda-'ret. Sic apud D. Augustum, quamquam nepotibus 'subnixum, viguisse privignos: a Tiberio super pro-'priam stirpem Germanicum adsumptum. Se quoque 'accingeret iuvene, partem curarum capessituro.' His evictus, biennio maiorem natu Domitium filio anteponit, habita apud Senatum oratione in eundem, quem a liberto acceperat, modum. Adnotabant periti, nullam antehac adoptionem inter patricios Claudios reperiri, eosque ab Atto Clauso continuos duravisse. Ceterum actae Principi grates, quaesi- 26
tiore in Domitium adulatione: rogataque lex, qua *in familiam Claudiam et nomen Neronis transiret.* augetur et Agrippina cognomento *Augustae.* Quibus patratis, nemo adeo expers misericordiae fuit, quem non Britannici fortunae moeror adficeret. desolatus paullatim etiam servilibus ministeriis, intempestiva novercae officia in ludibria vertebat, intelligens falsi. neque enim segnem ei fuisse indolem ferunt: sive verum, seu periculis commendatus, retinuit famam sine experimento. Sed Agrippina, quo vim suam 27
sociis quoque nationibus ostentaret, in oppidum Vbiorum, in quo genita erat, veteranus coloniamque deduci inpetrat; cui nomen inditum ex vocabulo ipsius. Ac forte acciderat, ut eam gentem, Rheno transgressam, avus Agrippa in fidem acciperet. Iisdem temporibus iu superiore Germania trepidatum adventu Cattorum, latrocinia agitantium.

Inde L. Pomponius, Legatus, auxiliares Vangionas ac Nemetas, addito equite alario, monuit, *ut anteirent populatores, vel dilapsis inprovisi circumfunderentur*. Et secuta consilium Ducis industria militum, divisique in duo agmina, qui laevum iter petiverant, recèns reversos, praedaque per luxum usos et somno graves, circumvenere. Aucta laetitia, quod quosdam e clade Variana, quadragesimum post
28 annum, servitio exemerant. At, qui dextris et propioribus compendiis ierant, obvio hosti, et aciem auso, plus cladis faciunt; et praeda famaque onusti, ad montem Taunum revertuntur, ubi Pomponius cum legionibus opperiebatur, si Catti, cupidine ulciscendi, casum pugnae praeberent. Illi metu, ne hinc Romanus, inde Cherusci, cum quis aeternum discordant, circumgrederentur, legatos in urbem et obsides misere: decretusque Pomponio triumphalis honos, modica pars famae eius apud posteros, in
29 quis carminum gloria praecellit. Per idem tempus Vannius, Suevis a Druso Caesare inpositus, pellitur regno: prima imperii aetate clarus acceptusque popularibus; mox, diuturnitate in superbiam mutans, et odio accolarum, simul domesticis discordiis circumventus. Auctores fuere Vibillius, Hermundurorum Rex, et Vangio ac Sido, sorore Vannii geniti. Nec Claudius, quamquam saepe oratus, arma certantibus barbaris interposuit, *tutum* Vannio *perfugium* promittens, *si pelleretur*: scripsitque P. Atellio Histro, qui Pannoniam praesidebat, 'legio'nem, ipsaque e provincia lecta auxilia, pro ripa

Quadragesimum post annum] Iusta supputatio. Clades illa enim accepta a. 763. *Lips.*

'componeret, subsidio victis, et terrorem adversus vic-
'tores, ne, fortuna elati, nostram quoque pacem tur-
'barent:' nam vis innumera Lygii, aliaeque gentes
adventabant, fama ditis regni, quod Vannius XXX.
per annos praedationibus et vectigalibus auxerat.
Ipsi manus propria pedites, eques e Sarmatis Iazy-
gibus erat, inpar multitudini hostium: eoque castellis
sese defensare, bellumque ducere statuerat. Sed 30
Iazyges, obsidionis inpatientes, et proximos per
campos vagi, necessitudinem pugnae adtulere, quia
Lygius Hermundurusque illic ingruerant. Igitur de-
gressus castellis Vannius, funditur proelio: quam-
quam rebus adversis, laudatus, 'quod et pugnam ma-
'nu capessiit, et corpore adverso vulnera excepit.'
Ceterum ad classem, in Danubio opperientem, per-
fugit. Secuti mox clientes, et, acceptis agris, in
Pannonia locati sunt. Regnum Vangio ac Sido in-
ter se partivere, egregia adversus nos fide: subiec-
tis, suone an servitii ingenio, dum adipiscerentur
dominationes, multa caritate, et maiore odio, post-
quam adepti sunt.

At in Britannia P. Ostorium, pro Praetore, tur- 31
bidae res excepere, effusis in agrum sociorum hosti-
bus, eo violentius, quod novum Ducem, exercitu
ignoto, et coepta hieme, iturum obviam non reban-
tur. Ille gnarus, primis eventibus metum aut fidu-
ciam gigni, citas cohortes rapit: et, caesis qui resti-
terant, disiectos consectatus, ne rursus conglobaren-
tur, infensaque et infida pax non Duci, non militi,
requiem permitteret, detrahere arma suspectis, cunc-
tosque castris ad Auvonam et Sabrinam fluvios

Triginta per annos] Legitima ratio esset 33. *per annos*. *Lips.*

cohibere parat. Quod primi Iceni abnuere, valida gens, nec proeliis contusi, quia societatem nostram volentes accesserant. hisque auctoribus, circumiectae nationes locum pugnae delegere, septum agresti aggere, et aditu angusto, ne pervius equiti foret. Ea munimenta Dux Romanus, quamquam sine robore legionum sociales copias ducebat, perrumpere adgreditur, et, distributis cohortibus, turmas quoque peditum ad munia accingit. Tunc, dato signo, perfringunt aggerem suisque claustris inpeditos turbant. Atque illi conscientia rebellionis, et obseptis effugiis, multa et clara facinora fecere. Qua pugna filius Legati, M. Os-
32 torius, servati civis decus meruit. Ceterùm clade Icenorum compositi, qui bellum inter et pacem dubitabant: et ductus inde in Cangos exercitus. Vastati agri, praedae passim actae; non ausis aciem hostibus, vel, si ex occulto carpere agmen tentarent, punito dolo. Iamque ventum haud procul mari, quod Hiberniam insulam adspectat; cum ortae apud Brigantas discordiae retraxere Ducem, destinationis certum, ne nova moliretur, nisi prioribus firmatis. Et Brigantes quidem, paucis, qui arma coeptarant, interfectis, in reliquos data venia, resedere: Silurum gens,

Iceni abnuere] Iceni, ne praesidii specie servitium immineret, id primi abnuere. Orientalem illam Britanniae partem habitabant Iceni, ubi nunc comitatus *Norfolk*, *Suffolk*, *Cambridge*, *Huntington*. *Brot.*

Turmas quoque] Equites quoque ad munia peditum accingit. Turmae enim Equitum sunt.

Cangos] Forsan *Cheshire* incolebant Cangi, seu Ceangi; sed hoc incerti videtur.

Brigantes] Hi septemtrionalem partem Angliae, ubi nunc comitatus *York*, *Lancaster*, *Durham*, *Westmoreland*, et *Cumberland*, habbitabant.

Silurum Gens] Australem partem Walliae, *South-Wales*, vicinasque regiones occupabant Silures.

non atrocitate, non clementia mutabatur, quin bel-
lum exerceret, castrisque legionum premenda foret.
Id quo promptius veniret, Colonia Camulodunum,
valida veteranorum manu, deducitur in agros capti-
vos, subsidium adversus rebelles, et inbuendis so-
ciis ad officia legum. Itum inde in Siluras, super 33
propriam ferociam, Caractaci viribus confisos: quem
multa ambigua, multa prospera extulerant, ut cete-
ros Britannorum Imperatores praemineret. Sed tum
astu, tum locorum fraude prior, vi militum infe-
rior, transfert bellum in Ordovicas, additisque, qui
pacem nostram metuebant, novissimum casum expe-
ritur; sumpto ad proelium loco, ut aditus, abs-
cessus, cuncta nobis importuna, et suis in melius
essent. Tunc montibus arduis, et, si qua clemen-
ter accedi poterant, in modum valli saxa praestruit:
et praefluebat amnis vado incerto, catervaeque me-
liorem pro munimentis constiterant. Ad hoc gen- 34
tium Ductores circumire, hortari, firmare animos,
minuendo metu, accendenda spe, aliisque belli in-
citamentis. Enimvero Caractacus huc illuc voli-
tans, 'illum diem, illam aciem, testabatur, aut reci-
'perandae libertatis, aut servitutis aeternae initium
'fore.' vocabatque nomina 'maiorum, qui Dictato-
'rem Caesarem pepulissent: quorum virtute vacui
'a securibus et tributis, intemerata coniugum et libe-

Camalodunum] Nunc *Colchester*.

In Ordovicas] Septemtrionalem partem Walliae, *North-Wales*, habitantes.

Sumpto ad Praelium loco] Eruditus *Camden*, (Britannia p. 524) tradit locum pugnae fuisse apud *Cornavios* in comitatu *Salopiensi*. (*Shropshire*.) Antiquae memoriae collem adhuc ostentant, quem *Caer Caradoc*, vocant.

'rorum corpora retinerent.' Haec atque talia dicen-
ti, adstrepere vulgus; gentili quisque religione ob-
35 stringi, *non telis, non vulneribus cessuros.* Obstupefe-
cit ea alacritas Ducem Romanum: simul obiectus
amnis, additum vallum, inminentia iuga, nihil nisi
atrox et propugnatoribus frequens, terrebat. Sed
miles proelium poscere, *cuncta virtute expugnabilia,*
clamitare, Praefectique ac Tribuni paria disserentes,
ardorem exercitus incendebant. Tum Ostorius, cir-
cumspectis, quae inpenetrabilia, quaeque pervia,
ducit infensos, amnemque haud difficulter evadit.
Vbi ventum ad aggerem, dum missilibus certabatur,
plus vulnerum in nos, et pleraeque caedes orieban-
tur. Posteaquam, facta testudine, rudes et informes
saxorum compages distractae, parque cominus acies,
decedere barbari in iuga montium. Sed eo quoque
inrupere ferentarius gravisque miles: illi telis ad-
sultantes, hi conserto gradu: turbatis contra Bri-
tannorum ordinibus, apud quos nulla loricarum ga-
learumve tegmina, et, si auxiliaribus resisterent,
gladiis ac pilis legionariorum: si huc verterent, spa-
this et hastis auxiliarium sternebantur. Clara ea vic-
toria fuit, captaque uxore et filia Caractaci, fra-
36 tres quoque in deditionem accepti. Ipse (ut ferme
intuta sunt adversa) cum fidem Cartismanduae, Re-

Facta testudine] Haec ne intelligas de testudinatis militibus, sed de machinamento, dicto *testudine*, de quo Vegetius IV. 14. Hac testudine saxa in modum valli praestructa, ut dictum supra cap. 33. distraxere.

In juga montium] Qui sunt plurimi inter amnium *Clune* et *Tema* fontes.

Spathis et hastis auxiliarium] Observa diversa arma inter legionarios auxiliaresque: illis gladios et pila; his spathas et hastas tribuit. Spathas autem, *gladios maiores* interpretatur Vegetius 2, 15. *Lips.*

ginae Brigantum, petivisset, vinctus ac victoribus traditus est, nono post anno, quam bellum in Britannia coeptum. Vnde fama eius evecta insulas, et proximas provincias pervagata, per Italiam quoque celebrabatur: avebantque visere, quis ille tot per annos opes nostras sprevisset. Ne Romae quidem ignobile Caractaci nomen erat: et Caesar, dum suum decus extollit, addidit gloriam victo. Vocatus quippe, ut ad insigne spectaculum, populus. Stetere in armis Praetoriae cohortes, campo, qui castra praeiacet. Tum, incedentibus regiis clientelis, phalerae torquesque; quaeque externis bellis quaesierat, traducta: mox fratres, et coniunx et filia: postremo ipse ostentatus. Ceterorum preces degeneres fuere, ex metu: at non Caractacus, aut vultu demisso, aut verbis, misericordiam requirens.
Vbi tribunali adstitit, in hunc modum locutus est: 37
'Si, quanta nobilitas et fortuna mihi fuit, tanta 'rerum prosperarum moderatio fuisset, amicus potius in hanc urbem, quam captus, venissem: neque dedignatus esses claris maioribus ortum, pluribus gentibus imperitantem, foedere pacis accipere. 'Praesens sors mea, ut mihi informis, sic tibi magnifica est. habui equos, viros, arma, opes, quid 'mirum, si haec invitus amisi? Non, si vos omnibus imperitare vultis, sequitur, ut omnes servitutem accipiant? Si statim deditus traderer, neque mea fortuna, neque tua gloria inclaruisset,

Caractacus] Egregie quidem. Egregie, et ad regiam dignitatem invictamque constantiam accommodate. Inexplebilem Romanorum cupiditatem arguit idem Caractacus; visoque urbis splendore et amplitudine, *Itane*, inquit, *cum haec et hujusmodi habeatis, nostra tuguriola concupiscitis?* Zonaras. p. 566. *Brot.*

'et supplicium mei oblivio sequeretur: at, si inco-'lumem servaveris, aeternum exemplar clementiae 'ero.' Ad ea Caesar veniam ipsique et coniugi et fratribus tribuit. Atque illi, vinclis exsoluti, Agrippinam quoque, haud procul alio suggessu conspicuam, iisdem, quibus Principem, laudibus gratibusque venerati sunt. novum sane et moribus veterum insolitum, feminam signis Romanis praesidere: ipsa semet parti a maioribus suis Imperii sociam ferebat.

38 Vocati posthac Patres, multa et magnifica super captivitate Caractaci disseruere: 'neque minus id 'clarum, quam cum Siphacem P. Scipio, Persea 'L. Paullus, et si qui alii vinctos Reges Populo Rom. 'ostendere.' Censentur *Ostorio triumphi insignia;* prosperis ad id rebus eius, mox ambiguis: sive, quod, amoto Caractaco, quasi debellatum foret, minus intenta apud nos militia fuit, sive hostes, miseratione tanti Regis, acrius ad ultionem exarsere. Praefectum castrorum et legionarias cohortes, exstruendis apud Siluras praesidiis relictas, circumfundunt. Ac, ni cito e vicis et castellis proximis subventum foret, copiae tum occidione occubuissent. Praefectus tamen et octo Centuriones, ac promptissimus quisque manipularis cecidere. nec multo post pabulantis nostros missasque ad subsidium turmas profligant.

39 Tum Ostorius cohortes expeditas opposuit: nec ideo fugam sistebat, ni legiones proelium excepissent. earum robore aequata pugna, dein nobis pro meliore fuit. Effugere hostes, tenui damno, quia inclinabat dies. Crebra hinc proelia, et saepius in modum latrocinii, per saltus, per paludes, ut cuique sors, aut virtus; temere, proviso: ob iram, ob praedam: ius-

su, et aliquando ignaris Ducibus. Ac praecipua Silurum pervicacia, quos accendebat vulgata Imperatoris Rom. vox: *ut quondam Sugambri excisi et in Gallias traiecti forent, ita Silurum nomen penitus exstinguendum.* Igitur duas auxiliares cohortes, avaritia Praefectorum incautius populantes, intercepere spoliaque et captivos largiendo, ceteras quoque nationes ad defectionem trahebant: cum, taedio curarum fessus, Ostorius concessit vita; laetis hostibus, tamquam Ducem haud spernendum, et si non proelium, at certe bellum, absumpsisset. At Caesar, cognita 40
morte Legati, ne provincia sine rectore foret, A. Didium suffecit. Is propere vectus, non tamen integras res invenit, adversa interim legionis pugnâ, cui Manlius Valens praeerat. auctaque et apud hostes eius rei fama, quo venientem Ducem exterrerent, atque illo augente audita, ut maior laus compositis, vel, si duravissent, venia iustior tribueretur. Silures id quoque damnum intulerant; lateque persultabant, donec adcursu Didii pellerentur. Sed, post captum Caractacum, praecipuus scientia rei militaris Venutius, e Brigantum civitate, ut supra memoravi, fidusque diu et Romanis armis defensus, cum Cartismanduam reginam matrimonio teneret: mox orto discidio, et statim bello, etiam adversus nos hostilia induerat. Sed primò tantum inter ipsos certabatur, callidisque Cartismandua artibus fratrem ac propinquos Venutii intercepit. Inde accensi hostes, stimulante ignominia, ne feminae imperio

Supra memoravi] In libris Annalium deperditis, in quibus narrata Britannica expeditio; de qua nos in Supplementum Annal. IX. 55. et seqq. De Venusio adhuc infra, Hist. III. 45. *Brot.*

Ne feminae imperio subderentur] Vereor, Tacite, ut mens tibi praesens. In tuis moribus, non in Britannorum fuisti, cum haec scrip-

subderentur. valida et lecta armis iuventus Regnum eius invadunt. quod nobis praevisum: et missae auxilio cohortes acre proelium fecere; cuius, initio ambiguo, finis laetior fuit. Neque dispari eventu pugnatum a legione, cui Caesius Nasica praeerat. Nam Didius, senectute gravis et multa copia honorum, per ministros agere, et arcere hostem, satis habebat. Haec, quamquam a duobus, Ostorio Didioque, Propraetoribus, plures per annos gesta, coniunxi, ne divisa, haud perinde ad memoriam sui valerent. Ad temporum ordinem redeo.

41 Ti. Claudio quintum, Ser. Cornelio Orfito coss. virilis toga Neroni maturata, quo capessendae Reipubl. habilis videretur. Et Caesar adulationibus Senatus libens cessit, 'ut vicesimo aetatis anno 'Consulatum Nero iniret: atque interim designatus, 'Proconsulare imperium extra urbem haberet, ac '*Princeps iuventutis* adpellaretur.' Additum nomine eius donativum militi, congiarium plebi. Et ludicro circensium, quod adquirendis vulgi studiis edebatur, Britannicus in praetexta, Nero triumphali cum veste, transvecti sunt. Spectaret populus, hunc decore Imperatorio, illum puerili habitu, ac perinde fortunam utriusque praesumeret. Simul, qui Centurionum Tribunorumque sortem Britannici miserabantur, remoti fictis caussis, et alii per speciem honoris. etiam libertorum si quis incorrupta fide, depellitur, tali occasione. Obvii inter se, Nero *Britanni-*

sisti. Numquid illis ignominiosum subdi feminae? Te igitur audi. *Solitum quidem Brittannis feminarum ductu bellare.* Quod clare testatur Boadicaea tua 14, 35. *Lips.* Potius crediderim Brigantas foeminae parere inassuetos, quam Tacitum memoria lapsum, ut placuit Lipsio. *Brot.*

cum nomine, ille *Domitium*, salutavere. Quod, ut discordiae initium, Agrippina multo questu ad maritum defert: 'sperni' quippe 'adoptionem quae-'que censuerint Patres, iusserit Populus, intra Pena-'tes abrogari: ac, nisi pravitas tam infensa docen-'tium arceatur, eruptura in publicam perniciem.' Commotus his, quasi criminibus, Claudius, optimum quemque educatorem filii exsilio ac morte adficit, datosque a noverca custodiae eius inponit. Non- 42
dum tamen summa moliri Agrippina audebat, ni Praetoriarum cohortium cura exsolverentur Lusius Geta, et Rufius Crispinus; quos Messallinae memores et liberis eius devinctos credebat. Igitur, 'dis-'trahi cohortes ambitu duorum, et, si ab uno rege-'rentur, intentiorem fore disciplinam,' adseverante uxore, transfertur regimen cohortium ad Burrum Afranium egregiae militaris famae, gnarum tamen, cuius sponte praeficeretur. Suum quoque fastigium Agrippina extollere altius: carpento Capitolium ingredi, qui mos Sacerdotibus et sacris antiquitus concessus, venerationem augebat feminae; quam Imperatore genitam, sororem eius, qui rerum potitus sit, et coniugem et matrem fuisse, unicum ad hunc diem exemplum est. Inter quae praecipuus propugnator eius Vitellius, validissima gratia, aetate extrema (adeo incertae sunt potentium res) accusatione corripitur, deferente Iunio Lupo, Senatore. Is crimina maiestatis et cupidinem imperii obiectabat. Praebuissetque aures Caesar, nisi Agrippinae minis magis quam precibus mutatus esset, ut accusatori aqua atque igne interdiceret. hactenus Vitellius voluerat. Mul- 43
ta eo anno prodigia evenere. Insessum diris avi-

bus Capitolium: crebris terrae motibus prorutae domus: ac, dum latius metuitur, trepidatione vulgi, invalidus quisque obtriti. Frugum quoque egestas, et orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur. Nec occulti tantum questus, sed iura reddentem Claudium circumvasere clamoribus turbidis, pulsumque in extremam fori partem vi urgebant, donec militum globo infensos perrupit. Quindecim dierum alimenta urbi, non amplius, superfuisse constitit. magnaque Deum benignitate, et modestia hiemis, rebus extremis subventum. At hercule olim ex Italia legionibus longinquas in provincias commeatus portabantur; nec nunc infecunditate laboratur: sed Africam potius et Aegyptum exercemus, navibusque et casibus vita Populi Romani permissa est.

44 Eodem anno bellum, inter Armenios Iberosque exortum, Parthis quoque ac Romanis gravissimorum inter se motuum caussa fuit. Genti Parthorum Vologeses imperitabat, materna origine ex pellice Graeca, concessu fratrum, Regnum adeptus: Iberos Pharasmanes, vetusta possessione: Armenios frater eius Mithridates obtinebat opibus nostris. Erat Pharasmani filius, nomine Rhadamistus, decora proceritate, vi corporis insignis, et patrias artes edoctus claraque inter accolas fama. Is, 'modicum Iberiae 'Regnum senecta patris detineri,' ferocius crebriusque iactabat, quam ut cupidinem occultaret. Igitur Pharasmanes iuvenem potentiae promptae, et studio popularium accinctum, vergentibus iam annis

Quindecim dierum alimenta] Id est, canon dierum XV. Majus autem isto periculum sub Caio; cum septem aut octo certe dierum cibaria tantum superfuisse Seneca notat ad Paullinum 18. *Lips.*

suis metuens, aliam ad spem trahere, et 'Armeniam'
ostentare, 'pulsis Parthis datam Mithridati a semet,'
memorando: sed 'vim differendam, et potiorem do-
'lum, quo incautum opprimerent.' Ita Rhadamis-
tus, simulata adversus patrem discordia, tamquam
novercae odiis inpar, pergit ad patruum: multaque
ab eo comitate, in speciem liberûm, cultus, primo-
res Armeniorum ad res novas inlicit, ignaro et or-
nante insuper Mithridate. Reconciliationis specie 45
adsumpta, regressus ad patrem, 'quae fraude con-
'fici potuerint, prompta' nuntiat, 'cetera armis ex-
'sequenda.' Interim Pharasmanes belli caussas
confingit: 'proelianti sibi adversus Regem Albano-
'rum, et Romanos auxilio vocanti, fratrem adversa-
'tum, eamque iniuriam excidio ipsius ultum iturum.'
Simul magnas copias filio tradidit. ille inruptione
subita territum, exutumque campis Mithridaten, com-
pulit in castellum Gorneas, tutum loco ac praesidio
militum, quis Caelius Pollio Praefectus, Centurio
Casperius praeerat. Nihil tam ignarum barbaris,
quam machinamenta et astus oppugnationum: at
nobis ea pars militiae maxime gnara est. Ita Rha-
damistus, frustra vel cum damno tentatis munitioni-
bus, obsidium incipit: et, cum vis negligeretur,
avaritiam Praefecti emercatur, obtestante Casperio,
'ne socius Rex, ne Armenia, donum Populi Roma-
'ni, scelere et pecunia verterentur.' Postremo,
quia multitudinem hostium Pollio, iussa patris Rha-
damistus, obtendebant, pactus inducias, abscedit, ut,
nisi Pharasmanen bello absterruisset, T. Vmmidium
Quadratum, Praesidem Syriae doceret, quo in statu
Armeniae forent. Digressu Centurionis, velut cus- 46

tode exsolutus Praefectus, hortari Mithridaten ad sanciendum foedus, 'coniunctionem fratrum, ac pri-'orem aetate Pharasmanen, et cetera necessitudi-'num nomina' referens, 'filiam eius in matrimonio 'haberet; quod ipse Rhadamisto socer esset. Non 'abnuere pacem Iberos, quamquam in tempore va-'lidiores; et satis cognitam Armeniorum perfidiam: 'nec aliud subsidii, quam castellum, commeatu ege-'num. ne dubitaret armis incruentas conditiones 'malle:' cunctante ad ea Mithridate, et suspectis Praefecti consiliis, quod pellicem Regiam polluerat, inque omnem libidinem venalis habebatur. Caesperius interim ad Pharasmanen pervadit, 'utque 'Iberi obsidio decedant,' expostulat. Ille propalam incerta, et saepius molliora respondens, secretis nuntiis monet Rhadamistum, 'oppugnationem quo-'quo modo celerare.' Augetur flagitii merces, et Pollio occulta corruptione inpellit milites, ut 'pacem' flagitarent, 'seque praesidio abituros' minitarentur. Qua necessitate Mithridates diem locumque foederi
47 accepit, castelloque egreditur. Ac primo Rhadamistus in amplexus eius effusus, simulare obsequium, 'socerum' ac 'parentem' adpellare. Adiicit iusiurandum, 'non ferro, non veneno vim adlaturum:' simul in lucum propinquum trahit, 'provisum illic 'sacrificium imperatum' dictitans, 'ut Diis testibus 'pax firmaretur.' Mos est Regibus, quotiens in societatem coeant, inplicare dextras, pollicesque inter se vincire, nodoque praestringere: mox, ubi sanguis artus extremos suffuderit, levi ictu cruorem eliciunt atque invicem lambunt, id foedus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum. Sed tunc, qui ea

vincula admovebat, decidisse simulans, genua Mithridatis invadit, ipsumque prosternit: simulque, concursu plurium, iniiciuntur catenae, ac compede (quod dedecorum barbaris) trahebatur: moxque vulgus, duro imperio habitum, probra ac verbera intentabat. Et erant contra, qui tantam fortunae commutationem miserarentur. Secutaque cum parvis liberis coniunx cuncta lamentatione complebat. Diversis et contectis vehiculis abduntur, dum Pharasmanis iussa exquirerentur. Illi cupido Regni fratre et filia potior, animusque sceleribus paratus. visui tamen consuluit, ne coram interficerentur. Et Rhadamistus, quasi iurisiurandi memor, non ferrum, non venenum in sororem et patruum expromit; sed proiectos in humum, et veste multa gravique opertos necat. Filii quoque Mithridatis, quod caedibus parentum inlacrymaverant, trucidati sunt. At Qua- 48
dratus cognoscens proditum Mithridaten, et Regnum ab interfectoribus obtineri, vocat consilium, docet acta, et, an ulcisceretur, consultat. Paucis decus publicum curae: plures tuta disserunt: 'Omne scelus externum cum laetitia habendum. semina etiam odiorum iacienda, ut saepe Principes Romani eamdem Armeniam, specie largitionis, turbandis barbarorum animis praebuerint. Potiretur Rhadamistus male partis, dum invisus, infamis: quando id magis ex usu, quam si cum gloria adeptus foret.' In hanc sententiam itum. Ne tamen adnuisse facinori viderentur, et diversa Caesar praeciperet, missi ad Pharasmanen nuntii, 'ut abscederet a finibus Armeniis, filiumque abstraheret.' Erat Cappadociae Procura- 49
tor Iulius Pelignus, ignavi animi, et deridiculo cor-

poris iuxta despiciendus; sed Claudio perquam familiaris, cum privatus olim conversatione scurrarum iners otium oblectaret. Is, auxiliis provincialium contractis, tamquam recuperaturus Armeniam, dum socios magis, quam hostes praedatur, abscessu suorum, et incursantibus barbaris, praesidii egens, ad Rhadamistum venit: donisque eius evictus, ultro *Regium insigne sumere* cohortatur, sumentique adest auctor et satelles. Quod ubi turpi fama divulgatum, ne ceteri quoque ex Peligno coniectarentur, Helvidius Priscus, Legatus, cum legione mittitur, rebus turbidis pro tempore ut consuleret. Igitur propere montem Taurum transgressus, moderatione plura, quam vi, composuerat; cum *redire in Syriam* iubetur,

50 *ne initium belli adversus Parthos exsisteret.* Nam Vologeses, casum invadendae Armeniae obvenisse ratus, quam, a maioribus suis possessam, externus Rex flagitio obtineret, contrahit copias, fratremque Tiridaten deducere in Regnum parat, ne qua pars domus sine imperio ageret. Incessu Parthorum, sine acie pulsi Iberi; urbesque Armeniorum, Artaxata et Tigranocerta, iugum accepere. Deinde atrox hiems, seu parum provisi commeatus, et orta ex utroque tabes, percellunt Vologesen, omittere praesentia. vacuamque rursus Armeniam Rhadamistus invasit, truculentior quam antea, tamquam adversus defectores, et in tempore rebellaturos. Atque illi, quamvis servitio sueti, patientiam abrumpunt, armisque

51 Regiam circumveniunt. Nec aliud Rhadamisto subsidium fuit, quam pernicitas equorum, quis seque et coniugem abstulit. Sed coniunx gravida, primam utcumque fugam, ob metum hostilem et mariti carita-

tem, toleravit: post, festinatione continua, ubi quati uterus et viscera vibrantur, orare, *ut morte honesta contumeliis captivitatis eximeretur.* Ille primo amplecti, adlevare, adhortari, modo virtutem admirans, modo timore aeger, ne quis relicta potiretur. Postremo, violentia amoris, et facinorum non rudis, destringit acinacem, vulneratamque ripam ad Araxis trahit, flumini tradit, ne corpus etiam auferretur. ipse praeceps Iberos ad patrium Regnum pervadit. Interim Zenobiam (id mulieri nomen) placida inluvie, spirantem ac vitae manifestam, advertere pastores, et dignitate formae haud degenerem reputantes, obligant vulnus, agrestia medicamina adhibent; cognitoque nomine et casu, in urbem Artaxata ferunt; unde publica cura deducta ad Tiridaten, comiterque excepta, cultu Regio habita est.

Fausto Sulla, Salvio Othone coss. Furius Scri- 52
bonianus in exsilium agitur, quasi finem *Principis per Chaldaeos scrutaretur.* adnectebatur crimini *Iunia mater eius,* ut *casus prioris* (nam relegata erat) *inpatiens.* Pater Scriboniani, Camillus, arma per Dalmatiam moverat. idque ad clementiam trahebat Caesar, quod stirpem hostilem iterum conservaret. Neque tamen exsuli longa posthac vita fuit: morte fortuita, an per venenum extinctus esset, ut quisque credidit, vulgavere. *De mathematicis Italia pellendis* factum Senatus consultum, atrox et inritum. Laudati dehinc oratione Principis, 'qui ob angustias familiares ordine Senatorio sponte cede- 'rent,' motique, 'qui remanendo inpudentiam pau- 'pertati adiicerent.' Inter quae refertur ad Patres 53
'de poena feminarum, quae 'servis coniungeren-

'tur:' statuiturque, 'ut ignaro domino ad id pro-
'lapsae, in servitute: sin consensisset, pro libertis
haberentur.' Pallanti, quem 'repertorem eius re-
'lationis' ediderat Caesar, 'Praetoria insignia; et
'centies quinquagies sestertium' censuit Consul desig-
natus Barea Soranus: additum a Scipione Cornelio,
'grates publice agendas, quod, Regibus Arcadiae
'ortus, veterrimam nobilitatem usui publico postpo-
'neret, seque inter ministros Principis haberi sineret.'
Adseveravit Claudius, 'contentum honore Pallantem,
'intra priorem paupertatem subsistere.' Et fixum
est aere publico Senatus consultum, quo libertinus,
sestertii ter millies possessor, antiquae parcimoniae
54 laudibus cumulabatur. At non frater eius, cogno-
mento *Felix*, pari moderatione agebat, iam pridem
Iudaeae inpositus, et cuncta malefacta sibi inpune
ratus, tanta potentia subnixo. Sane praebuerant

Pallanti Praetoria insignia] De quo inscriptio: PALLANTI. SENATVS. OB. FIDEM. PIETATEM. QVE ERGA PATRONOS. ORNAMENTA. PRAETORIA. DECREVIT. ET. HS. CENTIES QVINQVAGIES. CVIVS. HONORE. CONTENTVS. FVIT. Et indignatur iure in hoc facto maior Plinius 35, 58. (ad Pallantem enim ea refero.) *Hoc est insigne vaenalitiis gregibus, opprobriumque insolentis fortunae. quos et nos adeo potiri rerum vidimus, ut Praetoria quoque ornamenta decerni a Senatu, iubente Agrippina Claudii Caesaris, viderimus: tantumque non cum laureatis fascibus remitti illo, unde cretatis pedibus advenissent.* Itemque minor epistol. 8, 5. *Lips.*

Centies quinquagies sest.] Monetae Gallicae Libras 2, 918, 348.

Regiae Arcadiae ortus] Vide quaeso, mancipium hoc togatum Pallantem ad Regum stirpem refert: credo, quia Pallas aliquis Virgilio aliisque inter Arcadum Reges. Nos, hunc nequissimum servum trans mare advectum inter vaenales, ex Plinio scimus et eundem Antoniae matri servisse, ex Iosepho 18, 6, 6. qui Παλλαντα appellat τον πιστοτατον των δουλων αυτης. Ab ea ergo ad Claudium pervenit. *Lips.*

Sestertii ter Millies] Monetae Gallicae librarum 58, 365, 75, et *Carolorum* nostrûm prope 12,000.000!!

Judeae impositus] Hac de re gravissima Tacitum inter et Josephum dissensio. Vide Not. et Emend: ad Annal. XII. 54. *Brot.*

Iudaei speciem motus, orta seditione, postquam C. Caesari haud obtemperatum esset; cognita caede eius, sedata. manebat metus, ne quis Principum eadem imperitaret. Atque interim Felix intempestivis remediis delicta accendebat, aemulo ad deterrima Ventidio Cumano, cui pars provinciae habebatur: ita divisis, ut huic Galilaeorum natio; Felici Samaritae parerent, discordes olim et tum, contemptu regentium, minus coercitis odiis. Igitur raptare inter se, inmittere latronum globos, componere insidias, et aliquando proeliis congredi, spoliaque et praedas ad Procuratores referre. Hique primo laetari, mox gliscente pernicie, cum arma militum interjecissent, caesi milites. Arsissetque bello provincia, ni Quadratus, Syriae rector, subvenisset. Nec diu adversus Iudaeos, qui in necem militum proruperant, dubitatum, quin capite poenas luerent: Cumanus et Felix cunctationem adferebant, quia Claudius, caussis rebellionis auditis, ius statuendi etiam de Procuratoribus dederat. Sed Quadratus Felicem inter iudices ostentavit, receptum in tribunal, quo studia adcusantium deterrerentur: damnatusque flagitiorum,

*Cognita caede Caii**] Lacuna hic et hiatus, quem tamen ab historia facile explevero Tangit enim motum illum Judaeorum, qui Caligula imperante fuit, ob statuas eius in templo erigi et coli iussas, Tacitus H. 5, 9. *Dein iussi a C. Caesare effigiem eius in templo locare, arma potius sumsere: quem motum Caesaris mors diremit.* Et disce rem omnem e Iosepho 2, 10. 'Αλώσεως, itemq. 'Αρχαιολ. 18, 8. Tangit, adsero, illum motum, argumento claro in his verbis: *Cognita caede Caii.* Et: *manebat metus, nequis Principum eadem imperitaret.* Qui aliter medicinam adferunt, aberrant. Sed quid hoc, inquiunt, ad Felicem, qui tanto post successit? Nam ille quidem motus Petronio Procuratore fuit. Dicam, repetit rem ab alto Tacitus, et initia recenset motuum secutorum, quos auxit accenditque infelix iste Felix. *Gron.*

Damnatus flagitiorum] Aperte magis et distincte scriptor Iudaeus. Negat a Quadrato damnatum Cumanum, sed ipsum cum Celere

quae duo deliquerant, Cumanus: et quies provinciae
55 reddita. Nec multo post Agrestium Cilicum nationes, quibus *Clitarum* cognomentum, saepe et alias commotae, tunc, Trosobore Duce, montes asperos castris cepere, atque inde decursu in litora aut urbes, vim cultoribus et oppidanis, ac plerumque in mercatores et navicularios, audebant. Obsessaque civitas Anemuriensis, et missi e Syria in subsidium equites, cum praefecto Curtio Severo, turbantur: quod duri circum loci, peditibusque ad pugnam idonei, equestre proelium haud patiebantur. Dein Rex eius orae Antiochus, blandimentis adversus plebem, fraude in Ducem, cum barbarorum copias dissociasset, Trosobore, paucisque primoribus interfectis, ceteros
56 clementia composuit. Sub idem tempus, inter lacum Fucinum amnemque Lirin, perrupto monte, quo magnificentia operis pluribus viseretur, lacu in ipso navale proelium adornatur; ut quondam Augustus, structo cis Tiberim stagno, sed levibus navigiis, et minore copia ediderat. Claudius triremes quadriremesque et undeviginti hominum millia armavit, cincto ratibus ambitu, ne vaga effugia forent; ac tamen spatium amplexus, ad vim remigii, gubernantium artes, impetus navium, et proelio solita. in ratibus Praetoriarum cohortium manipuli turmaeque adstiterant, antepositis propugnaculis, ex quis catapultae ballistaeque tenderentur. Reliqua lacus classiarii

Tribuno missum ad Caesarem, qui de re cognosceret statueretque. Ita Cumano exsilium irrogatum: Celerem remissum Hierosolyma et vicatim discerptum. *Lips.*

Magnificentia operis] Quae ex Eusebii sive Hieronymi nota in Chronico elucebit. *Claudius*, inquit, *circa haec tempora Fucinum lacum exsiccavit, undecim annos triginta hominum millibus sine intermissione operantibus.* *Lips.* adde Suet. c. 20. *Ern.*

tectis navibus obtinebant. Ripas et colles, ac montium edita, in modum theatri multitudo innumera complevit, proximis e municipiis, et alii urbe ex ipsa, visendi cupidine aut officio in Principem. Ipse insigni paludamento, neque procul Agrippina chlamyde aurata, praesedere. Pugnatum, quamquam inter sontes, fortium virorum animo: ac, post multum vulnerum, occidioni exempti sunt. Sed perfecto spec- 57
taculo, apertum aquarum iter. Incuria operis manifèsta fuit, haud satis depressi ad lacus ima vel media. Eoque, tempore interiecto, altius effossi specus, et contrahendae rursus multitudini, gladiatorum spectaculum editur, inditis pontibus pedestrem ad pugnam. Quin et convivium, effluvio lacus adpositum, magna formidine cunctos adfecit; quia vis aquarum prorumpens proxima trahebat, convulsis ulterioribus, aut fragore et sonitu exterritis. Simul Agrippina, trepidatione Principis usa, ministrum operis Narcissum incusat *cupidinis ac praedarum.* nec ille reticet, *inpotentiam muliebrem nimiasque spes eius* arguens. D. Iunio, Q. Haterio coss. sedecim annos 58
natus Nero Octaviam, Caesaris filiam, in matrimonium accepit. Vtque studiis honestis et eloquentiae gloria nitesceret, caussa Iliensium suscepta. *Romanum Troia demissum, et Iuliae stirpis auctorem Aeneam,* aliaque haud procul fabulis vetera facunde exsecutus, perpetrat, *ut Ilienses omni publico munere solverentur.* Eodem oratore, Bononiensi coloniae, igni haustae, subventum centies sestertii largitione. Redditur

Impetrat, ut Ilienses] Primus Alexander, post pugnam ad Granicum amnem, ἐλευθέραν καὶ ἄφορον eam urbem pronunciavit, ait Strabo 13. p. 593. Certamen deinde Romanis in honestanda urbe, ut credebant, parente.

Rhodiis libertas, adempta saepe aut firmata, prout bellis externis meruerant, aut domi seditione deliquerant. Tributumque Apamensibus, terrae motu
59 convulsis, in quinquennium remissum. At Claudius saevissima quaeque promere adigebatur eiusdem Agrippinae artibus, quae Statilium Taurum, opibus inlustrem, hortis eius inhians, pervertit, accusante Tarquitio Prisco. Legatus is Tauri, Africam imperio Proconsulari regentis, postquam revenerant, pauca *repetundarum crimina*, ceterum *magicas superstitiones* obiectabat. Nec ille diutius falsum accusatorem indignamque sortem perpessus, vim vitae suae adtulit, ante sententiam Senatus. Tarquitius tamen exactus est: quod Patres, odio delatoris, contra ambitum Agrippinae, per-
60 vicere. Eodem anno saepius audita vox Principis, 'parem vim rerum habendam, a procuratoribus 'suis iudicatarum, ac si ipse statuisset.' ac, ne fortuito prolapsus videretur, Senatus quoque consulto cautum, plenius quam antea et uberius. Nam D. Augustus, 'apud Equestres, qui Aegypto praeside'rent, lege agi, decretaque eorum perinde haberi 'iusserat, ac si magistratus Romani constituissent:' mox alias per provincias, et in urbe pleraque concessa sunt, quae olim a Praetoribus noscebantur. Claudius omne ius tradidit, de quo totiens seditione aut armis certatum, cum Semproniis rogationibus Equester ordo in possessione iudiciorum locaretur; aut rursum Serviliae leges Senatui iudicia redde-

Apud Equestres] Nove hoc dictum, pro Equitibus, vel ordinis Equestris hominibus, nec ante Tacitum reperiri, recte monet Duxerus ad Liv. 33. 26. similiter infra 13, 10. *Iulius Densus Equester.*

Serviliae leges] Plures eo nomine: sed una iudiciaria, quam tulit Q. Servilius Caepio Consul. de qua Cicero saepius, et Asconius in pro M. Scauro. *Lips.* Vide Clavem Ciceronianam.

rent; Mariusque et Sulla olim de eo vel praecipue bellarent. Sed tunc ordinum diversa studia: et quae vicerant, publice valebant. C. Oppius et Cornelius Balbus primi Caesaris opibus potuere conditiones pacis et arbitria belli tractare. Matios posthac et Vedios et cetera Equitum Romanorum praevalida nomina, referre nihil adtinuerit; cum Claudius libertos, quos rei familiari praefecerat, sibique et legibus adaequaverit. Retulit dein 'de inmuni- 61
'tate Cois tribuenda,' multaque 'super antiquitate 'eorum' memoravit: 'Argivos, vel Coeum, Latonae parentem, vetustissimos insulae cultores: mox 'adventu Aesculapii artem medendi inlatam, maxi'meque inter posteros eius celebrem fuisse,' nomina singulorum referens, et quibus quisque aetatibus viguissent. Quin etiam dixit, 'Xenophontem, cuius 'scientia ipse uteretur, eadem familia ortum: preci'busque eius dandum, ut omni tributo vacui 'in posterum Coi sacram et tantum Dei minis'tram insulam colerent.' Neque dubium habetur, multa eorumdem in Pop. Rom. merita, sociasque victorias potuisse tradi. Sed Claudius facilitate solita, quod uni concesserat, nullis extrinsecus adiu-

Inter posteros eius] Quorum maximus HIPPOCRATES, non aegris tantum mortalibus, sed iis omnibus quibus ingenii vis et humanitas, erit in pretio, summè praedicandus. Innumera inter eius decora id saltem non siluerim venientem ab Illyriis pestilentiam eam praedixisse, discipulosque ad auxiliandum circa urbes dimisisse: quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decreverit Graecia. Plin. VII. 37. XXIX. I. *Brot.*

Eadem Familia] Æsculapii, a quo ipse Hippocrates quartus decimus esse ferebatur.

62 mentis velavit. At Byzantii, data dicendi copia, cum 'magnitudinem onerum' apud Senatum deprecarentur, cuncta repetivere; orsi 'a foedere, quod nobiscum icerant, qua tempestate bellavimus adversus Regem Macedonum, cui, ut degeneri, Pseudophilippi vocabulum impositum. Missas posthac copias in Antiochum, Persen, Aristonicum, et piratico bello adiutum Antonium,' memorabant: 'quaeque Sullae aut Lucullo aut Pompeio obtulissent:' mox, 'recentia in Caesares merita; quando ea loca insiderent, quae transmeantibus terra marique Ducibus exercitibusque, simul vehendo commeatui op-
63 'portuna forent.' Namque artissimo inter Europam Asiamque divortio, Byzantium in extrema Europa posuere Graeci, quibus Pythium Apollinem consulentibus, *ubi conderent urbem?* redditum oraculum est, *quaererent sedem caecorum terris adversam.* Ea ambage Chalcedonii monstrabantur, quod priores illuc advecti, praevisa locorum utilitate, peiora legissent. Quippe Byzantium fertili solo fecundoque mari; quia vis piscium innumera, ponto erumpens, et obliquis subter undas saxis exterrita, omisso alterius litoris flexu, hos ad portus defertur. Vnde primo quaestuosi et opulenti; post, magnitudine onerum urgente, *finem aut modum* orabant, adnitente Principe, qui *Thracio Bosporanoque bello recens fessos iuvandosque* retulit. Ita tributa in quinquennium remissa.

64 M. Asinio M'. Acilio coss. mutationem rerum in deterius portendi, cognitum est crebris prodigiis. Signa ac tentoria militum igne coelesti arsere. Fas-

Byzantii] Byzantium, nunc *Constantinople.*

tigio Capitolii examen apium insedit. Biformes hominum partus, et suis fetum editum, cui accipitrum ungues inessent. Numerabatur inter ostenta deminutus omnium magistratuum numerus; Quaestore, Aedili, Tribuno, ac Praetore, et Consule, paucos intra menses defunctis. Sed in praecipuo pavore Agrippina, vocem Claudii, quam temulentus iecerat, *fatale sibi, ut coniugum flagitia ferret, dein puniret*, metuens, agere et celerare statuit, perdita prius Domitia Lepida, muliebribus caussis: quia Lepida, minore Antonia genita, avunculo Augusto, Agrippinae sobrina prior, ac Cnei, mariti eius, soror, parem sibi claritudinem credebat. nec forma, aetas, opes multum distabant; et utraque impudica, infamis, violenta, haud minus vitiis aemulabantur, quam si qua ex fortuna prospera acceperant. Enimvero certamen acerrimum, amita potius an mater apud Neronem praevaleret. Nam Lepida blandimentis et largitionibus iuvenilem animum devinciebat, truci contra ac minaci Agrippina, quae filio dare Imperium, tolerare imperitantem nequibat. Cete- 65
rum obiecta sunt 'quod coniugium Principis devo-'tionibus petivisset, quodque parum coercitis per 'Calabriam servorum agminibus, pacem Italiae tur-

Quae filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat] Freinshem. addendum putabat *volebat*. Sed non profecto *volebat* tantummodo, quippe quae iam dudum dedisset: sed intelligendum *quibat*. Agrippina eo usque valebat in republica, penes Claudium, apud se, ut filio Imperium pararet: sed non erat tam potens sui, ut toleraret regnantem. Genus loquendi Observ. 4, 2, illustravimus. *Gron.*

Quod coniugium Principis] Id est, coniugem. Nam, ut Claudii coniugium ipsa ambierit, non lectum. Abusa ergo vetitis artibus ad perniciem Agrippinae. Sic *servitium* pro servo, et *matrimonium* pro matrona, alibi notavi, et *clientela* pro clientibus, in Tacito. *Lips.*

Servorum agminibus] In ea Domitiae Lepidae fortuna, tantoque urbis luxu, quanta fuerint servorum agmina possumus aestimare ex C.

'baret.' Ob haec mors indicta, multum adversante Narcisso, qui, Agrippinam magis magisque suspectans, prompsisse inter proximos ferebatur, 'certam 'sibi perniciem, seu Britannicus rerum, seu Nero 'potiretur. Verum ita de se meritum Caesarem 'ut vitam usui eius impenderet. Convictam Mes- 'sallinam et Silium. Pares iterum accusandi caus- 'sas esse, si Nero imperitaret. Britannico suc- 'cessore, nullum Principi meritum, ac novercae 'insidiis domum omnem convelli, maiore flagitio, 'quam si inpudicitiam prioris coniugis reticuisset: 'quamquam ne inpudicitiam quidem nunc abesse, 'Pallante adultero: ne quis ambigat, decus, pudo- 'rem, corpus, cuncta Regno viliora habere.' Haec atque talia dictitans, amplecti Britannicum: *robur aetatis quam maturrimum* precari: modo ad Deos, modo ad ipsum tendere manus; *adolesceret*, *patris inimicos depelleret: matris etiam interfectores ulcisceretur.*

66 In tanta mole curarum, Claudius valetudine adversa conripitur, refovendisque viribus mollitie caeli et salubritate aquarum, Sinuessam pergit. Tum Agrippina, sceleris olim certa, et oblatae occasionis propera, nec ministrorum egens, de genere veneni consultavit: 'ne repentino et praecipiti facinus 'proderetur: si lentum et tabidum delegisset, ne 'admotus supremis Claudius, et, dolo intellecto, ad 'amorem filii rediret: exquisitum aliquid' placebat. 'quod turbaret mentem, et mortem differret.' Deli-

C. Claudio Isodoro, viro minime nobili, quique multa civili bello perdiderat, et tamen ante septuaginta annos testamento reliquerat servorum quatuor millia centum sedecim: iuga boum tria millia sexcenta, reliqui pecoris ducenta quinquaginta septem millia: in numerato, HS. DC. monetae Gallicae libras 11,673,015. Plin. XXX. 10.

gitur artifex talium, vocabulo *Locusta*, nuper venefìcii damnata, et diu inter instrumenta regni habita. Eius mulieris ingenio paratum virus, cuius minister e spadonibus fuit Halotus, inferre epulas, et explorare gustu solitus. Adeoque cuncta mox pernotuere, ut temporum illorum scriptores prodiderint, 'infusum delectabili cibo boletorum venenum, nec 'vim medicaminis statim intellectam, socordiane 'Claudii an vinolentia:' simul soluta alvus subvenisse videbatur. igitur exterrita Agrippina, et, quando ultima timebantur, spreta praesentium invidia, provisam iam sibi Xenophontis medici conscientiam adhibet. Ille, tamquam nisus evomentis adiuvaret, pinnam, rapido veneno inlitam, faucibus eius demisisse creditur; haud ignarus, summa scelera incipi cum periculo, peragi cum praemio. Vocabatur interim Senatus, votaque *pro incolumitate Principis* Consules et Sacerdotes nuncupabant, cum iam exanimis vestibus et fomentis obtegeretur, dum res firmando Neronis Imperio componuntur. Iam primum Agrippina, velut dolore victa, et solatia conquirens, tenere amplexu Britannicum, *veram paterni oris effigiem* adpellare, ac variis artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque et Octaviam, sorores eius, adtinuit, et cunctos aditus custodiis clauserat, crebroque vulgabat, *ire in melius valetudinem Principis*, quo miles bona in spe ageret, tempusque

(67 and 68 in right margin at "perno-" and "vota-" lines respectively)

Boletorum] Vilibus ancipites fungi ponentur amicis,
Boletus domino: sed quidem Claudius edit
Ante illum uxoris, post quem nil amplius edit.
Juvenal: Sat. V. 146.

Vide etiam Plin. XXII. 22. § 46.

prosperum, ex monitis Chaldaeorum, adventaret.
69 Tunc, medio diei, tertium ante idus Octob. foribus palatii repente diductis, comitante Burro, Nero egreditur ad cohortem, qua e more militiae excubiis adest. Ibi, monente Praefecto, festis vocibus exceptus, inditur lecticae. Dubitavisse quosdam ferunt, respectantes rogitantesque, *ubi Britannicus esset?* mox, nullo in diversum auctore, quae offerebantur, secuti sunt. Inlatusque castris Nero, et congruentia tempori praefatus, promisso donativo, ad exemplum paternae largitionis, *Imperator* consalutatur. Sententiam militum secuta Patrum consulta. nec dubitatum est apud provincias. *Caelestesque honores Claudio* decernuntur, et funeris solenne, perinde ac D. Augusto, celebratur: aemulante Agrippina proaviae Liviae magnificentiam. Testamentum tamen haud recitatum, ne antepositus filio privignus injuria et invidia animos vulgi turbaret.

Ad exemplum paternae largitionis] Promisit ergo viritim *quina dena sestertia.* ut Suet. in Claudio expressit c. 10. sive ut Josephus 19, 4. *quina millia drachmarum:* quae sunt *sestertia vicena*, sive nobis *quingenti Philippici. Lips.* Monetae Gall: Lib. 2917.

Coelestesque honores] Hanc Claudii consecrationem testantur nummi, in quibus saepe occurrit DIVVS CLAVDIVS AVGVSTVS. Eam ridebat Nero, qui boletos *escam deorum* appellabat. Ridet quoque Juvenalis Sat. VI. 619.

——Minus ergo nocens erit Agrippinae
Boletus: siquidem unius praecordia pressit
Ille senis, tremulumque caput descendere jussit
In coelum, et longâ manantia labra salivâ.

Hanc quoque consecrationem, non insulsâ, sed amariore, quam ut philosophum deceret, *ἀποκολοκύντωσιν*, ita a boleto dictâ, ludificavit Seneca.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM

LIBER TERTIVS DECIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Cap. 1. *Silanus Proconsul Asiae veneno necatus Agrippinae fraude. Narcissus ad mortem actus.* 2. *Laus Burri et Senecae.* 3. *Claudius Censorio funere elatus laudatur a Principe.* 4. *Bona Neronis initia. Multa Senatus arbitrio constituta.* 5. *Agrippinae viriles curae.* 6. *Parthi Armeniam adfectant. De Nerone varia iudicia vulgi.* 7. *Is curam belli suscipit. Parthi amittunt Armeniam, cui* 8. *praepositus Corbulo.* 9. *Vologeses dat obsides. Nero dissidium Ducum componit.*

10. *Nero civiliter agit et* 11. *Clementiam ostentat.* 12. *Acten amat,* 13. *matre fremente, mox frustra blandiente, cuius hinc fracta potentia.* 14. *Pallas libertus cura rerum demotus. Agrippina ad minas ruit.* 15 — 17. *Britannicum Nero praecipiti veneno tollit et eius funus festinat.* 18. *Matrem indignantem custodibus privat, domum separat.* 19 — 22. *Derelicta, rerum novarum incusata se purgat. Accusatores eius puniti.* 23. *Pallas et Burrus delati.* 24. *Theatris maior species libertatis data. Vrbs lustrata.*

25. *Neronis nocturna lascivia. Montanus, cum Principe per tenebras congressus, mori adactus. Histriones Italia pulsi.* 26. 27. *Actum de libertis ingratis in servitutem revocandis, sed non peractum.* 28. *Tribunorum et Aedilium cohibita potestas.* 29. *Aerarii cura varie habita.* 30. 31. *Illustrium aliquot damnationes. L. Volusius fato concedit. Amphitheatrum Neronis. Praesides ludos edere prohibiti.* 32. *Vitae dominorum consultum. Pomponia Graecina, superstitionis externae rea, insons nuntiatur.* 33. *Rei P. Celer, Cossutianus Capito, Eprius Marcellus.*

34. *Messalla Consul. Neronis liberalitas.* 35. *Cum Parthis rursus discordia de Armenia. Corbulonis disciplina, virtus, severitas.* 36. *Pactius Orphitus, contra imperium pugnans fususque extra vallum tendere iussus.* 37. *Tiridates bello infensat Armeniam, legatos ad Corbulonem mittit,* 38. *qui fraudem sibi per colloquium paratam eludit et* 39 — 41. *Armeniae castella capit, Artaxata adgreditur et, decedente hoste, capit, igne delet. Ob haec Neroni et Diis honores.* 42. *P. Suilius reus in Senecam invehitur,* 43. *deportatur.* 44. *Octavius Sagitta amore vecors Pontiam tergiversantem ferro transverberat. Liberti mira fides.*

45. *Poppaeam Sabinam amare Nero occipit. Istius genus, forma, opes, mores, matrimonia, adulter.* 46. *Eius maritus Otho, ut amoveatur, Lusitaniae praeficitur.* 47. *Corn. Sulla, Principi suspectus, Massiliam mittitur.* 48. *Puteolis concordia restituta.* 49. *De numero gladiatorum Syracusis edendorum disceptatio. Thraseae Paeti opinio.* 50. *Vectigalia contra Neronis impetum retenta.* 51. *Publicanorum iniquitas temperata.* 52. *Proconsules rei absoluti.*

53. *L. Vetus ope Mosellae et Araris Rhenum cum Oceano iungere parat. Obstat Aelii Gracilis invidia.* 54. *Frisii iuxta Rhenum sedes figere frustra conantur.* 55.

Eosdem agros Ansibarii occupant fato eodem. 56. Boicali constantia. Ansibarii deleti. 57. Catti ab Hermunduris fere ad exitium gentis caesi. Ignes terra editi vix oppressi. 58. Ficus. Ruminalis. Gesta haec annis quatuor.

IMP. CLAVDIO NERONE. L. ANTISTIO VETERE.
Q. VOLVSIO. P. CORNELIO SCIPIONE.
IMP. CLAVDIO NERONE. II. L. CALPVRNIO PISONE.
IMP. CLAVDIO NERONE. III. VALERIO MESSALLA.
COSS.

PRIMA novo Principatu mors Iunii Silani, Procon- 1 sulis Asiae, ignaro Nerone, per dolum Agrippinae

Iunii Silani] Crebro in historia horum temporum mentio Silanorum, et confusa: quae, cautio mihi est, ne turbet inventutem. Ea re, non stemma quidem eius familiae ponam (arduus ille et fortasse vanus labor:) sed illustrissimos quosque, quo Imperatore, quoque exitu fuerint, exsequar, cum temporum nota. Exordio a Tiberio Principe: quia quae supra, nihil ad Spartam meam.

C. Iunius, C. F. Silanus. Consul fuit, cum P. Corn. Dolabella a. 762. sub Augusto; Proconsul Asiae, sub Tiberio, damnatusque repetundarum et proiectus in Cytheram insulam. Supra 3, 66 sq.

M. Iunius, M. F. Silanus. Consul fuit sub Tiberio a. 771. Proconsul Africae fuit. H. 4, 48. *Mox C. Caesar turbidus animi ac M. Silanum obtinentem Africam metuens.* Socer fuit Caii Caligulae, et ab eodem interfectus. Sueton. 12. 23. item Dio 59, 8. 61, 6.

D. Iunius, M. F. Silanus, Marci prioris frater. Is, adulter in Iulia nepte Augusti, in exsilium ivit; rediitque per gratiam et potentiam M. fratris sui. Fuit posthac in urbe, neque honores adeptus est. 3, 24.

Ap. Iunius Silanus. Consul fuit sub Tiber. a. 780. Consocer Claudii dicitur Suetonio, propter L. Silanum filium eius Octaviae sponsum. Proconsul Hispaniae, et maritus Lepidae matris Messallinae. a Claudio, incerto crimine, occisus. Dio 60, 14. Sueton. 29. et 37.

Ejus duo filii *L. Silanus*, et *M. Silanus*. Lucius gener Claudii fuit, Octaviae sponsus, Agrippinae artibus ad mortem actus. Marcus Consul fuit cum Valerio Asiatico a. 799. in quo error insignis Onufrii qui Asiatico collegam dat Messallam, quem Dio 60, 27. refutat et Fasti Graeci. Proconsul Asiae fuit et a Nerone nunc interfectus. De eo Plinius 7, 1. *D. Augustus, in reliqua exemplorum raritate, neptis suae nepotem vidit genitum, quo excessit anno, M. Silanum: qui, cum Asiam obtineret post Consulatum* (malim scribi,

patratur: non, quia ingenii violentia exitium inritaverit, segnis et dominationibus aliis fastiditus, adeo, ut C. Caesar *pecudem auream* eum adpellare solitus sit: verum Agrippina, fratri eius L. Silano necem molita, ultorem metuebat, crebra vulgi fama, 'anteponendam esse vix dum pueritiam egres-'so Neroni, et Imperium per scelus adepto, virum 'aetate composita, insontem, nobilem, et,' quod tunc spectaretur, 'e Caesarum posteris.' quippe et Silanus D. Augusti abnepos erat. haec caussa necis. ministri fuere P. Celer, Eques Romanus, et Helius, libertus, rei familiari Principis in Asia inpositi. ab his Proconsuli venenum inter epulas datum est apertius, quam ut fallerent. Nec minus properato Narcissus, Claudii libertus, de cuius iurgiis adversus Agrippinam retuli, aspera custodia et necessitate extrema ad mortem agitur; invito Principe, cuius abditis adhuc vitiis, per avaritiam ac prodigentiam,
2 mire congruebat. Ibaturque in caedes, nisi Afranius Burrus, et Annaeus Seneca obviam issent. Hi rectores Imperatoriae iuventae, (et rarum in socie-

pro Consulatu) *Neronis Principis successione, veneno eius sublatus est.* Etsi Plinius scelus hoc Neroni adscribit, quod noster rejicit in matrem.

Fuit et *D. Iunius Silanus*, Consul a. 806. *Lips.*

Silanus D. Augusti abnepos] Praeit ad stemma aliquomodo Plinius, qui eum nepotem scribit Augusti neptis. Atqui Augusto e Iulia filia, neptes duae, Iulia et Agrippina. E Iulia hunc derivo, hoc modo:

IVLIA, Aug. F. cui vir M. Agrippa.	IVLIA, cui vir L. Aemilius Paullus, Suet. Aug. 64.	AEMILIA LEPIDA proneptis Augusti Suet. Claudio 26. cui vir Ap. Iunius Silanus claro argumento, quia Suet. eum consocerum Claudii vocat. Postea tamen alteri Lepidae maritus, quae mater Messallinae. Ex Dione.	M. SILANVS, de quo hic, L. SILANVS, Claudii gener.

tate potentiae) concordes, diversa arte ex aequo pollebant: Burrus militaribus curis et severitate morum; Seneca praeceptis eloquentiae et comitate honesta: iuvantes invicem, quo facilius lubricam Principis aetatem, si virtutem adspernaretur, voluptatibus concessis retinerent. Certamen utrique unum erat contra ferociam Agrippinae, quae cunctis malae dominationis cupidinibus flagrans, habebat in partibus Pallantem; quo auctore, Claudius nuptiis incestis et adoptione exitiosa semet perverterat. Sed neque Neroni infra servos ingenium; et Pallas, tristi adrogantia modum liberti egressus, taedium sui moverat. Propalam tamen omnes in eam honores cumulabantur, signumque, more militiae, petenti Tribuno dedit, OPTIMAE MATRIS. Decreti et a Senatu *duo lictores*, *Flaminium Claudiale*, simul *Claudio Censorium funus*, et mox *consecratio*. Die fune- 3

Comitate honesta] Utrumque juventae Neronis moderatorem egregie expressit Cl. RACINE, preface de Britannicus: *Ils etoient fameux, Burrhus pour son experience en armes, et pour la severité des ses moeurs; Seneque pour son eloquence et le tour agreable de son esprit.* Si quis vero quantus quantus sit Tacitus, quam sensibus validus, quam fecundandis ingeniis locuples velit intelligere, hanc *Racine* tragoediam, cui nomen fecit *Britannicus*, legat: quantumque in veterum imitatione sit emolumenti discat mirabundus. Iuvaret hic singulas hujus tragoediae personas expendere, et, quod a multis efflagitatum, loca omnia quae a Tacito vel interpretatione, vel imitatione, mutuatus est *Racine*, congerere; praestantissimumque historicum cum praestantissimo poeta conferre. etc. *Broterius.* Vide ejusdem Notas et Annotationes ad Annal. XIII. 2.

Signum more militiae] Signum sive tessera semper Tribunis data, etiam Rep. antiqua. Livius 28, 24. *Forma tamen Romanorum castrorum constabat . . . quod Tribunos et iura reddere in principiis sinebant, et signum ab iis petebant, et in stationes ac vigilias ordine ibant.* Dabatur a Consule, Praetore, eove qui exercitui toti praeerat. Idem Livius ib. 27. *In Praetorio tetenderunt Albius et Atrius, classicum apud eos cecinit, signum ab iis petitum est.* At praetorii Tribunus a solo Principe. Ideo supra 1, 7. inter signa accepti imperii Tacitus posuit: *Defuncto Augusto, signum Praetoriis cohortibus, ut Imperator, dederat.* Super hac re plura in Excursu A. *Lips.*

ris laudationem eius Princeps exorsus est. Dum
*antiquitatem generis, Consulatus, ac triumphos maio-
rum* enumerabat, intentus ipse et ceteri; *libera-
lium* quoque *artium* commemoratio, *et, nihil, regente
eo, Reip. triste ab externis accidisse*, pronis animis
audita: postquam ad *providentiam sapientiamque* flex-
it, nemo risui temperare, quamquam oratio, a Sene-
ca composita, multum cultus praeferret: ut fuit illi
viro ingenium amoenum, et temporis eius auribus
adcommodatum. Adnotabant seniores, quibus otio-
sum est vetera et praesentia contendere, *primum
ex iis, qui rerum potiti essent, Neronem alienae facun-
diae eguisse.* Nam Dictator Caesar summis oratori-
bus aemulus: et Augusto prompta ac profluens, quae
deceret Principem, eloquentia fuit. Tiberius artem
quoque callebat, qua verba expenderet, tum validus
sensibus, aut consulto ambiguus. Etiam C. Cae-
saris turbata mens vim dicendi non corrupit. Nec
in Claudio, quotiens meditata dissereret, elegan-
tiam requireres. Nero puerilibus statim annis vi-
vidum animum in alia detorsit: caelare, pingere,
cantus aut regimen equorum exercere: et aliquando,
carminibus pangendis, inesse sibi elementa doctri-
4 nae ostendebat. Ceterum, peractis tristitiae imita-
mentis, curiam ingressus, 'et de auctoritate Patrum,

C. Caesaris] Qui etiam libros scripsit de arte dicendi, ut vult Suidas: Γαΐος Καισαρ, ὃς ἐπεκλήθη Καλλιγόλας, ῥητορικὴν τέχνην ἔγραψε Ῥωμαϊκῶς. quem tamen puto ego falli: eosque Germanici fuisse. *Lips.*

In Claudio] Quem neque infacundum, neque indoctum, immo etiam pertinaciter liberalibus studiis deditum fuisse, tradit Suetonius in Claud. XL.

Caelare, Pingere] De his leviusculis disciplinis, quae vix iuvenem generosum, nedum Principem, decent, vide Suetonium in Ner. XX et LIII. Nec tamen gravioribus studiis inhabilis erat Nero. *Brot.*

'et consensu militum' praefatus, 'consilia sibi et
'exempla capessendi egregie Imperii' memoravit:
'nec iuventam armis civilibus, aut domesticis discor-
'diis, imbutam: nulla odia, nullas iniurias, nec cu-
'pidinem ultionis adferre.' Tum 'formam futuri
'Principatus' praescripsit, ea maxime declinans,
quorum recens flagrabat invidia. 'Non enim se
'negotiorum omnium iudicem fore, ut, clausis unam
'intra domum adcusatoribus et reis, paucorum poten-
'tia grassaretur. Nihil in Penatibus suis venale,
'aut ambitioni pervium: discretam domum et Remp.
'Teneret antiqua munia Senatus: Consulum tribu-
'nalibus Italia, et publicae provinciae adsisterent.
'Illi Patrum aditum praeberent: se mandatis exer-
'citibus consulturum.' Nec defuit fides. Multa- 5
que arbitrio Senatus constituta sunt: 'Ne quis ad
'caussam orandam mercede aut donis emeretur: ne
'designatis Quaestoribus edendi gladiatores necessitas
'esset.' Quod quidem adversante Agrippina, *tamquam
acta Claudii subverterentur*, obtinuere Patres: qui in
palatium ob id vocabantur, ut adstaret, obditis a
tergo foribus velo discreta, quod visum arceret, audi-
tum non adimeret. Quin et legatis Armeniorum,
caussam gentis apud Neronem orantibus, escendere
suggestum Imperatoris, et praesidere simul parabat;
nisi, ceteris pavore defixis, Seneca admonuisset,
venienti matri occurreret. Ita, specie pietatis, obviam
itum dedecori. Fine anni, turbidis rumoribus, *proru-* 6
pisse rursum Parthos et rapi Armeniam, adlatum est,
pulso Rhadamisto, qui saepe Regni eius potitus, dein
profugus, tum quoque bellum deseruerat. Igitur, in
urbe sermonum avida, 'quemadmodum Princeps,

'vix septemdecim annos egressus, suscipere eam 'molem aut propulsare posset? quod subsidium in 'eo, qui a femina regeretur? num proelia quoque, et 'oppugnationes urbium, et cetera belli per magistros 'administrari possent,' anquirebant. Contra alii, 'melius evenisse,' disserunt, 'quam si invalidus 'senecta et ignavia Claudius militiae ad labores 'vocaretur, servilibus iussis obtemperaturus. Bur-'rum tamen et Senecam multarum rerum experientia 'cognitos: et Imperatori quantum ad robur deesse? 'cum octavodecimo aetatis anno Cn. Pompeius, no-'nodecimo Caesar Octavianus, civilia bella sustinue-'rint. Pleraque in summa fortuna, auspiciis et con-'siliis, quam telis et manibus geri. Daturum plane 'documentum, honestis an secus amicis uteretur, si 'Ducem, amota invidia, egregium, quam si pecunio-'sum et gratia subnixum per ambitum deligeret.'

7 Haec atque talia vulgantibus, Nero et 'iuventutem 'proximas per provincias quaesitam supplendis Ori-'entis legionibus admoveri, legionesque ipsas pro-'pius Armeniam conlocari' iubet: 'duosque veteres 'Reges, Agrippam et Antiochum, expedire copias, 'quis Parthorum fines ultro intrarent: simul pontes 'per amnem Euphratem iungi. Et minorem Arme-'niam Aristobulo, regionem Sophenen Sohemo cum

Pleraque in summa fortuna] Magnam, ait, partem res etiam a Principe in bello gerendas eius esse indolis, uti melius per Legatos, sive ministros, et mandata, quam per ipsum praesentem, armatum, et concursantem, vel satagentem, expediantur et transigantur. Suetonius Octav. 21. *Domuit autem partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam*, etc *Auspiciis suis*, id est, per Legatos suos, ubi ipse non intervenit, nec praesens fuit. *Gron.*

Agrippam] Is est Agrippa II. de quo dictum supra XII. 23. olim Chalcidis rex, tunc Phillippi et Lysaniae tetrachias potiebatur. Vide *Stemma Herodum* p. 317. *Brot.*

'insignibus Regiis mandat.' Exortusque in tempore aemulus Vologeso, filius Vardanes. et abscessere Armenia Parthi, tamquam differrent bellum. Sed apud 8
Senatum omnia in maius celebrata sunt sententiis eorum, qui 'supplicationes, et diebus supplicationum 'vestem Principi triumphalem, utque ovans urbem 'iniret, effigiesque eius, pari magnitudine ac Martis 'Vltoris, eodem in templo,' censuere: praeter suetam adulationem laeti, quod Domitium Corbulonem retinendae Armeniae praeposuerat. videbaturque locus virtutibus patefactus. Copiae Orientis ita dividuntur, ut pars auxiliarium, cum duabus legionibus, apud provinciam Syriam, et Legatum eius Quadratum Vmmidium, remaneret; par civium sociorumque numerus Corbuloni esset, additis cohortibus aliisque, quae apud Cappadociam hiemabant: socii Reges, prout bello conduceret, parere iussi. Sed studia eorum in Corbulonem promptiora erant: qui, ut famae inserviret, quae in novis coeptis validissima est, itinere propere confecto, apud Aegeas, civitatem Ciliciae, obvium Quadratum habuit, illuc progressum, ne, si ad accipiendas copias Syriam intravisset Corbulo, omnium ora in se verteret, corpore ingens, verbis magnificus, et, super experientiam sapientiamque, etiam specie inanium validus. Ceterum uter- 9
que Vologesen Regem nuntiis monebant, 'pacem 'quam bellum mallet, datisque obsidibus, solitam 'prioribus reverentiam in Populum Romanum continuaret.' Et Vologeses, quo bellum ex commodo pararet, an, ut aemulationis suspectos, per nomen obsidum, amoveret, tradit nobilissimos ex familia Arsacidarum. Accepitque eos Centurio Histeius, ab

Vmmidio missus forte priore de caussa, adito Rege. Quod postquam Corbuloni cognitum est, *ire* Praefectum cohortis, Arrium Varum, *et reciperare obsides* iubet. Hinc ortum inter Praefectum et Centurionem iurgium, ne diutius externis spectaculo esset, arbitrium rei obsidibus Legatisque, qui eos ducebant, permissum. Atque illi ob recentem gloriam, et inclinatione quadam etiam hostium, Corbulonem praetulere. Vnde discordia inter Duces: querente Vmmidio, 'praecepta, quae suis consiliis patravisset:' testante contra Corbulone, 'non prius conversum 'Regem ad offerendos obsides, quam ipse, Dux bello 'delectus, spes eius ad metum mutaret.' Nero, quo componeret diversos, sic evulgari iussit: 'Ob res, a 'Quadrato et Corbulone prospere gestas, laurum fas- 'cibus Imperatoriis addi.' Quae, in alios Consules egressa, coniunxi.

10 Eodem anno, Caesar 'effigiem Cn. Domitio patri, 'Consulari insignia Asconio Labeoni,' quo tutore usus erat, petivit a Senatu: sibique 'statuas, argento 'vel auro solitas,' adversus offerentes prohibuit. Et, quamquam censuissent Patres, *ut principium anni inciperet mense Decemb.* quo ortus erat Nero, veterem religionem Kalendarum Ianuariarum inchoando anno

Fascibus Imperatoriis] De fascibus Imperatorum sive Principum (nec enim alios hic intelliges) docebo iuvenes: fors fuit, et quosdam senes. Olim non nisi Magistratus Populi Romani, aut qui cum imperio in provinciis, fascibus usi. Quid ergo Princeps in urbe, si nullum gereret ordinarium Magistratum? Nihilo fecius fasces duodecim illi. Origo rei ab Augusto; cuius honori Senatus decrevit a. u. 735. uti Consulari potestate semper esset, fascibusque duodecim uteretur. Eumque morem tenuerunt Principes secuti: ita ut laurum tamen fascibus non adderent, nisi in victoria: uti hic factum. At statim per adulationem irrupit, ut omnium Principum fasces, et semper laureati essent, eaque nota maxime distinctus a vulgo Princeps. Quando id coeperit, ignoro: paullatim quidem non solum laureati admissi fasces, sed et aurati. Claudianus in 6. Cons. Honorii 644.

retinuit. Neque recepti sunt inter reos Carinas Celer, Senator, servo accusante, aut Iulius Densus, Equester, cui favor in Britannicum crimini dabatur.
Claudio Nerone, L. Antistio coss. cum in acta Prin- 11
cipum iurarent Magistratus, 'in sua acta conlegam 'Antistium iurare' prohibuit: magnis Patrum laudibus, ut iuvenilis animis, levium quoque rerum gloria sublatus, maiores continuaret. Secutaque lenitas in Plautium Lateranum, quem, ob adulterium Messallinae ordine remotum, reddidit Senatui, *clementiam suam* obstringens crebris orationibus, quas Seneca, testificando, quam honesta praeciperet, vel iactandi ingenii, voce Principis vulgabat. Ceterum infracta 12
paullatim potentia matris, delapso Nerone in amorem libertae, cui vocabulum *Acte* fuit: simul adsumptis in conscientiam Othone et Claudio Senecione, adolescentulis decoris: quorum Otho familia Consulari, Senecio liberto Caesaris patre genitus, ignara matre, dein frustra obnitente, penitus inrepserat per luxum et ambigua secreta: ne severioribus quidem Principis amicis adversantibus, muliercula, nulla cuiusquam iniuria, cupidines Principis explente; quando uxore ab Octavia, nobili quidem et probitatis spectatae, fato quodam, an quia praevalent inlicita, abhorrebat: metuebaturque, ne in stupra feminarum inlustrium prorumperet, si illa libidine prohiberetur. Sed Agrippina *libertam aemulam, nu-* 13
rum ancillam, aliaque, eundem in modum, mulie-

Vt iuvenilis animis] Sensus est, ut, cum intelligeret, etiam e tam levi re tantam gloriam nasci, tantasque laudes, cupido iniiceretur rebus majoribus patrandis porro maiorem laudem petendi. *Ern.*

Majores continuaret] Ad res majores adspiraret. *Brot.*

Nurum ancillam] De *Acte* sermo, quae liberta. Sic ap. Sall. in Fragm. Hist. I. *Tarrula et Scyrus servi* audiunt, qui liberti.

briter fremere. Neque poenitentiam filii aut satietatem opperiri: quantoque foediora exprobrabat, acrius accendere, donec, vi amoris subactus, exueret obsequium in matrem, Senecaeque permitteret. Ex cuius familiaribus Annaeus Serenus, simulatione amoris adversus eandem libertam, primas adolescentis cupidines velaverat, praebueratque nomen, ut, quae Princeps furtim mulierculae tribuebat, *ille* palam largiretur. Tum Agrippina, versis artibus, per blandimenta iuvenem adgredi, 'suum potius cubiculum ac sinum' offerre, 'contegendis,

Senecaque permitteret] In re ancipiti et dubiae interpretationis artifici brevitate defungitur, ne in alteramutram partem pronior appareat. Seneca, etsi iam ab initiis imperii Neronis unum cum Burro certamen habuisset adversus crudelitatem et superbiam Agrippinae, semper tamen in filio aluerat debitam matri pietatem. Et, quoties ab ea se ille insolentius asperiusque tractatum doleret, quamvis instigantibus haud dubie statim assentatoribus, non permiserat eum matri diu irasci, nedum frenum mordere, sed gravibus et honestis monitis exulceratam mentem sanaverat. Nunc per ipsius impotentiam eo res erat redacta, et sic commota ferocia saevi adolescentis, ut necessario esset silendum de matre, aut exspectandum, ut ipse, cum illa quateretur foras, qui solus, aut cum altero illo, in aula verum diceba t, et in posterum et ad haec mitiganda et omnibus bonis totique Reipublicae fieret inutilis. Ergo *permisit*, hoc est, tacuit, desiit, obniti. et hac parte veri molles auriculas radere, nec retinuit palam responsantem, et, quae adhuc clam fecerat, oculis ingerentem. Quod nec laudare voluit Tacitus, et accusantur frustra, quae cogunt, *tempora*. Ideo sic transmittit. Nam, quod sequitur de Annaeo Sereno, non accipiendum, quasi faverit amori Neronis Seneca contra matris voluntatem, suae gratiae caussa: sed, quum iudicaret, hunc ei ludum dandum, maioris mali evitandi ergo, eo ipso, quod comparaverat personam, cuius nomine liberalitas Neronis velaretur, fovebat reverentiam matris, et filium retinebat, ut cum aliqua verecundia indulgeret aetati Sed salubre consilium austeritas Agrippinae et aemulatio vana irritum reddidit. *Gron.*

Annaeus Serenus] Qui praefectus vigilum Neronis. Plinius 22, 47. *Fungi familias nuper interemere et tota convivia, Annaeum Serenum, Praefectum Neronis vigilum et Tribunos et Centuriones. Quae voluptas tanta ancipitis cibi?* De hoc amico suo capiendus Seneca epist. 63. *Haec tibi scribo, is, qui Annaeum Serenum carissimum mihi tam immodice flevi, ut, quod minime velim, inter exempla sim eorum, quos dolor vicit* Et inscripsit eidem libros suos de Tranquillitate, monumentum amoris.

'quae prima aetas, et summa fortuna expeterent.' Quin et fatebatur 'intempestivam severitatem,' et suarum opum, quae haud procul imperatoriis aberant, copias tradebat: ut nimia nuper coercendo filio, ita rursum intemperanter demissa. Quae mutatio neque Neronem fefellit, et proximi amicorum metuebant, orabantque, 'cavere insidias mulieris, 'semper atrocis, tum et falsae.' Forte illis diebus Caesar, inspecto ornatu, quo Principum coniuges ac parentes effulserant, deligit vestem et gemmas, misitque donum matri, nulla parsimonia, cum praecipua, et cupita aliis, prior deferret. Sed Agrippina, non his 'instrui cultus suos, sed ceteris arceri, proclamat, 'et 'dividere filium, quae cuncta ex ipsa haberet.' Nec defuere qui in deterius referrent. Et Nero infensus iis,
quibus superbia mulieris innitebatur, demovet Pal- 14
lantem cura rerum, quîs a Claudio inpositus, velut arbitrum Regni agebat: ferebaturque, degrediente eo, magna prosequentium multitudine, non absurde dixisse: *Ire Pallantem, ut eiuraret.* Sane pepigerat Pallas, 'ne cuius facti in praeteritum interrogaretur, 'paresque rationes cum Republ. haberet.' Praeceps post haec Agrippina ruere ad terrorem et minas. neque Principis auribus abstinere, quo minus testaretur, 'adultum iam esse Britannicum, veram dignamque stirpem suscipiendo patris imperio, quod insitus 'et adoptivus, per iniurias matris exerceret. Non 'abnuere se, quin cuncta infelicis domus mala patefierent, suae in primis nuptiae, suum veneficium. 'Id solum Diis et sibi provisum, quod viveret privig'nus. Ituram cum illo in castra. Audiretur hinc

‘ Germanici filia, inde vilis rursus Burrus et exsul ‘ Seneca; trunca scilicet manu, et professoria lingua, ‘ generis humani regimen expostulantis.’ Simul intendere manus, adgerere probra, ‘ consecratum Claudium, infernos Silanorum manes’ invocare, et ‘ tot ‘ irrita facinora.’ Turbatus his Nero, et propinquo die, quo quartum decimum aetatis annum Britannicus explebat, volutare secum, modo matris violentiam, modo ipsius indolem; levi quidem experimento nuper cognitam, quo tamen favorem late quaesivisset. Festis Saturno diebus, inter alia aequalium ludicra, Regnum lusu sortientium, evenerat ea sors Neroni. Igitur ceteris diversa, nec ruborem adlatura: ubi Britannico iussit, ‘ exsurgeret, progressusque ‘ in medium, cantum aliquem, inciperet,’ inrisum ex eo sperans pueri, sobrios quoque convictus, nedum temulentos, ignorantis; ille constanter exorsus est carmen, quo, ‘ evolutum eum sede patria rebusque ‘ summis’ significabatur. Vnde orta miseratio manifestior, quia dissimulationem nox et lascivia exemerat. Nero, intellecta invidia, odium intendit: urgentibusque Agrippinae minis, quia nullum crimen, neque iubere caedem fratris palam audebat, occulta molitur: *pararique venenum* iubet, ministro Pollione Iulio, Praetoriae cohortis Tribuno, cuius curâ adtinebatur damnata veneficii nomine *Locusta*, multa

Trunca manu] Hinc audiretur Germanici filia, quae Britannici iura repeteret, inde vero ignavus Burrhus et exsul Seneca; ille trunca manu, hic professoria lingua generis humani regimen expostulantes. Burrhus trunca manu esse dicitur ob umbraticam ignavamque militiam. Alludit Agrippina ad imbelles illos cives, qui *causa detrectandi sacramenti pollices* sibi amputabant. Sueton. in August. XXIV. *Brot.*

Lusu sortientium] Sic Horatius I. Od. IV. 18.
Nec regna vini sortiere talis.

scelerum fama. Nam, ut proximus quisque Britannico neque fas neque fidem pensi haberet, olim provisum erat. Primum venenum ab ipsis educatoribus accepit, transmisitque, exsoluta alvo, parum validum, sive temperamentum inerat, ne statim saeviret. Sed Nero, lenti sceleris inpatiens, minitari Tribuno, iubere 'supplicium veneficae, quod, dum rumorem 'respiciunt, dum parant defensiones, securitatem 'morarentur.' Promittentibus dein 'tam praecipi-'tem necem, quam si ferro urgeretur,' cubiculum Caesaris iuxta, decoquitur virus, cognitis antea venenis rapidum. Mos habebatur, Principum liberos 16
cum ceteris idem aetatis nobilibus sedentes vesci, in adspectu propinquorum, propria et parciore mensa. Illic epulante Britannico, quia cibos potusque eius delectus ex ministris gustu explorabat, ne omitteretur institutum, aut utriusque morte proderetur scelus, talis dolus repertus est. Innoxia adhuc ac praecalida et libata gustu potio traditur Britannico: dein, postquam fervore adspernabatur, frigida in aqua adfunditur venenum, quod ita cunctos eius artus pervasit, ut vox pariter et spiritus raperentur. Trepidatur a circumsedentibus, diffugiunt inprudentes. At, quibus altior intellectus, resistunt defixi, et Neronem intuentes. Ille, ut erat reclinis, et nescio similis, 'solitum ita,' 'ait, per comitialem morbum, quo primum ab infantia 'adflictaretur Britannicus, et redituros paullatim vi-'sus sensusque.' At Agrippinae is pavor, ea consternatio mentis, quamvis vultu premeretur, emicuit, ut, perinde ignaram fuisse ac sororem Britannici Octaviam, constiterit. quippe sibi supremum auxi-

lium ereptum, et parricidii exemplum intelligebat. Octavia quoque, quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem, omnis adfectus abscondere, didicerat. Ita post breve silentium, repetita convivii laetitia.

17 Nox eadem necem Britannici et rogum coniunxit, proviso ante funebri paratu, qui modicus fuit. In campo tamen Martis sepultus est, adeo turbidis imbribus, ut vulgus iram Deum portendi crediderit adversus facinus, cui plerique etiam hominum ignoscebant, antiquas fratrum discordias et insociabile Regnum aestimantes. Tradunt plerique eorum temporum scriptores, 'crebris ante exitium diebus, inlusum isse pueritiae Britannici Neronem:' ut iam non praematura, neque saeva mors videri queat, quamvis inter sacra mensae, ne tempore quidem ad complexum sorori dato, ante oculos inimici properata sit, in illum supremum Claudiorum sanguinem, stupro prius quam veneno pollutum. Festinationem exsequiarum edicto Caesar defendit, a maioribus institutum referens, 'subtrahere oculis acerba funera, 'neque laudationibus, aut pompa detinere. Ceterum 'et sibi, amisso fratris auxilio, reliquas spes in Re'pub. sitas: et tanto magis fovendum Patribus Po'puloque Principem, qui unus superesset e familia, 'summum ad fastigium genita.' Exin largitione

18 potissimos amicorum auxit. Nec defuere, qui arguerent viros gravitatem adseverantes, 'quod domos, 'villas, id temporis, quasi praedam divisissent.' Alii necessitatem adhibitam credebant a Principe, sceleris sibi conscio et veniam sperante, si largitionibus validissimum quemque obstrinxisset. At matris ira nulla munificentia leniri, sed amplecti Octaviam:

crebra cum amicis secreta habere: super ingenitam
avaritiam, undique pecunias, quasi in subsidium,
corripere, Tribunos et Centuriones comiter excipe-
re: nomina et virtutes nobilium, qui etiam tum
supererant, in honore habere; quasi quaereret ducem
et partes. Cognitum id Neroni, *excubiasque milita-
res*, quae, ut coniugi Imperatoris olim, tum et ut
matri servabantur, *et Germanos*, super eundem hono-
rem, custodes additos, *degredi* iubet. Ac, ne coetu
salutantium frequentaretur, separat domum, matrem-
que transfert in eam, quae Antoniae fuerat: quo-
tiens ipse illuc ventitaret, septus turba Centurionum,
et post breve osculum digrediens. Nihil rerum mor- 19
talium tam instabile ac fluxum est, quam fama poten-
tiae, non sua vi nixa. Statim relictum Agrippi-
nae limen. Nemo solari, nemo adire, praeter pau-
cas feminas, amore an odio, incertum. Ex quibus
erat Iunia Silana, quam matrimonio C. Silii a
Messallina depulsam, supra retuli. insignis genere,
forma, lascivia, et Agrippinae diu percara: mox oc-
cultis inter eas offensionibus, quia Sextium Afri-
canum, nobilem iuvenem, a nuptiis Silanae de-
terruerat Agrippina; *impudicam et vergentem annis*
dictitans; non ut Africanum sibi seponeret, sed
ne opibus et orbitate Silanae maritus potiretur.
Illa, spe ultionis oblata, parat accusatores ex clien-
tibus suis, Iturium et Calvisium, non vetera et

Germanos super eundem honorem] Duplex ergo custodia Agrippinae, uti et Principi ipsi: Praetoriani milites Germanique. Suet. 34. *Abductaque militum et Germanorum statione, contubernio quoque ac Palatio expulit.* Iampridem vero Germanis habitus is honos: et ante eos Hispanis. Nam Iulius Caesar Hispanorum cohortem habuerat custodiae suae. *Lips.*

Antoniae] Maioris, ut opinor, quae avia Neronis. *Ern.*

saepius iam audita deferens, 'quod Britannici mortem lugeret, aut Octaviae iniurias evulgaret;' sed, 'destinavisse eam, Rubellium Plautum, per maternam originem pari ac Nero gradu a D. Augusto, ad res novas extollere; coniugioque eius et iam imperio Remp. rursus invadere.' Haec Iturius et Calvisius Atimeto, Domitiae, Neronis amitae, liberto, aperiunt. Qui, laetus oblatis (quippe inter Agrippinam et Domitiam infensa aemulatio exercebatur) Paridem histrionem, libertum et ipsum Domitiae, inpulit. *ire propere, crimenque atrociter deferre.* Provecta nox erat, et Neroni per vinolentiam trahebatur; cum ingreditur Paris, solitus alioquin id temporis luxus Principis intendere. Sed tunc compositus ad maestitiam, expositoque indicii ordine, ita audientem exterret, ut non tantum matrem Plautumque interficere, sed Burrum etiam demovere Praefectura destinaret, tamquam Agrippinae gratia provectum et vicem reddentem. Fabius Rusticus auctor est, 'scriptos esse ad Caecinam Tuscum codicillos, mandata ei Praetoriarum cohortium cura: sed ope Senecae dignationem Burro retentam.' Plinius et Cluvius, nihil dubitatum de fide Praefecti,

Atrociter deferre] h. e. tempore et modo, quo maxime commoveret Neronis animum. sic apud Ciceronem, *atroces literae*. *Ern.*

Fabius Rusticus] Historias eorum temporum scripsit: de quo elogium nostri, in Agr. 10. *Livius veterum. Fabius Rusticus recentium eloquentissimi scriptores. Lips.*

Ad Caecinam-Tuscum codicillos] Bene et ad ritum eius aevi, codicillos. Nam officia omnia administrationesque dari a Principe moris in codicillis.

Plinius] In libris Historiarum, quos a fine Aufidii Bassi composuit triginta et unum. ipse in Praef. ad Titum: *Nos quidem omnes, patrem te, fratremque diximus opere iusto: temporum nostrorum historiam orsi a fine Aufidii Bassi.* Eosdem libros intelligit, 2, 85. *Nec*

referunt. Sane Fabius inclinat ad laudes Senecae, cuius amicitia floruit. Nos consensum auctorum secuti, quae diversa prodiderint, sub nominibus ipsorum trademus. Nero trepidus, et interficiendae matris avidus, non prius differri potuit, quam Burrus necem eius promitteret, si facinoris coargueretur: 'sed cuicumque, nedum parenti, defensionem tribuendam: 'nec accusatores adesse, sed vocem unius ex inimica 'domo adferri. Refutare tenebras et vigilatam convivio noctem, omniaque temeritati et inscitiae pro- 'pior.' Sic lenito Principis metu, et luce orta, itur 21
ad Agrippinam, ut nosceret obiecta, dissolveretque, vel poena lueret. Burrus iis mandatis, Seneca coram, fungebatur. aderant et ex libertis arbitri sermonis. Deinde a Burro, postquam crimina et auctores exposuit, minaciter actum. Agrippina ferociae memor, 'Non miror,' inquit, 'Silanam, numquam edito partu, matrum adfectus ignotos habere. 'Neque enim perinde a parentibus liberi, quam ab 'inpudica adulteri mutantur. Nec, si Iturius et 'Calvisius adesis omnibus fortunis, novissimam 'suscipiendae accusationis operam anui rependunt, 'ideo aut mihi infamia parricidii, aut Caesari con-

minus mirum ostentum et nostra cognovit aetas, anno Neronis Principis supremo, sicut in rebus eius exposuimus. Et 106. *Amnes retro fluere et nostra vidit aetas, Neronis Principis supremis, sicut in rebus eius retulimus.* Credo autem, scripsisse Aufidium a bellis civilibus ad res Claudii aut paullum infra. Certe vixit ea aetate, et viri optimi (ita appellat) constantiam in lenta morte Seneca describit epist. 30. Citantur bina eius fragmenta in Suasoria 7. pro Cicerone. *Lips.*

Cluvius] Non *Clivius*. Est Cluvius ille Rufus, vir Consularis, qui huius inferiorisque aetatis historiam scripsit. Plinius ep. 9, 19. *Ita secum aliquando Cluvium locutum, scis, Virgini, quae historiae fides debeatur: proinde, si quid in historiis meis legis aliter ac velles, rogo ignoscas.*

'scientia subeunda est. Nam Domitiae inimicitiis 'gratias agerem, si benevolentia mecum in Neronem 'meum certaret: nunc, per concubinum Atimetum 'et histrionem Paridem quasi scenae fabulas compo- 'nit. Baiarum suarum piscinas extollebat, cum meis 'consiliis adoptio, et Proconsulare ius et designatio 'Consulatus et cetera apiscendo Imperio praepara- 'rentur. Aut existat, qui cohortes in urbe tentatas, 'qui provinciarum fidem labefactatam, denique servos 'vel libertos ad scelus corruptos arguat. Vivere 'ego, Britannico potiente rerum, poteram? at, si 'Plautus, aut quis alius, Remp. iudicaturus obtinue- 'rit, desunt scilicet mihi accusatores, qui non verba, 'inpatientia caritatis aliquando incauta, sed ea 'crimina obiiciant, quibus, nisi a filio, absolvi 'non possim.' Commotis, qui aderant, ultroque spiritus eius mitigantibus, *conloquium filii* exposcit: ubi nihil pro innocentia, quasi diffideret; nec beneficiis, quasi exprobraret, disseruit; sed ultionem in delatores et praemia amicis obtinuit.

22 Praefectura annonae Fenio Rufo; cura ludorum, qui a Caesare parabantur, Arruntio Stellae; Aegyptus C. Balbillo permittuntur. Syria P. Anteio destinata: sed variis mox artibus elusus, ad postremum in urbe retentus est. At Silana in exsilium acta. Calvisius quoque et Iturius relegantur. De Atimeto supplicium sumptum, validiore apud libidines Principis Paride, quam ut poena adficeretur.

23 Plautus ad praesens silentio transmissus est. Defe-

Quasi scenae fabulas] Eleganter. Livius in oratione Demetrii 40. 15. quam ante laudavi, itidem *nocturnam fabulam* de crimine insidiarum nocturnarum. *Ern.* Lact. de m. pers. 30. *Componitur scena, qua manifesto facinus teneretur.*

runtur debiae 'consensisse Pallas ac Burrus, ut 'Cornelius Sulla, claritudine generis et adfinitate 'Claudii,' cui per nuptias Antoniae gener erat, 'ad 'Imperium vocaretur.' Eius Accusationis auctor exstitit Paetus quidam, exercendis apud aerarium sectionibus famosus, et tum vanitatis manifestus. Nec tam grata Pallantis innocentia, quam gravis superbia fuit: quippe, nominatis libertis eius, quos conscios haberet, respondit: 'nihil unquam se domi, 'nisi nutu aut manu, significasse, vel, si plura de- 'monstranda essent, scripto usum, ne vocem consocia- 'ret.' Burrus, quamvis reus, inter iudices sententiam dixit. Exiliumque accusatori inrogatum, et tabulae exustae sunt, quibus oblitterata aerarii nomina retrahebat. Fine anni, statio cohortis, adsidere ludis 24 solita, demovetur, quo maior species libertatis esset: utque miles, theatrali licentiae non permixtus, incorruptior ageret; et plebes daret experimentum, an, amotis custodibus, modestiam retineret. Vrbem Princeps lustravit, e responso Haruspicum, quod Iovis ac Minervae aedes de caelo tactae erant.

Q. Volusio, P. Scipione coss. otium foris, foeda 25 domi lascivia; qua Nero itinera urbis et lupanaria et diverticula, veste servili in dissimulationem sui compositus, pererrabat, comitantibus, qui raperent venditioni exposita, et obviis vulnera inferrent, adver-

Corn. Sylla] De hoc v. 12, 52.

Apud aerarium sectionibus] Emendis bonis, quae a Praefectis aerarii sub hasta venderentur. Tales enim auctiones sunt *sectiones;* qui emunt bona, *sectores:* de quibus videant tirones dicta in Clave Ciceron. Sic Claudii bona sub edicto Praefectorum venalia apud aerarium pependerunt. Suet. Claud. c. 9.

Vanitatis manifestus] Id est, mendacii. Sic Tullius Tusculan. III. 1. *Vanitati veritas cedit. Brot.*

sus ignaros adeo, ut ipse quoque exciperet ictus, et ore praeferret. Deinde, ubi *Caesarem esse, qui grassaretur*, pernotuit, augebanturque iniuriae adversus viros feminasque insignes, et quidam, permissa semel licentia sub nomine Neronis, inulti propriis cum globis eadem exercebant, in modum captivitatis nox agebatur. Iulius Montanus, Senatorii ordinis, sed qui nondum honorem capessisset, congressus forte per tenebras cum Principe, quia vi attentantem acriter repulerat, deinde agnitum oraverat, quasi exprobrasset, mori adactus est. Nero autem, metuentior in posterum, milites sibi et plerosque gladiatores circumdedit, qui rixarum initia modica et quasi privata sinerent: si a laesis validius ageretur, arma inferrent. Ludicram quoque licentiam et fautores histrionum velut in proelia con-

Sed qui nondum honorem] Suet. 26. laticlavium vocat: tu scito. Ante et sub hoc aevum mos, ut liberi Senatorum lato clavo induerentur una cum virili toga, curiaeque interessent. Ab Augusto institutum, qui *liberis Senatorum, quo celerius Reip. adsuescerent, protinus virili togae latum clavum inducere, et curiae interesse permisit.* (Suet. 38.) A quo more Ovidius Trist. 4, 10, 28. *Liberior fratri sumpta, mihique toga est: Induiturque humeris cum lato purpura clavo.* Iidem ergo laticlavii: iidem capessendis honoribus destinati. Noster 14, 40. *Valerius Fabianus capessendis honoribus destinatus.* Statius Silv. 3, 124. *Notus, adhuc tantum maioris munere clavi.* Alii sunt Tribuni laticlavii, de quibus haec non capio. Iulius ergo Montanus Senatorii quidem loci, sed qui Magistratum adhuc nullum cepisset, et tantum laticlavius. *Lips.*

Fautores histrionum] Legit *favores* Acidalius. Immo eleganter Tacitus idem verbum duabus rebus diversa significatione attribuit. Quo in genere frequentissimus Ovidius, neque infrequens noster. *Licentia ludicra in praelia converti* recte dicitur: paullo audacius, nec minus recte *fautores histrionum*: ut *versus in furorem, versus in poenitentiam. in misericordiam naufragi versi* Iustino, nostro *diuturnitate in superbiam mutans.* Quin etiam (de eodem, alio modo, ut in formulis erat) verbis in istis, *licentiam ludicram et fautores histrionum* potest intelligi figura, quam *ἓν διὰ δυοῖν* vocant: ut apud Iustinum 2, 2. *Lanae usus ac vestium*, quod est, vestium e lana usus, *laboribus et bellis*, pro laboribus belli. Sic *licentiam ludicram et fautores histrionum* est licentiam ludicram fautorum histrionalium. *Gron.* Cf. 1, 77. et mox c. 28. Histriones sunt pantomimi, de q. 14, 21.

vertit inpunitate et praemiis, atque ipse occultus et plerumque coram prospectans: donec, discordi populo, et gravioris motus terrore, non aliud remedium repertum est, quam ut histriones Italia pellerentur, milesque theatro rursum adsideret.
Per idem tempus actum in Senatu 'de fraudibus 26
'libertorum,' efflagitatumque, 'ut adversus male 'meritos, revocandae libertatis ius patronis daretur.' Nec deerant, qui censerent. Sed Consules, relationem incipere non ausi ignaro Principe, perscripsere tamen consensum Senatus: 'ille auctor con'stitutionis fieret,' ut inter paucos, ei sententiae adversos: quibusdam, coalitam libertate inreverentiam eo prorupisse, frementibus, 'vi ne, an aequo cum 'patronis iure agerent, sententiam eorum consulta'rent, ac verberibus manus ultro intenderent, impule're vel poenam suam dissuadentes. Quid enim aliud 'laeso patrono concessum, quam ut vicesimum ultra 'lapidem in oram Campaniae libertum releget? Ce'teras actiones promiscuas et pares esse. Tribuen'dum aliquod telum, quod sperni nequeat. Nec 'grave manumissis, per idem obsequium retinendi 'libertatem, per quod adsecuti sint. At criminum 'manifestos merito ad servitutem retrahi, ut metu
'coerceantur, quos beneficia non mutavissent.' Dis- 27
'serebatur contra: 'Paucorum culpam ipsis exitio'sam esse debere: nihil universorum iuri derogan'dum. quippe late fusum id corpus. Hinc plerum-

Coalitam libertate] i. e. confirmatam et auctam, ut 14, 1. *coalita vetustate imperii audacia.* Adde Hist. 4, 55. sumta metaphora ab arboribus et plantis, quae *coalescere* dicuntur, cum radicibus adhaeserunt terrae, nec convelli possunt. *Ern.*

'que tribus, decurias, ministeria Magistratibus et 'Sacerdotibus, cohortes etiam in urbe conscriptas. 'Et plurimis Equitum, plerisque Senatoribus, non 'aliunde originem trahi. Si separarentur libertini; 'manifestam fore penuriam ingenuorum. Non frus'tra maiores, cum dignitatem ordinum dividerent, 'libertatem in communi posuisse. Quin et manu'mittendi duas species institutas, ut relinqueretur 'poenitentiae aut novo beneficio locus. quos vin'dicta patronus non liberaverit, velut vinculo servi'tutis adtineri. Dispiceret quisque merita, tardeque 'concederet, quod datum non adimeretur.' Haec sententia valuit. Scripsitque Caesar Senatui, 'pri'vatim expenderent caussam libertorum, quotiens a 'patronis arguerentur: in commune nihil derogarent.' Nec multo post ereptus amitae libertus Paris, quasi iure civili; non sine infamia Principis, cuius iussu
28 perpetratum ingenuitatis iudicium erat. Manebat nihilominus quaedam imago Reip. Nam inter Vibullium Praetorem et plebei Tribunum Antistium ortum certamen, quod inmodestos fautores histrionum, et a Praetore in vincula ductos, Tribunus

Ministeria Magistratibus] Lictores, viatores, praecones, calatores, praecias. *Lips.*

Cohortes etiam in urbe] Cohortes vigilum, quae scriptae primo ex milite libertino. Strabo 5. p. 235. Dio 55, 26. *Lips.*

Manumittendi duas species] Libertas duplex, iusta, non iusta. Justa. quae vindicta, censu. testamento data; non iusta, quae inter amicos, in convivio, per epistolam. Seneca de vita beata c. 24. *Hominibus prodesse natura iubet, servi liberive sint; ingenui an libertini; iustae libertatis an inter amicos datae.* Recteque libri veteres aliquot in Suetonii Aug. 40. *Servos non contentus multis difficultatibus a libertate, multoque pluribus a libertate iusta, removisse.* Iusta illi qui manumissi, plane pleneque liberi; qui altera, vinclo adhuc quodam, ut Tacitus ait, attinebantur servitutis. Imo retrahi poterant in servitutem.

omitti iussisset. comprobavere Patres, incusata *Antistii licentia.* Simul prohibiti Tribuni, 'ius Praetorum et Consulum praeripere, aut vocare ex Italia, 'cum quibus lege agi posset.' Addidit L. Piso, designatus Consul, 'ne quid intra domum pro potestate 'animadverterent: neve multam ab iis dictam, Quaestores aerarii in publicas tabulas, ante quatuor menses, referrent: medio temporis contra dicere liceret; 'deque eo Consules statuerent.' Cohibita artius et Aedilium potestas, statutumque, 'quantum curules, 'quantum plebei pignoris caperent, vel poenae inrogarent.' Eo Helvidius Priscus, Tribunus plebis, adversus Obultronium Sabinum, aerarii Quaestorem, contentiones proprias exercuit, 'tamquam ius hastae 'adversus inopes inclementer augeret.' Dein Princeps curam tabularum publicarum a Quaestoribus ad Praefectos transtulit. Varie habita ac saepe inmu- 29
tata eius rei forma. nam Augustus permisit Senatui, deligere Praefectos: dein, ambitu suffragiorum suspecto, sorte ducebantur ex numero Praetorum, qui praeessent. neque id diu mansit, quia sors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius Quaestores rursum inposuit, iisque, ne metu offensionum segnius consulerent, extra ordinem honores permisit. Sed deerat robur aetatis eum primum magistratum capessentibus. igitur Nero Praetura perfunctos et experientia probatos delegit. Damnatus iisdem Consuli- 30
bus Vipsanius Laenas, 'ob Sardiniam provinciam 'avare habitam.' Absolutus Cestius Proculus repe-

Ejus rei forma] Quae de Ærario summatim habet Tacitus, fusius explicata vide in Notis et Emend. ad Annal. XIII. 29. Ibi multa de republicae et imperii opibus. *Brot.*

tundarum, cedentibus accusatoribus. Clodius Quirinalis, 'quod Praefectus remigum, qui Ravennae haberentur, velut infimam nationum, Italiam luxuria saevitiaque adflictavisset,' veneno damnationem antevertit. C. Aminius Rebius, ex primoribus peritia legum et pecuniae magnitudine, cruciatus aegre senectae, misso per venas sanguine, effugit: haud creditus sufficere ad constantiam sumendae mortis, ob libidines muliebriter infamis. At L. Volusius egregia fama concessit: cui tres et nonaginta anni spatium vivendi, praecipuaeque opes bonis artibus,
31 inoffensa tot imperatorum malitia fuit. Nerone secundum, L. Pisone Consulibus, pauca memoria digna evenere: nisi cui libeat, laudandis fundamentis et trabibus, quis molem amphitheatri apud Campum Martis Caesar exstruxerat, volumina inplere: cum ex dignitate Populi Romani repertum sit res inlustres annalibus, talia diurnis urbis actis mandare. Ceterum coloniae, Capua atque Nuceria, additis veteranis firmatae sunt: plebeique congiarium quadringeni numi viritim dati, et sestertium quadringenties aerario inlatum est, ad retinendam populi fidem. Vectigal quoque quintae et vicesimae venalium mancipiorum remissum, specie magis, quam vi. quia, cum venditor pandere iuberetur, in partem pretii emptoribus accrescebat. Edixit Caesar, 'ne quis Magistratus aut Procurator, qui provinciam obtineret, spectaculum gladiatorum aut ferarum, aut quod aliud ludicrum ederet.' Nam ante non minus tali largitione, quam conripiendis pecuniis, subiectos adfligebant; dum, quae libidine deliquerant, ambitu
32 propugnant. Factum et S. C. ultioni iuxta et secu-

ritati, 'ut si quis a suis servis interfectus esset, ii 'quoque, qui testamento manumissi sub eodem tecto 'mansissent, inter servos supplicia penderent.' Redditur ordini L. Varius, Consularis, avaritiae criminibus olim perculsus. Et Pomponia Graecina, insignis femina, Plautio, qui ovans se de Britanniis retulit, nupta, ac *superstitionis externae* rea, mariti iudicio permissa. Isque prisco instituto, propinquis coram, de capite famaque coniugis cognovit, et insontem nuntiavit. Longa huic Pomponiae aetas, et continua tristitia fuit. Nam post Iuliam, Drusi filiam, dolo Messallinae interfectam, per quadraginta annos, non cultu, nisi lugubri, non animo, nisi maesto, egit. Idque illi, imperitante Claudio, impune, mox ad gloriam vertit. Idem annus plures reos habuit. quo- 33
rum P. Celerem, accusante Asia, quia absolvere nequibat Caesar, traxit, senecta donec mortem obiret. nam Celer, interfecto, ut memoravi, Silano, Proconsule, magnitudine sceleris cetera flagitia obtegebat. Cossutianum Capitonem Cilices detulerant 'maculo-'sum foedumque, et idem ius audaciae in provincia 'ratum, quod in urbe exercuerat.' Sed pervicaci accusatione conflictatus, postremo defensionem omisit, ac lege repetundarum damnatus est. Pro Eprio Marcello, a quo Lycii res repetebant, eo usque ambi-

Superstitionis externae rea] Christianismi credo accusatam hanc feminam, sive, ut tunc confundebant, Iudaismi. Non ergo superstitionis, sed religionis. Etsi universe fateor, genus hoc ad θρησκείαν et inanem externumque cultum nimis pronum. *Lips.* Christianae religioni tum frequens ista macula inusta. V. 15, 44. Suet. Ner. 16. Plin. ep. 10, 97.

Post Iuliam Drusi filiam] Duas enim Iulias Claudius sustulit suasu sive iussu Messallinae: alteram Drusi, alteram Germanici prolem. Sueton. 29. et Dio 60, 8 et 18. Seneca in Ludo. *Lips.*

Ad gloriam vertit] Sic absolute ut alias.

tus praevaluit, ut quidam accusatorum eius exsilio multarentur, *tamquam insonti periculum fecissent*.

34 Nerone tertium Consule, simul iniit Consulatum Valerius Messalla, cuius proavum, oratorem Corvinum, D. Augusto, abavo Neronis, conlegam in eo Magistratu fuisse, pauci iam senum meminerant. sed nobili familiae honor auctus est, oblatis in singulos annos quingenis sestertiis, quibus Messalla paupertatem innoxiam sustentaret. Aurelio quoque Cottae et Haterio Antonio annuam pecuniam statuit Princeps, quamvis per luxum avitas opes dissipassent. Eius anni principio, mollibus adhuc initiis prolatatum inter Parthos Romanosque de obtinenda Armenia bellum acriter sumitur: quia nec Vologeses sinebat, fratrem Tiridaten dati a se Regni expertem esse, aut alienae id potentiae donum habere: et Corbulo dignum magnitudine Populi Romani rebatur, parta olim a Lucullo Pompeioque recipere. Ad haec Armenii, ambigua fide, utraque arma invitabant, situ terrarum similitudine morum Parthis propiores, connubiisque permixti, ac libertate ignota, illuc
35 magis ad servitium inclinantes. Sed Corbuloni plus molis adversus ignaviam militum, quam contra perfidiam hostium erat. Quippe Syria transmotae legiones, pace longa segnes, munia Romanorum aegerrime tolerabant. Satis constitit, fuisse in eo exercitu veteranos, qui non stationem, non vigilias inissent: vallum fossamque, quasi nova et mira, viserent; sine galeis, sine loricis, nitidi et quaestuosi, militia per oppida expleta. Igitur dimissis, quibus senecta aut valetudo adversa erat, supplementum petivit. Et habiti per Galatiam ac Cappadociam delectus.

Adiectaque ex Germania legio, cum equitibus alariis, et peditatu cohortium: retentusque omnis exercitus sub pellibus, quamvis hieme saeva adeo, ut obducta glacie, nisi effossa humus, tentoriis locum non praeberet. Ambusti multorum artus vi frigoris, et quidam inter excubias exanimati sunt. Annotatusque miles, qui fascem lignorum gestabat, ita praeriguisse manus, ut oneri adhaerentes, truncis brachiis deciderent. Ipse cultu levi, capite intecto, in agmine, in laboribus, frequens adesse: laudem strenuis, solatium invalidis, exemplum omnibus ostendere. Dehinc, quia duritiam caeli militiaeque multi abnuebant, deserebantque, remedium severitate quaesitum est. Nec enim, ut in aliis exercitibus, primum alterumque delictum venia prosequebatur, sed, qui signa reliquerat, statim capite poenas luebat. Idque usu salubre, et misericordia melius adparuit. quippe pauciores illa castra deseruere, quam ea, in quibus ignoscebatur. Interim Corbulo, legionibus intra castra habi- 36
tis, donec ver adolesceret, dispositisque per idoneos locos cohortibus auxiliariis, ne pugnam priores adirent, praedicit. Curam praesidiorum Pactio Orphito, Primipili honore perfuncto, mandat. Is, quamquam incautos barbaros, et bene gerendae rei casum offerri scripserat, *tenere se munimentis, et maiores copias opperiri*, iubetur. Sed rupto imperio, postquam paucae e proximis castellis turmae advenerant, pugnamque imperitia poscebant, congressus cum hoste funditur. Et damno eius exterriti, qui subsidium ferre debuerant, sua quisque in castra trepida fuga rediere. Quod graviter Corbulo accepit: increpitumque Pactium, et Praefectos militesque *ten-*

dere omnes extra vallum iussit. inque ea contumelia detenti, nec, nisi precibus universi exercitus, exsoluti sunt.
37 At Tiridates, super proprias clientelas, ope Vologesi fratris adiutus, non furtim iam, sed palam bello infensare Armeniam, quosque fidos nobis rebatur, depopulari, et, si copiae contra ducerentur, eludere, huc quoque et illuc volitans, plura fama, quam pugna exterrere. Igitur Corbulo, quaesito diu proelio, frustra habitus, et exemplo hostium circumferre bellum coactus, dispartit vires, ut Legati Praefectique diversos locos pariter invaderent. Simul Regem Antiochum monet, *proximas sibi Praefecturas petere.* Nam Pharasmanes, interfecto filio Rhadamisto, *quasi proditore*, quo fidem in nos testaretur, vetus adversus Armenios odium promtius exercebat. Tuncque primum inlecti Insechi, gens ante alias socia Romanis, avia Armeniae incursavit. Ita consilia Tiridati in contrarium vertebant. Mittebatque oratores, qui suo Parthorumque nomine expostularent; ' cur datis nuper obsidibus, ' redintegrataque amicitia, quae novis quoque bene- ' ficiis locum aperiret, vetere Armeniae possessione ' depelleretur? Ideo nondum ipsum Vologesèn com- ' motum, quia caussa, quam vi agere mallent. Sin ' perstaretur in bello: non defore Arsacidis virtutem ' fortunamque, saepius iam clade Romana expertam.' Ad ea Corbulo, satis comperto, Vologesen defectione Hyrcaniae adtineri, suadet Tiridati, ' precibus Cae- ' sarem adgredi: posse illi regnum stabile, et res ' incruentas contingere, si omissa spe longinqua et

Extra Vallum] Ut societate et contactu indignos. Haec enim militaris poena, olimque asperius exercita. Liv. X. 4.

'sera, praesentem potioremque sequeretur.' Placitum dehinc, 'quia, commeantibus invicem nuntiis, 'nihil in summam pacis proficiebatur, conloquio 'ipsorum tempus locumque destinari. Mille equitum praesidium,' Tiridates, 'adfore sibi,' dicebat; 'quantum Corbuloni cuiusque generis militum adsisteret, non statuere, dum, positis loricis et galeis, 'in faciem pacis veniretur.' Cuicumque mortalium, nedum veteri et provido Duci, barbarae astutiae patuissent. Ideo artum inde numerum finiri, et hinc maiorem adferri, ut dolus pararetur. nam equiti, sagittarum usu exercito, si detecta corpora obiicerentur, nihil profuturam multitudinem. Dissimulato tamen intellectu, 'rectius de his, quae in publicum 'consulerentur, totis exercitibus coram dissertaturos,' respondit. Locumque delegit, cuius pars altera colles erant, clementer adsurgentes, accipiendis peditum ordinibus; pars in planitiem porrigebatur, ad explicandas equitum turmas. Dieque pacto, prior Corbulo socias cohortes et auxilia Regum pro cornibus, medio sextam legionem constituit; cui accita per noctem, aliis ex castris, tria millia tertianorum permiscuerat, una cum aquila, quasi eadem legio

(38 in margin at line 1)

In faciem pacis ven.] i. e. ut esset species et imago quaedam pacis. non belli. Sic *facies* saepe, et tota constructio Tacito frequens. *Ern.*

Veteri et provido Duci] Cuius eruditionis etiam et studii in litteris signum, quod Plinius aliquotiens Corbulonem inter auctores laudat, quorum opera usus. uti Indice lib. 5. et 6. Patrem egregio viro fuisse suspicor Pomponium, aut Orfitum, suadente Plinio 7, 4. *Vestilia, C. Herdicii ac postea Pomponii Orfiti* (scribe ex libris, *Pomponii atque Orfiti*) *clarissimorum civium coniux, ex his quattuor partus enixa. Sempronium septimo mense genuit, Suilium Rufum undecimo, Corbulonem septimo, utrumque Consulem: postea Caesoniam Caii Principis coniugem, octavo. Lips* Mox *barbarae astut.* more poetarum dixit, pro *barbari astutiae.* Et similia iam vidimus, in quibus viri docti haesere. *Ern.*

spectaretur. Tiridates, vergente iam die, procul adstitit, unde videri magis, quam audiri posset. Ita, sine congressu, Dux Romanus abscedere mili-
39 tem, sua quemque in castra, iubet. Rex, sive fraudem suspectans, quia plura simul in loca ibatur, sive, ut commeatus nostros Pontico mari ac Trapezunte oppido adventantes, interciperet, propere discedit. Sed neque commeatibus vim facere potuit, quia per montes ducebantur, praesidiis nostris insessos: et Corbulo, ne irritum bellum traheretur, utque Armenios ad sua defendenda cogeret, exscindere parat castella. Sibique, quod validissimum in ea Praefectura, cognomento *Volandum*, sumit; minora Cornelio Flacco Legato, et Insteio Capitoni, castrorum Praefecto, mandat. Tum, circumspectis munimentis, et quae expugnationi idonea, provisis, hortatur milites, 'ut hostem vagum, neque paci aut 'praelio paratum, sed perfidiam et ignaviam fuga 'confitentem, exuerent sedibus, gloriaeque pariter 'et praedae consulerent.' Tum, quadripartito exercitu, hos in testudinem conglobatos, subruendo vallo inducit, alios scalas moenibus admovere, multos tormentis faces et hastas incutere iubet. Libratoribus funditoribusque adtributus locus, unde eminus glandes torquerent; ne qua pars subsidium laborantibus ferret, pari undique motu. Tantus inde ardor certantis exercitus fuit, ut intra tertiam diei partem nudati propugnatoribus muri, obices portarum subversi, capta escensu munimenta, omnesque puberes trucidati sint, nullo milite amisso, paucis admodum vulneratis. et imbelle vulgus sub corona venundatum: reliqua praeda victoribus cessit.

Pari fortuna Legatus ac Praefectus usi sunt. tribus-
que una die castellis expugnatis, cetera terrore, et
alia sponte incolarum, in deditionem veniebant, unde
orta fiducia caput gentis, Artaxata, adgrediendi.
Nec tamen proximo itinere ductae legiones, quae,
si amnem Araxen, qui moenia adluit, ponte trans-
grederentur, sub ictum dabantur: procul, et latio-
ribus vadis transiere. At Tiridates, pudore et me- 40
tu, ne, si concessisset obsidioni, nihil opis in ipso
videretur; si prohiberet, impeditis locis seque et
equestres copias inligaret: statuit postremo, ostende-
re aciem, et dato die proelium incipere, vel simula-
tione fugae, locum fraudi parare. Igitur repente
agmen Romanum circumfundit, non ignaro Duce
nostro, qui viae pariter et pugnae composuerat
exercitum. Latere dextro tertia legio, sinistro sex-
ta incedebat, mediis decumanorum delectis: recep-
ta inter ordines impedimenta, et tergum mille
equites tuebantur: quibus iusserat, 'ut instantibus
'cominus resisterent, refugos non sequerentur.' In
cornibus pedes, sagittarius, et cetera manus equi-
tum ibat, productiore cornuum sinistro, per ima
collium, ut, si hostis intravisset, fronte simul et
sinu exciperetur. Adsultare ex diverso Tiridates, non
usque ad iactum teli, sed tum minitans, tum specie
trepidantis, si laxare ordines et diversos consectari
posset. Vbi nihil temeritate solutum, nec amplius
quam Decurio equitum, audentius progressus et
sagittis confixus, ceteros ad obsequium exemplo
firmaverat, propinquis iam tenebris abscessit. Et 41

Et dato die] Id est, primo die dato, cum illuxisset. Ita Annal. 4. *datoque tempore non reticebo*: id est, oblato. *Lips.*

Corbulo, castra in loco metatus, an expeditis legionibus nocte Artaxata pergeret, obsidioque circumdaret, agitavit, concessisse illuc Tiridaten ratus. Dein, postquam exploratores adtulere 'longinquum Regis iter, et, Medi an Albani peterentur, 'incertum,' lucem opperitur: praemissaque levis armatura, quae muros interim ambiret, oppugnationemque eminus inciperet. Sed oppidani, portis sponte patefactis, se suaque Romanis permisere. quod salutem ipsis tulit. Artaxatis ignis inmissus, deletaque et solo adaequata sunt: quia nec teneri, sine validio praesido, ob magnitudinem moenium; nec id nobis virium erat, quod firmando praesidio, et capessendo bello divideretur: vel, si integra et incustodita relinquerentur, nulla in eo utilitas, aut gloria, quod capta essent. Adiicitur miraculum, velut Numine oblatum. nam cuncta extra, tectis tenus, sole inlustria fuere; quod moenibus cingebatur, ita repente atra nube coopertum, fulguribusque discretum est, ut, quasi infensantibus Deis, exitio tradi crederetur. Ob haec consalutatus 'Imperator' Nero: ex Senatusconsulto 'supplicationes' habitae: 'statuaeque et arcus et continui Consulatus Principi: utque inter festos referretur dies, quo patrata 'victoria, quo nuntiata, quo relatum de ea esset,' aliaque, in eandem formam, decernuntur, adeo modum egressa, ut C. Cassius, de ceteris honoribus adsensus, 'si pro benignitate fortunae Diis grates 'agerentur, ne totum quidem annum supplicationibus 'sufficere,' disseruerit: 'eoque oportere dividi sacros 'et negotiosos dies, quis Divina colerent, et humana
42 'non impedirent.' Variis deinde casibus iactatus,

et multorum odia meritus reus, haud tamen sine invidia Senecae, damnatur. Is fuit P. Suilius, imperitante Claudio terribilis ac venalis, et mutatione temporum, non, quantum inimici cuperent, demissus; quique se nocentem videri, quam supplicem mallet. Eius opprimendi gratia repetitum credebatur Senatusconsultum, poenaque Cinciae legis, adversus eos, qui pretio caussas oravissent. nec Suilius questu aut exprobratione abstinebat, praeter ferociam animi, extrema senecta liber, et Senecam increpans: 'infensum amicis Claudii, sub quo iustissimum 'exsilium pertulisset. Simul studiis inertibus, et 'iuvenum imperitiae suetum, livere his, qui vivi-'dam et incorruptam eloquentiam tuendis civibus 'exercerent. Se Quaestorem Germanici: illum 'domus eius adulterum fuisse. An gravius existi-'mandum, sponte litigatoris praemium honestae 'operae adsequi, quam corrumpere cubicula Princi-'pum feminarum? Qua sapientia, quibus philoso-'phorum praeceptis, intra quadriennium Regiae 'amicitiae, ter millies sestertium paravisset? Ro-

Quaestorem Germanici] Annal. IV. 31.

Ter millies Sestertium] Monetae Gall. libras 58,365,075. Summa eadem divitiarum Senecae: expressa a Dione 61, 10. qui omnes res relictas habet, prout culpet virum inculpatum. Ita adulterium illi obiicit cum Agrippina: pullarium eum fuisse ait, idemque vitium ab illo insitum Neroni: caussam auctoremque interfectae matris: aliaque, quae homo vanus, praeter fidem, praeterque omnium mentem, conviciatur velut e plaustro. Quibus odii caussis? aut quo mendacii pretio? Nam Seneca tanto anterior, non iniuria, non beneficio cognitus illi. Sed credo, iudicii quaedam morumque perversitas fuit, quae eumdem illum in Ciceronem exacuit, quae in Cassium, Brutum, omnesque bonos. Caveat ab his, moneo, iuventus: et e campis illis ita antiquitatum et historiae flores legat, ut non colligat venena. At, quod ad divitias elegantiamque Senecae attinet, vide, lector, et lege egregium eius libellum De vita beata: quem scripsit non alia re, quam ut ora obstrueret calumniatoribus istis. praesertim a c. 17. *Lips.* V. et Dio 62, 2. Cf. Gron. Pec. vet. 4, 11.

'mae testamenta et orbos velut indagine eius capi. 'Italiam et provincias inmenso fenore hauriri. At 'sibi labore quaesitam et modicam pecuniam esse. 'Crimen, periculum, omnia potius toleraturum, 'quam veterem ac domi partam dignationem subitae
43 'felicitati submitteret.' Nec deerant, qui haec iisdem verbis, aut versa in deterius, Senecae deferrent. Repertique accusatores, 'direptos socios, cum Suilius 'provinciam Asiam regeret, ac publicae pecuniae 'peculatum detulere.' Mox, quia inquisitionem annuam inpetraverant, brevius visum, urbana crimina incipi, quorum obvii testes erant. Ii, 'acerbitate 'accusationis Q. Pomponium ad necessitatem belli 'civilis detrusum: Iuliam Drusi filiam, Sabinamque 'Poppaeam ad mortem actas: et Valerium Asiaticum, Lusium Saturninum, Cornelium Lupum circumventos: iam Equitum Romanorum agmina 'damnata, omnemque Claudii saevitiam' Suilio obiectabant. Ille, 'nihil ex his sponte susceptum, 'sed Principi paruisse,' defendebat, donec eam orationem Caesar cohibuit, 'compertum sibi,' referens, 'ex commentariis patris sui, nullam cuiusquam 'accusationem ab eo coactam.' Tum 'iussa Mes'sallinae' praetendi, et labare defensio. 'Cur enim 'neminem alium delectum, qui saevienti, inpudi'cae, vocem praeberet? Puniendos rerum atrocium 'ministros, ubi pretia scelerum adepti, scelera 'ipsa aliis delegent.' Igitur, adempta bonorum parte (nam filio et nepti pars concedebatur, eximebanturque etiam, quae testamento matris, aut aviae acceperant) in insulas Baleares pellitur: non in ipso discrimine, non post damnationem fractus

animo: ferebaturque, copiosa et molli vita secretum illud toleravisse. Filium eius, Nerulinum, adgressis adcusatoribus, per invidiam patris et crimina repetundarum, intercessit Princeps, tanquam satis expleta ultione. Per idem tempus, Octavius 44
Sagitta, plebei Tribunus, Pontiae, mulieris nuptae, amore vecors, ingentibus donis adulterium, et mox, ut omitteret maritum, emercatur, suum matrimonium promittens, ac nuptias eius pactus. Sed, ubi mulier vacua fuit, nectere moras, 'adversam patris 'voluntatem' caussari, repertaque spe ditioris coniugis, promissa exuere. Octavius contra modo conqueri, modo minitari, 'famam perditam, 'pecuniam exhaustam' obtestans: denique salutem, quae sola reliqua esset, arbitrio eius permittens. Ac, postquam spernebatur, 'noctem unam ad solati'um' poscit, 'qua delinitus, modum in posterum 'adhiberet.' Statuitur nox. Et Pontia consciae ancillae custodiam cubiculi mandat. Ille, uno cum liberto, ferrum veste occultum infert. Tum, ut adsolet in amore et ira, iurgia, preces, exprobratio, satisfactio: et pars tenebrarum libidine seposita. Ex qua aestu incensus, nihil metuentem ferro transverberat, et accurrentem ancillam vulnere absterret cubiculoque prorumpit. Postera die manifesta caedes: haud ambiguus percussor. quippe mansitasse una convincebatur. Sed libertus *suum illud facinus* profiteri, *se patroni iniurias ultum esse.* Commoveratque quosdam magnitudine exempli: donec ancilla, ex vulnere refecta, verum aperuit. postulatusque apud Consules a parte interfectae, postquam Tribunatu abie-

rat, sententia Patrum ex lege de sicariis condemnatur.

45 Non minus insignis, eo anno, inpudicitia, magnorum Reip. malorum initium fecit. Erat in civitate Sabina Poppaea, T. Ollio patre genita, sed nomen avi materni sumpserat; inlustri memoria Poppaei Sabini, Consulari et triumphali decore praefulgentis. nam Ollium, honoribus nondum functum, amicitia Seiani pervertit. Huic mulieri cuncta alia fuere, praeter honestum animum. quippe mater eius, aetatis suae feminas pulchritudine supergressa, gloriam pariter et formam dederat. opes claritudini generis sufficiebant. sermo comis, nec absurdum ingenium. modestiam praeferre et lascivia uti. rarus in publicum egressus, idque velata parte oris, ne satiaret adspectum, vel quia sic decebat. Famae nunquam pepercit, maritos et adulteros non distinguens: neque adfectui suo, aut alieno obnoxia: unde utilitas ostenderetur, illuc libidinem transferebat. Igitur agentem eam in matrimonio Rufii Crispini, Equitis Romani, ex quo filium genuerat, Otho pellexit, iuventa ac luxu, et quia flagrantissimus in amicitia Neronis habebatur. nec mora, quin adulte-
46 rio matrimonium iungeretur. Otho, sive amore incautus, laudare ‘formam elegantiamque uxoris, apud

Lege de Sicariis] Lege Cornelia de Sicariis condemnatus et in exsilium deportatur; infra Hist. IV. 44. Vide *Clavem Ciceronianam*.

Mater eius] Poppaea, de qua II, 1. sq.

Nec absurdum ingenium] E Sallustio imitatum; qui Cat. 25. de Sempronia: *Ingenium eius haud absurdum, posse versus facere. Lips.* Quod alias *amoenum, facetum*. Nam supra c. 14. *non absurde dixit*, pro facete, lepide. *Ern.*

Otho] Postea Imperator, de quo plura infra Hist. I. et II.

Principem; sive ut accenderet, ac, si eadem femina potirentur, id quoque vinculum potentiam ei adjiceret. Saepe auditus est consurgens e convivio Caesaris, 'se ire ad illam, sibi concessam' dictitans 'nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium et gau-'dia felicium.' His atque talibus inritamentis, non longa cunctatio interponitur. Sed accepto aditu, Poppaea primum per blandimenta et artes valescere, 'inparem cupidini, et forma Neronis captam' simulans: mox, acri iam Principis amore, ad superbiam vertens, si ultra unam alteramque noctem adtineretur, 'nuptam esse se' dictitans, 'nec posse matri-'monium amittere, devinctam Othoni per genus 'vitae, quod nemo adaequaret. Illum animo et 'cultu magnificum: ibi se summa fortuna digna 'visere. at Neronem, pellice ancilla et adsuetudine 'Actes devinctum nil e contubernio servili, nisi 'abiectum et sordidum traxisse.' Dejicitur familiaritate sueta, post congressu et comitatu, Otho; et postremo, ne in urbe aemulatus ageret, provinciae Lusitaniae praeficitur: ubi usque ad civilia arma, non ex priore infamia, sed integre sancteque egit, procax otii et potestatis temperantior. Hactenus Nero flagitiis et sceleribus velamenta quaesivit. Suspecta- 47
bat maxime Cornelium Sullam, socors ingenium eius in contrarium trahens, callidumque et simulatorem interpretando. Quem metum Graptus ex libertis Caesaris, usu et senecta Tiberio abusque domum Principum edoctus, tali mendacio intendit. Pons Mulvius in eo tempore celebris nocturnis

Corn. Sulla] Is Consul a. 804. V. 12, 52. Gener Claudii fuit per nuptias Antoniae. V. c. 23.

inlecebris erat: ventitabatque illuc Nero, quo solutius, urbem extra, lasciviret. Igitur, 'regredienti per viam Flaminiam compositas insidias, fatoque evitatas, quoniam diverso itinere Sallustianos in hortos remeaverit, auctoremque eius doli Sullam,' ementitur: quia forte, redeuntibus ministris Principis, quidam, per iuvenilem licentiam, quae tunc passim exercebatur, inanem metum fecerant. Neque servorum quisquam, neque clientium Sullae agnitus: maximeque despecta, et nullius ausi capax natura eius, a crimine abhorrebat: perinde tamen, quasi convictus esset, cedere patria, et Massiliensium moenibus
48 coerceri iubetur. Iisdem Consulibus auditae Puteolanorum legationes, quas diversas ordo plebsque ad Senatum miserant: illi 'vim multitudinis, hi Magis-'tratuum et primi cuiusque avaritiam' increpantes. Cumque seditio ad saxa, ad minas ignium, progressa, necem et arma perliceret, C. Cassius adhibendo remedio delectus. quia severitatem eius non tolerabant, precante ipso, ad Scribonios fratres ea cura transfertur, data cohorte Praetoria: cuius terrore, et paucorum
49 supplicio, rediit oppidanis concordia. Non referrem vulgatissimum Senatusconsultum, 'quo civitati Syra-'cusanorum egredi numerum, edendis gladiatoribus 'finitum, permittebatur:' nisi Paetus Thrasea contra dixisset, praebuissetque materiem obtrectatoribus arguendae sententiae: 'Cur enim, si Remp. egere 'libertate Senatoria crederet, tam levia consectare-'tur? quin de bello, aut pace, de vectigalibus et 'legibus quibusque aliis Romana continentur, suade-

Paetus Thrasea] Vir optimus et egregiae libertatis, saepe infra memorandus.

'ret dissuaderetve? Licere patribus quotiens ius
'dicendae sententiae accepissent, quae vellent, ex-
'promere relationemque in ea postulare. An solum
'emendatione dignum, ne Syracusis spectacula lar-
'gius ederentur? cetera per omnes Imperii partes
'perinde egregia, quam si non Nero, sed Thrasea
'regimen eorum teneret? Quod si summa dissimula-
'tione transmitterentur, quanto magis inanibus ab-
'stinendum?' Thrasea contra, rationem poscentibus
amicis, 'non praesentium ignarum,' respondebat,
'eiusmodi consulta corrigere; sed Patrum honori
'dare: ut manifestum fieret, magnarum rerum curam
'non dissimulaturos, qui animum etiam levissimis
'adverterent.' Eodem anno, crebris populi flagitatio- 50
nibus, immodestiam publicanorum arguentis, dubitavit
Nero, 'an cuncta vectigalia omitti iuberet, idque
'pulcherrimum donum generi mortalium daret.'
Sed inpetum eius, multum prius laudata 'magnitu-
'dine animi,' adtinuere Senatores, 'dissolutionem Im-
'perii' docendo, 'si fructus, quibus Resp. sustinere-
'tur, deminuerentur. quippe, sublatis portoriis, sequens
'ut tributorum abolitio expostularetur. Plerasque
'vectigalium societates a Consulibus et Tribunis
'plebis constitutas, acri etiam Populi Rom. tum liber-
'tate: reliqua mox ita provisa, ut ratio quaestuum
'et necessitas erogationum inter se congruerent.
'Temperandas plane publicanorum cupidines, ne,
'per tot annos sine querela tolerata, novis acerbita-
'tibus ad invidiam verterent.' Ergo edixit Prin- 51
ceps, 'ut leges cuiusque publici, occultae ad id tem-
'pus, proscriberentur: omissas petitiones non ultra
'annum resumerent: Romae Praetor, per provincias,

'qui pro Praetore aut Consule essent, iura adversus 'publicanos extra ordinem redderent: militibus immunitas servaretur, nisi in iis, quae veno exercerent.' Aliaque admodum aequa, quae brevi servata, dein frustra habita sunt. Manet tamen abolitio quadragesimae quinquagesimaeque, et quae alia exactionibus inlicitis nomina publicani invenerant. Temperata apud transmarinas provincias frumenti subvectio. et, 'ne censibus negotiatorum naves adscriberentur, tributumque pro illis penderent,' constitu-
52 tum. Reos ex provincia Africa, qui Proconsulare imperium illic habuerant, Sulpicium Camerinum et Pomponium Silvanum absolvit Caesar: Camerinum adversus privatos et paucos, saevitiae magis, quam captarum pecuniarum crimina obiicientes. Silvanum magna vis accusatorum circumsteterat, poscebatque *tempus evocandorum testium:* reus *illico defendi* postulabat. Valuitque pecuniosa orbitate et senecta, quam ultra vitam eorum produxit, quorum ambitu evaserat.

53 Quietae ad id tempus res in Germania fuerant, ingenio Ducum, qui, pervulgatis triumphi insignibus, maius ex eo decus sperabant, si pacem continuavissent. Paullinus Pompeius et L. Vetus ea tempestate exercitui praeerant. Ne tamen segnem militem adtinerent, ille inchoatum ante tres et sexaginta annos a Druso aggerem coercendo Rheno, absolvit: Vetus Mosellam atque Ararim, facta inter utrumque fossa, connectere parabat, ut copiae per mare, dein Rhodano et Arare subvectae, per eam fossam, mox fluvio Mosella in Rhenum, exin Oceanum decurrerent: sublatisque itinerum difficultatibus,

navigabilia inter se occidentis septentrionisque litora fierent. Invidit operi Aelius Gracilis, Belgicae Legatus, deterrendo Veterem, 'ne legiones alienae 'provinciae inferret, studiaque Galliarum adfectaret. 'formidolosum id Imperatori' dictitans, quo plerumque prohibentur conatus honesti. Ceterum continuo 54
exercituum otio, fama incessit, 'ereptum ius Legatis 'ducendi in hostem.' Eoque Frisii iuventutem saltibus aut paludibus, inbellem aetatem per lacus admovere ripae, agrosque vacuos, et militum usui sepositos, insedere, auctore Verrito et Malorige, qui nationem eam regebant, in quantum Germani regnantur. Iamque fixerant domos, semina arvis intulerant, utque patrium solum exercebant: cum Dubius Avitus, accepta a Paullino provincia, minitando 'vim Romanam, nisi abscederent Frisii ve'teres in locos, aut novam sedem a Caesare inpetra'rent,' perpulit Verritum et Malorigen, preces suscipere. Profectique Romam, dum aliis curis intentum Neronem opperiuntur, inter ea, quae barbaris ostentantur, intravere Pompeii theatrum, quo magnitudinem populi viserent. Illic, per otium (neque enim ludicris ignari oblectabantur) dum 'consessum caveae, discrimina ordinum, quis Eques, ubi Senatus' percunctantur, advertere quosdam cultu externo in sedibus Senatorum: et, 'quinam forent,' rogitantes, postquam audiverant, 'earum gentium legatis id ho-

Advertere quosdam cultu externo] Armenios et Parthos, sedentes in Senatu, uti eleganter Suetonius loquitur. Morem autem eum fuisse, et hunc honorem bene meritis sociis, didici e Iustino: qui de Massiliensibus 43, 5. *Ob quod meritum et immunitas illis decreta, et locus spectaculorum in Senatu datus.* Item Iosepho, qui decretum C. Caesaris et Senatus recitat pro Iudaeis 14, 10, 6.

'noris datum, quae virtute et amicitia Romana 'praecellerent: nullos mortalium armis aut fide ante 'Germanos esse,' exclamant, degrediunturque et in- 'ter Patres considunt. quod comiter a visentibus exceptum, quasi inpetus antiqui et bona aemulatione. Nero civitate Romana ambos donavit: *Frisios decedere agris iussit.* Atque illis adspernantibus, auxiliaris eques repente inmissus, necessitatem adtulit,
55 captis caesisve, qui pervicacius restiterant. Eosdem agros Ansibarii occupavere, validior gens, non modo sua copia, sed adiacentium populorum miseratione: quia pulsi a Chaucis et sedis inopes tutum exsilium orabant. Aderatque iis, clarus per illas gentes et nobis quoque fidus, nomine Boiocalus, 'vinctum se 'rebellione Cherusca, iussu Arminii,' referens, 'mox, 'Tiberio et Germanico Ducibus, stipendia meruisse. 'Quinquaginta annorum obsequio id quoque adiun- 'gere, quod gentem suam ditioni nostrae subiiceret. 'Quotam partem campi iacere, in quam pecora et 'armenta militum aliquando transmitterentur? Ser- 'varent sane receptos gregibus, intra hominum 'famam; modo ne vastitatem et solitudinem mal- 'lent, quam amicos populos. Chamavorum quon- 'dam ea arva, mox Tubantum, et post Vsipio- 'rum fuisse. Sicuti coelum Diis, ita terras gene- 'ri mortalium datas: quaeque vacuae eas publi- 'cas esse.' Solem deinde respiciens, et cetera sidera vocans, quasi coram interrogabat, 'vel- 'lentne contueri inane solum? potius mare super-
56 'funderent adversus terrarum ereptores.' Et commotus his Avitus, 'patienda meliorum imperia.

'Id Diis, quos implorarent, placitum, ut arbitrium 'penes Romanos maneret, quid darent, quid adi'merent: neque alios iudices, quam se ipsos, pa'terentur.' Haec in publicum Ansibariis respondit: ipsi Boiocalo, 'ob memoriam amicitiae datu'rum agros.' quod ille, ut proditionis pretium adspernatus addidit: 'deesse nobis terra, in qua vi'vamus; in qua moriamur, non potest.' atque ita, infensis utrimque animis, discessum. Illi Bructeros, Tencteros, ulteriores etiam nationes, socias bello vocabant. Avitus, scripto ad Curtilium Manciam, superioris exercitus Legatum, *ut Rhenum transgressus, arma a tergo ostenderet;* ipse legiones in agrum Tencterum induxit, *excidium* minitans, *nisi caussam suam dissociarent.* Igitur absistentibus his, pari metu exterriti Bructeri, et ceteris quoque aliena pericula defendentibus, sola Ansibariorum gens retro ad Vsipios et Tubantes concessit. quorum terris exacti, cum Cattos, dein Cheruscos petissent, errore longo, hospites, egeni, hostes, in alieno, quod iuventutis erat, caeduntur: inbellis aetas in praedam divisa est. Eadem ae- 57
state, inter Hermunduros Cattosque certatum magno proelio, dum flumen, gignendo sale fecundum et conterminum, vi trahunt; super libidinem cuncta armis agendi, religione insita, 'eos maxime 'locos propinquare coelo, precesque mortalium a 'Deis nusquam propius audiri. inde, indulgentia 'Numinum, illo in amne illisque silvis salem pro-

Placitum] Sic Virgilius. Æneid. VI. 851.

Tu regere imperio populos, Romane, memento:
Hae tibi erunt artes; pacisque imponere morem;
Parcere subjectis, et debellari superbos.

'venire, non, ut alias apud gentes, eluvie maris 'arescente unda, sed super ardentem arborum struem 'fusa, ex contrariis inter se elementis, igne atque 'aquis concretum.' Sed bellum, Hermunduris prosperum, Cattis exitio fuit, quia *victores diversam aciem Marti ac Mercurio* sacravere, quo voto equi, viri, cuncta vita occidioni dantur. Et min. e quidem hostiles in ipsos vertebant. Sed civitas Iuhonum socia nobis, malo inproviso adflicta est. nam ignes, terra editi, villas, arva, vicos passim corripiebant, ferebanturque in ipsa conditae nuper coloniae moenia. neque extingui poterant; non, si imbres caderent, non fluvialibus aquis, aut quo alio humore: donec inopia remedii, et ira cladis, agrestes quidam eminus saxa iacere, dein, residentibus flammis, propius suggressi, ictu fustium, aliisque verberibus, ut feras absterrebant: postremo tegmina corpori derepta iniiciunt, quanto magis profana, et usu polluta,
58 tanto magis oppressura ignes. Eodem anno Ruminalem arborem in comitio, quae super octingentos et quadraginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus et arescente trunco deminutam, prodigii loco habitum est, donec in novos fetus revivesceret.

Cattis exitio fuit] Non dissimulo alucinationem et παρόραμα viri docti nostratis, qui ab hac pugna initia derivat Batavae genti. Censet enim, victos pulsosque eo proelio, Cattos devenisse maritimos locos, ubi nunc Batavia est, et originem dedisse inter Belgas nobillissimae genti. Caecitatem! Batavi noti celebresque diu ante hanc aevo Neronis pugnam: et Cattorum migratio, de qua Tacitus de Germ. 29. non dubie antiquior. *Batavi*, inquit, *non multum ex ripa, sed insulam Rheni amnis colunt, Cattorum quondam populus, et seditione domestica in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani Imperii fierent. Lips.*